

**UNIVERSITETI I GJIROKASTRËS
FAKULTETIT I EDUKIMIT & SHKENCAVE SHOQËRORE
DEPARTAMENTI I GJUHËS LETËRSISË & QYTETËRIMIT
GREK**

**REFERIME NE KONGRESE TË STAFIT AKADEMIK
TË DEPARTAMENTIT**

Gjirokastrë 2015

Περιεχόμενα

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ.....	1
Παναγιώτης Μπάρκας.....	6
1) Συνέδριο στο Ανώτερο Περιφερειακό Ινστιτούτο Ελληνόφωνων Σπουδών Καλαβρίας, Ιούνιος 2002	6
«Οι δραστηριότητες και το πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου για την προώθηση της παιδείας και την εκμάθηση της σύγχρονης ελληνικής σε πανεπιστημιακό επίπεδο σε μια μειονοτική περιοχή».....	6
Panajot Barka.....	9
2) Konferenca ndërkombëtare Ismail Kadare dhe vepra, Universiteti i Gjirokastrës, 2006.....	9
“Çeshtje të hronotopos-it në veprën e Kadaresë”	9
- <i>si mënyrë koduese e etnotipit shqiptar</i> -	9
Παναγιώτης Μπάρκας.....	14
3) Δεύτερο Διαβαλκανικό Συνέδριο Νεοελληνιστών, Σόφια 21 - 23 Σεπτέμβρη 2007	14
«Διγλωσσία και εθνική ταυτότητα».....	14
Panajot Barka.....	19
4) Takimi III ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Tiranë 2008	19
“Elementë të kulturës diakronike që nga lashtësia në organizimin.....	19
tradicional shoqëror të Shqipërisë së Jugut”	19
Παναγιώτης Μπάρκας.....	24
5) 2 ^ο Διεθνές Συνέδριο Ιωάννινα, 2010	24
«Αγωγή και εκπαίδευση σε προσχολική ηλικία σε περιβάλλον διαχρονικά διαπολιτισμικό»	24
I. Η σημερινή φύση του διαχρονικού πολυπολιτισμικού περιγύρου	24
Σε περιοχές με αμιγή πληθυσμό	26
III. Προτάσεις	32
Panajot Barka.....	33
6) Takimi V ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Tiranë 2010.....	33
“Pasojat negative në jetën tradicionale shoqërore nga ndërhyrjet e.....	33
sistemit komunist”	33
Panajot Barka.....	38
7) Takimi V ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Tiranë 2010.....	38
“Kënga polifonike, emblemë diakronike e një mjedisi multikulturor”	38
Hyrje	39
Një sprovë për gjenëzën e polifonisë tre-katërzërshe	39
Panajot Barka.....	44
8) Takimi V ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Tiranë 2010.....	44
“Një mjedis multikulturor, faktor zhvillimi dhe integrimi”	44
Panajot Barka.....	49

9) Takimi VI ndërkombëtar, Instituti ALB SHKENCA, Prishtinë 2011.....	49
“Elementë të greqishtës së lashtë në gjuhën e gjallë shqipe dhe teza e prejardhjes ilire të shqiptarëve”.....	49
Panajot Barka, Selaudin Moshu.....	55
10) Takimi VI ndrkombëtar, Instituti Alb Shkenca, Prishtinë, 2011.....	55
“Poema “Dëshirë e vërtetë e shqipëtarëve” e Naim Frashërit, si model parashtrimi dhe ballafaqimi të vlerave kombëtare”.....	55
III Reflektimi i këtyre realiteteve në poemën e Naim Frasërit.....	57
IV. Përse poeti zgjodhi gjuhën greke.....	58
Panajot Barka.....	60
11) Takimi VI ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Prishtinë 2011.....	60
“Pema në organizimin e strukturës tradicionale shoqërore të Shqipërisë së jugut, një komunikim diakronik me orakullin e Dodonës”.....	60
Παναγιώτης Μπάρκας.....	65
12) Γλώσσες και Πολιτισμοί σε (Διά)Δραση Διεθνές Συνέδριο, Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας Α. Π. Θεσσαλονικη 2011.....	65
«Διγλωσσία και εθνική ταυτότητα στο Βόρειο Τμήμα της Ηπείρου».....	65
Βιβλιογραφία.....	74
Panajot Barka.....	75
13) Takimi VII ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Shkup 2012.....	75
“Organizimi i prodhimit tradicioinal në funksion të zhvillimit të turizmit”.....	75
Panajot Barka.....	81
14) Takimi VII ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Shkup 2012.....	81
“Ura dhe këshjtella simbolikë domëthenëse për diferencimin e indntifikimit etnokulturor”.....	81
Panajot Barka.....	86
15) Konferenca ndërkombëtare INTED 2012 - International Technology, Edukacation and Developent Conference, Valencia – Spanjë 2012.....	86
“Reality and the problems in the education of children in a traditional interethnic and multicultural environment”.....	86
Παναγιώτης Μπάρκας.....	96
16) 5 ^{to} Διεθνές Συνέδριο Ελληνικού Πολιτισμού – Εκαταίος, Κομοτηνή, Ελλάδα 2012.....	96
«Η λειτουργική συντήρηση στοιχείων της κλασικής ελληνικής.....	96
μυθολογίας στη λαϊκή μνήμη και συλλογική συμπεριφορά της κοινότητας της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία».....	96
Παναγιώτης Μπάρκας.....	105
17) 5 ^{to} Διεθνές Συνέδριο Ελληνικού Πολιτισμού – Εκαταίος, Κομοτηνή, Ελλάδα 2012.....	105
«Η ελληνική μυθολογία και τα θεμέλια εθνογέννησης δυο λαών».....	105
Κωστάντω Μπαρούτα - Ξέρρα.....	118

18) Ε΄ Πανευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτωβρίου 2014, «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014)», Πρακτικά Ε΄ Συνεδρίου	118
«Η παιδεία στο χώρο της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας από την ίδρυση του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα»	118
Kostando Baruta - Ksera	128
19) Global Multidisciplinary e-Conference 2013	128
“Fjalorët greqisht – shqip pas viteve ’90”	128
Kostando Ksera, Evanthia Jovani	133
20) Konferencë III Shkencore Ndërkombëtare “Dialogu midis gjuhëve, kulturave dhe qytetërimeve”, Universiteti i Tiranës, Departamenti i Gjuhëve Sllave dhe Ballkanike, Tiranë 21 nëntor 2014	133
“Karakteristikat e përgjithshme të fjalorëve greko – shqiptare dhe	133
shqiptaro – greke që janë hartuar deri sot”	133
Mirela Koca, Donika Koci	153
21) Protection and promotion of cultural and linguistic diversity, “Mbrojtja dhe promovimi i diversitetit kulturor dhe gjuhësor” në Konferencën e katërt Ndërkombëtare Integrimi i shkencës në sfidat e reja globale ICTEA, Dubrovnik Kroaci, 27 – 29 mars 2015	153
“Lifelong learning. Problems and prospects in Albania”	153
Evanthia Baruta, Valentina Boboli	161
22) Konferencë për përkthimtarinë greko – shqiptare dhe shqiptaro – greke, Tiranë 05.12. 2014	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
“Mbi disa veçori në artin e përkthimit dygjuhësh të poetit Pano Çuka”	162
Eljana Mosko, Evanthia Baruta, Katerina Vasili	168
23) Konferenca e Parë Ndërkombëtare të Studimeve Shqiptaro-greke”, Tiranë më 24-25 mars 2012	169
“Vëzhgim mbi disa raste huazimesh leksikore nga greqishja	169
të fjalorit teknik të shqipes”	169
Ευανθία Μπαρούτα, Λορέτα Μαμάνι	175
24) 1 ^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, Ιωάννινα 16 – 17 Οκτωβρίου 2014	175
«Μορφές βίας στα Δημοτικά σχολεία και Γυμνάσια της πόλης του Αργυροκάστρου, η περίπτωση της ένατης τάξης»	175
Manjola Sulaj, Lindita Kasaj, Ermelinda Kasahu, Olieta Polo	180
25) Konferenca Ndërkombëtare për studime angleze dhe amerikane në Universitetin e Rumanisë “Universitatea de Vest din Timișoara”, Rumania 19.05-21.05-2011	180
“Teksti letrar në procesin e mësimdhënies së gjuhëve të huaja”	180
Lindita Kasaj, Manjola Sulaj, Olieta Polo	184
26) Konferenca e Parë Shkencore Ndërkombëtare “Integrimi Europjan i S.E.E Vendet-Sfidat apo Realitetet”, organizuar nga Departamenti i Ekonomikut të Universitetit “Eqrem Çabej” të Gjirokastër, Gjirokastër 23.09-24.09-2011	184

“The achievements and the challenges of tourism over the last years in Saranda and Gjirokastra’s cities”	184
Olieta Polo	192
27) Konferenca e II Ndërkombëtare Interdisiplinare Shkencore: “Folklori i gadishullit Balkan një kod ndërkombëtar” në Universitetin e Polonisë, “Uniwersytet Im Adama Mickiewicza W Poznaniu” Poznan, Poloni 28, 29-03-2012.....	192
“Marriage customs of the Ethnic Greek Minority in Albania”	192
Olieta Polo	201
28) “The 2 nd Electronik International Interdisciplinary Conference EIIC 2013”, University of Zilina, Slovakia 2-6 September 2013	201
“Llaiko Vima” – The Ethnic Greek Minority Newspaper in Albania”.....	201
Olieta Polo	206
29) “1 st Global Multidisciplinary e-Conference 2013 - dedicated to the UNESCOs World Science Day Celebration”, University of the Azores and Grigol Robakidze University, 10-12 November 2013	206
“The historic background of “Llaiko Vima”.....	206
newspaper (1945-2012)”.....	206
The first page of “Llaiko Vima” newspaper 25 May 1945.....	206
Olieta Polo	211
30) Konferenca e Parë Ndërkombëtare me temë “Letërsia krijuese dhe qasjet kritike ndaj letërsisë”, të Universitetit të Europës Juglindore, Tetovë 25-26-04-2014.....	211
“Poezia në gazetën “Llaiko Vima” (1945-2012)”.....	211

Παναγιώτης Μπάρκας

1) Συνέδριο στο Ανώτερο Περιφερειακό Ινστιτούτο Ελληνόφωνων Σπουδών Καλαβρίας, Ιούνιος 2002

«Οι δραστηριότητες και το πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου για την προώθηση της παιδείας και την εκμάθηση της σύγχρονης ελληνικής σε πανεπιστημιακό επίπεδο σε μια μειονοτική περιοχή»

Επιτρέψτε μου πρώτα απ' όλα να χαιρετήσουμε τους διοργανωτές του Συνέριου για να επισημάνουμε την ιδιαίτερη σημασία που έχει για μας τους εκπροσώπους του Τμήματος Ελληνικών του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου διότι είναι η πρώτη επαφή που έχουμε με ιδρύματα πανεπιστημιακού επιπέδου ελληνόφωνων σπουδών εκτός Ελλάδας. Ταυτόχρονα το Συνέδριο αυτό και η παρουσία μας εδώ αποτελεί μια ακόμα ευκαιρία διεύρυνσης των επαφών ανάμεσα στους Έλληνες που ζουν στην Αλβανία με τους ομογενείς πανταχού της γης. Εκπροσωπώντας ταυτόχρονα το πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, θεωρούμε την παρουσία μας εδώ ως ένα δείγμα του σεβασμού του μικρού, του ιδιαίτερου, στις ενταξιακές ευρωπαϊκές διεργασίες σε πανεπιστημιακό επίπεδο στην ευρύτερη περιοχή του Ιονίου και της Αδριατικής. Τα δύο επίπεδα επαφών ειδικά για μας είναι απαραίτητα διότι συμβάλουν στην έξοδο από την απόγνωση της 50 –χρονης περιόδου και ανοίγουν τα παράθυρα ενταξιακών διεργασιών, όπως αναφέραμε όχι μόνο σε ομογενειακό αλλά και διεθνές επίπεδο.

Επανερχόμενοι στο θέμα της συζήτησης θέλω να τονίσω την ιδιαίτερη θέση του πανεπιστημίου Αργυροκάστρου.

Πρώτο. Είναι το επίπεδο που απορρέει από την αμεσότητα της ύπαρξης της ελληνικής μειονότητας στον γεωγραφικό χώρο που καλύπτει.

Δεύτερο. Το δεύτερο αυτό επίπεδο σχετίζεται με την θέση της ελληνικής γλώσσας στην περιοχή, όπου η ελληνική αποχτάει ρόλο στις κοινωνικές, εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις στην ευρύτερη περιοχή. Ο ρόλος αυτός σχετίζεται άμεσα τόσο με την παράδοση όσο και των πρόσφατων αλλαγών του ανοίγματος της Αλβανίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι περίπου το 65 - 70 τοις εκατό των οικονομικών δραστηριοτήτων στον εμπορικό και παραγωγικό τομέα της περιοχής δράσης του πανεπιστημίου διεξάγονται με την Ελλάδα. Επίσης σύμφωνα με στοιχεία που οι ίδιες οι επίσημες πηγές τα μεταφέρουν κατά προσέγγιση, από την ίδια περιοχή το 35-40 τοις εκατό του συνολικού πληθυσμού 400 περίπου χιλιάδων έχει μεταναστεύσει. Το 80 τοις εκατό των μεταναστών βρίσκονται στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα ένα μόνο ελάχιστο, μάλλον ασήμαντο ποσοστό αλβανικών οικογενειών μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν έχει καμιά ανθρώπινη σχέση με την Ελλάδα.

Εντωμεταξύ από δικές μας έρευνες προκύπτει ότι σημαντικό ποσοστό Ελλήνων της τάξης του 65-75 τοις εκατό των οικογενειών στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό, έχουν καταλήξει σε μικτούς γάμους.

Ωστόσο μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η ελληνική ήταν γνωστή όχι απλά σε τεχνικό επίπεδο αλλά στο γενικότερο κοινωνικό περιβάλλον σε πολύ ευρύτερο γεωγραφικό περιβάλλον από τις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Η νέα αυτή πραγματικότητα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι έχει διαμορφωθεί ένα νέο κλίμα γεωπολιτικής και τεχνικο-οικονομικής διγλωσσίας.

Στη διπλή αυτή πραγματικότητα ως πατροπαράδοτη διαπολιτισμική κοινότητα θα πρέπει να δούμε εστιασμένο το ρόλο του πανεπιστημίου του Αργυροκάστρου ως ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα το οποίο όχι μόνο θα πρέπει να ανταποκριθεί στις εξελίξεις αλλά και να προηγηθεί και προκαθορίσει αυτές.

Θα αναφερθώ διεξοδικά στο δεύτερο επίπεδο.

Δεν μπορώ να μη επισημάνω ότι ξεκινώντας από την επίσημη λειτουργία του αυτή για την κατάρτιση Ελλήνων διδασκάλων μόνο στις ειδικότητες για ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, τότε χωρίς να το θέλουμε η αποστολή του μετατρέπεται σε εντελώς τυπική. Αυτό διότι με τους μέχρι τώρα πτυχιούχους φοιτητές του τμήματος καλύπτονται οι ανάγκες για έλληνες διδασκάλους για τα επόμενα 30 χρόνια. Άρα από τώρα εμείς ενσυνείδητα ετοιμάζουμε τους άνεργους πτυχιούχους δασκάλους μας.

Έτσι λοιπόν χρέος του τμήματος ελληνικών στο πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου είναι εξεύρεση δυνατών λύσεων που θα συμβάλουν στην προετοιμασία και κατάρτιση των ελληνοδιδασκάλων για όλα τα μαθήματα και ειδικότητες ώστε το τμήμα αυτό να μην καταλήξει σε μια προπαγανδιστική πραγματικότητα. Η ανάγκη αυτή στον εκπαιδευτικό τομέα, όπως και οι πολλαπλές ανάγκες στο χώρο για στελέχη που να ανταποκρίνονται στις σημερινές προκλήσεις εξέλιξης, ένταξης και πρόοδο, καλλιεργεί όλο και πιο έντονα την ιδέα για την μετατροπή του τμήματος αυτού σε ένα κέντρο ελληνικών σπουδών

Δεύτερο πρόβλημα παραμένει η αμεσότητα σχέσεων του τμήματος με την εκπαιδευτική πραγματικότητα στην ελληνική μειονότητα, τόσο στο επίπεδο δασκάλων (όπως αναφέραμε για την καλύτερη επιστημονική και επαγγελματική κατάρτισή τους στην περίοδο φοίτησης, όσο και για την μεταφοιτητική τους εξειδίκευση), όσο και στο επίπεδο προετοιμασίας των προγραμμάτων, των σχολικών εγχειριδίων κλπ. Γεγονός είναι ότι το τμήμα παρά τα λίγα του χρόνια και τις αδυναμίες ανέγερσης ως ένας επιστημονικός φορέας, από την αρχή έχει προσέξει αυτές τις υποχρεώσεις και συνεχώς αποχτάει πείρα.

Στο ίδιο πλαίσιο χρέος του τμήματος ελληνικών στο πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου παραμένει η επιστημονική έρευνα κυρίως στον τομέα του πολιτισμού, παραδοσιακού, λαϊκού και πως εξελίσσεται αυτός σήμερα. Η ανάγκη αυτή δεν απορρέει απλώς από το χρέος ενός πανεπιστημιακού κέντρου. Περισσότερο απορρέει από το γεγονός ότι ο πολιτισμός αυτού του χώρου με ειδική προσφορά για την ιδιομορφία των σχέσεων μεταξύ δυο και περισσότερων διαφορετικών εθνοτήτων, θρησκευμάτων στην περιοχή ειδικά στο γεωγραφικό βόρειο τμήμα της Ηπείρου, όχι μόνο δεν έχει εξερευνηθεί, αλλά έχει διαστρεβλωθεί με αποτέλεσμα στη σύγχρονη εποχή να δημιουργούνται προϋπόθεσης για διεθνικές και διαπολιτισμικές παρεξηγήσεις και αμφισβητήσεις.

Γεγονός είναι ότι η συνεχιζόμενη απαίτησή μας για την μετατροπή του τμήματος σε ένα πραγματικό πολιτιστικό κέντρο για την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία φαίνεται ότι δεν αποδίδει τους ποθούμενους καρπούς. Ξεκινώντας ωστόσο από το ρόλο του τμήματος στην πολιτιστική κίνηση στο χώρο της εθνικής ελληνικής μειονότητας, μπορούμε να πούμε ότι οι δυνάμεις και οι δυνατότητες υπάρχουν. Εκείνο που απουσιάζει είναι η εμπειρία για την σύγχρονη οργάνωση και αντιμετώπιση των καταστάσεων και ακόμη περισσότερο τα απαιτούμενα μέσα για να πετύχει το συγκεκριμένο εγχείρημα.

Η πραγματικότητα λοιπόν έτσι όπως παρουσιάζεται φέρνει ακόμα ένα επιχείρημα υπέρ της ιδέας για την μετατροπή του τμήματος σε κέντρο ελληνικών σπουδών.

Αν πάμε τώρα στο δεύτερο σκέλος, σ' αυτό του ρόλου γενικότερα του πανεπιστημίου σε μια περιοχή με έντονη την παρουσία της ελληνικής μειονότητα

αλλά και της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας, όπως αναφέραμε, μπορούμε ξανά να διατυπώσουμε κάποιες πραγματικότητες, προβληματισμούς και προτάσεις.

Το πανεπιστήμιο ως έγκριτο πανεπιστημιακό κέντρο μπορεί κάλλιστα να συμβάλλει όχι μόνο στην επιστημονική διερεύνηση αυτού του πολιτισμού, ως σύνολο σχέσεων σε πολλά επίπεδα, να απαλλάξει τις μέχρι τώρα διαστρεβλώσεις, ανακρίβειες και υστεροβουλίες, λόγω της ιδεολογίας, αλλά και των εθνικιστικών υστεροβουλιών, από όπου και αν προέρχονται. Ταυτόχρονα οι σύγχρονες συγκυρίες απαιτούν ώστε να βοηθήσει στην καλλιέργεια συγκλινουσών συνιστωσών που βοηθούν στην ισότιμη διαπολιτισμική και διαθρησκευτική κοινότητα, όχι μόνο μεταξύ ελλήνων και αλβανών, αλλά και λοιπού στοιχείου ζει στην περιοχή.

Θα ξεκινήσουμε ακριβώς από μια διαπιστωμένη από πολλούς πραγματικότητας. Την καχυποψία που υπάρχει σε ορισμένους κύκλους προς την παρουσία του ελληνικού στοιχείου, στην πολυμορφία που αυτό υπάρχει, οι οποίοι κύκλοι ουκ ολίγες φορές προσπαθούν να μετατρέψουν αυτή την καχυποψία σε πολιτική γραμμή, ή το λιγότερο να πιάσουν προς τήρηση αποστάσεων και εκφοβισμό τόσο το στοιχείο αυτό όσο και τους φορείς τους. Οι κύκλοι αυτοί στην πλειοψηφία τους βρίσκονται εκτός της συγκεκριμένης περιοχής, όμως έχουν τον τρόπο και τα μέσα να επιδράσουν.

Η πραγματικότητα αυτή έχει επιβάλει, συν των άλλων την αδράνεια του πανεπιστημίου ως προς το σύγχρονο ρόλο του πανεπιστημίου, το οποίο όχι μόνο θα πρέπει να απαλλαγεί το ίδιο από πιέσεις του είδους, αλλά να απαλλάξει και το ίδιο το περιβάλλον.

Ταυτόχρονα, το ίδιο κλίμα δημιουργεί προϋποθέσεις περιορισμού επικοινωνίας μεταξύ ελλήνων και αλβανών φοιτητών ή ελληνικού και αλβανικού στοιχείου γενικότερα, κάτι το οποίο δεν ωφελεί το νέο ευρωπαϊκό όραμα του μέλλοντος, αλλά του παρελθόντος.

Επίσης η παρουσία του τμήματος ελληνικών στο προαναφερόμενο πλαίσιο προκαταλήψεων ή και σκοπιμοτήτων περιορίζει συχνά την δράση του πανεπιστημίου προς τις προαναφερόμενες κατευθύνσεις. Μάλιστα αν σε αρκετές άλλες περιπτώσεις και προσπάθειες που καταβάλλει καλώς το πανεπιστήμιο, πχ στην ένταξη της ιταλικής ως κατά βούληση γλώσσα στο πανεπιστήμιο, την ένταξη στοιχείων πολιτισμού άλλων χωρών, οι επιφυλάξεις για την ελληνική είναι έντονες. Συμβαίνει μάλιστα έτσι όταν το ίδιο το τμήμα έχει ανοιχτές και χωρίς προκαταλήψεις τις πόρτες του για φοιτητές αλβανικής καταγωγής, να μάθουν τα ελληνικά, αν και, όπως είπαμε είναι γνωστό ότι, προορισμός του τμήματος είναι η κατάρτιση ελληνοδιδασκάλων για να μάθουν τα ελληνικά καλά τα ελληνόπουλα.

Νομίζω ότι και από την συγκεκριμένη οπτική γωνία, συν των άλλων λύσεων είναι αναγκαία η μετατροπή του τμήματος ελληνικών σε τμήμα ελληνικών σπουδών για να διευρυνθεί έτσι περισσότερο η δυνατότητα προσέγγισης των διαφορετικών πολιτισμών ιδεών, ανάπτυξης και εξέλιξης.

Panajot Barka

2) Konferenca ndërkombëtare Ismail Kadare dhe vepra, Universiteti i Gjirokastrës, 2006

“Çeshtje të hronotopos-it në veprën e Kadaresë”

- si mënyrë koduese e etnotipit shqiptar -

Kategoria estetike e hronotopos-it te vepra letrare e Kadaresë, përbën me siguri risinë me të qenësishme të universit të tij letrar. Përbën mjetin më efikas në kodin kadarean për rikrijimin e një realitet të ri marrëdhënesh diakronike e sinkronike të etnosit shqiptar, si udhërrëfyes të së ardhmës.

Tregues domëthenës është fakti që Akademia Franceze në vitin 1989 kishte pranuar “romancierin” Ismail Kadare anëtar korrespondent të saj në *Sektorin e Historisë dhe të Gjeografisë*. Rreth 7 vjet me vonë, anëtari i kësaj Akademie, Henri Amouroux, në fjalën e tij përshendetëse me rastin e pranimit të Kadaresë anëtar i asocuar i Akademisë Franceze, merr përsipër dhe bind kolegët e tij se nuk bëhet fjalë për ngatërësë, por për një veprim domëthenës. Se vepra e Ismail Kadaresë, arsyeton Amouroux, është e pandashme nga *gjeografia* e vendit të vet. Se romanet e tij, thotë akademiku francez duke iu drejtuar Kadaresë “*kanë rrënjet, në historinë tuaj kombëtare dhe traditat gojore, histori që ju organizoni dhe modeloni sipas mënyrës tuaj,...një histori ku mitologjitë greke, egjyptiane, bizantine dhe asire, prekin si nëpër mjegull njëra tjetrën*”¹

I.

Hronotopo-si kadarean mbartës i materies së etnotipit shqiptar

Argumenti kohë shfaqet te Kadareja si dimesion vendimtar përmbajtësor i shkrimtarit dhe i vëprës së tij. Shndërrohet në një metaforë filozofike dhe fiton veti të reja dhe të ndryshme, por kryesisht në funksion të krijimit të etnotipit shqiptar. Në letërsinë e Kadaresë, koha përthyeret në nivelet e rrëfimit në një trazim asinkronik deri anarkik, madje jashtë tipologjisë së njohur e të arrirë në shkollat bashkëkohore postmoderniste. P.sh, te “Kush e sollti Doruntinën” së pari, as që mund të bëhet fjalë për kërkimin e një kohe historike për vendosjen e ngjarjeve edhe pse atje ka data kalendarike. Së dyti, në kohën e fabulës ose të veprimit të rrëfimit, përfshihen si bashkëkohësi ngjarje, data, emra që kanë vepruar në kohë dhe periudha të ndryshme, para dhe pas kohës së rrëfimit që gjithësesi mbetet hipotetike, por edhe e besueshme sa dhe mitet apo legjendat. (Në rastin tonë, ato fitojnë njëkohësisht edhe një dimesion tjetër. Atë të hapësirës së Arbrit e cila është edhe ajo e gjithëkohshme.) Ky dendësim dhe njëkohësisht difuzim kohor, në një hapësirë të gjithëkohshme, krijon realitetin domosdoshmërisë së ndryshimëve cilësore, po me vlerë të gjithëkohëshme.

Bashkëkohësia ose koha e autorit, koha e rrëfyesit, koha e fabulës, koha e rrëfyer, koha historike etj, në veprën e Kadaresë, realizojnë shumëkohësinë dhe gjatëkohësinë si kodifikim i përjetësisë së sjelljës kolektive të anëtarëve të komunitetit që vet shkrimtari përfaqëson. Risia e Kadaresë dallohet për faktin se përftesa e së shkuarës në veprën e tij letrare niset nga bashkëkohësia e vet. Fabula nuk është një

---

¹ Amouroux H. Installation de M. Ismail Kadaré, associé étranger, Institut de France, nr.13, 1996, Paris

përftesë që gjendet, thjesht në të shkuarën dhe synon të tashmën përmes kategorisë shkak-pasojë. Bashkëkohësia, (aktualiteti i mjedisit të vet, politik, shoqëror, kulturor, raporti me popujt e tjerë) është për Kadarenë vet shkak. Materializimi i kësaj përftese në vepër letrare e fsheh shpesh bashkëkohësinë, e cila edhe pse nuk shfaqet është detonativisht e ndjeshme. (“Përbindeshi”, “Gjenerali i ushtrisë së vdekur”, “Urra me tri harqe”, “Emblema e dikurshme”, “Kështella” etj.)

Ndërkohë, rrëfyesi Kadarean, i cili, siç thamë e kërkon dhe e zhvillon fabulën në të shkuarën, por me veprim kumtues në *hronos-in e gjithëkohëshëm*, në larminë e shfaqjeve të tij dhe heronjve apo simbolëve që rrëfen, “mbrun” substancën dhe materien e etnotipit të Kadaresë. Njëkohësisht, kjo materie në retrospektivë, kurrë nuk shndërrohet në qëllim në vetëvete, por synon dimesionin e shumëkohësisë dhe gjatëkohësisë me kahje nga e shkuara tek sotmja drejt perspektivës.

Shembull tipik romani “Kush e solli Doruntinën”, apo dhe “Ura me tri harqe”. Në rastin e Doruntinës çmitizimi i baladës së njohur popullore mbarë ballkanike, apo mbarë evropiane, nga njëra anë bëhet për evidentimin krahasues të variantit shqiptar, nga ana tjetër për të rikrijuar një mit me vlera autetentike etnike. Për sa i përket kohës. Te balada popullore ka formën e një rrethi. Veprimi fillon dhe mbaron në të njëjtën pikë,-ndarjen për t’u ribashkuar pas disa niveleve-episode-, me pasojë koha e rrëfyer të këtë formën e një rrethi retrospektiv të përcaktuar nga pika e njëjtë e fillimit dhe e mbarimit të veprimit. Te Kadareja koha e rrëfyer, nis dhe mbaron tek e tashmja. Është relativisht e shkurtër dhe pothuaj e papërfillshme në krahasim me kohën-retrospektivë, e cila ka një funksion përmanent: të komunikojë me të ardhmën.

Kështu Kadareja arrin të ajo që Andëroni e quan “*Mbikohësi sinkronike*” ose “*parashikim profetik*” dhe Lasgush Poradeci e përcakton: “...koha as vjen as shkon. Koha është dhe ne jemi brenda saj“! Por, që në rastin e Kadaresë sigurohet duke evidentuar me një individualitet risues atë që përbën vetinë e pashpjegueshme të letërsisë,- mbikohësinë (extemporality) e vlerave estetike të tekstit letrar.

Kadareja, nuk nguron të afirmojë, qoftë si shkrimtar, qoftë si eseist filozofik, se e ardhmja e ka zanafillën te një moment substancial të së shkuarës dhe zhvillohet si përjetim riciklues i këtij realiteti. Vëçantia e ngjarjës, në sistemin kohor kadarean është rishfaqja e saj, thekson njohësi francez më në zë i veprës së Kadaresë, Eric Faye dhe shton: “*Ai përshkruan një rifillim të përjetshëm*”.²

Kjo dinamikë e brendshme e kohës kadareane, si shëmbëlltirë e përjetësisë, siç e përcakton Barthes, identifikohet në një hapësirë mbartëse të simbolëve, metaforave, arketipave, heronjve, mitëve të çmitizuar apo dhe të krijuar rishtazi si mitizim të historisë, apo dhe si rimitizim i miteve për të udhërrëfyer historinë.

Nga ana tjetër edhe topos-i kadarean nuk ka asnjë lidhje me konceptin shkëncor të hapësirës. Nuk është i mjaftueshëm për të as koncepti i “*gjeografisë*”. Bëhet fjalë për një antropomorfozim të natyrës, jo në kuptimin ambjentalist, por në funksion të kumtit letrar kadarean. Klima, relievi, shiu, ngjyra e qiellit, mjegulla, balta, përbëjnë një identitet dialektik me “hronon” dhe veprimin si akt rrëfimi. Edhe topos-i kadarean nisat nga topo-si i së njëjtës mitologji. Po të vemë re shumë përshkrime të Kadaresë, (“Gjenerali i ushtrisë së vdekur”, “Kështjella”, “Prilli i thyer”, “Emblema e dikurshme”), na kujtojnë skena e më të shquarit në përshkrimin e natyrës në lashtësi, -Homerit. Për t’u shënuar është fakti se etnotopos-i i letërsisë dhe i kulturës greke merr trajta të tjera në periudha të mëpastajme. Lidhet me detin, hapësirën, kaltesinë, bardhësinë e diellin. Kadareja në krijimtarinë e tij ruan lidhje

² Faye E. Parathënie I Kadare, Vepra, vëll.i parë, Fayard, Paris, 1993

adekuate me natyrën e toposi-t homerik (male shkëmborë, male të larta e të ftohta, re të sërrta, sfond i një dekori tragjik, fillon I Kadare, “Gjeneralin e ushtrisë së vdekur”)

Kadareja është shndërruar në zotërues dhe krijues absolut të tyre. Kjo i jep atij të drejtën, ta themojë kohën, t’i ndryshojë kahun, ta bejë që të kthehet prapa, apo të qëndrojë në vend, të ketë vetëm shi dhe vjeshtë, mjegull dhe një hapësirë homerike, apo abstrakte.

Në këtë këndvështrim Kadareja ka meritën se lartëson origjinalitetin e vet krijues rimerr materien e shndrytshme kumtuuese të botës së miteve, sidomos të botës helene duke e sendërtuar atë në përshtatje të idesë së përbashkësisë integrale dhe të gjithëkohshme, me etnotipin shqiptar.

II.

I.Kadare sposton fillimin e etnogjenezës shqiptare nga shekulli i Skendërbeut te pafundësia kohore e miteve

Siç e theksuam, hronotopos-i kadarean, nuk ka thjesht vlerë për universalitetin e letërsisë së tij. Vlera më e madhe, besoj, qendron në atë që ky universalitet lartësohet në përpjekjen që ai bën “për riberjen e ikonës së Shqipërisë së përjetshme” siç thotë Shaban Sinani³.

Nga ky këndvështrim arrihet te konkluzioni i pranuar se Ismail Kadareja është personaliteti që mori përsipër barën institucionale të krijimit të një dimensionit të ri për etnogjenezën Shqiptare.

Vitet ’70 përbëjnë një “të tashme historike” të veçantë për Shqipërinë. Klasa politike shqiptare, e ndodhur përballë një rrethi vicioz krizash, kërkonte t’i kapërxente ato serish, duke iu referuar nevojës së forcimit të ndjenjës kombëtare në linjën e etnosocializmit. Kjo linjë shikohej edhe si sfidë e ideokracisë komuniste ndaj frymës së antropocentrizmit të 1968-ës, vitit rinor francez që po vendoste sundimin e vet në Perendim. Në aspektin e përgjithshëm, ideologjia kombëtare e klasës politike të komunistëve shqiptarë i mëshonte imazhit Rilindas të shek XIX mbi etnogjenezën shqiptare. Imazhi i Rilindasve lidhet me epokën e Skendërbeut se simboli i tij i qendrësës lidhej me identitetin e vertetë të shqiptarëve. Po ashtu, e afronte vizionin romantik të Rilindasve me iluminizmin evropian. U jipte shqiptarëve simbolin për të luftuar pas katër shekujsh të njëjtin armik dhe për të pasur, si Skendërbeu, të njëjtin përfundim,- fitoren.

Klasa politike shqiptare i rreferohej këtij vizioni për të evidentuar “besnikërinë” e saj ndaj traditës, por si një traditë luftarake. Nga ana tjetër e shfrytëzonte për të treguar se arritjet e komunizmit përbënin shkallën më të lartë të përsosmërisë së vizionit të Rilindasve për kombin dhe se identiteti etnik i Shqipërisë qëndron të vëçantia e saj komuniste.

Ismail Kadareja ka meritën e madhe se çvendos kohën historike të etnogjenezës Shqiptare nga periudha e Skendërbeut të përcaktuar nga Rilindasit, në kufijtë tej historikë, në irrealitetin e miteve e të legjendave. Ai, duke u nisur nga parimi se kombet kanë nevojë për një “të kaluar të dobishëm për çdo moment të së tashmës historike”niset nga koha e tij për të gjetur “periudha të arta” në të shkuarën dhe i gjen ato në basenin e përbashkët të mitologjisë greko-romake, bizantine apo dhe me ngushtë ballkanike. (Ndoshta ishte kjo arsyeja pse nomenklatura komuniste e shikoi

³ Sinani Sh., “Një dosje për Kadarenë”, bot.II, f. 6, Tetovë 2005

atëherë me rezerva rrugën që po niste Kadareja, kundër gjithë atyre që “*kanë dashur ta kthenin Shqipërinë nga Atdhe në një truall të thjeshtë, në “land”*”⁴.

Kadareja në kundërshtim me ideologjinë kombëtare të sistemit totalitar që e shikonte garancinë e identitetit etnik në kultivimin e idesë së mbylljes dhe idesë së qëndresës nëpërmjet ideologjisë së simbolit të një kombi-kala, predikon flijime për urat e hapjes e të komunikimit me botën. Stimulon lidhje mes të barabartëve në hapësirën pa kufi të popujve të tjerë. Garantimin e vitalitetit të identitetit etnik e kërkon mes konkurrencës e ballafaqimit të vlerave.

Në universin e hronotopos-it kadarean, gjen vend logjika se etnosi, me kuptimin e idesë së kombit, është mishërim i ideologjisë nacionaliste dhe jo e kundërta. Zë fill ideja e kombit si një “komunitet produkt i fandazisë”, siç e përcakton Andëroni, individet e të cilit nuk njihen midis tyre por janë të bindur për ekzistencën e karakteristikave që i bashkojnë. Në arsenalin e vet krijues dhe në shërbim të këtij misioni, vendin kryesor e zenë mitet, apo legjendat, të cilat, të konsideruara si kritere objektive përcaktuese të kombit, përfaqësojnë “ndjenjën oqeanike të harmonisë me përmasa kozmike” (Frojd) të pjesëtarëve të tij.

E parë në këtë prizëm, Kadareja merr përsipër “ushtrimin dhe promovimin e një mitologjie programatike”. Fjala është për një përpjekje tridimensionale nga ana e Kadaresë. Të vendos një lidhje strukturore midis miteve ballkanase dhe atyre shqiptare me burim të përbashkët ato helene. Në vijim të kërkojë pikërisht këtu subshtratin e identitetit shqiptar. Këtij nënshtrati synon t’i japi funksionin e përcaktimit të sjelljes kombëtare gjithëkohore të shqiptarit dhe t’i krijojë dimensione e raporte të qenësishme e dinjitoze me një hapësirë me të gjerë kulturore përkrah popujve të tjerë. Veç se, pa e thenë, Kadareja na kumton se popujt e tjerë kanë një përparësi. Kanë arritur me kohë t’i kodifikojnë këto vlera dhe ndryshe nga populli Shqiptar, i përfeksionojnë mbi të njëjtën bazë, pa qenë nëvoja t’i ndryshojnë ato sipas nëvojës, interesave dhe konjukturave të momentit.

Kadareja nuk interesohet për historinë si të tillë por për kujtesën kolektive dhe për evidentimin e vlerave të njësuara me popujt e tjerë. Kadareja ia arrin qëllimit. Duke përdorur, psh si paratekst baladat dhe mitet e moçme, këngët dhe doket, arrin të restaurojë periudha të tëra nëpërmjet të vertetave letrare. Këtë funksion e marrin shpesh përsipër edhe eset e sprovat e tij, të cilat gjithëmonë shërbëjnë si parathënie e një krijimi të ri.

Të gjithë studiuesit modern që mirren me zhvillimin e fenomenit të etnosit-kombit, nisen nga parimi se elitat etnike (në formën akademike apo edhe të pushtetëve politike), duke u nisur nga qëllimi i kontrollit, (orientimit historik përspektiv) të popullit, në kuptimin e komunitetit, krijojnë dhe mbështesin një mekanizëm shoqëror krijues që i paraprin në rastin e kundërt kaosit. Kjo do të thotë se komunitetit etnik duhet t’i tregohet një e kaluar e qartë për një të ardhme të garantuar. Pra, sendërtimi i kombëve kërkon një “të kaluar të dobishëm për çdo moment të së tashmës historike”. Kështu Iluminizmi krijoi fillimisht “shekullin e artë të Perikliut” dhe “kulturën greko-romake” si arketipin bazë edhe për shekujt e tjerë të artë që do të pasojnë. Romantizmi e shtriu kuptimin e shekullit të artë parësor edhe në Egjiptin e lashtë, në Mesopotami etj.

Thamë që homus ushqyes për Kadarenë është shpesh shkëlqimi i botës së lashtë greke, (për të cilën ai shfaq një simpati të veçantë dhe të përsëritshme), por edhe ajo faraonike, danteske, bizantine. Pra, kemi një qëndrim përbashkues të Kadaresë me themeluesit e idesë së kombit, iluminizmin e romantizmin. Këtë lëndë ai

---

⁴ Kadare I., Gazeta “Drita”, f. 2, datë 20.10.1974

ia përshtat traditës shqiptare si mënyrë për ta integruar në sagën e përbashkët ballkanike e më pas në atë Evropiane e botërore.

Po ashtu, çdo shoqëri kombëtare, është në kërkim të identifikimit historik në të njëjtin mjedis gjeografik, nëpërmjet një të shkuare kombëtare të lavdishme. Kthimi tek e kaluara e lavdishme lidhet gjithashtu me një kthim te trualli i lavdishëm i Atdheut. Te vepra e Kadaresë memoria e “periudhave të arta” funksionon në varësi adekuate me truallin kombëtar. Po t’i referohemi konceptit strukturalist të analizës së hronotopos-it, uniteti i elementeve popull/komb me natyrën që e rrethon tek Kadareja, funksion si proces pamor i sintagmës së homogjenisë në sinkroninë historike dhe të paradigmës në diakroninë historike, duke treguar që e shkuara bashkohet nëpërmjet hapësirës(truallit, topos-it) etnike me të ardhmën.

Këtu, mendojmë se është momneti për të theksuar se krijimi i mitologjisë programatike të kombit të shqiptarëve nga ana e Kadaresë, nuk lidhet aspak me qëllime ekspansioniste, siç ndodh me ideologjinë e rrathëve kulturore të mbizotërimit të racës ariane të predikuar në mesin e shekullit XIX në Gjermani e që u përdor si bazë ideologjike deri në përgatitjen e Luftës së Dytë Botërore. Kadareja kumton bashkëjetësë, barazi, integrim, paqe. Kështu është dhe më i bindshëm raporti i ndryshuar nga ai i marrëdhënieve të Shqipërisë me Botën. Por kjo nuk eviton rrezikun që mitologjia programatike e Kadaresë të kthehet në homus për etnocentrizmin shqiptar, apo nacionalizmin si veprim politik, apo akoma dhe si tezë për të vertetuar argumentin e një kombi që “i kanë renë në qafë”

Dhe si kongluzion final do të thoshnim se është i padiskutueshëm që Kadareja në veprën e tij krijon mitin e hronotopos-it autentik kombëtar. Këtu merr vlerë thenia e tij e kthyer në risi biomatike se “*më parë njoha letërsinë pastaj lirinë*”, që do të thotë se ai u çapit drejt lirisë, nëpërmjet letërsisë.

Bibliografi

Amouroux H. Installation de M I. Kadaré, associé étranger, Institut de France, nr. 13, Paris, 1996.

Barthes R., Poétique dy recit, paris 1997.

Boçi L., Koha në poetikën e romanit, Sejko, Elbasan, 2005.

Çaushi T., Universi letrar i Kadaresë, Dituria, Tiranë 1993.

Kadare I., Gazeta “Drita”, f. 2, datë 20.10.1974.

Faye E. Parathënie I Kadare, Vepra, vell.i parë, Fayard, Paris, 1993.

Kadare I., Vepra.

Gennette G., Τα όρια της διήγησης, përkth gr, Athinë, 1987.

Kuçuku B., Kadareja në gjuhët e botës, bot. II, “Onufri”, Tiranë, 2005.

Nauni E., Kadareja i panjohur, Laokonti nisi të flasë, I ,Evropa , Tiranë 1993.

Sinani Sh., Një dosje për Kadarenë, bot.II, Tetovë 2005.

3) Δεύτερο Διαβαλκανικό Συνέδριο Νεοελληνιστών, Σόφια 21 - 23 Σεπτέμβρη 2007

«Διγλωσσία και εθνική ταυτότητα»

Επέλεξα να μιλήσω στο Συνέδριο που διοργανώνει για τη διγλωσσία σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, το Βόρειο τμήμα της Ηπείρου από μια επίσης συγκεκριμένη οπτική γωνία. Η διγλωσσία διερευνάται σήμερα ως το γνωστό και ευρέως διαδομένο κοινωνικό φαινόμενο με αποτελεσματικό ρόλο στο επίσης διαδομένο φαινόμενο διαπολιτισμού και παγκοσμιοποίησης. Στην παρούσα εισήγηση θα επιδιώξω να εξετάσω το φαινόμενο της διγλωσσίας στο συγκεκριμένο χώρο από γεωπολιτική σκοπιά. Δλδ για τον ιδιαίτερο ρόλο σε μια διαχρονική διάσταση, της γλώσσας στη διάπλαση και διαφοροποίηση της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας των κατοίκων της. Ασφαλώς η αντιμετώπιση του θέματος πιθανόν να ακούγεται λίγο εξωπραγματική, η πιο σωστά εκτός «επιστημονικής μόδας» και η ανάπτυξή του σε πλαίσιο 15-λεπτης ομιλίας να καταστεί δύσκολο το επιχείρημα. Θα το επιδιώξω, πάντως, με την πεποίθηση ότι αποτελεί ενδιαφέρον και με την υπόσχεση ότι σε μια άλλη προσπάθεια να πείσουμε και τους πιο δύσπιστους.

Αυτό που θέλω να επισημάνω εξ αρχής είναι το εξαιρετικά εντυπωσιακό για την Ήπειρο και κυρίως για το σημερινό βόρειο τμήμα της, ότι υπήρξε διαχρονικά ένα πολύγλωσσο περιβάλλον. Οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί γεωστρατηγικά το σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Συγκεκριμένα μπορούμε να πούμε ότι στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο αναπτύχθηκε ένα περιβάλλον πέντε γλωσσών και πολιτισμών. Ελληνικά, -Αλβανικά, -Τουρκικά, -Βλάχικα και «Βενετσιάνικα». Το γεγονός όμως δεν έθετε σε αμφισβήτηση την ελληνική ως γλώσσα ταυτότητας της περιοχής. Κατά την ερευνά μου αυτό ισχύει χρονικά μέχρι τότε που η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόντων μεταξύ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του αλβανικού στοιχείου στην περιοχή μετατρέπεται σε βάση των εθνικών επιδιώξεων των δεύτερων και μετά την αποχώρηση της Τουρκοκρατίας. Ακριβώς στο ρόλο αντικατάστασης της ίδιας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην περιοχή που ανέλαβε το αλβανικό στοιχείο κυρίως κατά το δεύτερο ήμισυ της Τουρκοκρατίας στην περιοχή, θα πρέπει να αναζητηθεί η δημιουργία του δεύτερου γλωσσικού πόλου ταυτότητας στην περιοχή. Αυτό από την μια ευνοούσε την αιώνια ανεκπλήρωτη φυγοκεντρική τάση των Αλβανικού στοιχείου από το σημερινό βορά του προς την ονειρευμένη γη των Ελλήνων, άρα την αύξηση της δημογραφικής παρουσίας εδώ. Από την άλλη μετέτρεπε την αλβανική γλώσσα σε γλώσσα εξουσίας. Συνεπώς, σε μια τέτοια περίπτωση ο αυτόχθον Ηπειρώτης για να διατηρούσε τα προνόμιά του σε σχέση με το αυτοκρατορικό καθεστώς δεν χρειαζόνταν να αλλαξοπιστήσει, αλλά απλώς να μνηθεί στην αλβανική. Ωστόσο η ισχύ του νέου γλωσσικού πόλου δεν δυνάμωνε απλώς λόγω θέσης εξουσίας, αλλά και λόγω υιοθέτησης από την Τουρκοκρατία της αντιπαλότητας κατά της ελληνικής από τη θέση αυτή εξουσίας. Κατ' επέκταση λογικό είναι να λάβει ρόλο εθνικής ταυτότητας στις διεργασίες καλλιέργειας αλβανικής εθνικής συνείδησης, στο δεύτερο μισό του XIX αιώνα.

Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους υπήρξαν σχέσεις τήρησης και διεύρυνσης της γλωσσικής επιρροής σε όφελος του αντίστοιχου εθνικού φρονήματος, με αποτέλεσμα εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονταν να δημιουργούνταν εθνικά οι γκρίζες ζώνες. Όπως μπορεί επίσης να κατανοηθεί το φαινόμενο της διγλωσσίας δεν

ήταν σταθερό τόσο σε σχέση της γεωγραφικής επέκτασης, όσο και στα συστατικά του στοιχεία, όπως είναι κατά την Skutnabb-Kangas (1984, 1988) η προέλευση, ικανότητα, λειτουργία και στάση.

Για να κατανοήσουμε το εύρος του προβλήματος αναφέρουμε ένα ιστορικό γεγονός. Το 1913 η Διεθνής Επιτροπή Οροθέτησης των Ελληνο-Αλβανικών συνόρων, επέλεξε το κριτήριο της καθομιλούμενης γλώσσας των κατοίκων για τη χάραξη των συνόρων, διότι πίστευε ότι το εθνικό φρόνημα ευνοούσε γενικώς την Ελλάδα. Βρέθηκε όμως μπροστά σε ένα ετερογενές γλωσσικό φαινόμενο μάλιστα και εντός της οικογένειας εφόσον τα μέλη τους μιλούσαν είτε αλβανικά και ελληνικά, είτε μόνο ελληνικά.

Με τη χάραξη των συνόρων και μέχρι σχεδόν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είχαμε τον ακόλουθο, (επιτρέψτε μου τον όρο) γλωσσικό γεωπολιτικό χάρτη. Γύρω από τον πόλο αλβανικής γλώσσας, (Λιαμπουριά) διαφαίνονταν η Αλβανο-ελληνική διγλωσσία με γλώσσα προέλευσης την αλβανική στο επίκεντρο του πόλου και αμφίπλευρα, δλδ την αλβανική και την ελληνική, αντίστοιχα με την απομάκρυνση από τον ισχυρό πυρήνα. Ταυτόχρονα την απώλεια «εδάφους» της ελληνικής και τη μετακίνηση προς τον πόλο ελληνικότητας των γκρίζων περιοχών. Στη διπλή αυτή ταχύτητα διαμορφώνονταν και μια τρίτη επίσης σημαντική. Πρόκειται για τη σμίκρυνση των γκρίζων ζωνών σε όφελος της αλβανικής καθαρότητας.

Χαρακτηριστική περίπτωση η περιοχή της Λιουντζεριάς στο νομό Αργυροκάστρου, γενέτειρα του μεγάλου ευεργέτη Ευάγγελου Ζάππα. Τονίζουμε ότι στην εποχή του κυρίου Ζάππα η διγλωσσία είχε κάνει το παρόν της στη συγκεκριμένη περιοχή με γλώσσα προέλευσης ή ταυτότητας την ελληνική. Κατά την Αλβανική αναγέννηση διαμορφώθηκε εδώ και η αλβανική εθνική ταυτότητα. Το χαρακτηριστικό για τους κάτοικους της περιοχής σημειώθηκε πριν και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όσοι πρόλαβαν και διατήρησαν την επαφή με την Ελλάδα, διατήρησαν και ενίσχυσαν την ελληνική εθνικότητα. Μέλη της ίδιας οικογένειας τα οποία έχασαν την επαφή αυτή, αναδείχτηκαν σταθεροί Αλβανοί με αυτόβουλη την απώθηση ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Το φαινόμενο βάθυνε από γενιά σε γενιά με αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να υποχωρήσει εντελώς. Έτσι από κάποτε μια ελληνόφωνη με ελληνική συνείδηση περιοχή μετατράπηκε σε γκρίζα ζώνη και στη συνέχεια σε μια καθαρά αλβανόφωνη και εθνικά αλβανική περιοχή. (Όπως πιο κάτω θα μιλήσουμε αυτό μέχρι το 1990, χρόνος αλλαγής συστήματος και μεταπολίτευσης στην Αλβανία. Τότε με το άνοιγμα των συνόρων η Ελληνική θα αποχτήσει στην συγκεκριμένη περιοχή έδαφος αποκατασταίνοντας το στάτους διγλωσσίας).

Μιλώντας τώρα για τον άλλο πόλο θα λέγαμε ότι όντως είχαμε την υποχώρηση της αλβανικής γλώσσας και τη δημιουργία καθαρών ελληνικών περιοχών. Όπως είχαμε και την «εξουδετέρωση» της ελληνικής στην ευρύτερη περιοχή και ως εμπορική και πολιτιστική γλώσσα. Με την πάροδο του χρόνου σημειώνεται η επέκταση της αλβανικής στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό και τη μετατροπή τους σε δίγλωσσες περιοχές. Πρόκειται για τις αναγνωρισμένες ελληνικές μειονοτικές περιοχές στο αλβανικό κράτος με βάση τη χρήση της ελληνικής γλώσσας.

Χαρακτηριστική περίπτωση η πόλη του Αργυροκάστρου ή και του Δελβίνου. Χωρίς να πάμε σε πολύ βάθος χρόνο, τονίζουμε ότι πρόκειται για δύο από τα μεγάλα αστικά κέντρα του ελληνισμού σε ένα δίγλωσσο πάντως περιβάλλον. Το δίγλωσσο περιβάλλον αφορά μονομερώς το ελληνικό στοιχείο. Η ελληνική πράγματι καταλαμβάνει πρωτεύον ρόλο όσον αφορά την προέλευση, την ικανότητα, τη λειτουργία και τη στάση του δίγλωσσου αυτού φορέα. Όμως ανταγωνιστική είναι και

η αλβανική. Δεν συμβαίνει το ίδιο με το έτερο στοιχείο. Η ελληνική κατέχει υποδεέστερο ρόλο ακόμα και στο αλβανικό ορθόδοξο στοιχείο. Εντωμεταξύ οι εξελίξεις και οι δυσμενείς σχέσεις με την Ελλάδα συμβάλλουν στην γρήγορη υποχώρηση της ελληνικής και από το ελληνικό στοιχείο και στη μετατροπή του σε κρυπτοέλληνες. Συνεπώς, οι πόλεις αυτές μετατράπηκαν σε κέντρα του αλβανισμού στο Νότο της χώρας.

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ή κατά την κομμουνιστική περίοδο, διαπιστώνεται η συνέχιση του ίδιου φαινομένου με ιδιαίτερο το χαρακτηριστικό ότι οδηγείται στα άκρα με την ώθηση της γνωστής κομμουνιστικής πολιτικής. Παρά τις επίσημες διακηρύξεις για τήρηση και προώθηση των χαρακτηριστικών που αποφασίζουν την εθνική ταυτότητα του ελληνικού στοιχείου στην Αλβανία, στην πράξη διαφαίνεται ξεκάθαρα από τη μία η αφομοιωτική ιδεολογία προς την καλλιέργεια γλωσσικής ομοιογένειας (επίσημη Αλβανική) και από την άλλη η περιθωριοποίηση της κοινότητας της εθνικής ελληνικής μειονότητας με εντελώς τυπικά και διακοσμητικά τα χαρακτηριστικά που σφραγίζουν την εθνική ταυτότητα, με πρώτο και σημαντικό την ελληνική γλώσσα.

Πρώτο χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η αλβανική βιβλιογραφία σχετίζει τη διγλωσσία ως χαρακτηριστικό φαινόμενο μόνο των εθνικών μειονοτήτων. Το γεγονός από την μια απορρίπτει τον ορισμό ότι η διγλωσσία προϋποθέτει την άμεση και ανταγωνιστική χρήση δυο γλωσσών στον ίδιο γεωγραφικό, οικονομικό και πολιτικό χώρο όπου είναι εγκατεστημένες δυο ευδιάκριτες κοινότητες. Από την άλλη επιβεβαιώνει τις διεργασίες αλλοίωσης των εθνικών μειονοτήτων στη λογική ενοποίησης που ακολούθησε το κομμουνιστικό καθεστώς και σε πρώτη γραμμή της ελληνικής.

Έτσι στο Νότο της Αλβανίας η διγλωσσία αντιμετωπίζεται ως ιδιότητα μόνο της εθνικής ελληνικής μειονότητας, συνδεδεμένης και περιορισμένης γεωγραφικά μόνο στις αυθαίρετα αναγνωρισμένες μειονοτικές ζώνες των 100 χωριών με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Επίσης, η ίδια βιβλιογραφία αποδέχεται ως σωστή την πολιτική που ακολουθήθηκε ότι «...γενικά οι τάξεις στην εξουσία, επιδιώκουν να λύσουν τα προβλήματα που προκύπτουν από τα διαπολιτισμικά και δίγλωσσα φαινόμενα, ζητώντας την εφαρμογή ή την επιβολή γλωσσικής και πολιτιστικής ενοποίησης, προσδοκώντας συγκεκριμένους τόσο πραχτικούς όσο και πολιτικούς και ιδεολογικούς σκοπούς...»⁵, αναφέρει χαρακτηριστικά ο γνωστός αλβανός κοινωνιογλωσσολόγος Γκιοβαλίν Σκούρταϊ.

Ο ίδιος προσπαθεί να αμβλύνει τις συνέπειες από την πολιτική αυτή στην Αλβανία και τη συγκεκριμένη εθνική μειονότητα «*Η ελληνική και η αλβανική γλώσσα σ' αυτή τη μειονότητα*, (την Εθνική Ελληνική Μειονότητα στην Αλβανία, σημ.Π.Μπ) είναι ισότιμες,⁶ - αναφέρει. Κατά τον Σκούρταϊ, αυτό σημαίνει... «*αυτόματη και ανταγωνιστική χρήση των δύο γλωσσών στον ίδιο γεωγραφικό, οικονομικό ή πολιτικό χώρο...*».⁷

Στην πράξη όμως τα πράγματα είναι περισσότερο δυσμενή από τις διαπιστώσεις αυτές, μάλιστα και στο χώρο συμπαγούς ελληνικού πληθυσμού, όπου και θα περιοριστούμε. Είναι γεγονός ότι η εθνική ελληνική μειονότητα στην Αλβανία κληρονόμησε μια γεωπολιτική δίγλωσση πραγματικότητα όπου το συστατικό στοιχείο της μητρικής ελληνικής γλώσσας, ως γλώσσα προέλευσης, ήταν κυρίαρχο σε όλες τις ηλικίες. Μάλιστα το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων Μειονοτικών στις τρεις ηλικίες συνέχιζε να ήταν μονόγλωσσο σε ένα δίγλωσσο περιβάλλον. Η

⁵ Gjovalin Shkurtaj, Sociolinguistika, Shblu, Tiranë, 1999, σελ. 161.

⁶ Gjovalin Shkurtaj, Sociolinguistika, Shblu, Tiranë, 1999, σελ. 195.

⁷ Gjovalin Shkurtaj, Sociolinguistika, Shblu, Tiranë, 1999, σελ. 173.

λειτουργία της δεύτερης γλώσσας της αλβανικής ως επίσημη, αποχτούσε ρόλο μόνο στις σχέσεις των Ελλήνων Μειονοτικών με την κρατική διοίκηση.

Πραγματικό καθεστώς διγλωσσίας συναντούμε τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια σε εκείνες τις περιοχές όπου η ελληνική κοινότητα ήταν σε επαφή και συνέχιζε να είχε σχέσεις σε διάφορα επίπεδα με την αλβανική κοινότητα, γειτνιάσεις όπου η εθνικότητα δεν ήταν ευδιάκριτη, δηλ στις λεγόμενες γκρίζες ζώνες.

Φαινόμενο διγλωσσίας, όπου η ελληνική λειτουργούσε ως κατάλοιπο των οικονομικο-εμπορικών και πολιτιστικών σχέσεων του αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα συναντούμε και στην ευρύτερη περιοχή του νότου της χώρας, όπως Κορυτσά, Πρεμετή, Αυλώνα. Συναντούμε ακόμα σε μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας που για διάφορους λόγους μετοίκησαν στο βάθος της αλβανικής επικράτειας, αρχίζοντας από μικτούς γάμους, ανάγκες επιβίωσης και μέχρι πολιτικών διωγμών.

Στην περίοδο που μεσολάβησε μέχρι το 1990 ο ιδεολογικός και πολιτικός παράγοντας λειτούργησε κατασταλτικά σε βάρος του ρόλου και του γοήτρου της ελληνικής γλώσσας, μάλιστα και όταν πρόκειται ως μέσω επικοινωνίας μεταξύ των μελών της ίδιας ελληνικής εθνικότητας. Η ελληνική θα χάσει γρήγορα έδαφος και θα μετατραπεί σε μια γλώσσα που εξυπηρετεί την καθημερινή απλή επικοινωνία και σε περιορισμένο γεωγραφικό χώρο.

Εντός της ίδιας της ελληνικής σχηματίζεται ένα ιδιόμορφο δίγλωσσο καθεστώς με υψηλούς κώδικες, όσον αφορά το εύρος χρήσης, την περιορισμένη ελληνική με ντοπιολαλιές, ιδιοματισμούς και δανεισμούς από την αλβανική, απλή και πιο ασαφής όσον αφορά τη δομή και το συντακτικό καθώς και πιο ανοικτή στο λεξιλόγιο και με χαμηλούς κώδικες την επίσημη ελληνική.

Η αλβανική μετατρέπεται σε κυρίαρχη γλώσσα και μόνο σε μέλη της τρίτης γενιάς διατηρούνται οι παλιοί δίγλωσσοι συσχετισμοί. Η απώθηση της ελληνικής από τα ίδια τα μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας μετατρέπεται σε ανάγκη επιβίωσης.

Οι λόγοι που οδηγούν στο συγκεκριμένο φαινόμενο θα πρέπει να αναζητηθούν στο γεγονός ότι το κομμουνιστικό καθεστώς απέβαλε κάθε είδος επικοινωνίας με τον εθνικό κορμό, μέχρι μάλιστα και την επικοινωνία μεταξύ των συγγενικών προσώπων. Ανακήρυξε την Ελλάδα πρωταρχικό εχθρό της Αλβανίας, προκαλώντας στους Έλληνες της Αλβανίας το αίσθημα συμπλέγματος ενοχής για την ελληνική εθνική ταυτότητά τους, με αποτέλεσμα την ανάγκη απαλλαγής από αυτή και πρώτα απ' όλα από την ελληνική γλώσσα. Μετά από τις απαγορεύσεις αυτές με βαρύτατες συνέπειες όσον αφορά την ελληνική γλώσσα και εθνική ταυτότητα, ήταν η κατάργηση το 1967 της θρησκείας.

Ενδεικτικό του επιτρεπτού επιπέδου επικοινωνίας της Ελληνικής Μειονότητας με την Ελλάδα, αποτελεί και η παρουσία της ελληνικής λογοτεχνίας στα σχολικά εγχειρίδια. Λόγου χάρη, στα λογοτεχνικά αναγνώσματα της έκτης τάξης πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τα έτη 1950, 1969 και 1984, είχαμε αντίστοιχα 40, 2 και 5 αναγνώσματα από την ελληνική λογοτεχνία. Μάλιστα οι μεταφράσεις των ελληνικών κειμένων γινόταν από την αλβανική και στην αλβανική από μια τρίτη γλώσσα.

«Η ιδεολογικοποίηση» της ελληνικής Η ελληνική γλώσσα αξιοποιούνταν από το καθεστώς ως ένα αποτελεσματικό μέσο για την διαπαιδαγώγησή μας της κομμουνιστικής ιδεολογίας. Αναφέρουμε λόγου χάρη τη χρήση του όρου «θείε» για να αποκαλούν τα ελληνόπουλα από κοινού με τα συγγενικά πρόσωπα και το ηγέτη των κομμουνιστών, ή τον όρο «πατρίδα» στον οποίο άκουγε και για τον Έλληνα η σοσιαλιστική Αλβανία. Αναφέρουμε ακόμα ότι η εξέλιξη της ελληνικής άρχισε σιγά–

σιγά να υπακούει στα πρότυπα της αλβανικής γλώσσας. Την ίδια στιγμή οι Έλληνες και όταν μιλούσαν ελληνικά σκέπτονται αλβανικά.

Η εκμάθηση ωστόσο στο σχολείο της ελληνικής γλώσσας μειώθηκε δραστικά. Αρχίζοντας από τις δεκαετία του '50 όταν όλα τα μαθήματα του γυμνασίου, με τα ελληνικά δεδομένα, γινόταν στην αλβανική. Τα ελληνικά διδάσκονταν ως ξένη γλώσσα. Η υπόλοιπη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση γινόταν αποκλειστικά στην Αλβανική. Η κοινωνικές, παραγωγικές και πολιτιστικές δομές ακολουθούσαν την εξέλιξη μέσα από την επίσημη γλώσσα την αλβανική. Λόγου χάρη ο παραδοσιακός πολιτισμός, η λαογραφία αναπτύσσονταν 70 και 30 % αντίστοιχα στην αλβανική και ελληνική.

Επίσης η χαρακτηριστική φιλομάθεια και η ανάγκη για καλή θέση εργασίας και καριέρα οδηγούσε τους Έλληνες αναγκαστικά στα αλβανικά σχολεία δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Βιβλιογραφία

Α.Αρχάκης, Μ. Κονδύλης., 2002, Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας, Αθήνα.

Βερνίκος Ν, Δασκαλαπουλου Σ., 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, Αθήνα.

Βερνίκος Ν, Δασκαλαπουλου Σ., 2002, Πολυπολιτισμικότητα, Αθήνα.

Γκότοβος Α. (1997) Εθνική ταυτότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*.

Clayer N., 2009, Në fillimet e Nacionalizmit shqiptar (Aux origines du nationalisme albanais), Tiranë.

Çabej E., 1994, Shqiptaret midis Perendimit dhe Lindjes, Tirana.

ELIAS N., SCOTSON J., (1996) Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt, M:Suhrkamp.

Καίσιλερ Α., 1987, Η δέκατη τρίτη φυλή, Αθήνα.

Shkurtaj Gj., 1999, Sociolinguistika, Tirana.

Thengjilli P., 1999, Historia e Popullit Shqiptar, Tiranë.

Panajot Barka

4) Takimi III ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Tiranë 2008

“Elementë të kulturës diakronike që nga lashtësia në organizimin tradicional shoqëror të Shqipërisë së Jugut”

Do të deshironim ta nisnim referimin tonë me thenjen e njohur të Fernand Braudel se «Një kulturë është para se të gjithash një mjedis natyror», (me kuptimin e vendit ose të territorit të banuar). Duke e ndryshuar paksa atë, do të mund të thoshnim se një mjedis është mbi të gjitha një kulturë, me kuptimin se në të është fiksuar në mënyrë diakronike vet mënyra e organizimit të jetës së komunitetit dmth vet kultura e tij. Në këtë kuptim vet mjedisi fiton një identitet të vetin, i cili buron nga marrëdhënja permanente dialektike midis tij dhe faktorit njëri.

Fiksimi ose lënja gjurmë në një mjedis të caktuar të karakteristikave bazë të një kulture dhe e kundërta,- përvetësimi i elementeve natyrorë të këtij ambjenti dhe kthimi i tyre në pjesë të kësaj kulture, con në identifikimin e grupit-komunitetit me të. Kjo dialektikë korresponduese me kushtet historiko-shoqërore të cdo periudhe zhvillimi, con në formësimin në nivele të ndryshme të një identiteti të lidhur në mënyrë të pazgjidhshme me një ambjent gjeografik, madje edhe të përmasa të vogla. Individu-njëri në kuadrin e një sjelljeje kulturore, produkt i këtyre raporteve, nuk e konsideronte (dhe as duhet konsideruar) si të dhenë të drejtën për ta shfrytëzuar dhe nënshtruar natyrën në mënyrë abuzive.

Përkundrazi, në qendrim dhe vlerësim harmonik, trajtohen si mishërim fillimisht i vlerave estetike. (Te ky raport marrëdhënesh e kanë origjinën mitet e ndryshme.) Dhe pastaj si vlera etike, si përcaktuese të moralit dhe e sjelljes së gjithëkohshme kolektive. E konsideron, së fundmi, parajsë mbitokësore që i siguron gjithcka i duhet për të jetuar sa më mirë. Në këtë kendveshtrim e konsideron natyrën si dicka të shenjtë dhe si rregull e hyjnizon. Për të qenë efektiv respektimi i kësaj risie njëri transformon në simbole të identitetit të kultures së vet elementë të kësaj naye, të cilat nëse nuk kanë, ose kanë humbur një funksion të drejtpërdrejtë praktik, zotërojnë në mënyrë të gjithëkohshme vlera apo funksione metafizike.

I rëndësishëm mbetet fakti që sa më e fortë dhe më e qëndrueshme është kjo marrëdhënie aq me rezistentë mbetet identiteti kulturore i komunitetit -treves, mbartese të tij, ndaj cdo lloj presioni të identitetit të tjera të karakterit etnik-kombëtar apo shtetëror.

Lë të bëhemi më konkretë

Kushdo që viziton një qendër urbane rurale tradicionale apo dhe të tanishme në Shqipërinë e Jugut apo në krahinën më të gjerë të Epirit, kushdo që do të bëjë një fotografi apo filmim nuk mund të mos vej re se këtu organizimi tradicional i strukturave shoqërore të qendrave të banuara rurale, zenë fill te një pemë. Rreth tij janë vendosur sipas etapave të zhvillimit objekte të tjera për veprimtari të përbashket fetare, prodhuese, artizanale, arsimore. Kjo strukturë përbën qendrën e komunitetit tradicional. Rreth kësaj qëndre, vendosen, në formë rrathesh koncentrikë apo gjysëmrrathesh, banesat private.

Në strukturën e kësaj qëndre kanë zenë vend të gërshetuara elementë natyrorë dhe shoqërorë me vlerë kulturore dhe funksion të caktuar shoqëror. Por, ndërsa

elementet me origjinë shoqërore të kësaj qendre tipike për këtë rajon, kanë karakter historik, elementi i vetëm më origjinë natyrore,-pema është e gjithëkohshme.

Kështu, pranë pemës, kryesisht valanidhe, dushk, rrap, ose prar, është vendosur kisha, objekt që lidhet me perhapjen e kristianizmit. Vendosja e saj në zemër të qendrës urbane, lidhet me funksionin dhe misionin e saj si shprehës i lidhjes së perendisë me tokën dhe vet njeriun në tokë. Si rezultat mori mbi vete organizimin dhe drejtimin e gjithë jetës dhe strukture tradicionale shoqërore, doket, zakonet, kulturen popullore për shekuj me rradhë.

Këtu është vendi të theksojmë se pema, si pikënisje e organizimit të qendrës së një strukture tradicionale shoqërore, ruajti integritetin e vet edhe në ato raste kur komuniteti ndërroi fenë dhe kishat u prishen. (Pema mbeti pjesë e organizimit dhe zbukurimit të teqeve të bektashinjve por jo të xhamive të myslymaneve suni)

Më vonë, kur organizimi shoqëror i prodhimit u mbështet tek ndarja e punës dhe te diferencimi i aftësive prodhuese, pranë pemës dhe formacionit fetar u vendosen zejet e përbashkëta, ose në shërbim të të gjithë komunitetit. Një proces tëpër i gjatë që shoqëroi gjithë periudhën shekullore të shoqërive tradicionale të mbyllura. Shumë me vonë, pranë tyre u vendosen shkollat. Hapja e tyre shoqëroi procesin e fillimit të fundit të shoqërive tradicionalisht të mbyllura.

Në këtë proces të gjatë historik, elementet e karakterit shoqëror të organizimit të qendrës tradicionale urbane fituan terren në aspektin e funksionit praktik. Kishat, atje që s'u mbyllen, u shtuan, shkollat forcuan pozitën shoqërore, zejet u perfeksionuan. Mëgjithatë, pema rezistoi.

Rezistenca e pemës, si objekt natyror me vlere kulturore, funksionale dhe estetike, në organizimin e strukturës shoqërore tradicionale dhe lidhja e tij në mënyrë të pazgjidhshme me identitetin kulturor të këtij rajoni, lidhet me faktin e komunikimit shpirtëror, metafizik e praktik të pemës me pemën orakull të Dodonës. Shkencetaret, historianet dhe arkeologët nuk mund të përcaktojnë as kohën e as mënyrën e themelimit të tij. Dhe ndoshta, po për arsye metafizike apo mistike, nuk deshen të kapexenin kufirin e mitit. Por dinë shumë mirë që orakulli-pemë i Dodonës jetoi për gati 20 shekuj, bile duke bashkëjetuar edhe tre shekuj me kristianizmin. Jetoj duke qenë qendër e një aksioni të papërsëritshëm mistik, metafizik e hyjnor. Si i tillë, lojti rol të jashtëzakonshëm, në mbrujtjen e kompleksit të mitologjisë së lashtë greke dhe në krijimin e sistemit 12 perendish të Greqisë së Lashtë. Për pasojë me të drejtë u konsiderua pikënisja e këtij qyteterimi. Prej këtyre fakteve mund të kuptohet lehtësisht lidhja e simbolit të këtij orakulli-pemës,-me konstitucionin shpirtëror dhe identitetin kulturor të banoreve të kësaj treve.

Sot, teresinë e fuqisë, hyjnore, metafizike e mistike, të mishëruara në pemën e vetme-Orakull i gjejmë të shpërndara në shumë “qendra” të komuniteteve që i përkasin së njejtës trevë.

Aq i rëndësishëm dhe përfaqësues ishte ky simbol saqë edhe Gjergj Kastrioti si princ i Epirit e perdori atë si mjet zbukurimi të pelerinës së tij zyrtare. (Madje po në zbukurimet e kësaj pelerine gjejmë me denduri të admirueshme edhe dy elementë të tjerë natyrorë me funksione rituale e besimi deri në ditet tona. Fjala është për frytin e shegës dhe zambakun e bardhë, dy elementë natyrorë që vijnë që nga lashtësia para kristiane me funksione sa metafizike aq edhe mistike. Shega perdoret ende edhe sot në bajrakun e dasmës, por në disa krahina, sic është ajo e Rrezes së Zezë në Gjirokastër, nuk konsiderojne me fat një shtëpi që nuk arrin të ketë një pemë shege në obor.)

Pjesëmarrja aktive e pemës në krijimin e identitetit kulturor të kësaj treve lidhet edhe me faktin se kjo trevë në thellësinë e shekujve që prekin kufijtë e mitit ka qenë rruga e kalimit të shumë shpërnguljeve popullatash nga Veriu drejt Jugut, drejt

detit, drejt kushteve klimatike që siguronin një jetë me të mirë dhe me kosto më të ulët. Është pra një histori tepër e gjatë përpjekjesh për t'i shkukur vendasit me qellim cbllokimin e kalimit. Pema, rrapë, valanidhi, dushku, prari, rrenjet e tyre të ngulura thellë në tokë dhe madhështia e trupit të tyre, ishte personifikimi më I arrirë I kësaj lidhjeje të fortë të banorece vendas me me tokën e tyre të vendlindjës. Ndoshta këtu duhet kerkuar arsyeja që perse sot nuk kemi vetëm pemën e valanidhit si pikënisje te një qendre tradicionale urbane, por disa pemë të fortë, të lartë, jjiçerendë.

Por, nuk duhet të harrojmë dhe funksionin praktik. Pema dhe vëcanërisht, ato me kurrorë të madhe e me gjelberim të përherëshëm, shërbëjnë si mjete shumë të përshtatshëm për t'I ardhur në ndihmë bujkut e blegtorit kryesisht në ditë e nxehta të vereë.

Një tregues tjetër që flet për vendin e vëcant që zë pema në kulturën tradicionale dhe identitetin e kësaj treve përbën fakti që nga 308 biomonumente natyrore të Shqipërisë me element kryesor pemen 141 gjenden në qarqet Fier, Vlorë, Korçë e Gjirokastrë. Vendin e parë e zë qarku i Gjirokastrës me 48 biomonumente dhe rrethi i Gjirokastrës me 25 të tilla. Karakteristikë tjetër përbën fakti që shumica e këtyre biomonumenteve në Jug të vendit janë pemë të vëcanta që lidhen me emra qëmndrash të banuara, ose me vende e ngjarje historike, ndërkohë që krejt e kundërta ndodh me biomonumentet në pjesën tjetër të territorit të vendit.

Elementi i dytë i qenësishëm i identitetit kulturor të po kësaj treve, është kënga polifonike. Të gjitha burimet vertetojnë se kemi të bejmë me elementin shoqëror të një identiteti kulturor diakronik me burim kohoë tek mitet e lashta. Kjo karakteristikë shkon paralel me emblemën natyrore të identitetit kulturor të kësaj treve, -pemen së cilës sapo iu referuem. Për aspektin antropologjik dhe marëdhëniet me mjedisin që përbën objektin e referimit tonë, ka rendësi fakti që identeti i kësaj mënyre të të knduarit është krijuar duke përvetësuar në formë estetike, elementë dhe struktura të mjedisit ku u mbart, u trashëguua dhe u zhvillua. (Mënyra vokale e të knduarit, karakteri oratorik i vijës melodike, mënyra e vendosjës së interpretuesve dhe njëkohësisht krijuuesve të saj, lëvizjet e tyre etj). Por, ndryshe nga pema – Orakull, që, pasi u krijua sherbeu vetëm si dhenës mesazhesh (dhe lidhjet me të sot ruhen brenda raporteve të njeriut me mitin dhe funksionit të pemës së zakonshme në organizimin e strukturave shqërore tradicionale), kënga polifonike, funksionoi dhe vazhdon të funksionojë si një organizëm i gjallë, si një vlerë e gjithkohëshme estetike, si një biosintezë e njeriut dhe e mjedisit, si një simbioze evolutive ku në cdo të tashme takon të shkuarën shekullore.

Këto vlera mbeten vitale se kënga polifonike, si emplema strukturore në aspektin shoqëror të kulturë së kësaj treve, mori dhe dha elementë që i siguronin mbijetesë konkurruese integritetit të vet kulturor, si shprehës i denjë i pozicionit gjeostrategjik i rajonit si urë komunikimi midis Lindjes dhe Perëndimit. Fakt domethenës është ai që akoma edhe sot ajo këndohet në trë gjuhë dhe me një politipi të larmishëm, si vet karakteri multikulturor e multi etnik i këtij rajoni, sidomos gjatë pushtimit otoman.

Kongluzionet po kristalizohen se shkalla muzikore pentatonike animitone në të cilën zhvillohet mënyra „a cappelle“ e interpretimit të këngës polifonike, karakteri më shumë retorik se sa melodioz, e kanë burimin te ndikimi i ritmeve melodike animitone të dorikeve ose te frigëve të lashtë dhe vet ato me prejardhje nga onomatopetë e natyrës së eger e të vrazhdë të këtij rajoni ku këto fise mbeten për një kohë tepër të gjatë në endrrën e tyre drejt jugut e drejt detit. Në formën e sprovës na lëjohet të themi që, ashtu si perënditë helene e kanë zanafillën te orakulli i Dodonës,

edhe koret e tragjediave helene e kanë origjinë tek kjo ngjizje e pavdekshme e polifonisë.

Momenti tjetër lidhet me muzikën e Bizantit. Të gjithë studjuesit venë re se egzistojnë lidhje midis polifonisë popullore të kësaj treve dhe muzikës së kultivuar bizantine. Por, harrojnë të kujtojnë se themeluesi i muzikës bizantine ishte Ioannis Kukuzelis me origjinë nga Durresi i sotëm i cili me siguri ishte rritur dhe e njëhte polifoninë popullore. Por edhe emri i fundit i ndritur I kësaj himnografie ishte Jerasimos Makrijiannitis nga Dhrovjani i Sarandës. Po ashtu nuk duhet harruar fakti që mbartesit e muzikës bizantine, himnografisë kishtare në këtë rajon, fjala është për priftërinjtë dhe psalltet, murgjit dhe igumenet, me peshë në të gjithë jetën shpirtërore dhe kulturore të kësaj treve, ishin njohës dhe interpretues të zot edhe të këngës polifonike.

Momenti i tretë, forma e sotme e polifonisë tre dhe katërzëshe.

Duke marrë në konsideratë konkluzionet e mësipërme do të thoshim se forma e sotme e polifonisë, si drejtim muzikor i traditës autoktone është rezultat i zhvillimit të nënshtratit të përbashkët muzikor të trevës së Epirit nën ndikimin e polifonisë së kultivuar të himnografisë së kishës katolike. Ky proces u realizua falë ndikimit të Venedikut, fundi i shek XIV- fillim i shek XV deri në shekullin XVIII, në brigjet perendimore të Epirit, veçanërisht në krahinën e Himarës. Prania e Venedikut, për një periudhë kaq të gjatë në Himarë, u shoqërua me përpjekje historikisht të njohura për përhapjen e katolicizmit dhe të kulturës venedikase në këtë rajon. Po ashtu është e ditur se polifonia e himnografisë kishtare katolike kishte përparësi të tilla që bënë edhe Careshën Ekaterini të Rusisë ta pëlqente dhe të kërkonte aplikimin e saj në kishën ruse.

Këto zhvillime, pra, nuk mund të linin indiferente polifoninë himarjote. Vet polifonia si fenomen diakronik, thamë se ishte e hapur ndaj ndikimeve që i siguronin vitalitet. Si mund të qëndronte ajo indiferente ndaj kësaj mrekullie muzikore. Tradita e fuqishme e të kundërtit të polifonisë sonë në formë “a cappelle” si dhe kushtet historike të kohës, bënë që polifonia jonë “të mos kishte nëvojën” e imitimit të polifonisë perendimore.

Nga ana tjetër Himara, si dhe Parga më në Jug, për shkak të vendndodhjes, por më shumë për shkak të marrëdhënieve me Venedikun, përbënin udhëkryqin e lëvizjeve tregtare e njërëzore nga e në drejtim të Perëndimit. Pra, flasim për një trevë që favorizonte zhvillimin ndryshe në funksion të një konvencionalizmi të ri kulturor e etnik.

Ky këndvështrim na lejon të themi se Himara shërbeu si bazë për kultivimin dhe zhvillimin e traditës popullore muzikore ekzistuese, në polifoninë e sotme tri dhe katër zërëshe. Që këtë, për shkak të pozicionit favorizues në lidhje me pushtimin turk, por edhe të superioritetit tregtar e të marrëdhënieve më të gjera me Perëndimin, kjo mënyrë polifonike e interpretimit të këngës popullore u përhap edhe në krahina më të gjera.

Pra, këto zhvillime bënë të mundur kthimin e Himarës në një trevë mëmë për polifoninë e sotme. Në vijim, çdo krahinë, në bazë të kombinimeve të ndryshme të pentatonisë, shtonte dhe hiqte elementet e veta. Pikërisht, ky gërshetim shpjegon edhe larminë tipologjike të polifonisë në një zonë më të gjerë.

Por lë t’u rikthehem i së fundmi marrëdhënieve të polifonisë me mjedisin dhe strukturat tradicionale shoqërore, ose dialketikën e hapësirës dhe të kohës së saj. Rolet e interpretuesve në grupin polifonik nuk limitohen me respektimin e melodisë apo të ritmit. Cdo interpretues ka një rol rigorozisht të percaktuar në një hierarki. Në aspektin muzikor këto role lidhen me funksionin psikoakustik të arritjeve të suksesit

estetik. Në aspektin shoqëror mishërohet qartazi struktura e komuniteteve tradicionale të mbyllura dhe patriarkale. Zhvillimi i plotë i polifonisë në interpretimin e një kënge jo vetëm që të ngjall imazhet tingullore mitike, por edhe sintetizimin e një onomatopeje diakronike të ngjashme me ashpërsinë e klimës së kësaj treve.

Referencë

Akademia e Shkencave të RPS të Shqipërisë. Fjalori enciklopedik shqiptar. Tiranë 1985.

Apeiros. Qendra e Thesprotisë për kulturën dhe ambjentin, numri 1. Janinë 1988.

Barka,P. Folkloristika, tekst Univeristar. Tiranë 2003.

Baud Bovy, S. Sprovë për këngën popullore greke. Athinë,1984.

Gjokuataj,T. Lirika e dasmës tradicionale Gjirokastrite. Tiranë 1996.

Kadare,I. Autobiografia e popullit në vargje, Tiranë. 1980.

Kapsomenos, E. Duke kerkuar Kulturën Evropiane të humbur. Athinë 2002.

Kasoraho,N. Gjirokastra e festivalit, Tiranë 2000.

Kruta, B. Polifonia dyzërëshe e Shqipërisë jugore. Tiranë 1989.

Loli, K. Kënga polifonike epirotase. Janninë 2006.

Loli, K. Tradita muzikore e minoritetit etnik grek në Shqipëri. Selanik 1994. (referim në kongres)

Panajoti,J. Raporti midis kolektivës dhe individualës në folklorin tonë bashkëkohor, punim disertacioni. Tiranë 1977.

Paparisto, A. Mbi disa tipare stilistike të këngëve polifonike të burrave të Shqipërisë së Jugut, Konf.I e folkloristikës shqiptare. Tiranë 1972.

Peristeri, S. Këngë popullore të Dropullit V.E. Akademia e Athinës 1958.

Qiriazi, P, Sala, S. Monumentet e Natyrës Shqiptare. Tiranë 2006.

Παναγιώτης Μπάρκας

5) 2^ο Διεθνές Συνέδριο Ιωάννινα, 2010

«Αγωγή και εκπαίδευση σε προσχολική ηλικία σε περιβάλλον διαχρονικά διαπολιτισμικό»

Preschool children education in traditionally multicultural environments

The paper deals with the problems in preschool children education in a given multicultural and diachronic environment (e.g. Gjirokastra town in the South of Albania). The problems are determined by the relations between the Albanian majority and the Greek ethnic minority or by the relations between this majority and the other cultural groups.

The object of study is considered to be the key to understanding the problems which have arisen and still do, in the preservation and the perfection of the of the cultural identity of these strata (or the contrary) and the outlining of the decent multicultural relations as ones that regulate a natural and problem- free integration process.

The problem is that the intervention of the state over a long period of time with the ideological and ethnic goals to forcibly adjust the differentiated cultural identity of the minority/ies to that of the majority, has created a negative tradition even in the nowadays reality of an open society.

Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη εισήγηση αφορά τον εντοπισμό προβλημάτων στη διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση σε προσχολική ηλικία σε ένα δεδομένο πολυπολιτισμικό περιβάλλον, περιοχή Αργυροκάστρου Αλβανίας (γενικότερα στο νότο της σημερινής Αλβανίας), που προσδιορίζεται από το καθεστώς σχέσεων μεταξύ της αλβανικής πλειοψηφίας και της μειοψηφίας- ελληνικής μειονότητας και άλλων πολιτιστικών διαστρωματώσεων. Δεν αναφερόμαστε στη διάχυση αλλογενών σε ένα ομοιογενές περιβάλλον, κυρίως υπό την μορφή της μετανάστευσης, αλλά για ένα γηγενές πολυπολιτισμικό και πολυεθνικό περιβάλλον.

Ξεκινώντας από την αρχή ότι οικογένεια, κοινωνία και σχολείο αποτελούν τους τρεις βασικούς άξονες, στους οποίους στηρίζεται ο μετασχηματισμός του παιδιού από «βιολογικό» σε κοινωνικοπολιτισμικό υποκείμενο, η εισήγηση κινείται σε δύο επίπεδα. Γκοτοβος, 1986 : 131-132.

Το πρώτο αφορά το περιβάλλον, τα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά γνωρίσματα, αξίες, κανόνες, πρακτικές, ήθη και έθιμα του χώρου.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, πρόκειται για ένα διαχρονικό πολυπολιτισμικό περιβάλλον με ο, τι αυτό συνεπάγεται.

Το δεύτερο επίπεδο αφορά το πρόβλημα της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης στην προσχολική ηλικία, - νηπιαγωγείο. Έχει άμεση εξάρτηση από το πρώτο, εφόσον η κοινωνικοποίηση εκλαμβάνεται ως μια αμφίδρομη διαδικασία ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία, ή τον κοινωνικό περίγυρο του ατόμου. |

I. Η σημερινή φύση του διαχρονικού πολυπολιτισμικού περιγυρου

Το Αργυρόκαστρο διακρίνεται για την διαχρονική πολυπολιτισμικότητα, ανεξάρτητα από την κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική υπεροχή κατά

καιρούς των διαφορετικών ομάδων. Στη σημερινή πραγματικότητα, συγκριτικά με την διαχρονική παράδοση, έχουν αλλάξει κατά πολύ οι σχέσεις των «συμβαλλόμενων πλευρών» στο διαπολιτισμικό τοπίο. Την αφετηρία θα πρέπει να αναζητήσουμε στην περίοδο ίδρυσης και εδραίωσης του αλβανικού κράτους, οπότε οι φυσιολογικοί όροι ισότητας, αλληλοσεβασμού, κατανόησης και συνεργασίας (έστω και ως αναγκαστική συμβίωση) ανατράπηκαν σε όφελος της υπερίσχυσης της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας της αλβανικής πλειοψηφίας.

Παρά την πραγματικότητα και τις προϋποθέσεις η σημασία του διαπολιτισμικού περιβάλλοντος μεταφράζεται πλέον σε όρους πολιτικούς, ως διεκδίκηση ανθρωπίνων και εθνικών ή πολιτισμικών δικαιωμάτων της μειοψηφίας προς την πλειοψηφία (εννοούμε το κράτος), μειώνοντας κατά πολύ τα φυσιολογικά κανάλια επικοινωνίας στο διαχρονικό πολυπολιτισμικό επίπεδο. Στο διαχρονικό «ανθρωπο-κοινωνικόκεντρικό» επικοινωνιακό καθεστώς επικράτησε το καθαρά «εθνικοκεντρικό».

Δανειζόμενος τις θέσεις του Anti-Bias Curriculum, Derman-Sparks & the ABC Task Force, 1989: 135-143, για το ρόλο των στερεότυπων στο διαπολιτισμικό περιβάλλον, στο χώρο για τον οποίον μιλούμε εντοπίζουμε στην πλευρά της πλειοψηφίας την καλλιέργεια στερεότυπων που έχουν ως βασική προϋπόθεση την ανάγκη του εθνικού (αλβανικού) αυτοπροσδιορισμού. «Οι απέναντι», «οι άλλοι» σ' αυτόν τον εθνικό προσδιορισμό, είναι οι Έλληνες. Ωστόσο, όμως, την ίδια στιγμή που αντιμετωπίζει την ελληνική οντότητα ως απροσέγγιστη ή ως αντίθετη, μέχρι και εχθρική, διεκδικεί μέσω αυθαίρετης παραχάραξης της ιστορίας και ιδιοποίησης της διαχρονικής πολιτιστικής ταυτότητας των Ελλήνων, δική του ταυτότητα. Η κάθε επαφή και αντιπαραβολή με την πραγματικότητα (το αν οικείο για την πλειοψηφία) προκαλεί την προκατάληψη της απειλής του ισχυριζόμενου «οικείου». Η συγκεκριμένη περίπτωση διαψεύδει κατά πολύ την διαπολιτισμική επιταγή ότι η επαφή με άλλους πολιτισμούς θα απαλείψει την άγνοια που βρίσκεται στη βάση της προκατάληψης, ότι η επαφή μεταξύ των λαών μειώνει και εξαλείφει τα αρνητικά στερεότυπα. Απεναντίας μιλούμε για στερεότυπα που έχει διαπλάσει στη συνείδηση της πλειοψηφίας ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας, το οποίο, εκδηλώνεται ως ανωτερότητα. Σε πρώτη γραμμή αυτή η ανωτερότητα διεκδικεί την αφαίρεση της εθνικής πολιτισμικής ταυτότητας των γηγενών Ελλήνων και των υπολοίπων πολιτιστικών ομάδων στην περιοχή.

Πρόκειται για διαδικασίες που χαρακτηρίζουν την ιδιόρρυθμη «κουλτούρα της κυριαρχίας» Shkurta, 1999:161. Δλδ, για μια προσπάθεια αφομοίωσης της πολιτιστικής διαφορετικότητας με προορισμό την ομοιογενοποίηση, με κύριο μοχλό, όχι τόσο την επίσημη εθνική γλώσσα, όσο την απάλειψη της εθνικής πολιτιστικής ταυτότητας της μειοψηφίας και την αντικατάστασή της με την πολιτιστική ταυτότητα της πλειοψηφίας, έστω και μέσω της γλώσσας της μειοψηφίας. Το αμερικάνικο τρίπτυχο αφομοίωση – ένταξη -πολιτισμικός πλουραλισμός, στην προκειμένη περίπτωση προϋποθέτει ένταξη (ομοιογενοποίηση) μέσω αφομοίωσης. Το δικαίωμα στη διαφορά, την ίδια στιγμή που αποχτά πολιτική διάσταση, χάνει τις φυσιολογικές κοινωνικές προσβάσεις.

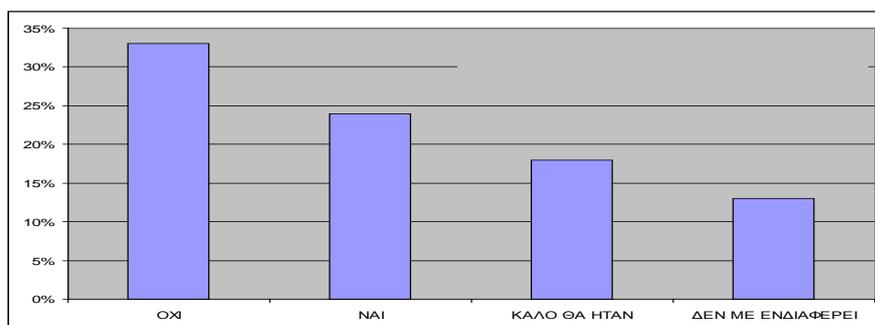
Πρόκειται για ενισχυμένη και ιδιόρρυθμη «κουλτούρα της κυριαρχίας», που σημαίνει ότι ο τρόπος ζωής της πλειονότητας και ειδικότερα ο τρόπος αυτοπροσδιορισμού και οι αναπαραστάσεις για τους «άλλους» στηρίζονται σε αντίρροπες σχέσεις με την διαχρονική πραγματικότητα. Ταυτόχρονα, αναπαράγει κρυφές μορφές πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ιεράρχησης υπέρ της πλειοψηφίας, ενισχύοντας μια σταθερή ασυμμετρία στις δυνατότητες πρόσβασης της μειοψηφίας στα κοινωνικά αγαθά. Αναπαράγει το στερεότυπο στιγματισμού και

περιθωριοποίησης της μειοψηφίας. Τα πάντα δρουν μέσα από μια σειρά αθέατων διαστάσεων εξουσίας, οι οποίες έχουν διαποτίσει σε τέτοιο βαθμό τις κοινωνικές δομές και τους ατομικούς, κανονιστικού χαρακτήρα προσανατολισμούς, που ο όρος επιβίωση προϋποθέτει την αφομοίωση, ή την απάρνηση της διαφορετικότητας, τόσο το περισσότερο της πολιτιστικής ταυτότητας.

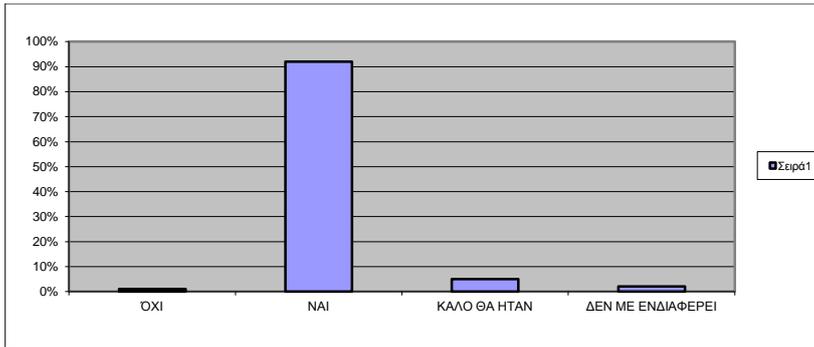
Πρόκειται γενικότερα για μορφές προκαταλήψεων και στερεότυπων του επικοινωνιακού “πράττειν”, οι οποίες επιβεβαιώνουν με σαφήνεια τις έρευνες των Elias και Scotson, 1996:9, ότι η κατασκευή του «επικίνδυνου» και «ανήθικου» ξένου αποτελεί λειτουργικό κομμάτι των προσπαθειών διαφύλαξης της μονοπωλιακής διαχείρισης των κοινωνικών αγαθών εκ μέρους της πλειοψηφίας. Οι σημερινές εξελίξεις στο μεταβατικό στάδιο της Αλβανίας επιβεβαιώνουν επίσης ότι το άνοιγμα της ψαλίδας στην ανισότητα των σχέσεων εξουσίας μεταξύ των ομάδων, ενισχύει το κλίμα προκαταλήψεων και απορρίπτει τις προσπάθειες των μειονοτικών ομάδων για κοινωνική ένταξη και ίση μεταχείριση.

Στις μειονοτικές ομάδες η εικόνα στιγματισμού και περιθωριοποιήσεις εκδηλώνεται πλέον ως εσωτερική υπαρξιακή ανάγκη. Η δημογραφική πραγματικότητα της ελληνικής μειονότητας διακρίνεται για τρεις τουλάχιστον ταχύτητες. Τις περιοχές με συμπαγή ελληνικό πληθυσμό, τις γκρίζες ζώνες, τα μεγάλα αστικά κέντρα συνέχεια αυτών των περιοχών (Αργυρόκαστρο, Δέλβινο, Άγιοι Σαράντα) και την αλβανική επικράτεια. Στις μειονοτικές περιοχές η περιθωριοποίηση εκδηλώνεται ως άρνηση της αλβανικής πραγματικότητας, ή της πλειοψηφίας. Στις γκρίζες ζώνες και γενικότερα στην αλβανική επικράτεια, η περιθωριοποίηση εκδηλώνεται ως άρνηση, τουλάχιστον τυπικά, της πολιτιστικής διαφορετικότητας των μελών της.

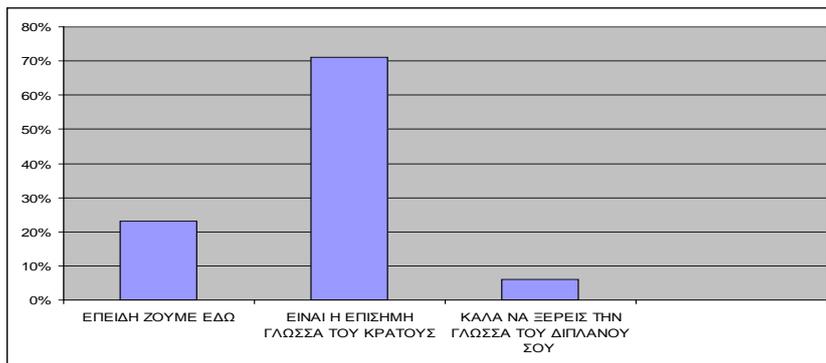
Σε ερώτηση προς τους γονείς ελληνικής καταγωγής σε περιοχές με αμιγή ελληνικό μειονοτικό πληθυσμό **«αν επιθυμούν να μάθουν τα παιδιά τους την αλβανική γλώσσα»** στο σύνολο 93 ερωτηθέντων, απάντησαν:

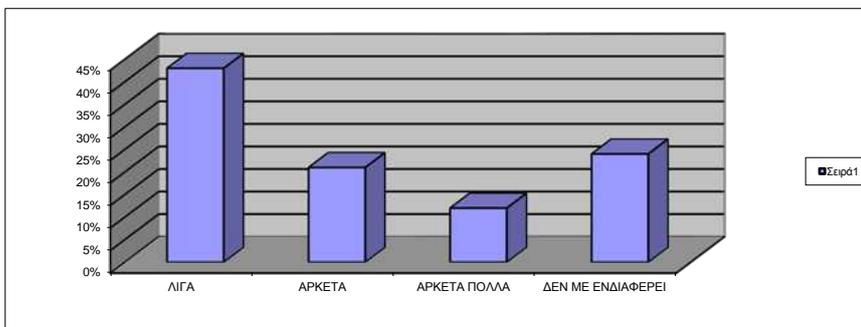
Στην ίδια ερώτηση σε αστικά κέντρα με μικτό πληθυσμό οι 53 γονείς ελληνικής καταγωγής απάντησαν:

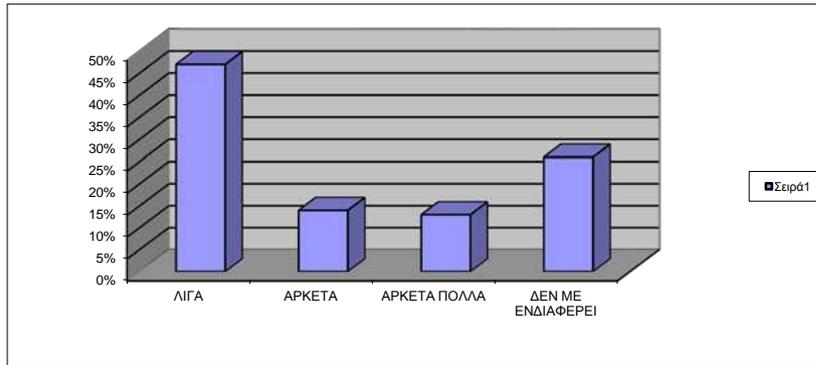
Στην ερώτηση «γιατί πρέπει τα παιδιά σου να μάθουν αλβανικά» η απάντηση στα αστικά κέντρα με μικτό πληθυσμό ήταν:

Στην ερώτηση «Πόσο πιστεύεις ότι γνωρίζεις για την ελληνική ταυτότητά σου και της περιοχής σου» σε περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό, απάντησαν:

Στην ίδια ερώτηση, στα αστικά κέντρα με μικτό πληθυσμό απάντησαν:

Η παρακάτω πολύχρονη παρακολούθηση επιβεβαιώνει ότι, όσον αφορά την αγωγή και εκπαίδευση των παιδιών, το σχολείο δεν αποκλείει ιδιαίτερα από την υπόλοιπη φύση της κοινωνίας και την κυρίαρχη κουλτούρα της.

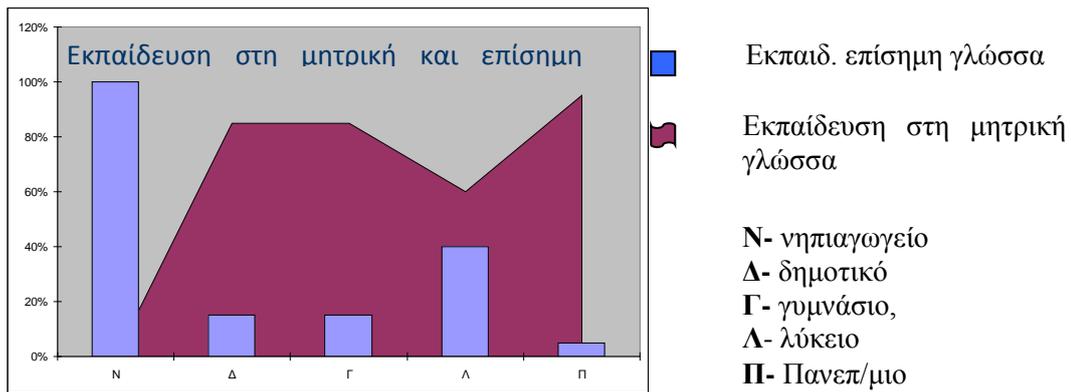
Η παρακολούθηση αφορά την πορεία τριών παιδιών από οικογένειες με πολιτισμική και εθνική διαφορετικότητα. Η μια με γονείς Έλληνες, η δεύτερη με γονείς Ελληνόβλαχους, η τρίτη με γονείς, ο ένας (ο πατέρας) με ελληνόβλαχη καταγωγή και μητέρα μουσουλμανικής καταγωγής στο θρήσκευμα και αλβανικής εθνικότητας. Το πρώτο παιδί στην προσχολική ηλικία (μέχρι και δευτέρα δημοτικού, -υπεροχή του οικογενειακού περιβάλλοντος) παρουσίαζε ανεπτυγμένα ελληνικά αισθήματα. Στη συνέχεια τα ελληνικά αισθήματα αμβλύθηκαν (δεν ήθελε να μιλάει ελληνικά στο κοινωνικό περιβάλλον) με αποτέλεσμα στην δευτέρα λυκείου δήλωνε ότι «εφόσον γεννήθηκα εδώ είμαι Αλβανός» (υπό την έννοια ότι το να δηλώνεις ότι είσαι Έλληνας βγάζεις προβλήματα στον εαυτόν σου)

Το δεύτερο παιδί, στην προσχολική ηλικία έδειχνε ότι ανέπτυξε μαζί με τους γονείς την αίσθηση αναζήτησης της ελληνικότητας. Στην ηλικία γυμνασίου παραιτήθηκε των προσπαθειών, αποφεύγοντας μάλιστα και την βλάχικη καταγωγή, διότι θεωρούνταν από την πλειοψηφία «προσβολή». Στο λύκειο δέχτηκε την ελληνική υπηκοότητα χωρίς να το εκδηλώνει, αλλά ως ευκαιρία να έχει διευκολύνσεις στην Ελλάδα. (Ως προνόμιο σε σχέση με τους υπόλοιπους Αλβανούς που δεν είχαν αυτή τη δυνατότητα).

Το τρίτο παιδί παρουσίαζε μια σύγχυση στην εκδήλωση της ταυτότητας, χαρακτηριστικό το οποίο τήρησε μέχρι την απομάκρυνσή του οικογενειακώς στην Αγγλία (τρίτη γυμνασίου). Επισκεπτόμενο τη γενέτειρα του μετά από τρία χρόνια χτυπούσε με κλωτσιές την εξώπορτα του διαμερίσματος φωνάζοντας «μου χαράμισες τα καλύτερα χρόνια της ζωής».

Κανένας τους δεν τήρησε τις φιλίες και τις σχέσεις με τους αλβανούς συνομήλικους της προσχολικής ηλικίας.

Το ακόλουθο διάγραμμα μας δίνει μια σαφή εικόνα για την εκπαιδευτική συμπεριφορά των Ελλήνων μαθητών στην πόλη Αργυροκάστρου.

II. Προσχολική ηλικία και διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση

Είναι γνωστό ότι τα παιδιά κατασκευάζουν την ταυτότητα τους σε ένα ήδη διαμορφωμένο από τους ενήλικες κοινωνικό περιβάλλον και στο πλαίσιο συγκεκριμένων κοινωνικών σχέσεων. Σε αυτό το πλαίσιο κατασκευάζουν γνώσεις και αναπαραστάσεις περί ηθικής, αναπτύσσοντας ταυτόχρονα την ανάγκη να γνωστοποιήσουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο με στόχο την επικοινωνιακή επαφή, τη συνεννόηση και την ένταξη στην ομάδα των συνομηλίκων τους.

Η ανάγκη αυτή ικανοποιείται πληρέστερα σε ένα περιβάλλον όπου επικρατούν συμμετρικές σχέσεις συνεργασίας, Liegle1,999:199-204.

Στο «διαπολιτισμικό» χώρο, που περιγράψαμε τα παιδιά γενικώς και εκείνα με διαφορετική από την πλειοψηφία πολιτισμική ταυτότητα διαπαιδαγωγούνται σ'ένα αντιφατικό και αρνητικό, ως προς την ευδόκιμη φυσιολογική διαπολιτισμική συμβίωση. Ταυτόχρονα, εντοπίζεται η παντελής έλλειψη υποδομής για την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης, κυρίως στο θεσμό της προσχολικής ηλικίας, στο νηπιαγωγείο.

Το νηπιαγωγείο ως χώρος με κατεξοχήν προσφορά την κοινωνικοποίηση των παιδιών, που μπορεί να προαγάγει την ολόπλευρη ανάπτυξη τους, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό για εκείνα τα παιδιά με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα.

Αυτό διότι, σύμφωνα με τα στάδια παιδικής ανάπτυξης του Piaget, Erikson κλπ στην ηλικία 4-6 χρόνων αναπτύσσεται η κοινωνική σύλληψη του άλλου, διαμορφώνονται ρόλοι και στερεότυπα. Σε αυτή την ηλικία, συνεπώς, αναπτύσσονται οι προκαταλήψεις και η κοινωνική συμπεριφορά, τα οποία σφραγίζουν και την πορεία της μελλοντικής του ζωής.

Ενώ κατά τον ψυχαναλυτή Eric Erikson, σε περίπτωση που στην καθαρά προσχολική ηλικία στο παιδί κυριαρχεί η ενοχή αυτό περιθωριοποιείται, εξαρτάται υπερβολικά από τους ενήλικες, αισθάνεται φόβο και δεν αναπτύσσει επαρκώς την ικανότητά του για παιχνίδι και τη φαντασία του. Πιπερόπουλος, 1995,83-87, Κωνσταντίνου, 1994: 57-64, Πυργιωτάκης, 1984:59-65.

Ειδικά στα νηπιαγωγεία η διαπολιτισμική εκπαίδευση και αγωγή εκλαμβάνεται ως ανοιχτό σχέδιο δράσης. Έχει πρωταρχικό στόχο την ανάκτηση των ικανοτήτων που συμβάλλουν στην εποικοδομητική συμβίωση μέσα σε ένα πολυπολιτισμικό κοινωνικό ιστό. Φέρνει μαζί της όχι μόνο την αποδοχή και το σεβασμό του διαφορετικού, αλλά επίσης, την αναγνώριση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, μέσα από μια καθημερινή προσπάθεια διαλόγου, κατανόησης και συνεργασίας. Επιδιώκει την εξάλειψη των διακρίσεων και του αποκλεισμού, να εμποδίσει το σχηματισμό στερεότυπων και προκαταλήψεων, απέναντι σε πρόσωπα και πολιτισμούς και προσπαθεί υπερβεί κάθε μορφή εθνοκεντρικής διδασκαλίας.

Στηρίζεται στην παιδοκεντρική διδασκαλία, που δίνει έμφαση στα βιώματα και σε πραγματικές εμπειρίες, στην αυτονομία, στην αυθορμητικότητα και στις ατομικές διαφορές. Εναντιώνεται, μέσα από την καθημερινή παιδαγωγική πρακτική σε κάθε είδους διάκριση, σε κάθε είδους στερεοτυπική ιεράρχηση του διαφορετικού. Συνδυάζει διδασκαλία στη μητρική και στη δεύτερη γλώσσα, σχετίζεται με την κοινότητα της περιοχής, προσανατολίζεται στην πράξη και επηρεάζεται από εμπειρίες. Βούρη, 1992:13-21 Γκότοβος 1997:23-27, Κανακίδου, Παπαγιάννη, 1997: 16-17.

Σ' ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον, με την παρουσία παιδιών διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων, η διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση είναι πλέον απαραίτητη, τόσο που άνετα μπορούμε να πούμε ότι μορφώνονται με αντικείμενο την προσχολική ηλικία.

Το σχήμα αυτό διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αγωγής είναι εντελώς απροσέγγιστο, τόσο στην καθημερινή πράξη και λειτουργία των νηπιαγωγείων στο χώρο για τον οποίο μιλούμε, όσο σε ό,τι αφορά το νομικό πλαίσιο.

Το νομικό πλαίσιο της χώρας δεν έχει καν κάποιο προσανατολισμό στην διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση στο εκπαιδευτικό της σύστημα.

Εξαντλείται αναφορικά στη συνταγματική διάταξη (άρθρο 20) που αναφέρει ότι *«Τα άτομα που ανήκουν στις εθνικές μειονότητες ..... δικαιούνται να εκδηλώσουν ελευθέρως, χωρίς απαγορεύσεις και υποχρεώσεις, την εθνική, πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική τους ταυτότητα. Δικαιούνται να διαφυλάσσουν και αναπτύξουν αυτά, να διδάξουν και διδάχονται στην μητρική τους γλώσσα, ...»*

Στο νόμο «Μερικές τροποποιήσεις στο νόμο αρ.7952, ημερ.21.06.2005, «Για το προπανεπιστημιακό εκπαιδευτικό σύστημα» το άρθρο 10 αφού επαναλαμβάνει κατά λέξη την παραπάνω συνταγματική διάταξη προσθέτει:

«Για την δημιουργία δυνατοτήτων ενεργούς και ισότιμης συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της Δημοκρατίας της Αλβανίας, το κράτος δημιουργεί συνθήκες ώστε τα άτομα σχολικής ηλικίας που ανήκουν στην μειονότητα , να διδάχονται την αλβανική γλώσσα, ιστορία και τον αλβανικό πολιτισμό.....

Η εκπαίδευση για τα άτομα των μειονοτήτων πραγματοποιείται σε καθορισμένες σχολικές μονάδες και εκπαιδευτικά ιδρύματα, το άνοιγμα και η λειτουργία των οποίων γίνεται βάση διαδικασιών που ορίζει το Υπουργικό Συμβούλιο»

Στην πράξη η ρύθμιση αυτή διατηρεί την παράδοση που επιτρέπει τέτοιου είδους σχολεία (μειονοτικά) στις μειονοτικές ζώνες με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Με το ίδιο κριτήριο επιτρέπει και νηπιαγωγεία στη μητρική γλώσσα. Άρα στην πράξη απομονώνει «τα μειονοτικά» άτομα αρχίζοντας από την προσχολική ηλικία.

Στα αστικά κέντρα, συνέχεια αυτών των ζωνών με σημαντικό ελληνικό στοιχείο, όπως Αργυρόκαστρο, Αγίους Σαράντα και Δέλβινο επιτρέπει «μειονοτικές» τάξεις προσκολλημένες σε ένα αλβανικό σχολείο, ενώ δεν επιτρέπει, έστω σε παρόμοια μορφή, νηπιαγωγεία. Ωστόσο δεν γίνεται λόγος να υπάρξουν ανοίγματα του είδους για άλλες πολιτιστικές ομάδες , (βλάχους, αθίγγανους, αιγυπτίους)

Συνεπώς, δεν μπορούμε να μιλούμε για διαπολιτισμική εκπαίδευση παρά μόνο για εκπαίδευση που από μόνη της περιθωριοποιεί

Στο άρθρο 4 των διατάξεων για την προσχολική εκπαίδευση του 2005 αναφέρεται ότι,

Στη δραστηριότητά του το νηπιαγωγείο στοχεύει:

- στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού σε προσχολική ηλικία και την προετοιμασία του για το σχολείο
- στην εξασφάλιση κάθε παιδιού ισότιμες ευκαιρίες διαπαιδαγώγησης

- στην διαπαιδαγώγηση του παιδιού ως κοινωνικό των ικανό να δημιουργήσει σχέσεις με τους άλλους

- στην διεύρυνση της εμπειρίας, της γνώσης, της ικανότητας να δράσει, μιλήσει, σκεφτεί και φανταστεί μέσω συνεχούς άσκησης.

Διαπιστώνεται εύκολα ότι πρόκειται απλώς για στόχους σε ένα ομοιογενές περιβάλλον της πλειονότητας, χωρίς ίχνος διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Στα νηπιαγωγεία της πόλης Αργυροκάστρου που ερευνήσαμε, (Τρία δημόσια και δύο ιδιωτικά) διαπιστώσαμε ότι σε στατιστικό επίπεδο οι νηπιαγωγοί δεν γνωρίζουν την σύνθεση των ομάδων παιδιών όσον αφορά την καταγωγή τους. (Προκύπτει ότι ο αριθμός των παιδιών που ανήκουν σε κοινοτικές ομάδες με διαφορετική πολιτιστική και εθνική ταυτότητα, είναι μεγαλύτερος μέχρι μερικές φορές σε σχέση με τα επίσημα στοιχεία) Για την σύνθεση αυτή δεν δείχνουν ενδιαφέρον, ούτε οι γονείς, ούτε οι δάσκαλοι.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι υποχρεωτικό στην αλβανική γλώσσα, τόσο στα δημόσια όσο και στα ιδιωτικά. Στο ιδιωτικό ιταλικό νηπιαγωγείο εκτός της αλβανική διδάσκεται και η ιταλική. Το νηπιαγωγείο ιδρύθηκε με τον ισχυρισμό της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Συγκεντρώνει παιδιά με διαφορετική πολιτιστική ταυτότητα, η διαπολιτιστική εκπαίδευση όμως αφορά την εκμάθηση της Ιταλικής στον «ελεύθερο χρόνο» το παιχνίδι, το τραγούδι κλπ.

Το ίδιο διαπιστώσαμε και στο ιδιωτικό νηπιαγωγείο της Ιεράς Μητρόπολης.

Με τη διαφορά ότι ως δεύτερη γλώσσα σ' αυτό διδάσκονταν η Ελληνική.

Τόσο στα δημόσια, όσο και στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, κυρίαρχο παραμένει το πρόβλημα της αποδοχής από την «επίσημη» πλειοψηφική ταυτότητα της πολιτισμικής διαφορετικότητας των παιδιών της μειοψηφίας και της αναγνώρισης ότι δεν είναι πολιτισμικά κατώτερα αλλά διαφορετικά από αυτά της πλειοψηφίας.

Οι γονείς με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα, νοιάζονται ώστε το παιδί τους να περνάει καλά και να μαθαίνει καλά έστω και στο επίσημο πλαίσιο ταυτότητας. Σε ερώτηση που κάναμε σε αρκετές δασκάλες για το πώς αντιμετωπίζουν τα παιδιά που ανήκουν σε διαφορετικές πολιτιστικές ομάδες, μας έδωσαν σχεδόν την ίδια απάντηση. «Προσπαθούμε να πούμε στα παιδιά της πλειονότητας ότι είναι ίδια, δηλ ισότιμα». Όχι όμως, αναγνωρίζοντας και σεβόμενοι την διαφορετικότητά τους, αλλά ως ισότιμα μέλη της πλειονότητας.

Η ελλιπής ενημέρωση του εκπαιδευτικού οδηγεί ακόμη σε χαμηλές προσδοκίες απ' τα συγκεκριμένα παιδιά, ευνοώντας την καλλιέργεια κλίματος προκαταλήψεων και τη διαιώνιση στερεοτύπων. Με τον τρόπο αυτό η ποιότητα της εκπαιδευτικής σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιών δεν είναι αυτή που θα έπρεπε, με άμεσο αντίκτυπο την αίσθηση απόρριψης του παιδιού, τη μειωμένη δράση του και την αρνητική αυτοεικόνα του.

Θα μπορούσαμε να λέγαμε με βεβαιότητα ότι στα συγκεκριμένα νηπιαγωγεία είναι ισοπεδωτική η στάση όσον αφορά τη διαφορά γλώσσας, με αποτέλεσμα να δεχτεί πλήγματα η ίδια η ταυτότητα του παιδιού, εφόσον, ως γνωστό, αναπτύσσεται μέσω της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμικού του χώρου. Τόσο το περισσότερο όταν στο διορισμό των εκπαιδευτικών δεν υπάρχουν κριτήρια διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης.

Σαν αποτέλεσμα η συγκεκριμένη προσχολική αγωγή ενώ θα έπρεπε να αναλάβει την έξοδο των παιδιών αυτών των ομάδων από την απομόνωση, βαθαίνει εκείνο το έλλειμμα που τροφοδοτεί το ίδιο το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Στα παιδιά αυτά προετοιμάζεται το έδαφος αδιαφορίας και απόθησης της ταυτότητάς τους στο όνομα της πραγματιστικής επιβίωσης.

(Ενδεικτική η πορεία εκπαίδευσης των παιδιών ελληνικής καταγωγής στην πόλη Αργυροκάστρου, που παρουσιάζεται παραπάνω σχεδιάγραμμα)

Γενικώς διαπιστώνεται η αναζήτηση και επιβολή της τυποποιημένης διαφορετικότητας εντός του πλαισίου που υπαγορεύει το επίσημο κρατικό πρόγραμμα, με εύκολη πολλές φορές την επικοινωνία ανάμεσα στην παιδοκεντρική με την εθνοκεντρική αγωγή και εκπαίδευση.

III. Προτάσεις

- -Τροποποίηση του νομικού πλαισίου με διατάξεις υπέρ της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αγωγής στην προσχολική ηλικία ως προϋπόθεση αποκατάστασης και προώθησης των φυσιολογικών αξιών που εξασφαλίζει η πολυπολιτισμικότητα στην ανάπτυξη και εξέλιξη ενός λαού ή των λαών.
- -Συγγραφή νέων σχολικών εγχειριδίων στο περιεχόμενο των οποίων να «βρίσκεται» και ο μαθητής διαφορετικής πολιτισμικής ταυτότητας και απάλειψη των αναφορών σε γεγονότα που ευνοούν τις στερεότυπες αντιλήψεις των παιδιών.
- -Ενίσχυση του έργου του δασκάλου με την απαραίτητη συμβουλευτική καθοδήγηση, τα κατάλληλα διδακτικά προγράμματα και μεθόδους διδασκαλίας και την δια βίου εκπαίδευση.
- -Εφαρμογή προγράμματος συμβουλευτικής γονέων.
- -Εξασφάλιση των απαραίτητων συνδέσμων με τις τοπικές οργανώσεις και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βούρη Σ.**, (1992), Εκπαίδευση και εθνικισμός στα Βαλκάνια, Αθήνα, Παρασκήνιο.
- Γεωργογιάννη Π.**, (1997), Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, Gutenberg.
- Γκότοβος Α.** (1986), Η λογική του υπαρκτού σχολείου, Αθήνα, Gutenberg.
- Δαμανάκης Μ.** (1997) Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση, Αθήνα, Gutenberg.
- Κωνσταντίνου Χ.** (1994) Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σ' αυτόν, Αθήνα, Σμυρνιωτάκης.
- Πιπερόπουλος Γ.**, (1995) Εφαρμοσμένη ψυχολογία, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Πυργιωτάκης Ι.** (1984) Κοινωνικοποίηση-Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου. Αθήνα, Gutenberg.
- DERMAN-SPARKS, L., & the A.B.C. TASK FORCE** (1989): Anti-bias curriculum: Tools for empowering young children. Washington, DC, National Association for the Education of Young Children.
- ELIAS N., SCOTSON J.**, (1996) Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt, M:Suhrkamp.
- Έρικσον Ε.**, (1975). Η παιδική ηλικία, Αθήνα, Καστανιώτης.
- Erickson E.**, (1990), Η παιδική ηλικία και η κοινωνία, Αθήνα, Καστανιώτη.
- LIEGLE L.** (1999): Erziehung als Reaktion auf die Entwicklung des Kindes und als Entwicklungshilfe. In: Neue Sammlung.
- Shkurtaј Gj.**, (1999) Sociolinguistika, Tiranë.
- Γκότοβος Α.**, (1997) Εθνική ταυτότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*, 19, 23-27.

Panajot Barka

6) Takimi V ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Tiranë 2010

“Pasoja negative në jetën tradicionale shoqërore nga ndërhyrjet e sistemit komunist”

Përmbledhje

Në emër të krijimit të një shoqërie të ideologjizuar nacionalsocialiste udhëheqja komuniste ndërmori që në fillimet e ushtrimit të pushtetit të vet politik reforma të cilat, në aspektin shoqëror, i përgjigjeshin skemave homogjenizuese kolektive “me karakter kombëtar e frymë popullore” e në aspektin personal skemave të “njëriut të ri socialist”.

Ndërhyrjet me pasoja të rënda konsistojnë në folklor, në doket e zakonet e ciklit të jetës, në strukturat tradicionale shoqërore, në marrëdhëniet dhe raportet individ-familje-farëfis-komunitet-shoqëri të varur nga piramida politike shtetërore, në krijimin e një kolektiviteti vetëm “të punës revolucionare”, në kontrollin absolut të veprimit e të mendimit individual e deri në përcaktimin e fatit të jetës personale.

Me pasoja shumë të rënda në rrujatjen e marrëdhënieve me kulturen tradicionale dhe kultivimin e identitetit human te brezat e rinj ishte ndalimi i besimive fetare.

Summary

The negative consequences in the traditional social life caused by the interferences of the communist system

In the name of the creation of a nationalist ideologized society, the communist leadership, since the beginning of the exercise of its political power, undertook reforms, which in the social aspect were in conformity with the collective homogenizing schemes “of a national character and folk spirit”, while in the personal aspect with “the new socialist man schemes”.

Interventions of serious consequences are noticed in the folklore, the morals and customs of the life cycle, in the traditional social structures, in the relationships and interrelations individual – family – kinsfolk – community – society dependant on the political state pyramid, in the formation of a sole collective of the “revolutionary work”, in the absolute control of the action of individual thinking up to the determination of the personal life destiny.

Hyrje

Në mentalitetin e drejtimit komunist të vendin ambicja për të siguruar një pushtet të përjetshëm ishte kthyer në bindje absolute. Udhëheqja komuniste e kuptoi që herët se kjo mund të arrihej po të përvetësonte në politikën e vetë kodet e trashëgimisë shekullore në organizimin e strukturave tradicionale shoqërore. Makina që mori përsipër këto ndërhyrje fitoi guxim të përbindshëm. Në pamje të parë u duk si një huazim i metodave të përdorura në ish kampin komunist të Lindjes dhe sidomos

në revolucionin kulturor kinez. Në thelb shkuan me tej pasi bëhet fjalë për një operacion shkatërrues në vet shyllën veterbrale të shoqërisë shqiptare. Në aspektin shoqëror, i përgjigjeshin skemave homogjenizuese kolektive “me karakter kombëtar e frymë popullore”. Në aspektin personal skemave të “njeriut të ri socialist”.

Ato prekën anët përcaktuese të organizimit tradicional të jetës shoqërore.

- a. strukturat tradicionale shoqërore. (raportet, natyrë-individ-familje-farëfis-komunitet-shoqëri)
- b. traditat në ciklin e jetës (lindja, martesat, vdekja)

Mënyrat e ndërhyrjes ishin:

1. Asgjesimi i strukturave tradicionale dhe zëvendësimi me struktura të ideologjizuara
2. Adoptimi i strukturave tradicionale rezistente.
3. Zëvendësimi i institucionit të fesë me strukturat partiake dhe të organizatave të masave.

I.

Argumenti teorik i punimit mbështetet tek thënia e njohur të antropologut francez Fernand Braudel se, «një kulturë është para se të gjithash një mjedis natyror». Duke e ndryshuar paksa atë, do të mund të thoshim se një mjedis është mbi të gjitha një kulturë. Fiksimi ose lënia gjurmë në një mjedis të caktuar të karakteristikave bazë të një kulture dhe e kundërta, - përvetësimi i elementëve natyrorë të këtij ambjenti dhe kthimi i tyre në pjesë të kësaj kulture, çon në identifikimin e grupit-komunitetit me të. Në këto raporte, individi-njeri e trajton natyrën si mishërim, fillimisht të vlerave estetike. (Këtu e kanë origjinën mitet e ndryshme.) Dhe pastaj si vlera etike, si përcaktuese të moralit dhe të sjelljes së gjithëkohshme kolektive. E konsideron, së fundmi, parajsë mbitokësore që i siguron gjithçka i duhet për të jetuar sa më mirë. Në këtë këndvështrim e konsideron natyrën si diçka të shenjtë dhe si rregull e hyjnzon. Elementë të kësaj natyre njeriu i transformon në simbole të identitetit të kulturës së vetë. Këto simbole nëse nuk kanë, ose kanë humbur një funksion të drejtpërdrejtë praktik, zotërojnë në mënyrë të gjithëkohshme vlera apo funksione metafizike.

II.

E veçanta në organizimin tradicional të strukturave shoqërore të qendrave rurale në jug të vendit, zënë fill tek një pemë. Rreth saj janë vendosur, sipas etapave të zhvillimit, objekte të tjera për veprimtari të përbashket, fetare, (kisha), prodhuese (zejt), arsimore (shkolla). Kjo strukturë përbën qendrën e komunitetit tradicional. Rreth kësaj qendre, vendosen, në formë rrathesh apo gjysëmrrathesh koncentrike banesat private.

Këtu është vendi të theksojmë se pema, si pikënisje e organizimit të qendrës së një strukture tradicionale shoqërore, ruajti integritetin e vetë edhe në ato raste kur komuniteti ndërroi fenë dhe kishat u prishen.

Rezistenca e pemës, si objekt natyror me vlerë funksionale dhe estetike në organizimin e një qendreje tradicionale, lidhet me komunikimin shpirtëror, metafizik e praktik të saj me pemën orakull të Dodonës. Rreth tij heronj mitologjik dhe historik grekë vendosen tembuajt e tyre. Pak më tutje u vendosen institucione të organizimit tradicional të qytetëve antike, si vuli-ja, teatri antik, stadjumi i lojrave etj.

III.

Adoptimi nga Enver Hoxha i kësaj tradite popullore në funksion të shtetit populist nacionalsocialist që udhëhoqi, përbën një pjesë të suksesit të tij të sundimit.

Në strukturën e shoqërisë shqiptare veçoi anën folklorike të saj dhe i imponoi asaj konservimin e kësaj strukture. Nga ana tjetër, huazoi nga realiteti folklorik mjetet mitizuese të tij si më të përshtatshme për krijimin e idolit të vetë të padiskutueshëm.

Si rezultat, çdo gjë që nuk i shërbente homogjenizimit ideologjik të shoqërisë dhe mitizimit të figurës së tij, i eliminoi (vlera njerëzore, parime, simbole, doke e zakone, struktura tradicionale). Në këtë agresion pa si pengesë dhe konkurent besimin fetar. E ndjeu vetën më të fuqishëm dhe e ndaloi me ligj. Paralelisht shpërbëri harmoninë shekullore midis institucioneve tradicionale të qendrave rurale. (Pema, kisha, shkolla, njesitë artizanale)

Pema, humbi funksionin e saj si vendi i çlodhjes kolektive dhe i vendimarrjeve publike. Këtë rol e morën institucionet partiake të prira nga vatra e kulturës. Por, “udhëheqësi popullor”, nuk mund të rrinte indiferent karshi vlerave që reflektonte pema në traditën popullore. I përvetësoi ato për lartësimin e vetë.

Në qershor të vitit 1959, ditën e festës në manastirin më të degjuar për besimtarë ortodoksë dhe myslymanë në jug të vendit, (Gjirokastër) E.Hoxha vizitoi një fshat afër manastirit. Shumë njerëz u detyruan të linin traditën shekullore “për t’u takuar me udhëheqësin”. E. Hoxha qendroi nën hijen e prarit të moçëm që stigmatizonte qendrën e fshatit. Pas disa vitesh prari u shpall “monument kulture” dhe dita e vizitës së “udhëheqësit” u kthye në festë popullore duke zëvendësuar festën tradicionale fetare.

E njëjta gjë u përsërit vite më vonë (1978) kur vizitoi Mashkullorën. U ul “këmbekryq” jo aq tek hija e rrapit të njohur të Mashkullorës, por te preheri i historisë dhe traditës së tij.

Institucionet fetare, si qendra shpirtërore dhe infrastrukturore për të gjitha evenimentet familjare e shoqërore, me prani substanciale në doke e zakone dhe përcaktuese e konstitucionit shpirtëror të komunitetit, u eliminua me ligj. Shumë syresh u adoptuan në vatra kulture. Të tjera u mbyllën, u prishën, u kthyen në reparte ushtarake, në stalla lopesh dhe depo kooperative.

“Të zhdukësh diçka dhe aq më tepër që kjo diçka ka të bëjë me botën shpirtërore të njeriut, nuk mund të bëhet po nuk u zëvendësua me diçka tjetër më përparimtare, më të afërt për njeriun. ....Dihet se boshllëk shpirtëror në botëkuptimin e njerëzve nuk mund të ketë kurrë. Në të do të gjejë vend pozitivja apo negativja dhe kjo varet nga puna jonë ideologjike.....”

Në këtë sipërmarrje komuniste dhe institucioni i familjës u bë pjesë e projektit “të interesave më të gjera të atdheut socialist”. Një zhvillim i tillë çoi në përmbysjen e raporteve midis asaj që është private dhe së përgjithshmes. Sipas antropologut grek Vasilis Nitsiakos, ambjenti publik u zgjerua në dem të atij privat i cili u kthye në mjedis ushtrimi të një kontrolli shtypës shoqëror që drejtohet nga pushteti qendror.

IV. LINDJA

U konsiderua hallka bazë nga fillon procesi i krijimit “të njeriut të ri”.

Karakteristikë mbetet vendosja e emrit fëmijës, që përbën anën formale e zyrtare të procesit të integritit të fëmijës në familje dhe komunitet dhe elementi i parë i personalitetit të tij.

Sipas akteve normative zyrtare, çdo prind për të regjistruar në gjendjen civile fëmijën e porsalindur, duhej të zgjidhte emrin nga një listë që i shkonin përshtat ideologjisë socialiste. Kjo mënyrë e re “nxjerrjeje të emrit” i jipte fund traditës së ruajtjes të linjës gjenetike të familjës dhe të fisit, (kalimi i emrit nga gjyshi tek nipi), por edhe të identitetit diferencues komunitar.

Pas kësaj fëmija do të çohet në çerdhe dhe kopshte ku edukohet se mbi nënën e tij ishte një nënë “më e madhe” “nëna parti”.

Në bankat e shkollës fëmija mësonte se fatin e vetë e kishte në dorë kjo “nëna e madhe”. Ajo “e dinte” shkollën që ai duhej të ndiqte, punën që do të bënte, postin që do të mirrte. Ai thjeshtë duhej të tregonte gadishmeri deri në përkushtim për vendimet e partisë.

V.

MARTESA-DASMA

Në traditën popullore martesë përbën momentin më të rëndësishëm në jetën e njeriut. Një moment pretendimi për të rritur peshën specifike të familjës në rrethin shoqëror komunitar. Interesimi i paleve fokusohet tek cilësitë e nusës dhe të dhendrit, tek gjendja ekonomike e shoqërore e familjeve, marrëdhëniet me komunitetin.

Tradita hidhte gjithë peshën e vendimarrjes për martesën dhe procesin e dasmës tek familjet përkatëse. Nomenklatura komuniste këtë rol ia hoqi familjës dhe ia “besoi” organizatës së partisë, e cila kriterin bazë për martesë kishte barazinë biografike në kuptimin ideologjik.

“Fejesa apo martesë është gëzim familjar, prandaj edhe kolektivi duhet t’ia festojë. Ceremonia e fejesës apo e martesës sipas rastit dhe dëshirës mund të bëhet në klube ose në shtëpitë e kulturës, ku shokët e të afërmit të kenë mundësi të përshëndetin çiftin e ri, të kërcejë dhe të vallëzojë. .... Kur martohet një, nga kolektivi i shkojnë në shtëpi e urojnë dhe i çojnë edhe ndonjë peshqesh simbolik. ....”

Vihet re se nuk kemi thjeshtë eliminimin e institucionit të fesë nga momenti i dasmës por kemi kthimin e saj nga një ngjarje me rëndësi familjare në një çështje të shoqërisë së ideologjizuar. Vendi i “njohjes” për çiftet e reja u bënë ato procese që evidentonin natyrën e njeriut të ri në kolektivën socialiste. Pjesëmarrja e kolektivit socialist në procesin e martesës dhe në ditën e dasmës fitonte së tepërmi terren.

Roli i kumbarit, i vëllamit, apo edhe i priftit në dasmën tradicionale, u zëvendësua nga roli i nocionit të përgjithshëm “shoku” që në fakt ishte njëri i partisë.

Kreun e dollive, aq e zakonshme në dasmat shqiptare, e zuri dollia për partinë dhe uhëheqësin e saj.

Vajtja në kishë dhe koha që zë ceremonia e kurrorizimit atje, u zëvendësua me kohën e qëndrimit të çiftit dhe dasmorëve në sheshin e qëndrës së fshatit. Ceremonia e dasmës u spostua nga ambjenti familjar në shtëpitë e kulturës.

Leja për kohën e zhvillimit të dasmës në mënyrë indirekte e jipte partia, pasi nuk mund të zhvilloheshin dasma në periudha piku punësh prodhuese kolektive.

VI.

VDEKJA

“Vdekja,... është shfrytëzuar gjithmonë nga klerikët si momenti më i përshtatshëm për të ushqyer tek njerëzit idetë skllavëruese të fesë, për të përforcuar ndjenjat fetare me anë të frikës dhe për të përhapur idetë reaksionare të ekzistencës së botës qiellore të mbihënës....

Për të zhdukur këto zakone e praktika fetare, duhet të luftohet në mënyrë sistematike përmbajtja filozofike, idealiste dhe mistike e tyre, duke i zëvendësuar ato me ceremoni e shërbime të tilla, ku të shprehet respekti për kujtimin e njeriut që ka vdekur....”.

Momenti i vdekjes, mbyllja e ciklit të jetës për një njeri, është i identifikuar me dhimbjen dhe hidhërimin për ndarjen përfundimtare nga të afërmit dhe komuniteti, por edhe me përkujdesjen e pasardhësve për prehjen e shpirtit në jetën përtej varrit, një problem , aq mistik dhe metafizik aq edhe filozofik. Edhe në lidhje me vdekjen, ashtu si me lindjen dhe martesën, feja ka përpunuar linjën e vetë rituale e ideologjike. Dallimi qëndron tek fakti se për vetë natyrën e këtij momenti ndikimi dhe roli i fesë është në përmasa gati absolute. Këtë fakt e kishte parasysht edhe makina komuniste “e edukimit të njeriut të ri”, e cila, përveç se ishte e interesuar të eliminonte idetë që mbillnin bindjen metafizike e idealiste “të ekzistencës së botës qiellore të mbihënës” (e cila binte ndesh me thelbin materialist të filozofisë marksiste ku mbështetej ideologjia komuniste), donte më shumë eliminim e instrumentit kultivues e praktikues të tyre siç ishte feja. Ndaj, siç vihet re në udhëzimet e nomenklaturës, ideologjia komuniste tregoi kujdes, që të mos prekej terësia e riteve dhe zakonëve popullore mbi ceremoninë e vdekjes. Një diçka e tillë do të shkaktonte reagime të padëshirueshme.

Së dyti, si në rastin e dasmës, i kushtoi rendësi respektimit të kohës tradicionale të realizimit të ceremonisë mortore, pa praninë e fesë. Kjo do ta bënte sa më pak të ndjeshme mungesën e fesë. Mirëpo, në rastin e vdekjes pothuaj më shumë se gjysmën e kohës ceremoniale e zë prania e fesë, ku pesha e fjalës ka shumë rendësi. Për zbutjen e këtij boshlleku makina propagandistike e sistemit risolli në skenë një traditë të hershëm kristjane, atë të sinaksarëve. Sipas udhëzimit të saj, rolin e njeriut të perëndisë e zunë fjalimet e përfaqësuesve të organizatës së partisë dhe të organizatave të masave, të cilët në fjalimet e tyre shprehej “respekti për kujtimin e njeriut që ka vdekur”. Vihet re gjithashtu se “sinaksaret” e rinj, në fjalimet e tyre linin shumë pak vend për raportin e tij me familjen. Interesimi i vetëm ishte kontributi i tij në çeshtje që i interesonin partisë. Në këtë mënyrë përçohej mesazhi se njeriu sa është gjallë duhet të mendojë për partinë si forma e re për prehjen e shpirtit.

VII.

Ndërhyrje të po kësaj natyre sistemi komunist ndërmori edhe në shumë aspekte të tjera në familje apo në struktura të tjera tradicionale shoqërore.

Pasojat duken sot në kuptimin e lirisë demokratike. Nga njëra anë, përpjekjet e komunitetit për të rimekëmbur ato tradita që u shembën shoqërohen me huazime dhe ndikime pa funksion real në komunikimin me traditën dhe realitetin. Nga ana tjetër familja dhe shoqëria kanë humbur ekulibrin e marrëdhënieve në gjirin e tyre, në raport me natyrën, por edhe me ligjin dhe shtetin.

BIBLIOGRAFIA

1. Clayer N. (2007), Aux origines du nationalisme albanais, Paris 2007 (bot. shqip Tiranë 2009).
2. Kapsomenos E, (2002) Anazitontas to hameno evropaike politismo, A', Athinë.
3. Massey D, (1993) Questions of locality, Geografy, vol. 78, nr 339.
4. Meraklis M. (1986) Elliniki Laografia, ithi kai ethima , Athinë.
5. Mparka P. (2003) Ta loaografika, Tiranë.
6. Nitsiakos V, (1997) Laografika eteroklita, Athinë.

Panajot Barka

7) Takimi V ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Tiranë 2010

“Kënga polifonike, emblemë diakronike e një mjedisi multikulturor”

Përmbledhje

Origjina:

Nga ritmet animitone të dorikëve dhe frigasve (përbëjnë bazën e harmonisë helene).

Vetë këto ritme e kanë burimin tek onomatopetë e natyrës.

Argumenti:

Shkalla muzikore pentatonike animitone e interpretimit “a cappelle” deri me sot.

Vija melodike më shumë është retorike se sa melodioze.

Shkallët e evoluimit:

Nga foshnjëria primitive tek koret e tragjeditë të lashta.

Bashkëjetesa e gjatë dhe ndikimi reciprok me muzikën bizantine.

Forma e sotme:

Zhvillimi i traditës muzikore autoktone “a cappelle” nën ndikimin e polifonisë së kultivuar perendimore.

Treva: Himara dhe rajonet porte në kontakt të drejtpërdrejt me Venedikun.

Periudha: Fund i shek.XIV fillim shek XV deri në shekullin XVIII.

Ana tjetër e karakterit multikulturor

Interpretimi në disa gjuhë, shqip, greqisht, vllahisht, që përfaqësojnë identitete etnike e kulturore të ndryshme.

Summary

Polyphonic singing – a diachronic emblem of a multicultural environment.

The beginnings of folk polyphonic song:

From the anhemitonic rhythms of the Dorics and Frigases (that comprise the basis of Hellenic harmony).

These very rhythms have their origin in the nature onomatopoeias.

Argument:

The musical anhemitonic pentatonic scale of interpretation “in the chapel” up to date.

The melodic line is more rhetoric than melodious.

Evolution scales:

From infancy to the choruses of ancient tragedies.

The long coexistence and the mutual impact with byzantine music.

Today’s form:

The development of autochthonous musical tradition “in the chapel” under the impact of western cultivated polyphony.

Region:

Himara and the port regions in direct contact with Venice.

Period:

End of century XIV, beginning of century XV up to century XVIII.

The other side of the multicultural character

Interpretation in several languages: Albanian, Greek, Vlach, which represent different ethnic and cultural identities.

Hyrje

Po mbushen pesë vjet nga 25 nëntori 2005 kur kënga popullore polifonike, e pagëzuar së fundmi “Iso-polifonia popullore shqiptare”, u shpall “Kryevepër e trashëgimisë gojore të njerëzimit”, mbrojtur nga UNESCO. Është një vlerësim i merituar për këtë monument të gjallë më jetëgjatë të kulturës popullore. Thellësia në kohë e jetëgjatësisë së këngës polifonike popullore kapërxën kufirin e historisë për t’u takuar me strukturat e mitit. Si e tillë përbën vlerën estetike të bartësve të vet dhe është produkt i kryqëzimit diakronik midis Lindjes e Perëndimit, pikë kontakti e ndarjeje perandorish dhe e kulturave perandorake, proceseve integruese, bashkëjetesës së vlerave diferencuese dhe të bashkekzistencës së të kundërtave. Kurrë nuk u izolua në një ngushtësi gjeografike, nuk paragjykoj huazimet dhe ndikimet, por as u asimilua. Përbën një aliazh harmonik midis evoluimit organik të brendshëm dhe ndikimeve nga jashtë. Përbën një vlerë estetike të gjithkohshme, si mishërim i bashkëjetesës evoluive në çdo të tashme të së kaluarës shekullore. Produkt i kësaj vlere është risia e emblemës së gjallë të identitetit kolektiv të mbartësve të saj. Domethenës është fakti se akoma edhe sot ajo këndohet në tri gjuhë, shqip, greqisht, vllahisht dhe me një politipi të larmishme.

Në këtë kuadër, kënga polifonike përbën argumentin më të padiskutueshëm të substratit të përbashkët kulturor të trevës dhe të bartësve të saj. Mbi të lulëzuan veçori në gjuhë, kulturë, kombësi. Sado larg të kenë vajtur, sado i madh qoftë hendeku midis tyre në nivele të tjera, kënga polifonike do të mbetet argumenti identifikues i origjinës së përbashkët, komunikimit dhe kontaktit.

Punimi në fjalë vjen me kontribut origjinal në çështje të tilla si origjina, ose fillesat e saj, stadi e evoluimit, forma e sotme, shtrirja gjeografike, varietetet tipologjike, emërtimi etj.

Një provë për gjenëzën e polifonisë tre-katërzërshe

Përsa i përket kohës së “lindjes” së polifonisë, pothuajse të gjithë studiuesit pranojnë se polifonia i ka rrënjët “në ekzistencën e një nënshtrati të lashtë e të përbashkët muzikor, që i përket periudhës para kristalizimit të dy grupimeve apo kategorive muzikore (polifonisë dyzërshe dhe tri-katërzërshe, shenimi ynë)”.

Ismail Kadare, në vitet 80’, e konsideronte polifoninë një mënyrë të lashtë interpretimi muzikor, si një zhvillim me pikënisje korin e Greqisë së lashtë. Ruajtja dhe zhvillimi i fenomenit të polifonisë në jug të Shqipërisë lidhet, sipas Kadaresë, me “kontaktet e popullsisë së këtushme me kulturën klasike greke”. Duke marrë si argument “ison”, Kadareja thotë se “Kënga polifonike është akoma më e vjetër nga kori i lashtë”. Konservimi i kësaj mënyre zhvillimi lidhet, sipas Kadaresë, me mënyrën e mbyllur të jetësës së Shqiptarëve, në male, që solli dhe zhvillimin idioritmik të korit të lashtë në këngë polifonike.*

Studiuesi francez i këngës së Epirit dhe i polifonisë, Samuel Baud Bovy, duke iu referuar studiuesit grek të po këtij objekti, Spiro Peristerit, (1958), mbështet

pikëpamjen e këtij të fundit se “... isoja dhe lëvizja melodike e zërit të atij që e kthen në pjesën tonike dhe hipotonike janë elemente që gjenden edhe në muzikën kishtarë bizantine”

Kostas Llolis thotë se kënga polifonike “është më e vjetër se kënga në Bizant”. Pikëpamjen e tij e mbështet tek karakteri retorik, që do të thotë se melodia në këngën polifonike më shumë i ngjan zërit të njeriut, sesa melodisë së mirëfilltë muzikore dhe zhvillohet mbi bazën e bashkimeve në forma të ndryshme të shkallës pentatonike animitone. Ai thotë se zhvillimi muzikor dhe artistik i këngës polifonike është realizuar në një kuadër kohor shumë të gjatë... dhe i përket një zhvillimi artistik të homofonisë drejt polifonisë dyzërëshe, ose dyshe.

Lidhur me këtë konkluzion të muzikologut tonë K.Llolis, etnomuzikologu grek Llamros Lavas thotë se “Kjo shkallë muzikore, siç kanë provuar studimet e fundit muzikore, identifikohet me stilin dorik të grekërve të lashtë, “me harmoninë e mirëfilltë greke”

Muzikologu hollandez Jaap Kunst, të cilin i referohet Llamros Lavas, e lidh polifoninë e Epirit me Indonezinë e largët. Ai gjen analogji jo vetëm në strukturën dhe emërtimet e këngëtarëve, por edhe në motivet që stolisin kostumet e tyre.

Vasil Tole duke folur për grishje drejt viseve iso-polifonike të Epirit, e lidh këngën polifonike me sirenat tek Odiseja e Homerit dhe në përgjithësi me traditën e sirenavë dhe të vajit

Konkluzionet po kristalizohen se shkalla muzikore pentatonike animitone në të cilën zhvillohet mënyra „a cappelle“ e interpretimit të këngës polifonike, karakteri më shumë retorik se sa melodioz, e kanë burimin të ndikimi i ritmeve melodike animitone të dorikeve, të përcaktuara si “harmonia greke” ose të frigëve të lashtë. Vetë këto ritme melodike ndikohen nga onomatopetë e natyrës së eger e të vrazhdë të rajonit të Epirit, ku këto fise mbeten për një kohë tepër të gjatë.*

Në këtë përfundim na çon edhe argumenti antropologjik, raportet që njeriu i kësaj treve vendos me natyrën. Në traditën e tij të lashtë, parahistorike dhe me vonë, perënditë përfaqësohen këtu nga elementë natyrorë, tek të cilët njeriu i Epirit mishëron dëshirën e vet. Në vijim e kthen në sistem referimi për të përcaktuar sjelljen e tij personale dhe kolektive. Shembull tipik është orakulli i Dodonës dhe seria e gjatë e orakujve të tjerë në Epir. Në vështrimin tonë ka rëndësi fakti që identiteti i kësaj mënyre të të kunduarit është krijuar duke përvetësuar në formë estetike, elementë dhe struktura të mjedisit ku u mbart, u trashëguar dhe u zhvillua. (Mënyra vokale e të kunduarit, karakteri oratorik i vijës melodike, mënyra e vendosjes së interpretuesve dhe njëkohësisht krijuesve të saj, lëvizjet e tyre etj

Në formën e sprovës na lejohet të themi që, ashtu si perënditë helene e kanë zanafillën të orakulli i Dodonës, edhe koret e tragjedive helene e kanë origjinë tek kjo ngjizje e pavdekshme e polifonisë.

Shkallët e evoluimit

Të gjithë autorët e përmendur më lart dhe shumë të tjerë e kërkojnë zanafillën e polifonisë tonë popullore në periudhën e hershme që i paraprin artit mitologjik dhe klasik grek. Në një përpjekje për të përcaktuar etapat kryesore të evoluimit të saj do të mund të përcaktonim:

1. Nga foshnjëria primitive tek koret e tragjedive të lashta

Si shtrat i përhershëm që ushqente këtë polifoni shërbenin melodia orale e vajtimit i mbrytur në ritmet melodike animitone të dorikeve dhe te frigëve të lashtë.

Në toponomastikën e Epirit dhe të Shqipërisë egzistojnë ende edhe sot toponime që lidhen me efektet akustike të veçanta të natyrës. Abas Ermenji na thotë se në këngët e malësorëve sidomos në Jug, ruhen ende elementë të jetës baritore, imitim të këmbërëve dhe oshëtimave të natyrës.

“Rëndom është pohuar, thotë Vaso Tole në librin e tij “Odiseja dhe sirenet, grishje drejt viseve isopolifonike të Epirit një temë homerike me variacione”,-se kozmosi trenodik i Koeforeve-vajtim i alternuar midis aktorëve dhe personazhit kolektiv të përbërë nga kori- mund të merret si tipi i përkryer i atyre arkitektuarave fisnike, poetike dhe muzikore, ku u shqua ndër të tjera edhe Eskili”.

Të njëjtën ide, se vajtimi përbën substratin e këngës polifonike dhe si fenomen muzikor është rimarrë nga korri antik përkrah edhe Ismail Kadareja

2. Bashkëjetesa e gjatë dhe ndikimi reciprok me muzikën bizantine

Brenda strukturës organizative të Bizantit, perandorisë më jetëgjatë deri më sot, me pushtet të dyfishtë dhe të barabartë:-politik dhe fetar,- kisha ortodokse përbënte në jetën shoqërore institucionin qëndror kulturor e organizativ të shoqërisë së mbyllur tradicionale. Si e tillë feja ortodokse ka një ndikim dhe pjesëmarrje të jashtëzakonshme në doket, zakonet dhe konstitucionin shpirtëror, veçanërisht të Epirit. Themi të Epirit për arsye se në periudhën bizantine Epiri dhe Maqedonia përbënin dy krahina nga më të rëndësishmet të provincës të kësaj perandorie me zhvillim kulturor të vetin të marrë në konsideratë nga Konstandinopoja, por edhe me kontakte me Perëndimin.

Nga ana tjetër, përderisa polifonia përbën emblemën e qëndrueshme, dalluese, diakronike të kulturës së Epirit,-që para Krishtit, para e pas Bizantit,- dhe kjo cilësi derivohet, ose i dedikohet aftësisë së saj, polifonisë, për të përvetësuar në mënyrë krijuese ndikime nga më të ndryshmet në kohë dhe hapësirë pa cënuar identitetin e vet, atëherë fare lehtë mund të pranohet se kënga polifonike pati marrëdhënie e komunikim reciprok me himnografinë kishtarë bizantine-ortodokse.

Madje pa frikë mund të thuhet se liturgjia kishtarë bizantine dhe postbizantine dhe jo vetëm në Epir, u mbështet fort tek polifonia popullore.

Tregues bindës për këtë përbën fakti që themeluesi i muzikës bizantine ishte Ioannis Kukuzelis me origjinë nga Durrësi i sotëm, i cili me siguri ishte rritur nën ndikimin e polifonisë popullore dhe e njëjtte mirë atë.

Por, edhe emri i fundit i ndritur i himnografisë kishtarë ortodokse ishte Jerasimos Mikrajannanitis nga Dhrovjani i Sarandës. Ai u shpall nga Patriarkana e Stambollit, himnografi më i madh i Kishës Ortodokse të periudhës postbizantine. Vdiq në Ajio Oros (Mali i Shenjtë), më 1993. Mbetet karakteristikë fakti se në veprën e tij ishte autodidakt.

Po ashtu nuk duhet harruar fakti që bartësit e muzikës bizantine, himnografisë kishtarë në këtë rajon, priftërinjtë dhe psalltët, murgjit dhe igumenët, me peshë në të gjithë jetën shpirtërore dhe kulturore të kësaj treve, ishin njëkohësisht njohës dhe interpretues të zot edhe të këngës polifonike.* Elementi që shërbeu si hallka më e evidente e ndikimit reciprok është **iso-ja**.

Këto marrëdhënie më sa duket kanë një ndikim të dukshëm përse i përket tipologjisë së mëvonshme dhe të sotme të polifonisë popullore.

Në lidhje me këtë tipologji, po t'i referohemi profesor E. Çabejt, si dhe studiuesve të tjerë të kësaj fushe, Beniamin Krutës, Vasil Tolës, Kosta Llolit etj, na

flasin për “shumëkatëshin vertikal”, që i referohet këngës polifonike “labe” dhe “shumëvalëshin horizontal”, që i referohet këngës polifonike toske *

Ndarja fetare në myslymanë dhe të krishterë pas pushtimit otoman bëri që ajo pjesë e bartësve të polifonisë që vijuan besimin e tyre fetar të ruajnë një mënyrë më të butë, më të shtruar interpretimi të polifonisë,- “shumëvalëshin horizontal”. Ata që u larguan nga ky besim, pra edhe nga ndikimi i drejtpërdrejtë i himnografisë kishtare bizantine dhe marrëdhënieve me të, sollën zhvillime të reja, të cilësuar si “më burrërore” të polifonisë,- “shumëkatëshin vertikal”.

3. Periudha postbizantine dhe ndikimet perëndimore në format e sotme

Duke marrë në konsideratë këto e konkluzione të tjera, si dhe duke u nisur nga realiteti i tanishëm, do të thoshim se forma e sotme e polifonisë, si drejtim muzikor i traditës autoktone është rezultat i zhvillimit të nënshtratis të përbashkët muzikor të trevës së Epirit dhe i ndikimeve të tjera, në rastin tonë të kultivuara e të specializuara.

Fjala është për ndikime nga polifonia e himnografisë së kishës katolike. Ky proces u realizua falë ndikimit të Venedikut, fundi i shek XIV- fillim i shek XV deri në shekullin XVIII, në brigjet perëndimore të Epirit, veçanërisht në krahinën e Himarës. Prania e Venedikut, për një periudhë kaq të gjatë në Himarë, u shoqërua me përpjekje historikisht të njohura për përhapjen e katolicizmit dhe të kulturës venedikase në këtë rajon. Po ashtu është e ditur se polifonia e himnografisë kishtare katolike kishte përparësi të tilla që bën edhe Careshën Ekaterini të Rosisë ta pëlqente dhe të kërkonte aplikimin e saj në kishën ruse.

Për të vertetuar peshën e ndikimit të polifonisë perëndimore i referohemi studiuesit francez Samuel Baud – Bovy. Ai thotë se “polifonia në Eptanisa (ishuj në Jug të Korfuzit ku venediku sundoi për tre shekuj) është e ndryshme nga Epiri. Primi, tenori, thotë gjysmën e vargut. Në vijim atë e shoqërojnë një i dytë *-sekondo* dhe një i tretë – *terc* dhe një apo dy bas. Këtu nuk dëgjon zëra të dyta dhe të katërta si në Dropull, por kore Evropiane.

Pra, këto zhvillime nuk mund të mos linin gjurmë në kulturën e polifonisë himariote.

Po ashtu Himara, si dhe Parga më në Jug, për shkak të vendndodhjes, por më shumë për shkak të marrëdhënieve me Venedikun, përbënin udhëkryqin e lëvizjeve tregtare e njëzëre nga dhe në drejtim të Perëndimit. Pra, flasim për një trevë që favorizonte zhvillimin ndryshe në funksion të një konvencionalizmi të ri kulturor e etnik.

Ky këndvështrim na lejon të themi se Himara, me një kuptim gjeografik më të gjerë dhe nën ndikimin e traditës polifonike instrumentale venedikase ose perëndimore, shërbeu si bazë për kultivimin dhe zhvillimin e traditës popullore muzikore ekzistuese, në polifoninë e sotme tri dhe katër zërëshe. Në kushtet e ekzistencës së një tradite polifonie vokale kemi një zhvillim të ri nën një ndikim po të fuqishëm muzikor, atë të polifonisë perëndimore instrumentalo-vokale. Tradita e fortë autoktone vokale, ose “*a cappelle*” si dhe kushtet ekonomik-shoqërore, gjendja e përhershme e luftës, si dhe ekzistenca e një tradite fetare ortodokse, pengonin aplikimin e instrumentave muzikore, ose adoptimin e kësaj mënyre të re të kënduarit.

Që këtej, për shkak të pozicionit favorizues në lidhje me pushtimin turk, por edhe të superioritetit tregtar e të marrëdhënieve më të gjera me Perëndimin, kjo mënyrë polifonike e interpretimit të këngës popullore u përhap edhe në krahina më të gjera.

Në vijim, çdo krahinë, në bazë të kombinimeve të ndryshme të pentatonisë, shtonte dhe hiqte elementet e veta duke justifikuar sot edhe larminë tipologjike të polifonisë në një zonë më të gjerë.

Një argument më shumë në mbështetje të këtij konkluzioni, të Himarës në rolin e mëmës për polifoninë e sotme tre-katërzërëshe, na sjell edhe fenomeni në zhvillim. Fjala është për zbehjen, tërheqjen e mënyrës polifonike të interpretimit të shumë këngëve në krahina të tjera edhe përreth Himarës. Kjo tërheqje ndodhi për shkak të presionit të orkestrinave popullore të udhëhequra nga klarineta drejt interpretimeve solo apo të një repertori polifonik të veçantë, por të shoqëruar me saze.*

Në Himarë nuk vihet re një fenomen i tillë. Madje, edhe këngët e reja të karakterit, do të thoshnim komercial, të serviuara nën shoqërimin e sazeve popullore, këtu interpretohen me polifoninë karakteristike himariote.

Besoj se do të mjaftonte edhe ky konstatim për të pohuar edhe një herë njëtrajtshmërinë e një nënshtrati të përbashkët kulturor i cili, pavarësisht nga gjuha apo etnia, lejon pa paragjykime huazime e antihuazime, ndryshime të mënyrës së të kënduarit, dëshirën për të krijuar vlera.....

BIBLIOGRAFIA

1. Baud Bovy S.(1984) Dhokimio gia to elliniko dhimotiko tragoudhi, Nayplio.
2. Çabej E (1975) Studime Gjuhësore V, Prishtinë.
3. Ermenji A (1998) Vendi që zë Skendërbeu në Historinë e Shqipërisë Tiranë.
4. Akademia e Shkencave (1983) Fjalori Enciklopedik Shqitar, Tiranë.
5. Kadare I (1980) Autobiografia e popullit në vargje, Tiranë.
6. Kruta, B (1989) Polifonia dyzërëshe e Shqipërisë jugore, Tiranë.
7. Kruta B (1990) Vendi i polifonisë shqiptare në polifoninë ballkanike, Kultura popullore, nr. 1.
8. Lavas Ll (1988) Apeiros, nr 1, Janninë.
9. Llolis K (2006) To ipeiotiko polyfoniko tragoudhi, Janninë.
10. Tole V (2005) Odiseja dhe sirenet, grishje drejt viseve isopolifonike të Epirit një temë homerike me variacione, Tiranë.
11. Zojzit Rr “Etnografia Shqiptare 1” Prishtinë.

Panajot Barka

8) Takimi V ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Tiranë 2010

“Një mjedis multikulturor, faktor zhvillimi dhe integrimi”

Përmbledhje

Vertetimi historik se rajonet e kontaktit dhe bashkejetesës së kulturave përbëjnë faktorin kryesor të zhvillimit. Jugu i sotëm i Shqipërisë, përbën një shembull konkret diakronik i këtij realiteti

Argumente që flasin për procese integruese dhe njëkohësisht diferencuese persa i perket identitetit kulturor e etnik. Mitologjia dhe momentet historike:- Nga Dodona, Pirroja dhe Aleksandri i Madh, tek Ali Pashë Tepelena dhe Voskopoja. Krijimi i institucioneve të paqes, dhe mirëkuptimit – Bektashizmi.

Ideologjia e lëvizjes për Rilindje Kombëtare, një analogji diferencuese e realitetit multikulturor.

Sistemi komunist në Shqipëri, izolimi gjeografik dhe imponimi fizik, kulturor me pasojë humbjen e kontakteve dhe komunikimin me botën. Klima e etnocentrizmit dhe pasojat në mënyrën e gjykimit dhe vlerësimit të vetes në raport me të tjerët.

Hapja e vendit dhe emigrimet masive. Pasojat pozitive dhe negative:- një proces kontradiktor integrues me influenca asimiluese dhe e kundërta :- ballafaqim për të forcuar etnocentrizmin.

A multicultural environment – a major development and integration factor.

Summary

The historical confirmation that the regions of contact and coexistence of cultures comprise the main factor of development. The present South of Albania provides a concrete diachronic instance of this reality.

Arguments that speak of integrating and differentiating processes in relation with cultural and ethnic identity. Mythology and historical moments: - from Dodona, Pirro and Alexander the Great to Ali Pasha of Tepelena and Voskopoja. The establishment of the institutions of peace and good understanding -Bektashism.

The ideology of the National Renaissance movement - a differentiating analogy of the multicultural reality.

The communist regime in Albania, the geographical isolation, the physical and cultural enforcement resulting in the loss of contacts and communication with the world. The climate of egocentrism and the consequences in the way of the judgment and assessment of oneself in comparison with others.

The opening of the country and massive immigrations. The positive and negative consequences: - an integrating contradictory process of an assimilating impact and the opposite: - juxtaposition for strengthening egocentrism.

Hyrje

Në literaturën ballkanike të periudhës korresponduese me krijimin e komb shteteve në rajon fenomenet dhe mjediset multikulturore iu nënshtruan arsytimit dhe gjykimeve përvetësuese në favor të një etnie të caktuar. Ato u diferencuan deri në kundërvënien duke humbur kështu dimensionin e tyre në favor të integritetit e të zhvillimit.

Punimi në fjalë synon të ndryshojë këndin e veshtrimit në lidhje me trajtimin e një mjedisi diakronik multikulturor e multi-etnik. Të kapërxejë pretendimet nacionaliste multikulturore duke i mëshuar faktit se këto qëndrime i heqin këtij realiteti aftësinë për të kontribuar në favor të bashkëjetësës, integritetit e zhvillimit. Realizimi i këtij qëllimi bëhet me referencë diakroninë mitologjike dhe historike. Mitologjia e lashtë dhe realiteti i hershëm historik na tregojnë se civilizimi i detit Egje, që përbën edhe “udhëkryqin e bulevardit të madh ujqor të qyteterimit mesdhetar” është produkt i kontaktit dhe i ndarjes në mënyrë perfekte të tri kontinenteve të botës së vjetër: Evropës, Azisë dhe Afrikës. Në këtë “bulevard” dhe rreth tij, do të marrin udhë civilizimi modern i njerezimit, perandoritë moderne politike e ushtarake, fundamentet fetare, kulturat jetëdhënëse të historisë dhe përparimit njerëzor.

Por, nuk mund të mos vëmë re se faktorë nga më të rëndësishmit e kësaj bote, pasi mbyllën ciklin e tyre, u zhduken për të zenë një vend në histori. Flet për këtë vetë kultura e Egjeut, Kreta, Troja, Athina, Sparta, Roma, Babilona etj.

E megjithatë, ekziston një vend që nuk pati shkëlqimin e një komete, por të një dielli. Fjala është për Epirin. I ndodhur në një rrugë kalimin gjeostrategjik midis Lindjes dhe Perëndimit, Veriut e Jugut, në nënshtratin e vet kulturor shartonte kultura, identitete etnike, gjuhë e tradita të ndryshme duke fituar të drejtën e rishfaqjes në udhëkryqet e historisë për të marrë përsipër rol vendimtar në të gjitha drejtimet, për vete e për rajonin.

Përfaqje teorike

Në librin “Shqiptarët midis Perëndimit dhe Lindjes”, prof. E. Çabej thotë se “Epika popullore e viseve ballkanike nga koha bizantine dhe nga fillimi i kohës turke ndodhet në hijen e bizantinut Digenis Akritas.”

Emri i heroit, me përmasa dhe veprime mitologjike, “*Digenis*” lidhet me fjalën e përbërë greke *dy+genis* që do të thotë dy gjini, popuj, etnitete. “Akritas” është po fjalë greke që do të thotë cep, skaj, kufi. Sipas këngës epike Digenis lindi nga kryqëzimi martesor midis Amur-it, eksponent arab, me një vajzë të oborrit bizantin. Në shek. X-XI perandoria bizantine duhej të zgjidhte problemin e sulmeve arabe në kufijt e saj. Përplasja solli kryqëzimin (konvencional) të dy etnive me ngarkesë e interesa të kundërta, me pasojë lindjen e Digenis, - frymëzuesit të qendrës dhe njëkohësisht çelsit të zgjidhjes për paqe e përparim.

Po në këtë libër prof. Çabej na thotë se “... Në Shqipërinë e Mesme e Jugore, vende më shumë të qytetëzuara, të cilat, duke qenë gjeografikisht shumë më të çelura, kanë pësuar gjithmonë më shumë influencën e huaj.”

Historianët grek Nikollaos Vernikos dhe Sofia Dhaskalopoulou ia dedikojnë Epirit fillesat e ideologjisë së re greke që çuan në revolucionin e 1821-shit. Mbeshtesin argumentin e tyre në fenomenin bi-etnik, multikulturor e multigjuhësor që e karakterizon këtë njësi etnogjeografike. Prof. Çabej bëhet edhe më përgjithësues në këtë drejtim kur thotë se “...Ky qëndrim i ndërmjetëm midis Perëndimit e Lindjes, i bashkuar me ruajtjen e ngulur të natyrës së vet etnike, i ka gdhendur Shqipërisë përgjithmonë fytyrën e saj të veçantë...”

Pra, bëhet fjalë për ligjesi që e kanë burimin tek raportet antropologjike midis banorëve të këtij rajoni, mjedisit gjeografik dhe pozicionit gjeostrategjik. Pozita gjeografike i jep të drejtën për të qenë vendkalimi më i favorshëm strategjik i Perëndimit në drejtim të Lindjes dhe anasjelltas. Njëkohësisht, përbën rrugëkalimin e vetëm të veriorëve drejt Jugut e detit me mundësi më të lehta e më të mira jetese.

Në këtë kryqëzim u ruajt duke u zhvilluar identiteti kulturor e etnik i banorëve të kësaj treve. Zhvillimi në këtë rast presupozon përvetësim të vlerave të tjerëve në një proces përshtatjeje organike në favor të vlerave egzistuese. Kënga polifonike, kjo emblemë e gjallë e identitetit kulturor të Epirit përbën argumentin më domethënëse. Vetë orakulli i Dodonës (në një variant), i cili do të përcaktojë në mënyrë përfundimtare identitetin etnokulturor të këtij rajoni, është produkti i shartesës së elementit natyror vendas, pemës me pëllumbeshat e zëza ardhur nga Libia.

Ky realitet presupozonte gjithashtu bashkëjetësen e vlerave variable, tolerancë e mirëkuptim dhe njëkohësisht premisa diferencuese, mohuese, mbivendosëse, kundërshtie. Vetëm kështu mund të kuptohet realiteti i bashkëjetesës në këtë territor për një kohë të gjatë, - fundi i periudhës bizantine, pjesa më e madhe e perandorisë otomane, - të pesë kulturave të ndryshme (greke, shqiptare, vllahe, turke, venedikase).

Konkretizimi i idesë

Në kohët jo të largëta nga fillesat e historisë, nga kjo gjeografi morën jetë dy nga perandoritë e lashtësisë që për nga kontributi i dhënë, sidomos në aspektin e civilizimit mbeten nga më të degjuarat deri më sot.

Pirroja i Epirit startoi për të themeluar perandorinë e tij në Perëndim. Dhe pak më vonë pinjollit tjetër i së njëjtës linjë familjare, Aleksandri i Madh, ngriti perandorinë më të madhe të kohërave e cila njohu vetëm vlerën e kontributeve civilizuese duke themeluar kështu epokën e tij.

Perandoria Romake shfrytëzoi territorin e Epirit për të dalë në Lindje. Mbi përvojën e Aleksandrit të Madh mbështeti modernizimin e saj ushtarak. Taktikën e tij pushtuese përdori për të latinizuar Evropën juglindore e qendrore.

Në kohët më moderne, fillim shek XIII, kur Kostandinopoja ra nën dhunën e kryqëzatave latine, perandoria Bizantine e mbajti frymën gjallë në gjeografinë e Epirit. Njëherë më të shquar të kësaj Perandorie gjetën strehë këtu dhe themeluan Despotatin e Epirit, si djep për të rilindur edhe edhe një herë për dy shekuj akoma Perandorinë Bizantine. Despotatin e Epirit e drejtonin despotë grekë, shqiptarë, serbë, italianë.

Historia do të përsëritet pas 1825-ës kur Sulltan Mahmudi II filloi represionin kundër jeniçereve bektashinj edhe sektit bektashi gjithashtu. Shumë besimtarë bektashinj u detyruan të linin Stambollin dhe të lëviznin në Shqipëri dhe Bosnjë. Në Shqipëri u vendosën kryesisht në jugun e sotëm të saj. Në malin e Tomorit, emrin e të cilit një rrëfim mitologjik e lidh me ekspansionin e kulturës së Dodonës, vendosen qendrën e tyre. Në një pikë simetrike me Olimp, - tempullin e sistemit politeik të Greqisë së Lashtë, bektashinjtë vendosen tempullin e tyre panteik. bektashizmi, me tolerancën e tij dhe mungesën e dogmatizmit përkundëjt feve të tjera, është më afër kristjanizmit, me shumë pika të përbashkëta në ushtrimin praktik dhe në dogmën e vet. Kjo ndihmoi shumë të krishterë ta perdornin si çadër për fshehur ose për të mbajtur të paprekur thelbin e tyre kristjan.

Arkeologu i shquar anglez Frederick Hasluck, duke studjuar bektashizmin arrin në konkluzionin se: "Në të gjitha ato raste që bektashizmi ka fituar terren mbi kristjanizmin, ky kalim është arritur pa dhunë ose me procese analoge me botën e

lashtë si “pranim” të perendisë së re nga e vjetra, ose thjesht si identifikimim i të dyve”

Në kushtet kur kristjanizmi dhe islami tradicional sunnit i kishin rëzuar në mënyrë të padreqshme urat e komunikimit dhe diplomacia s’kishte asnjë shans për rol, bektashizmi ia doli në një plan më thelbësor, në atë antropologjik. Ky realitet paqeje dhe mirëkuptimi mbështetet te fakti që bartësit dhe përkrahësit e bektashizmit, jeniçerët, mbartin në vetvete atë dyzim të kundërtash aq të ngjashëm me antropologjinë e Epirit. Në origjinë janë të krishterë. Myslimanizimi i tyre lidhet me fanatizimin luftarak në favor të Perandorisë Otomane.

Nathalie Clayer, e konsideruar si më e specializuar për bektashizmin shqiptar, tregon lidhjet e forta të bektashinjve me këtë lëvizje dhe rolin e tyre në themelimin e shteti shqiptar dhe përhapjen e gjuhës së shkruar shqipe. Argumenti i mësipërm na ndihmon të kuptojmë arsyen se pse bektashinjtë shërbyen si mbështetje kryesore e lëvizjes kombëtare shqiptare.

Një rast historik me vete përbën Ali Pashë Tepelena. I lindur në një familje labe me rregulla të forta burrërie dhe ligjësi të ashpra për armikun, i rritur pranë familjeve të pasura lunxhiote (familja Zhapa), ku pasuria kishte burimin tek kurbeti dhe bota tjetër, i maturuar në sarajin e pashait në Janinë dhe i rrethuar nga grekë e shqiptarë, këshilltarë të mësuar në Perëndim dhe luftëtarë nga më trimat, Pashai i Janinës ia përshtati politikën e tij të sundimit faktorit diakronik të Epirit, që lidhet me fenomenin multi-etnik, multikulturor e multigjuhësor të tij. Intuita e pashait mizor dhe karizma për të bërë kompromise me Perëndimin e bënin të kuptonte se ky realitet historik përbënte avantazhin që do t’i siguronte atij realizimin e qëllimeve të veta. I cilësuar si më dinjitozi ndër faktorët e brendshëm kërcenues për pushtetin e Portës së Lartë, Aliu nuk iu kundërvu prirjeve greke për tregëti, dituri e kulturë. Përkundrazi. Po ashtu, vendosja e marrëdhënieve me faktorë të fuqishëm politikë, diplomatikë e ekonomikë në Evropë e kishin bërë landin e tij një fole të ngrohtë për idetë e reja iluministe. Një vatër ku aspiratat e tij për një shtet të pavarur nga Padishahu, shërbënte si një shtrat i ngrohtë për lindjen e një ideologjie të re, që do të frymëzonte krijimin e dy shteteve kombe. Fjala është për ideologjinë, e cila në emër të aspiratës së krijimit të një identiteti të ri kombëtar, ndërthurte në një linjë harmonike dy lëvizjet antipode të kohës – iluminizmin dhe romantizmin.

Ky qëllim shikohej si integritet tredimensional. Gjetjen, vërtetimin dhe promovimin e një gjeneze tradite të lavdishme për popullin e vet. Ndërgjegjësimin e popullit të thjeshtë si pasardhës i denjë i këtij realiteti historik të lavdishëm me pikësynim orientimin e tij në rrugën e lirisë. Drejtimi i tretë lidhej me nevojën e njohjes së këtij realiteti historik të lavdishëm dhe të bartësve të tij të kohës nga Perëndimi që ishte edhe në atë kohë fatvendosës për popujt e vegjël.

Kjo ideologji kishte dhenë produktet e veta. Me pikënisje Epirin ishte kthyer në ideologji të re kombformuese dhe shtetformuese për Greqinë dhe kishte frymëzuar revolucionin grek të vitit 1821.

Disa dekada më vonë i njëjti territor do të shërbënte për ngritjen dhe forcimin e ideologjisë kombformuese shqiptare. Sipas, Nathalie Clayer “Në vitin 1879, kur u themleua, “Shoqëria e të shypurë shkronja shqip”, midis 28 anëtarëve themelues ishin dhjetë myslimanë, katër katolikë nga Shkodra dhe katërmbëdhjetë të krishterë ortodoksë nga krahinat e Gjirokastrës dhe Korçës” dhe nga dhjetë myslimanët nëntë ishin po nga këto krahina dhe një me origjinë nga Starova.

Këto fakte na japin të drejtë të themi se karakteri bietnik dhe multikultura fetare përbëjnë bazën e lindjes së një ideologjie të re. Njëkohësisht për herë të parë

bashkëjetojnë me një unitet të kundërtash që, siç thamë, do të çojë në evidentimin e dy etnive në kombe të ndryshme.

Rasti i Voskopojës përbën një gurë tjetër të çmuar në mozaikun diakronik të mjedisit multikulturor të rajonit. Për gati një shekull, (fund i shek. XVII - fund i shek. XVIII) Voskopoja u kthye në një nga qendrat urbane më të dëgjura të Perandorisë Otomane. Brenda natyrës së rajonit zhvilloi tregëtinë me Venedikun, Vienën, Odesën, Stambollin (nga lindja në perëndim), zejtarinë dhe kulturën. Voskopoja ishte qyteti i parë i Perandorisë me shtypshkronjë të vetin. Libri i dytë që u shtyp në të (1731) ishte fjalori katërgjuhësh (greqisht- shqip- vllahisht - bullgarisht). Bëhet fjalë për një shprehje reale të një mjedisi multikulturor si kusht dhe garant i një zhvillimi që sfidon realitetin e një perandorie të tërë.

Nga ana tjetër, Voskopoja përbën edhe treguesin se si në fillimet e proceseve formuese të komb-shteteve mjedisi diakronik multikulturor iu nënshtrua këtyre interesave. Diferencimi u tejçua deri në kundërvënje ekstreme që çoi në shkatërrimin e Voskopojës. Krijuesit dhe ajkën e Voskopojës edhe sot e kësaj dite i pretendojnë më shumë se dy kombe apo etnitete.

Voskopoja është tregues se popuj të veçantë, midis tyre edhe populli shqiptar, vetpërcaktimin e tyre kombëtar nuk e shikonin tek ballafaqimi i tyre me pushtuesin otoman, por me fqinjët, ose dhe me vet traditën dhe origjinën e tyre. Nathalie Clayer në hulumtimet e veta për origjinën dhe lindjen e ndërgjegjes kombëtare shqiptare, midis të tjerash arrin në kongluzionin se shqiptarizmi zë fill si vetpërcaktim ballafaqimi me fqinjët e steresë, veriorë dhe jugorë.

Formula e mësipërme ballafaqese ushqueu në maksimum ideologjinë sunduese të shtetit totalitar komunist. Në kushtet e izolimit hermetik të vendit ballafaqimi eventual me fqinjët dhe gjithë botën e jashtme u përdor për krijimin e një nacionalizëm socialist etnocentrik rreth udhëheqjes komuniste, për mënjanimin e çdo problemi të brendshëm dhe për “harresën” e mirëqenies nga vetë populli.

Pas hapjes së vendit dhe emigrimeve masive u vu re një prirje e dyfishtë. E para ka parasysh integrimin individual, që presupozon asimilimin dhe jo komunitar me botën. Prirja e dytë dhe mbisunduese lidhet me integrimin “mekanik” me popujt fqinj. Pengesë bëhet mbartja e trashëgimisë ballafaqese me fqinjët.

Pasojat nuk kanë të bëjnë thjesht me vetizolimimin e bartësve të këtij mentaliteti në mjedisin e sotëm globalist dhe multikulturor të botës. Lidhen më shumë me dëmtimin e urave njërëzore integruese në këtë realitet dhe me pengimin e ripërtëritjes së mjedisit lokal diakronik, multikulturor e multi-etnik si vlerë universale zhvillimi e përparimi.

Bibliografia

1. Adhami S. (1989) Voskopoja në shekullin e lulëzimit të saj, Tiranë.
2. Clayer N. (2007) Aux origines du nationalisme albanais, Paris (bot. shqip Tiranë 2009).
3. Çabej E. (1994) Shqiptarët midis Perëndimit dhe Lindjes, Tiranë.
4. Hasluck F. (2003) Krishterimi dhe Islami në kohën e Sulltanëve), Athinë.
5. Karagatsi M. (1994) I historia ton Ellinon o arqaios kosmos, Athinë.
6. Vernikos N. Daskalopoulou S.(1999) Stis aparqes tis neoellinikis idheologjias, Athinë.

Panajot Barka

9) Takimi VI ndërkombëtar, Instituti ALB SHKENCA, Prishtinë 2011

“Elementë të greqishtës së lashtë në gjuhën e gjallë shqipe dhe teza e prejardhjes ilire të shqiptarëve”

Përmbledhje

Ligjerata është pjesë e një studimi më të plotë që synon të mbështesë me argumenta nga fusha e gjuhësisë dhe trashëgimisë më të gjerë të kulturës popullore tezën e prejardhjes ilire të shqiptarëve.

Metoda e përdorur është ajo krahasuese në fushën e gjuhës, por edhe në elementë të kulturës popullore.

Lënda e krahasuar janë realitete gjuhësore në shqipen e sotme të mbartura nga greqishtja e lashtë, apo elementë të “pellazgjishtes” që shpjegohen me shqipen.

Përfundimet e arritura tregojnë se Ilirët, në mos ishin pjesë organike e kësaj bote, kishin marrëdhënie shumë të ngushta me të. Shkëputja nga ky realitet marrëdhëniesh krijoi mundësi të diferencuara zhvillimi, por të bazuar në të. Behet fjalë për zhvillime në kushtet e mëvetësisë, gjë që shpjegon edhe fortësinë e identitetit të tyre. Trashëgimia ilire e mbartur tek shqiptarët vërteton lidhjen dhe vijimësinë mes tyre.

Abstract

“Elements of ancient Greek in the Albanian live language and the thesis of the Illyrian origin of Albanians”

This speech is part of a broader study aimed at supporting the thesis of the Illyrian origin of Albanians through arguments from the field of linguistics and a wider heritage of the folk culture.

The used method is the comparative one in the language field, but even in elements of the folk culture.

The compared subject consists of linguistic realities in modern Albanian carried over from ancient Greek or elements of “Pelasgian” which are explained via the Albanian.

Conclusions show that Illyrians, if not an organic part of this world, had very close relations with it. The separation from this reality of relationships created differentiated possibilities of development, but based on it. Developed in the conditions of autonomy, which also explains the strength of their identity, Illyrian heritage carried on to Albanians certifies the relationship and continuity between them.

Hyrje

Artikulli është pjesë e një studimi më të plotë, që synon të mbështesë me argumenta nga fusha e gjuhësisë dhe trashëgimisë më të gjerë të kulturës popullore tezën e ekzistencës së një nënshtrati të përbashkët etnogjeneze për grekët dhe

shqiptarët, një përjasje që mundëson krijimin e një ure të pranueshme nga realitetet parailire deri në ditët tona.

Argumentat mbështeten te krahasimi i realiteteve gjuhësore në shqipen e sotme të mbartura nga greqishtja e lashtë, apo i elementeve të “pellazgjishtes” që shpjegohen me shqipën.

Dy tezat mbi “indoevropianizmin”

Me 1813, fizikanti anglez Thomas Young adaptoi i pari termin “Indoevropian” për të përcaktuar, me 1823 nga gjuhëtarët gjermanë familjen e gjuhëve indoevropiane.

Me 1816, gjuhëtari gjerman Franz Bopp, i cili vuri edhe themelet e gjuhësisë krahasuese, e zgjeroni këtë familje duke përfshirë edhe gjuhët perse e gjermane. [Sera G (1933) *Indoeuropei*, Enciclopedia Italiana, vol.19,132]

Me 1850 nxënësi i tij August Schliecher provoi se edhe gjuha shqipe i takon familjes indoevropiane. [Cowgill W (1975), *Indo-European Languages*, Encyclopaedia Britannica, vol.9, 434] Vuri re gjithashtu ngjashmeri midis shqipës dhe greqishtës se vjetër e latinishtës, gjë të cilën e konfirmoi 4 vjet më vonë F. Bopp.

Ngjashmëritë në këtë familje gjuhësh indoevropiane, çuan në përfundimin se kjo hapësirë banohej vetëm nga një racë parardhëse e ardhur nga Veriu. Ajo u pagëzua “Indoevropiane”. Më vonë do të përdorej termi racë Ariane që nënkupton racë fisnike, e përzgjedhur.

Mendimi i dytë sjell argumenta që kundërshtojnë ardhjen e racës Indoevropiane nga veriu

Përkrahësit e kësaj teze ia dedikojnë këtë rol racës Mesdhetare dhe e cilësojnë atë racë Ariane.

Argumentet e tyre mbështeten kryesisht tek krahasimi i arritjeve të antropologjisë dhe arkeologjisë prehistorike që erdhën në dritë gati një shekull më vonë se gjuhësia krahasuese.

Duke marrë si bazë dy elementë kryesorë të zhvillimit paraneolitik, siç janë perdorimi i qeramikës dhe kultivimi i farave, përkrahësit e kësaj teze venë në dukje se gadishulli i sotëm i Ballkanit, me pikënisje Greqinë përbën bazën e këtyre arritjeve. Fjala është për racën Mesdhetare e cila rreth viteve 5000 para Kr. vërshoi fillimisht në Itali e me pas në të gjithë Evropën. Është vërtetuar se nga fillimet e kësaj epoke gadishulli i Aimos-Ballkanit, që nga Kreta dhe ishujt e Egjeut gjer në Kaukaz dhe Danub, pershkohet nga qeramika e Mesdheut. [Dhimopoulos P Dh (2002), *I katagoji ton Ellinon*, bot.12, Athinë, 51-52]

Këtë e vërteton edhe miti i Triptolemos, i cili sipas porosisë së Dhimitrës mbillte me një parmendë fluturues grurin në të gjithë botën. [Grimal P (1991), *Leksiko tis ellinikis kai romaikis mithollojias*, Selanik, 660]

Të njejtën gjë vërtetojnë edhe gjetjet antropomorfike ose antropologjike.

Paleoantropologu Çek J. Jelenik, shkruan se “Typi antropologjik mesdhetar në neolitik është i pranishëm kudo në Evropë, dhe me në veri nga sa mund të pritej krahasimisht me shtrirjen në Mesdheun e sotëm. E gjejmë sa në Spanjë, aq edhe në Francën dhe Gjermaninë veriore, në Poloni dhe B Sovietik” [Jelenik J (1978), *Die Rassengeschichte der Tschechoslowakei*. der Menschheit, V, 59-60]

Raca Mesdhetare, pasi bashkëjetoj për gati 20 shekujsh me racën vendase Nordike (Kaukaz) dhe Alpikë në qendër të Evropës u detyrua të rikthehet në trojet e veta.

Të parët që u kthyen, rreth viteve 2500-3000 para Kr. ishin Akejt dhe Danajt. Pastaj Ionët, Aiolët etj dhe të fundit Dorikët. “Kthimi i Iraklitëve” e konsideronin Dorikët kthimin e tyre në Atdheun e parë. [Bengtson H (1991) *Istoria tis arhaias Elladhas*, Melissa, Athinë, 37-40]

Pas mijëvjeçarit të dytë Nordikët të gërshetuar me racën Ariane përbëjnë një popullsi kompakte të veriut të Ballkanit dhe identifikohen me etnosin e ILIRËVE. Sipas Neritan Cekës, etnosi Ilir u formua nga asimilimi i popullsisë së fiseve të stepave që kishin mbuluar popullsitë e vjetra të ballkanit që në fillimet e epokës së Bronxhit. Përsa i përket gjuhës Ceka na thotë se nuk e dimë gjuhën e këtij etnosi. “U trashëgua nga përbërësit eneolitik (bronxhit), apo u përvetësua nga gjuha e të ardhurve”. [Ceka N, (2001) *Ilirët*, Tiranë, 34]. Pak a shumë të njëjtën tezë përkrah edhe Instituti i Historisë të Akademisë së Shqipërisë Shqipërisë në vëllimin e parë të librit “Historia e popullit shqiptar”, Tiranë 2002.

Raportet e “pellazgjishtes” me greqishten dhe të “pellazgjishtes” me ilirishtën dhe shqipën

Gjuhësia krahasuese e shek XIX nuk vuri re vetëm afërinë midis latinishtës, greqishtës, shqipës etj, por rizgjoji interesin për pellazgjishten pasi nëpërmjet këtyre gjuhëve filluan të interpretohen fenomene gjuhësorë të pellazgjishtes, me pasojë ajo të caktohet si degë e familjes së gjuhëve indoevropiane.

Nga ana tjetër të dhënat që nga lashtësia na vërtetojnë se gjeografia e pellazgjishtes është ajo e indoevropianishtës.

Herodoti tregon me bindje se Ionët dha Aiolët ishin pasardhës të pellazgëve. Banorët e dy qyteteve të zbuluar prej tij afër Kaukazit, Pllakia dhe Skyllaka, i quan pellazgë të dëbuar nga Attika. Në Italinë e Jugut, në Cortona, rreth v’ 430 para Kr, njohu pellazgët e Italisë. Herodoti vuri re se pellazgët e këtyre dy cepave flitnin të njëjtën gjuhë, e cila ndryshonte nga greqishtja e Attikës [Herodoti, A’ 57]

Tukidhidhi [Tukidhidhi, D’ 109] dhe Ellanikos (fundi i shek V. Para Kr.) konfirmojnë se pellazgët biling të Athos (Selanik) dhe i qyteteve Pllakias dhe Skyllakës në Kaukaz ishin pellazgë Tyrsinas ose Tyrrina-s. (Athos). Ellanikos na thotë se Pellazgët e Cortonas në Italinë e Jugut ishin pallazgë Tyrsinas (Tyrrina-s) të këtushëm. [Ellanikos, *Peri Dionisiou Alikarnasos*, A’ 57]

Të dy tezat e “Indoevropianizmit” vërtetojnë se civilizmi prehistorik i identifikuar nga autorët e lashtë si terrioi i pellazgëve është i njëjtë. Në lindje shkon deri në Kaukaz, në perendim deri në gadishullin Iberik dhe ka si berthamë rezatuese Mesdheun me pikënisje Ballkanin.

Interesant është konkluzioni i Colin Renfrieu, i cili më 1987 shkruan se “Gjuhët Indoevropiane të Evropës gjurmohen si të tilla deri në periudhën e bujqëve të parë të Greqisë, të cilët flisnin një tip të hershëm gjuhe intoevropiane” [Renfrieu C (1987), *Archaeology and Languag: The Puzzle of Indo-European Origins*, London, 43.]

Përsa i përket tani marrëdhëniet Pellazgo-Greke dhe Pellazgo-Ilire duhet thenë se përveç sa më sipër ekziston dhe miti i lashtë grek që i identifikon të dy popujt si vëllezër.

Ilyrios, thotë miti, është djali i fundit i Kadmos-it dhe Armonisë, i cili emrin e vet ia dha Ilirisë. [Grimal P (1991), *Leksiko tis ellinikis kai romaikis mithollojias*, Selanik, 336]

Një mit tjetër na thotë se nga dashuria e Polifemit dhe Gallateias u linden tre heronj. Gallata, Kelti dhe Ilirios që i perkasin fiseve të Gallatëve, Kelteve dhe Ilirëve. [Grimal P (1991), *Leksiko tis ellinikis kai romaikis mithollojias*, Selanik, 145]

Argumentat e mësipërme na krijojnë shtratin e sigurt për të mbështetur pohimin e Georg von Hahn, i cili me 1853 dha njoftimin se me ndihmën e shqipës arriti të shpjegojë emra ilire si dhe disa emre greke të cilat nuk interpretoheshin përmes greqishtës. [Hahn G, (1853), *Albanenesische Studien*, I, Vienë, 213]. Pra, na vërteton përfshirjen e ilirishtën në degën e pellazgjishtës dhe të shqipës si pasardhëse të ilirishtës.

Dh. Camarda është ndërkohë i pari nder shqiptarët përkrahës i kësaj teze.

Mbishkrimet pellazgjike në Limno (Athos) dhe Praisio (Kretë) dhe gjuha shqipe

Më 1866 u njoftua gjetja në Limno të një mbishkrimi pellazg i shek. VI para Kr. Teksti është shkruar me alfabetin grek, por kuptimi semantik i mbishkrimit ishte i pamundur nëpërmjet greqishtës dhe etruskishtës.

E njejtja gjë u perserit me mbishkrimet pellazge të gjetura në Praisio të Kretës, 1893, 1901, 1904 (reciprokisht shek. VI, IV dhe III para Kr.)

Tre vjet pas zbulimit të mbishkrimit të tretë në Praisio, gjuhëtari gjerman Paul Kretschmer arriti të vertetojë se nga ana e civilizimit bota e atëhershme greke ishte unike dhe se pellazgjishtja dhe greqishtja bashkëjetuan për një kohë relativisht të gjatë.

Me 1912 studiuesi grek Iakovos Thomopoulos tregoi me veprën e tij se shqipja, më shumë se çdo gjuhë tjetër ruajti karakterin pellazgjik të shumë fjalëve, ndersa vet greqishtja rrenjet e shumë fjalëve pellazgjike. [Thomopoulou I (1994), *Pellazgjika*, Selanik, a35]

Po këtë vit ai përfundoi së interpretuari të katër mbishkrimet. Për tek suksezi i erdhi në ndihmë shqipja e folur në kohën e tij. [Thomopoulou I (1994), *Pellazgjika*, Selanik, 17]

Më poshtë po sjellim dy prej këtyre mbishkrimeve për të evidentuar praninë e fjalëve në gjuhën shqipe.

Mbishkrimi i Limno-s dhe shqipja

pellazgisht		shqip
ΜΑΦ	[nef]	njef-njoh
ΜΑΡΑΪ:	[maras]	maraz-i
ΖΙΑΖΙ:	[zia(zi)]	zi-a
ΣΕΡΟΝ	[seron]	shëron
ΑΦΙ	[avit]	avit – afroje-afrohem

Mbishkrimi i parë në Praisio të Kretës

ΜΚΑΛ νκαλ	[nkall-nyall]	Ngjall, shëroj
ΜΙΤΚΕ- μιτκε-	[mitke-mikes]	mike-sh
ΒΑΡΞΕΙΑ	[varzeja]	vajza, e virgjera
ΛΕΓ. γεπ.	[jep]	jep-jap

Kongluzione

Iakovos Thomopoulos perfshin në fjalorin e tij “Pellazgjika” -1912- 53 faqe me fjalë të pellazgjishtes të shpjeguara me shqipen. Para tij historiani grek Pavlos Karolidhis kishte evidentuar 13 shembuj. I pari, me 1853, kishte dhenë shëmbullin G.Hahn.

Duke parë fjalorin Pellazgjik të Thomopoulos, të krahasuar me disa fjalorë të tjerë, (të greqishtës së vjetër, të Kristoforidhit, të Marko Boçarit, dhe të shqipës së sotme, mund të tërheqim edhe disa kongluzione të tjera.

- a. Fjalët shqipe shpjeguese të fjalëve të pellazgjishtës arrijnë deri në ditët tona.
Fjala pellazge **Ἀμιτρα** [amitra] me kuptim (*i vogël*)

Në greqishtën e vjetër ka kuptim tjetër (tunike). Në shqipën e kohës së Thomopoulos: *-i imete*. Në fjalori e Kristoforidhit nuk ekziston, po ashtu dhe në fjalorin e M. Boçarit. Në shqipën e sotme :- *i imët, i hollë*.

- b. Fjalët shqipe shpjeguese të pellazgjishtës që nuk përdoren sot në shqipe

Fjala pelazge **Θρινία**, [θrinia](vresht). Në greqishtën e vjetër **οίνη** [oini]. Në shqipën e Thomopoulos:- *δρία* –[dria]. Në tri fjalorët e tjerë nuk ekziston si fjalë.

- c. Fjalët shqip shpjeguese të pellazgjishtës që kanë ndryshuar kuptimin

Fjala pellazge **Ιάλιον** [ialon] (qiqer). Në greqishtën e vjetër **Ιάλω** [ialo]. Në shqipën e Thomopoulos *γje’le-a* :-gjellë. Në fjalorin e Kristoforidhit kemi fjalën *γελινγ* (ha bar). Në fjalorin e Boçarit nuk ekziston, në shqipën e sotme :-*gjellë*. (Qiqra përdorej si ushqim-gjellë)

d. Në shqip emra të përgjithshëm të greqishtës kthehen në emra të përveçëm Kosova njihet ndryshe si Fusha e Mellënjave. Në greqisht përdoret emri Kossifopedhio që do të thotë Fusha e mellënjave. Në greqisht **Κοσιφός**– mellënjë, **pedhio** - fushë.

Fjala shqipe **mëllënjë** lidhet me fjalën e vjetër greke **μέλαινε** (*melaine*) e përdorur për të treguar ngjyrën e zezë të pëllumbëshës që themeloi Orakullin e Dodonës. Sot në greqisht përdoret për të treguar bojën që shkruajmë. Pra, shqipja e sotme për të emërtuar këtë zog të zi përdori një fjalë nga baseni pellazgjiko-grek. Për të njëjtin zog greqishtja adoptoi një emër tjetër, ndoshta me origjinë sllave.

Të njëjtin argument mund të përdorim për të dhenë një shpjegim të emrit Shqipëri, si fjalë e përbërë nga greqishtja e vjetër ose edhe pelazgjishtja.

Pra si kongluzion mund të themi:

Ilirët dhe grekët dallohen për kontakte, që variojnë në kohë dhe hapësirë. Kjo u dha mundësi të kenë edhe një komunikim të variushëm Historia e ilirëve njihet edhe si histori e vëçimit dhe e mbylljes. Këtë e pranojnë të gjithë albanologët e huaj e vendas. Ky mevetësim ka bërë që kontaktet e hershme me botën e vjetër të ruhen dhe të zhvillohen nga njera anë brenda kësaj bashkësie etnike. Nga ana tjetër, në mungesë të kontakteve, të kenë çuar në një zhvillim të ngadaltë. Kjo përbën edhe çelsin që

shpjegon se perse në gjuhën shqipe ruhen ende sot fjalë që në greqishtën e vjetër kanë humbur, ose kanë marrë kuptim tjetër.

Një analizë e tillë, bashkë me elementë të tjerë, na ndihmon për të shpjeguar edhe atë pjesë të vazhdimësisë në shqiptarëve nga ilirët.

Bibliografi

- (1) Bengtson H (1991) *Istoria tis arhais Elladhas*, Melissa, Athinë;
- (2) Ceka N, (2001) *Ilirët*, Tiranë;
- (3) Cowgill W (1975), *Indo-European Languages*, Encyclopaedia Britannica, vol.9;
- (4) Dhimopoulos P Dh (2002), *I katagoji ton Ellinon*, bot.12, Athinë;
- (5) Ellanikos, *Peri Dionisiou Alikarnasos*, A' 57;
- (6) Instituti i Historisë të Akademisë së Shqipërisë (2002), *Historia e popullit shqiptar*, v.I, Tiranë.
- (7) Grimal P (1991), *Leksiko tis ellinikis kai romaikis mithollojias*, Selanik;
- (8) Hahn G, (1853), *Albanenesische Studien*, I, Vienë;
- (9) Herodoti, A' 57;
- (10) Hristoforidhu K (1904), *Leksikon tis Albanikis Glossis*.
- (11) Jelenik J (1978), *Die Rassengeschichte der Tschechoslowakei. der Menschheit*, V;
- (12) Renfrew C (1987), *Archaeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins*, London;
- (13) Sera G (1933) *Indoeuropei*, Enciclopedia Italiana, vol. 19;
- (14) Stilos N (2007), *Fjalori i Marko Boçarit*, Tiranë;
- (15) Tukidhidhi, D' 109.
- (16) Thomopoulou I (1994), *Pellazgjika*, Selanik.

Panajot Barka, Selaudin Mosh

10) Takimi VI ndrkombëtar, Instituti Alb Shkenca, Prishtinë, 2011

**“Poema “Dëshirë e vërtetë e shqipëtarëve” e Naim Frashërit, si model
parashtrimi dhe ballafaqimi të vlerave kombëtare”**

Përmbledhje

Poema “Dëshirë e vërtetë e shqipëtarëve” e Naim Frashërit trajtohet në artikull si dokumenti emblematik i Lëvizjes për Rilindjen Kombëtare Shqiptare. Brenda vlerave estetike të saj, synon të promovojë parimet ideologjike ku u mbeshtet ideologjia kombëtare shqiptare.

Rëndësia e poemës lidhet me faktin se u shkrua në periudhën e “Krizës Lindore”, në procesin e formimit të kombëve-shtete në Ballkan, kur shoqërisë shqiptare i duhej një mjet ideologjik lehtësisht i pranueshëm dhe i kuptueshëm nga populli për arritjen e qëllimit madhor.

Metoda e përdorur është ajo krahasuese

Përfundimet e arritura nënvizojnë se poema është shkruar me aspiratën e krijimit të një identiteti të ri kombëtar. Ndërthur në një linjë harmonike dy lëvizjet antipodë të kohës – iluminizmin dhe romantizmin. Promovon një histori të lavdishme gjeneze për popullin shqiptar. Kërkon njohjen e këtij realiteti nga popullit i thjeshtë dhe ndërgjegjësimin e tij për të, me pikësynim orientimin në rrugën e lirisë.

Abstract

The poem of Naim Frasheri “The True Wish of Albanians” is treated in this work as an emblematic document of the Albanian National Renaissance Movement. Within its aesthetic values, it aims at promoting the ideological principles on which the Albanian national ideology was based.

The importance of the poem stands in the fact that it was written during the period of the “Eastern Crisis” in the formation of state-nations in the Balkans, when the Albanian society needed some ideological instrument easily acceptable and understandable by the people in the achievement of the major goal.

The used method is the comparative one.

Final conclusions underline that the poem was written with the aspiration of the creation of a new national identity. It combines in a harmonious line the two antipodal movements of the time – iluminism and romanticism. It promotes a glorious genesis history of the Albanian people. It demands the acknowledgement of this reality by the ordinary people and the increase of their awareness of it, the goal being the orientation to the path of freedom.

Hyrje

Më 1886 dhe në moshën 40-vjeçare, Naim Frashëri shkroi poemën “Dëshirë e vërtetë e shqipëtarëve” (Ο αληθής πόθος των σκιπετάρων). Poema është shkruar në gjuhën greke –katharevusa (formë e greqishtës së re mbeshetur në traditën e kultivuar). R. Qosja do ta cilesojë atë “... një prej poemave më pak të njohura të Naim Frashërit”. [Qosja R (1986) *Porosia e madhe*, Prishtinë, 170]. Poema mundet që të mos jetë bërë pronë e lexuesit të thjeshtë. Por ajo rrok në një letërsi të kultivuar gjithë spektrin e problematikës ideologjike të Lëvizjes së Rilindjes Kombëtare Shqiptare. Sistemon themelitë e aspiratave të popullit shqiptar në raport me veten dhe të tjerët. Përsa i përket perspektivës historike, merr rolin e udhërrëfyesit për platformat letrare e akademike mbi etnogjenezën dhe origjinën shqiptare. Në këtë mënyrë, poema mbetet dokumenti emblematik i Lëvizjes për Rilindjen Kombëtare Shqiptare.

I. Prezantimi i shkurtër i poemës

Botimi i parë, në Bukuresht, 1886, në gjuhën greke nuk përmbante emrin e poetit. Dh. Shuteriqit e argumenton si qëndrim frike, [Shuteriqi. Dh (1982), *Naim Frashëri (Jeta dhe vepra)*, Tiranë, 163.] Mendojmë se bëhet fjalë për një risi romantike, aq e njohur në atë periudhë.

Në gjuhën shqipe vepra u përkthye nga Kristo Floqi dhe u botua në Sofie më 1903. Poema përbëhet nga 467 vargje. Vargu është 15-rrokëshi klasik popullor pa rrymë. Botimi i tretë, me përkthim po të Kristo Floqi, u bë më 1912. Në këtë botim përkthyesi shtoi 68 vargje, si krijim autentik.

Në shërbim të konjunkturave politike poema ridel në qarkullim në vitet '80 të shekullit të kaluar. Përkthyes është poeti i njohur minoritar grek Panos Çukas. Duke qenë se qëllimi i tanishëm ishte përmirësimi i marrëdhënieve me Greqinë, përkthehen nga poema ato pjesë që i shërbëjnë këtij synimi.

Poema i takon fazës së dytë të krijimtarisë së poetit dhe përbën treguesin më të qartë të pjekurisë poetike, sidomos për veprat e shkruara në gjuhë të huaja. Përshkohet nga pathosi i thellë epik patriotizmi, gërshetuar me një lirizëm meditativ dhe porosidhënës. Konstatohet lehtësisht mjedisi romantik, veçanërisht në aspektin e përshkrimit historik, por gjithmonë bazuar në konceptet iluministe.

Në poemë është i dukshëm ndikimi i Homerit. Naimi e lexon Homerin “si ligjvënës të epopeve më të çmuara në historinë e letërsisë botërore”. [Qosja R (1986), *Porosia e madhe*, Prishtinë, 54.] Apostrofi prezantues i poemës, “O djemt’ e Mëmëdheut, o trima Atdhëtarë!/ Të ditur, të dëgjuar, e burra luftëtarë/...” të kujton Iliadën. Të njëjtën ide përvijon këmbimi i trajtave të ligjerimit, nga ai i treguar në ligjerim në veten e parë, apo edhe aplikimi i djalogut të paplotë, ose si pyetje retorike.

Konstrukt i poemës dhe ligjerimi tematik, të kujton gjithashtu poemën Dh. Sollomos “Himn i flamurit”, 1823, shndërruar në kohën revolucionit grek në himn kryengritës dhe më pas në tekstin e himnit kombëtar të Greqisë

II. Realitete historike e ideologjike të mishëruar në poemë

Poema u shkrua në periudhën kur:

- “Krizë e Lindjes”, si shprehje e shpërbërjes së Perëndorisë Otomane dhe e fillimit të procesëve labirint në formimin e kombëve shtete në Ballkan, kishte dhënë për shqiptarët frytet e hidhuara të Kongresit të Berlinit.

- Lidhja e Prizrenit nuk kishte arritur të jpte një përgjigje të qartë mbi aspiratat e verteta të “shqiptarizmit”. [Mazower M (2008), *The Balkans*, Athinë, 156-160]
- Procesi i krijimit të identitetit kombëtar, sipas parimit “ne dhe të tjerët”, po vetpërcaktohej si raport kundërshtie me fqinjët. Faktori “NE” shfaqej nën ombrellën e Portës së Lartë, e cila për popujt e tjerë ballkanas përbënte faktorin “të tjerët”-armikun. Për shqiptarët faktori “TË TJERËT” ishin popujt fqinj që po krijonin shtete e tyre kombëtare. [Clayer N (2007) *Aux origines du nationalisme albanais*, Paris. 32-35.]
- Në shoqërinë shqiptare të kohës, sidomos në diasporë, ishte krijuar ajo “klasë e mesme –tharmi i mbarë për zhvillimin e identitetit të ri kombëtar” [Clayer N (2007) *Aux origines du nationalisme albanais*, Paris. 37.] Naim Frashëri i përkiste kësaj klase.
- Në Evropë ishin hedhur hapat e para të albanologjisë.

Poema u shkrua në Janinë, kryeqendra e Ali Pashës. Politika e tij e sundimit iu pershtat realitetit diakronik të pashallëkut të tij e që lidhet me fenomenin biotnik, multikulturor e multigjuhësor të tij [Vernikos N, Daskallopullu S (1999) *Stis aparhesis neoellinikis idheollojias, kronika e Dropullit*, Athinë, 163]. Në këtë prizëm sanxhaku i Epirit ishte një rajon ku kryqëzoheshin dy qytetërimet, ai oksidental dhe oriental. Stimulimi prej Aliut i tregëtisë, i marrëdhëniëve me faktorë të fuqishëm politikë, diplomatikë e ekonomikë në Evropë, lëjimi dhe mbështetja e shkollave greke e kishin bërë landin e tij një fole të ngrohtë për idetë e reja iluministe, një shtat i ngrohtë për lindjen e një ideologjie të re që do të frymëzonte krijimin e dy shtetëve kombe. Fjala është për ideologjinë, e cila në emër të aspiratës së krijimit të një identiteti të ri kombëtar, ndërthurte në një linjë harmonike dy lëvizjet antipodë të kohës – iluminizmin dhe romantizmin.

Ky qëllim shikohej si integritet i tri drejttimeve. Promovimin e një historie të lavdishme gjeneze dhe tradite për popullin e vet. Ndërgjesimi i popullit të thjeshtë si pasardhës i ndenjës i kësaj të kaluarë të lavdishme. Njohjen e këtij realiteti nga Perendimi që ishte që në atë kohë fatvendosës për të drejtën e vetvendosjes së çdo populli.

Kjo ideologji kishte dhënë tanimë produktet e veta. Me pikënisjen Epirin ishte kthyer në ideologji e re kombformuese dhe shtetformuese për Greqinë dhe kishte frymëzuar revolucionin grek të 1821.

III Reflektimi i këtyre realiteteve në poemën e Naim Frashërit

Interesimi i mënjëhershëm i poetit është që t’u gjej “*djemve të Mëmëdheut*” një shtat të shëndoshë historik, sa më të vjetër, sa më të lavdishëm.

Pikënisja janë Pellazgët që u paraprijnë vet perendive: “...*edhe Perendivet, pra prindër kanë qenë*”. Si të tillë, sipas poetit, ata “...*far e trimërisë, ti fëmij’ e Aleksandrit, / E trimit të shqipëtarëve, e Pirros të parit! /Dhe djemt e Skëndërbeut , të trimit të ndritur*”

Për Naim Frashërin, sistemi linear i etnogjenezës shqiptare kalon nga pellazgët tek heronjtë mitologjik e historik të antikitetit grek dhe periudhës helenistike, për të arritur tek Skëndërbeu. (Aspekti romantik i konceptit për kombin)

Në planin horizontal-krahasues, qëllimi lidhet me promovimin e lashtësisë së gjuhës, kulturës dhe të racës së shqiptarëve si majë për të ndërtuar rrenjët e kombit, për të sjellë zgjimin e tij dhe për të fituar admirimin e Perendimit. (Aspekti iluminist)

Gj. Kastrioti përbën për të kufirin etnologjik pas të cilit shqiptarët. “*Halldupëve u ndihmë fort , që vdekjen na dhanë;*” Por nuk vonon që Skendërbeun ta kthejë në flamur të lëvizjës për fitimin e lirisë. Në përgjithësi ai synon kultivimin e ndërgjegjës kombëtare dhe funksionimi i saj “si ndërgjegje morale” [Qosja R (1986), *Porosia e madhe*, Prishtinë, 471.]

E vërteta është se, në lidhje me etnogjenezën shqiptare, jo vetëm Naimi, por në përgjithësi Lëvizja e Rilindjes Kombëtare dhe historiografia e mëvonshme Shqiptare, ruajti pikërisht këtë rend. Klasifikoi si momentin historik më të rendësishëm etnogjeneze periudhën e Skendërbeut. Përzgjedhja e Skendërbeut lidhet me faktin se “atleti i krishtërimin” ishte shumë i njohur në Perendim. Nga ana tjetër simboli i tij prej prijësi ishte i pranueshëm për aktualitetin, pasi shqiptarët duhet të fitonin lirinë nga i njëjti armik. Për himnizimin e Kastriotit, Naimin, ashtu si të gjithë ideologët e tjerë myslimanë të Rilindjes, nuk e pengoi fakti i të qenit të një feje me pushtuesin.

Vetëm Ismail Kadareja në formën e sprovave apo dhe të veprave letrare bëri përpjekje për ta çvendosur momentin e etnogjenezës nga Skendërbeu tek mitologjia klasike greke duke kërkuar me të herë partneritet e bashkëjetësë e herë përparësi. [Barka P (2006), Çeshtje të kronotoposin në veprën e Kadaresë, *Ismail Kadareja dhe vepra e tij*, Universiteti i Gjirokastrës, 175-185]

Naim Frashëri me ndjeshmërinë intelektuale që e karakterizonte e kuptonte se në planin e jashtëm, ndryshe nga popujt e tjerë të Ballkanit, aspiratat kombëtare të popullit të vet, do të hasnin në dy nivele veshitësie. I pari ishte faktori Perandori Otomane dhe i dyti rreziku i copëtimit. Në poemën e tij pothuaj e anashkalon faktorin e parë. Thjeshtë përmend se “...sot i ligu humbi .....s’ është më siç ka qenë.” Dmth, e konsideron si një realitet në shembje. Klasifikon si më të rrezikshëm faktorin e dytë, atë të copëtimit dhe si përfitues të mundshëm Greqinë në juq dhe Serbinë dhe Malin e Zi në veri. Midis tyre trajton Greqinë si shtet dhe popull me të cilin kanë “mbivendosje” dhe pretendime mbi faktorë të njëjtë të aspektit diakronik dhe bashkëkohor. Ndërsa Serbinë dhe Malin e Zi, i paralajmëron “*Posht ato duar ju , o shqehë! Mërgohi Shqipërisë!*”

Mëgjithatë mbetet e hapur ftesa ndaj fqinjëve “*Na thoni pra si fqinj në mes tënë, / të rrojmë posi fqinjë , si miq të gëzuar.*”

IV. Përse poeti zgjodhi gjuhën greke

Poema, thamë, mishëron dhe sistemon programin politik dhe kombëtar të Rilindjes Shqiptare. Zgjedh skemën ideologjike të shkrijës në një, të Iluminizmit dhe antipodit të tij Romantizmit. Por nuk kapërxën dot antikapin tjetër. Flet për realitete shqiptare me një gjuhë të lakmueshme greke. (!) [Qosja R (1988) *Panteoni i rralluar*, Prishtinë, 314]

Naimi kurrë nuk zbuloi arsytet përse zgjodhi greqishtën për të promovuar këtë program.

Disa nga arsytet mund të përvijohen:

- Greqishtja ishte gjuha e elitës ballkanase të kohës. Në këtë kuadër Naimi mund të promovonte tek faktori i jashtëm programin e lëvizjës kombëtare në këtë gjuhë. Në radhë të parë ai donte t’i drejtohej Greqisë. Ai e kuptonte se marrëdhëniet historike me popullin grek nuk mund ta bënin të thjeshtë

qartësinë etnike në aspektin e territorit, por edhe në aspektin antropologjik, sociologjik, fetar e kulturor. Në përgjithësi dhe në të gjitha nivelet ai vendos raporte kundërshtie dhe epërsie me grekët.

- Ishin të shumtë shqiptarët të cilët nuk kishin mundësi të arsimoheshin në gjuhën amtare me pasojë të kishin si gjuhë komunikimi me shkrim greqishtën.
- Kultura greke kishte peshën e vet në jetën e tij dhe se të gjithë romantikët kishin një dashuri të veçantë për kulturën klasike.

V. Kongluzionet që mund të terheqim

Poema “Dëshirë e vërtetë e shqipëtarëve” (O alithis pothos ton skipetaron), ashtu siç është e përkthyer, mund të karakterizohet me mangësi artistike dhe estetike. Duhet thenë se në greqisht tingullon krejt ndryshe gjë që tregon se Naimi zotëronte greqishtën e poezisë dhe jo thjeshtë të kumtimëve semantike. Mëgjithatë, si dokument jashtë letërsisë gëzon një aktualitet të dyfishtë.

Nga njera anë na kumton problematikën e kohës si pengesa objektive apo subjektive në rregullimin e marrëdhënieve midis popujve të Ballkanit. Në këtë kuadër vlerësohet aftësia e intelektualeve të kohës për t’i parë ato në frymën e proceseve iluministe.

Nga ana tjetër ngarkon me përgjegjësi brezat e sotme, të cilët, jo vetëm duhet të çlirohen nga ngërçet e paqena të së kaluarës, por, edhe në rast se ekzistojnë probleme të kësaj natyre ato mund dhe duhet të zgjidhen me pikë refërimi konturët e përcaktuara në vizionin e Bashkimit Evropian.

Po ashtu ndihmon se të përmi për të lënë mënjane mentalitetin e vetvëçimit, të vetvlerësimit dhe të etnocentrizimit konservator për të parë veten, vlerat dhe antivlerat në ballafaqim me vlerat e krijuara nga kultura perendimore.

Referenca

- (1) Barka P (2006), Çeshtje të kronotoposit në veprën e Kadaresë, *Ismail Kadareja dhe vepra e tij*, Universiteti i Gjirokastrës;
- (2) Clayer N (2007) *Aux origines du nationalisme albanais*, Paris;
- (3) Frashëri N, (1995) *Naim Frashëri, vepra letrare 3*, Tiranë;
- (4) Mazower M (2008), *The Balkans*, Athinë;
- (5) Qosja R (1986), *Porosia e madhe*, Prishtinë;
- (6) Qosja R (1988) *Panteoni i rralluar*, Prishtinë;
- (7) Shuteriqi. Dh (1982), *Naim Frashëri (Jeta dhe vepra)*, Tiranë;
- (8) Vernikos N, Daskallopullu S (1999), *Stis aparhes tis neoellinikis idheollojias, kronika e Dropullit*, Athinë.

11) Takimi VI ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Prishtinë 2011

“Pema në organizimin e strukturës tradicionale shoqërore të Shqipërisë së jugut, një komunikim diakronik me orakullin e Dodonës”

Përmbledhja

Pema dhe roli i saj në organizimet (strukturat) tradicionale shoqërore (komunitete urbane apo fshatra) në Jugun e Shqipërisë na çon në marrëdhëniet e lashta të njeriut me natyrën të mishëruara tek Orakulli i Dodonës. Kjo përfaqësojë përbën qëllimin bazë të këtij artikulli.

Në strukturën e kësaj qendre tradicionale kanë zënë vend të gërshetuara elementë natyrorë dhe shoqërorë me vlerë kulturore dhe funksion të caktuar shoqëror. Elementë të strukturës me origjinë shoqërore kanë si pike referimi një elementë natyrorë – pemë, kryesisht rrap, por edhe prar apo dushk. Origjinen e këtij fenomeni dhe rezistencen në kohë duhet kërkuar te roli dhe funksioni i Orakullit të Dodonës. Konkluzionet që mund të terhiqen kanë të bëjnë me përcaktimet e rolit të natyrës në jetën e banorve të këtushëm, me rolin në formësimin e identitetit të tyre kulturor dhe jo vetëm.

Abstract

The Tree and its role in traditional social organizations (structures), (urban or rural communities), in southern Albania leads us to ancient human relations with nature incorporated in the oracle of Dodona. This approach constitutes the basic purpose of this paper.

In the structure of this traditional center have already taken place the interwoven natural and social elements of cultural value and assigned social functions. Elements of the structure of social origin have as a reference point, a natural element - the tree, mostly plane, but also prar or oak. The origin of this phenomenon and its resistance in time should be traced back to the role and function of the oracle of Dodona.

Conclusions that can be reached regard the definitions of the role of nature in the lives of residents thereof, its role in shaping their cultural identity and not only that.

Hyrje

Organizimi i strukturave tradicionale shoqërore dhe kulturore në Jugun e Shqipërisë dhe më gjerë në Epir na çon në marrëdhëniet e lashta të njeriut të këtushëm me natyrën të mishëruara tek Orakulli i Dodonës. Studimi ynë kërkon të sjell argumente që vërtetojnë këtë risi.

Orakulli i Dodonës jetoi në funksionin e tij profetik prej prehistorisë deri në disa shekuj të kristjanizmit. Zëmrën e tij e përbën një pemë. Lisi apo Valanidhja e Shënjtë. Qe i pari orakull dhe për një kohë të gjatë i vetmi në botën greke.

Një funksion i tillë i dha të drejtën të vazhdojë rrugëtimin e tij deri në ditët tona. Na vjen në formën e mesazheve të kodifikuara që lidhen me kulturën dhe sjelljen kolektive të njeriut të këtushëm në raport me natyrën.

Sistemi i miteve në lidhje me themelimin e Orakullit dhe peshën e tij të papërseristshme në jetën shoqërore, kulturore, politike, etnike, apo edhe individuale, jo vetëm të Epirit dhe Maqedonisë së Lashtë, por dhe më gjerë se bota greke, ngërthejnë në vetvete dy linja bazë që i shërbëjnë botëkuptimit të njeriut të kësaj hapësire për natyrën.

E para. Orakulli i Dodonës është produkt i sistemit egzistues hyjnor i identifikuar në kulturën e Egjeut, Kretës apo të Lindjës së Mesme, i mishëruar në kushtet konkrete të Epirit.

E dyta. Ka të bëjë me thelbin e kozmosit antropoligjik të njeriut të këtushëm. Sipas këtij kozmosi përenditë nuk përbejnë një realitet që ndodhet jashtë njeriut dhe ka pushtet mbi të, por janë produkt i kozmosit të tij. Këtë marrëdhënie e kodifikon nëpërmjet objekteve natyrorë në mite dhe simbole, që funksionojnë me mekanizma institucionesh hyjnorë dhe njëzërorë. Ky lloj komunikimi përvijohet si identitet kolektiv i përcaktuar si marrëdhënie i vlerave të tij në harmoni dhe ekuilibër me ato të natyrës dhe përcakton orientimin e kulturës së kësaj treve deri në ditët tona [4].

Nga ana tjetër na vërteton se kozmosi i njeriut të Epirit në raport me Dodonën ka dy drejtime në thelb të kundërta. E para, centripete që do të thotë se sistemi i vlerave krijuar prej tij në raporte harmonie me natyrën, çoi në krijimin e Orakullit të Dodonës. E dyta, centrifugale. Orakulli i Dodonës, vazhdon ende edhe sot rrugëtimin e tij në formën e mesazheve të kodifikuara që ndikojnë në kulturën dhe sjelljen kolektive të njeriut të këtushëm [1].

Për më shumë se 20 shekuj Orakulli i Dodonës funksionoi vetëm përmes një peme. Ndërtimet e para fillojnë në shekullin IV p.Kr më ndërtimin e tembullit të Zeusit, të cilit i kushtohet Orakulli. Aleksandri i Madh dhe Pirroja do të ndërtojnë njeri pas tjetrit kompleksin arkitekturor të ndenjë për botën e atëhershme greke por edhe të veçantë.

Për ne ka rendësi të theksojmë se në krahë të Pemës Orakull, zenë vend tempujt. Pak me tutje dhe pas gati dy shekujsh, u vendosen godinat e karakterit publik, pritaneio, vouleftiro, teatri antik, stadiumi etj dhe në vijim shtrihej qyteti

Mbartja e traditës së Orakullit deri në organizimet e sotme të strukturave shoqërore.

Ende dhe sot e kësaj dite pema është mjeti dallues për identifikimin e një qendre urbane apo rurale, tradicionale apo bashkëkohëse në Shqipërinë e Jugut. Rreth pemës janë vendosur, sipas etapave të zhvillimit, objekte të tjera për veprimtari të përbashket: fetare, prodhuese, artizanale, arsimore etj. Rreth kësaj qendre, vendosen, në formë rrathesh koncentrikë apo gjysëmrrathesh, banesat private.

Lehtësisht konstatohet se struktura e këtyre qendrave përbën një mikrografi të strukturës së Orakullit të Dodonës. Pranë pemës, valanidhe, dushk, rrap, ose prar,

kryesisht një pemë e fortë, hijerendë dhe jetegjatë, është vendosur kisha, objekt që lidhet me perhapjen e kristianizmit.

Pema, si pikënisje e organizimit të qendrës së një strukture tradicionale shoqërore në jugun e sotëm të Shqipërisë, ruajti integritetin e vet edhe në ato raste kur komuniteti ndërroi fenë dhe kishat u prishen. (Pema mbeti pjesë e organizimit të teqeve tek bektashinjtë)

Më vonë, kur organizimi shoqëror i prodhimit u mbështet te diferencimi i aftësive prodhuese, pranë pemës dhe formacionit fetar u vendosen zejet e përbashkëta, ose në shërbim të të gjithë komunitetit [8]. Shumë me vonë, pranë tyre u vendosen shkollat. (Në periudhën e sistemit totalitar komunist u shtua një element i ri, -shtëpitë dhe vatrat e kulturës, të cilat, ose u ngriten duke adoptuar objektet e kultit, ose në pozicione të tilla që të mënjanonin sa më shumë objektet fetare, ose i prishen fare ato).

Në këtë proces të gjatë historik, elementet e karakterit shoqëror të organizimit të qendrës tradicionale urbane fituan terren në aspektin e funksionit praktik. Kishat, atje që s'u mbyllen, u shtuan, shkollat forcuan pozitën shoqërore, zejet u perfeksionuan. Mëgjithatë, pema rezistoi.

Rezistenca e pemës, si objekt natyror me vlerë kulturore e estetike funksionale dhe estetike, në organizimin e strukturës shoqërore tradicionale [5] dhe lidhja e saj në mënyrë të pazgjydhshme me identitetin kulturor të këtij rajoni, i dedikohet komunikimit shpirtëror, metafizik e praktik të njeriut të këtushëm me pemën orakull të Dodonës.

Aq i rëndësishëm dhe përfaqësues është pema e Dodonës saqë, Piroja, apo Aleksandri i Madh e përdoren gjerësisht në sistemin embelantik e simbolik të tyre. Edhe Gjergj Kastrioti si princ i Epirit përdori frytin valanidhes si mjet zbukurimi në pelerinën e tij zyrtare [9].

Një tregues tjetër që flet për vendin e vëçantë që zë pema në kulturën tradicionale dhe identitetin e kësaj treve përbën fakti që nga 308 biomonumente natyrore të Shqipërisë me element kryesor pemën 141 gjenden në qarqet Fier, Vlorë, Korçë e Gjirokastrë. Vendin e parë e zë parku i Gjirokastrës me 48 biomonumente dhe rrethi i Gjirokastrës me 25 të tilla [6]. Karakteristikë tjetër përbën fakti që shumica e këtyre biomonumenteve në Jug të vendit janë pemë të vëçanta që lidhen me emra qendrash të banuara, ose me vende e ngjarje historike, ndërkohë që krejt e kundërta ndodh me biomonumentet në pjesën tjetër të territorit të vendit.

Marrëdhëniet harmonisë së njeriut me natyrën dhe identiteti kulturor

«Një kulturë është para së të gjithash një mjedis natyror», na thotë antropologu i njohur francez Fernand Braudel. Rasti i Dodonës na lëjon të themi se një mjedis është mbi të gjitha një kulturë, me kuptimin se në të është fiksuar në mënyrë diakronike vet mënyra e organizimit të jetës së komunitetit, dmth vetë kultura dhe identiteti i tij.

Për të pasur një ide më të qartë në lidhje me formësimin e këtij identiteti në shekuj huazojmë sistemin e Claude Lévi-Strauss [7], të përdorur si instrument studimi në fushën e etnologjisë dhe mbështetet te raportet *individ-shoqëri*, *natyrë-kulturë*, *liri-robëri* dhe *jetë-vdekje*.

Lë të shikojmë dy çiftet e para në rezatimin kulturor-estetik të Orakullit të Dodonës. Sipas mitologjisë në themelet e Orakullit qendron pema dhe zogu. Në vijim këto dy elementë përbejnë edhe thelbin e mitit poetik të këngës popullore dhe letërsisë të trevës përreth.

Në krijimtarinë popullore pema është lidhur me vendpushimin e luftetarit i cili kur plagët i kërcenojnë jetën kërkon të prehet përjetësisht nën hijen e tij, dhe zhurma e armeve të varura në degët e saj të kodifikohet si mesazhe drejt jetës mbitokësore.

Për I. Kadarenë rrapë është elementi natyror përmes së cilit mund të simbolizohet qendresa dhe vitaliteti i një populli të tërë

Zogu është protagonist i metaforizuar apo i personifikuar që shpalos koshiencën dhe subkoshiencën e dëshirave dhe aspiratave të njeriut të këtushëm. Ndërsa pema ka një funksion statik vertikal në drejtim të tokës, zogu, me veçori më të theksuara personifikimi, zotëron një dinamikë horizontale dhe vertikale drejt qiellit, për të kontrolluar, apo komunikuar me ato vende, ngjarje apo aspirata që njeriu nuk i arrin dot.

Produkt i qendrimit dhe i vlerësimit të raportit harmonik të njeriut me natyrën është fillimisht perceptimi estetik i natyrës nga njeriu.

Në këtë kendvështrim, pema si e tillë fitoi vlera estetike dhe në funksionet e saj praktike në shërbim të njeriut. Vëçanërisht ato me kurrorë të madhe e me gjelbërim të përhershëm, shërbëjnë si mjete shumë të përshtatshme për t'i ardhur në ndihmë bujkut e blegtorit kryesisht në ditët e nxëhta të verës.

Në traditën popullore, pema është lidhur me burimin e ujit dhe udhëtarin.

Nga ana tjetër Dodona është djepi i universit brilant i mitologjisë së lashtë greke. Mbi këtë realitet dhe me një komunikim apo mbartje të drejtpërdrejtë artistike e estetike hodhi shtat eposi dhe letërsia e lashtë greke.

Mund të vemë re se strukturat krijuese dhe kodet e vlerave estetike në mitet poetike të letërsisë popullore e të kultivuar të kësaj treve, burojnë tek natyra me një komunikim aktiv me eposin mitologjik.

Në periudhën e Mesjetës dhe më vonë, paralelisht me eposin heroik (si karakteristikë e përgjithshme evropiane e frymëzuar, siç thotë Çabej, nga eposi i Dh. Akritës) [2] dhe baladat (si aktualizim i arketipit të dramave njerëzore të mishëruara në mitologji dhe në letërsinë klasike), u mbart gjallë dhe u mbrujt një gjërdan mitesh në formën e legjendave e tregimeve popullore si aktualizim i fragmentarizuar i mitologjisë klasike me elementë që i shërbënin vlerave etike e estetike të kohës, por më shumë shërbënin si kode diakronike përcaktuese të sjelljes kolektive të komunitetit në kushte të caktuara.

Përfundime

Prej këtyre fakteve mund të kuptohet lehtësisht lidhja e simbolit e Orakullit të Dodonës dhe simbolit të tij, pemës, me konstitucionin shpirtëror dhe identitetin kulturor të banoreve të kësaj treve

Rasti i Orakullit të Dodonës vërteton përfeksionin e lartë të harmonisë në raportet që njeriu i kësaj treve ka vendosur diakronikisht me natyrën. Nga ana e vet harmonia e këtyre marrëdhënieve përcaktoi orientimin e kulturës së kësaj treve.

I rëndësishëm mbetet fakti që sa më e fortë dhe më e qendrueshme është kjo marrëdhënie aq më rezistent mbetet identiteti kulturor i komunitetit-treves, mbartëse të tij, ndaj çdo lloj presioni të identitetive të tjera të karakterit etnik-kombëtar, apo shtetëror.

Kjo strukturë tradicionale, pavarësisht nga zhvillimet aktuale, diakronia shekullore dhe kontradiktat që mbart, vazhdon t'i rezistojë kohës edhe në ditët tona.

Bibliografia

- (1) Barka P, (2003), *Llaografia*, Shblu, Tiranë, 292;
- (2) Çabej E (1994), *Shqipëtarët midis Perëndimit dhe Lindjes*, Tiranë;
- (3) Kadare I (1980), *Autobiografia e popullit në vargje*, Tiranë.
- (4) Kapsomenos E (2002), *Anazitontas to hameno evropaiiko politismo*, v.I, Pataki, Athinë;
- (5) Nitsiakos V (1997), *Llaografia eteroklita*, Athinë,;
- (6) Qiriazzi P, Sala S (2006), *Monumentet e Natyrës Shqiptare*, Tiranë;
- (7) Strauss L Cl (1949), *Les structurale élémentaires de la parenté*, Paris.
- (8) Vernikos N, Daskallopullu S (1999) *Stis aparhes tis neoellinikis idheollojias, kronika e Dropullit*, Athinë;
- (9) Zeqo M, (2005), *Gravura më e hershme e Skënderbeut* Korrieri 26.08.2005.

Παναγιώτης Μπάρκας

12) Γλώσσες και Πολιτισμοί σε (Διά)Δραση Διεθνές Συνέδριο, Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας Α. Π. Θεσσαλονίκη 2011

«Διγλωσσία και εθνική ταυτότητα στο Βόρειο Τμήμα της Ηπείρου»

Περίληψη

Η εισήγηση αφορά τη διερεύνηση του ρόλου της γλώσσας στη διάπλαση και διαφοροποίηση της πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας των φορέων της στην περιοχή του βορείου Τμήματος της Ηπείρου στην Αλβανία. Το βάθος χρόνου στην εισήγηση έχει αφετηρία την Τουρκοκρατία.

Η Ήπειρος υπήρξε διαχρονικά ένα πολύγλωσσο περιβάλλον, που δεν έθετε σε αμφισβήτηση την ελληνική ως η μόνη γλώσσα εθνικής ταυτότητας. Αυτό ισχύει χρονικά μέχρι τότε που η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόντων μεταξύ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του αλβανικού στοιχείου μετατρέπεται σε βάση των εθνικών διεκδικήσεων των δευτέρων στην Ήπειρο.

Δημιουργούνται δύο γλωσσικοί πόλοι, της ελληνικής και αλβανικής, ως εκδήλωση της αντίστοιχης εθνικής συνείδησης. Στις γεωπολιτικές αλλαγές ανταποκρίνονται οι γλωσσικές επιρροές σε όφελος του αντίστοιχου εθνικού φρονήματος, με αποτέλεσμα εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονται να δημιουργούνται οι εθνικά δίγλωσσες γκρίζες ζώνες.

Στο διάστημα του Μεσοπολέμου, για την ενίσχυση της εθνικής συνείδησης των υπηκόων τους, οι αλβανικές πολιτικές ηγεσίες καταπιάστηκαν από την ιδέα **της κουλτούρας της κυριαρχίας**. Το γεγονός σημαδεύει τη μετατροπή των αμιγώς ελληνικών περιοχών σε δίγλωσσες.

Κατά την κομμουνιστική περίοδο, η ίδια διαδικασία οδηγείται στα άκρα. Η αλβανική μετατρέπεται σε κυρίαρχη γλώσσα και στην ελληνική εθνική κοινότητα. Στους κόλπους της δημιουργήθηκε ένα νέο είδος διγλωσσίας:-Την καθομιλούμενη ελληνική, εκπροσωπούμενη από ελάχιστους θεσμούς και την ομιλούμενη από την πλειοψηφία με βάρβαρη συμπεριφορά προς την πρώτη.

Η περίοδος μετά το 1990, (πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος, αποκατάσταση της άμεσης επικοινωνίας της εθνικής ελληνικής μειονότητας και αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα) δρομολογεί νέες ισορροπίες διγλωσσίας.

Στην ελληνική μειονότητα η χρήση της ελληνικής αποχτά πλήρη υπεροχή έναντι της επίσημης αλβανικής.

Οι νέες ανθρώπινες, και οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα οδήγησαν στην επέκταση της ελληνικής και πέρα από τις μειονοτικές περιοχές, ως τεχνικο-εμπορική διγλωσσία. και ως μεταναστευτική διγλωσσία.

Abstract

The object of this paper is the study of bilingualism in a given geographical territory, namely that of Northern Epirus. Its aim is looking into the phenomenon, the beginnings of which can be traced back to the Ottoman conquest, from a geopolitical viewpoint, i.e. the diachronic study of the specific role of the language in the shaping factors and the differentiation between language speakers' ethnic and cultural identity in a given geographical territory.

Due to its favourable geo-strategic position as a linking bridge between the East and the West throughout history, Epirus stood out as a multilingual and a multicultural society. For example, in the Epirus of the Ottoman Empire five languages were spoken and five cultures thrived: Greek, Albanian, Turkish, Vlach (Aromanian) and Venetian, without raising any doubts about Greek being the identifying language of the region. This assertion was considered as such up to the time, when the cultivation of shared interests of the Ottoman Empire and the Albanian element in this territory provided the foundations for staking out ethnic claims of the Albanian element in Epirus, before and after the decline of the Ottoman Empire.

These shared interests made it possible for the Sublime Porte to transfer its conquering power to the collaborating Albanian element. This process was crystallized about halfway through the second half of the Ottoman invasion and it is exactly in this period when the creation of the second Pole of linguistic identity in this region should be searched. In addition to that, under the conditions of a new political, social and cultural environment the Albanian language had become the language of power. Therefore, under such circumstances, the native Epirus man, in order to maintain his privileges associated with the Imperial power, as well as his orthodox religion, found a moderate solution - sorted out the situation by adapting himself to the Albanian language and mentality.

The transition of the language function from a linguistic and cultural element to an integral part of the ethnic consciousness of the Albanians occurred during the second half of the XIX century alongside with the formation of the Albanian ethnic consciousness, blessed by the Sublime Porte as an expression of common interests with the Albanian element.

A mutual preservation relationship was started and the two Poles, i.e. the Greek language (the Greek national consciousness) and Albanian (the Albanian national consciousness) were involved in an ever expanding linguistic interaction to the advantage of the respective ethnic identities. Where the concentric circles intercut, grey ethnic areas were created and it was exactly the time in which the reality of bilingualism came into being. This linguistic phenomenon was of a pure ethnological nature. By no means can it be called of a cultural origin. Due to historic conditions, diachronic identity and relationship with the mother country, such zones, were maintained even within the Albanian state territory.

For the period of time starting with the boundary establishment until the Second World War, the following geopolitical linguistic map can be drawn:

The Albanian-Greek bilingualism was evident around the region of Labëria (the nucleus of Albanian linguistic Pole). In the center of the Pole, the language of origin or that of the high level was Albanian. Yet, both Greek and Albanian were reciprocally used as such, while moving further away from the heart of this Pole. The fact that the Greek language was losing ground and was displaced towards ethnically clean territories, towards the Helen Pole or grey zones, is evident as well. A third trend was under way in this dual developmental process, namely that of the grey zone curtailment to the detriment of the Greek speaking areas and in favour of the Albanian ethnic purity.

Subsequently, focusing our attention on the Helen Pole, it is worth emphasizing that, with the establishment of the borders between the new Albanian state and the Greek one, the Albanian language "withdrew" from the areas within the Greek state territories, helping by doing so, their return to identity. Due to the historic conditions again, diachronic identity and relationship with the mother country, such zones, were preserved even within the Albanian state territory.

In the period between the two Wars, the ethnic homogeneity became the leading motive of the state policies of Tirana, by assimilating other ethnicities, especially those

stronger than themselves and of unquestioned integrity. Culture imposing from the position of state power became the most effective method employed. The process marked the beginnings of bilingualism as a phenomenon in monolingual Greek speaking areas. The second language, Albanian, did not acquire the quality of ethnic identity, but simply that of a form of communication. However, the loss of some elements of the Greek ethnic identity could be observed with typical examples encountered in the towns of Gjirokastra and Delvina.

It is a fact that, after the Second World War and during the years of the communist regime, this tendency became even stronger and the process influenced the Native Greek speaking population more intensively and extensively.

Theoretically, on the Albanian official level, bilingualism was considered as a feature only of the Greek ethnic minority and encountered only in the “minority areas” comprising 100 villages with pure Greek minority population. Judging by the fact that *“the ruling classes generally try to solve the problems resulting from bilingualism and multicultural phenomena by adopting and imposing a linguistic and cultural unification, either for practical purposes, or for specific political or ideological motives”*, the policy followed by the communist authorities was considered fair and decent.

However, the reality was too bitter to be described in words. The Greek language was going to experience a decline in all levels of its function as an active means of communication among its native speakers, who were representatives of the same ethnic identity. Soon, it was reduced to a second-rate means of communication used in a rather limited geographical territory. It wouldn't be an exaggeration to say that the native Greek population itself tended towards a phenomenon which by its nature, was not far from the original conception of bilingualism. It is closely related to the ratio between the speakers of standard literary Greek, represented by a small number of people and institutions and the speakers of an everyday corrupt language, restricted in vocabulary and lame in terms of morphological and syntactical structures. It wouldn't be an exaggeration either, to say that there was a moment when Greek speaking individuals expressed in Greek what they had previously thought of, in Albanian.

New processes concerning the constituent elements of bilingualism were set in motion in the period after the 1990s. The main reasons should be looked for in the establishment of new and direct ways of communication with the Greek speaking element in the mother country and new relations between the Albanian element and the Greek state.

Εισαγωγή

Η διγλωσσία διερευνάτε σήμερα, ως το ευρέως διαδομένο κοινωνικό φαινόμενο με αποτελεσματικό ρόλο στο επίσης διαδομένο φαινόμενο διαπολιτισμού και παγκοσμιοποίησης. Αντικείμενο της παρούσας έρευνας δεν είναι αυτό καθεαυτό το θέμα. Αφορά τη διγλωσσία σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου. Στόχος της αποτελεί η εξέταση του φαινομένου στο συγκεκριμένο χώρο από γεωπολιτική οπτική γωνία. Δλδ, τη διαχρονική διερεύνηση του ιδιαίτερου ρόλου της γλώσσας (στο πλαίσιο του φαινομένου της διγλωσσίας) στη διάπλαση και διαφοροποίηση της πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας των φορέων της στη συγκεκριμένη περιοχή. Το βάθος χρόνου της έρευνας έχει αφητηρία την Τουρκοκρατία.

Τα πορίσματα που ακολουθούν έχουν ως κομβικό σημείο αναφοράς το εξαιρετικά εντυπωσιακό στοιχείο για την Ήπειρο και κυρίως για το σημερινό βόρειο τμήμα της, ότι υπήρξε διαχρονικά ένα διαπολιτιστικό και πολύγλωσσο περιβάλλον.

Οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί γεωστρατηγικά το σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Έτσι στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο αναπτύχθηκε ένα περιβάλλον πέντε γλωσσών και πολιτισμών. (Ελληνικά, -Αλβανικά, -Τουρκικά, -Βλάχικα και «Βενετσιάνικα».) Το γεγονός όμως δεν έθετε σε αμφισβήτηση την ελληνική ως την μόνη γλώσσα ταυτότητας της περιοχής. Ισχύει χρονικά μέχρι τότε που η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόντων μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του αλβανικού στοιχείου στην περιοχή μετατρέπεται σε βάση των εθνικών διεκδικήσεων των δευτέρων, διεκδικήσεις οι οποίες κυριάρχησαν και μετά την κατάρρευση της Τουρκοκρατίας.

Η αλβανική, από απλό μέσο επικοινωνίας μιας κοινότητας, σε γλώσσα εξουσίας και εθνικής ταυτότητας

Εν' γέννη το αλβανικό στοιχείο προσχώρησε από πολύ νωρίς στο Ισλάμ, συνεργάστηκε με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και απέσπασε γρήγορα την εμπιστοσύνη της. Η συγκεκριμένη εξέλιξη στην Ήπειρο σημάδεψε ιδιαίτερα το αλβανικό στοιχείο που είχε διεισδύσει από πριν εδώ και ειδικά στο βόρειο τμήμα της.

Η αλβανική ιστοριογραφία τότε ανοιχτά και τότε συγκαλυμμένα αναφέρει ότι «Προσχωρώντας στο Ισλάμ οι Αλβανοί των ακριτικών περιοχών διατήρησαν τον εθνικό χαρακτήρα έναντι του σλαβισμού, σερβισμού και εξελληνισμού». Άμεση συνέπεια ήταν η καλλιέργεια της ενιαίας κοινότητας συμφερόντων, η οποία αποτέλεσε τη βάση των αλβανικών εθνικών διεκδικήσεων στην Ήπειρο και μετά την αποχώρηση της Τουρκοκρατίας.

Η καλλιέργεια κοινότητας συμφερόντων του Αλβανικού στοιχείου με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, συνδυάζονταν και ευνοούσε, κατά τ' άλλα, τα συμφέροντα του αλβανικού στοιχείου. Πρώτ' απ' όλα ευνοούσε την αιώνια και ανεκπλήρωτη φυγοκεντρική τάση των Αλβανών από το σημερινό βορά του προς την ονειρευμένη γη των Ελλήνων.

Η διείσδυση του Αλβανικού στοιχείου στην Ήπειρο άρχισε τον 15^ο αι. και αποκορυφώθηκε τον 17^ο-18^ο αιώνα. Η αλβανική γλωσσολογία επιβεβαιώνει ότι μέχρι την χρονική αυτή περίοδο η αλβανική γλώσσα στο σημερινό νότο της Αλβανίας άνηκε στην βόρεια διάλεκτο. (Εξηγεί την κάθοδο σε τέτοιο σημείο που μπορούμε να πούμε ότι η τόσκικη διάλεκτος αποτελεί πολύμορφη επιρροή της ελληνικής στην κέγκικη αλβανική.) (Χάρτης πρώτος)

Η κάθοδος του αλβανικού στοιχείου στην Ήπειρο είχε σύμμαχο την αυτοκρατορική εξουσία, ήταν μαζική και από θέσεις πολυσχιδούς ισχύος. Η νέα θρησκεία του Αλβανικού στοιχείου λειτουργούσε ως αυτοκρατορική ιδεολογία σε ανοιχτή αντιπαράθεση με τον χριστιανισμό. Η εγγύηση εμπιστοσύνης προς την Πύλη, στην προκειμένη περίπτωση δεν εξαντλούνταν μόνο στην αλλαγή πίστης, αλλά στην αντιχριστιανική αφοσίωση που ήταν κατά κόρον ανθελληνική. Η συγκεκριμένη εξέλιξη επέτρεψε στην Πύλη τη σταδιακή μεταβίβαση του κατοχικού της καθεστώτος στην Ήπειρο στο αλβανικό στοιχείο.

Σε μια τέτοια περίπτωση ο αυτόχθον Ηπειρώτης για να διατηρούσε τα προνόμιά του σε σχέση με το αυτοκρατορικό καθεστώς, αλλά και την ορθόδοξη πίστη του, αντί του εξισλαμισμού, βρήκε ως εναλλακτική λύση τη μύηση στην αλβανική γλώσσα και νοοτροπία. (Λογικό για την εποχή ήταν ώστε στο δίλημμα μεταξύ εθνότητας – ελληνισμού και πίστης-ορθοδοξίας, να επέλεγε τη θρησκεία-την ορθοδοξία η οποία ασκούνταν ταυτόχρονα στην ελληνική). Η διαδικασία κορυφώνεται κατά τα μέσα του δεύτερου μισού της Τουρκοκρατίας στην περιοχή.

Στο νέο αυτό πολιτικό-κοινωνικό και πολιτιστικό γίνεσθαι η αλβανική μετατράπηκε σε γλώσσα εξουσίας με αποτέλεσμα τη δημιουργία και ενίσχυση του δεύτερου γλωσσικού πόλου ταυτότητας στην περιοχή, κυρίως στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου.

Η μεταβίβαση από γλωσσικό, πολιτισμικό στοιχείο σε συστατικό μέρος της νέας αλβανικής εθνικής συνείδησης θα πρέπει να αναζητηθεί ακριβώς στην αλβανική εθνική ιδεολογία που ανέπτυξε κατά το δεύτερο μισό του XIX αιώνα το αλβανικό στοιχείο και ευνόησε η Υψηλή Πύλη. Η Τουρκία με βάση την κοινότητα συμφερόντων που είχε καλλιεργήσει με το αλβανικό στοιχείο, απόβλεπε ώστε μετά την αποχώρησή της να αφήσει κληρονόμο των προνομίων της στην Ήπειρο το Αλβανικό στοιχείο. (Θα πρέπει να αναζητηθεί ταυτόχρονα και στην αδυναμία του ελληνικού στοιχείου να αυτοπροστατευτεί εθνολογικά και στη συνέχεια, στην αδιαφορία του νέου εθνικού ελληνικού κράτους για τις τύχες της Ηπείρου και στα συμφέροντα της Ιταλίας και Αυστροουγγαρίας στην Ήπειρο).

Ο νεόκοπος αλβανικός εθνικισμός αυτοπροσδιορίζονταν (όπως μέχρι σήμερα) σε αντιπαράθεση με την ορθοδοξία και τον ελλητισμό. Για ιστορικό και πολιτιστικό στερέωμα οικειοποιήθηκε τον διαχρονικό ελληνικό πολιτισμό και ιστορία της περιοχής, τον οποίο επένδυσε με αλβανική γλώσσα και αλβανικές εθνικές διεκδικήσεις.

Πρόκειται γενικότερα για στερεότυπο του επικοινωνιακού “πράττειν”, που επιβεβαιώνουν με σαφήνεια τις έρευνες των Elias και Scotson, ότι η κατασκευή του «επικίνδυνου» και «ανήθικου» ξένου αποτελεί λειτουργικό κομμάτι των προσπαθειών διαφύλαξης της μονοπωλιακής διαχείρισης των κοινωνικών αγαθών εκ μέρους της πλειοψηφίας.

Αναφέρουμε χαρακτηριστικά ότι, εκεί που η αλβανική δεν λειτουργούσε ως γλώσσα κατοχής και εξουσίας, - στους Αρβανίτες και Αλβανούς, οι οποίοι ενώθηκαν με τους Έλληνες και αντιτάχθηκαν από κοινού κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, - δεν προκύπτει καλλιέργεια αλβανικής εθνικής συνείδησης ή εθνότητας, αλλά η ελληνική.

Οι γκρίζες ζώνες – φαινόμενο διγλωσσία

Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους, δηλ της ελληνικής γλώσσας (ελληνικής εθνικής συνείδησης) και αλβανικής γλώσσας (αλβανικής εθνικής συνείδησης), υπήρξαν σχέσεις τήρησης και διεύρυνσης της γλωσσικής επιρροής σε συνάρτηση με την ισχύ του κάθε πόλου και ασφαλώς σε όφελος του αντίστοιχου εθνικού φρονήματος. Εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονταν δημιουργούνταν εθνικά και γλωσσικά οι γκρίζες ζώνες. Εδώ ακριβώς εντοπίζεται το φαινόμενο της διγλωσσίας, το οποίο έχει καθαρά εθνολογική και όχι απλώς πολιτισμική υφή. Εντούτοις, δεν αποκλείεται ο κοινωνικός και ανθρωπολογικός χαρακτήρας του φαινομένου. (Χάρτης Δεύτερος με γκρίζες ζώνες)

Οι γκρίζες ζώνες σε κάποια χρονική περίοδο, τέλος XIX αρχές του XX αιώνα, απόκτησαν και γεωγραφική επέκταση. Όπως, όμως μπορεί να κατανοηθεί το φαινόμενο της διγλωσσίας αυτής δεν ήταν σταθερό τόσο σε σχέση με τη γεωγραφική επέκταση, όσο και στα συστατικά του στοιχεία, όπως είναι κατά την Skutnabb-Kangas (1984, 1988) η προέλευση, ικανότητα, λειτουργία και στάση.

Για να κατανοήσουμε το εύρος του προβλήματος αναφέρουμε ένα ιστορικό γεγονός. Το 1913 η Διεθνής Επιτροπή Οροθέτησης των Ελληνο-Αλβανικών συνόρων, επέλεξε το κριτήριο της καθομιλούμενης γλώσσας των κατοίκων για τη χάραξη των συνόρων, διότι πίστευε ότι το εθνικό φρόνημα ευνοούσε γενικώς την Ελλάδα.

Βρέθηκε όμως μπροστά σε ένα ετερογενές γλωσσικό φαινόμενο, μάλιστα και εντός της οικογένειας, εφόσον τα μέλη τους μιλούσαν είτε αλβανικά και ελληνικά, είτε μόνο ελληνικά.

Ίδρυση του αλβανικού κράτους και η πολιτική αλλοίωσης των εθνικών ομάδων

Με τη χάραξη των συνόρων και μέχρι σχεδόν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είχαμε τον ακόλουθο, (να επιτραπεί παρακαλώ ο όρος) γλωσσικό γεωπολιτικό χάρτη. Γύρω από τον πόλο αλβανικής γλώσσας, (Λιαμπουριά) διαφαίνονταν η Αλβανο-ελληνική διγλωσσία με γλώσσα προέλευσης, ή υψηλού επιπέδου, την αλβανική στο επίκεντρο του πόλου και αμφίπλευρα, δλδ την αλβανική ή την ελληνική, αντίστοιχα με την απομάκρυνση από τον ισχυρό πυρήνα. Ταυτόχρονα την απώλεια «εδάφους» της ελληνικής και τη μετακίνηση προς τον πόλο ελληνικότητας των γκρίζων περιοχών. Στη διπλή αυτή ταχύτητα διαμορφώνονταν και μια τρίτη επίσης σημαντική. Πρόκειται για τη σμίκρυνση των γκρίζων ζωνών σε όφελος της αλβανικής καθαρότητας. (Χάρτης τρίτος)

Χαρακτηριστική περίπτωση η περιοχή της Λιουντζεριάς στο νομό Αργυροκάστρου, γενέτειρα του μεγάλου ευεργέτη Ευάγγελου Ζάππα. Τονίζουμε ότι στην εποχή του Ζάππα η διγλωσσία είχε δώσει το παρόν της στη συγκεκριμένη περιοχή με γλώσσα προέλευσης ή ταυτότητας την ελληνική. Κατά την Αλβανική Αναγέννηση, δεύτερο μισό του XIX αιώνα, διαμορφώθηκε εδώ και η αλβανική εθνική ταυτότητα. Το χαρακτηριστικό για τους κάτοικους της περιοχής σημειώθηκε πριν και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όσοι πρόλαβαν και διατήρησαν την επαφή με την Ελλάδα, διατήρησαν και ενίσχυσαν την ελληνική εθνικότητα. Μέλη της ίδιας οικογένειας τα οποία έχασαν την επαφή αυτή, αναδείχτηκαν σταθεροί Αλβανοί με αυτόβουλη την απώθηση ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Το φαινόμενο βάθυνε από γενιά σε γενιά με αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να υποχωρήσει εντελώς. (Μπορείς να αναφέρεις εδώ τους Ελληνόβλαχους που απώθησαν εντελώς την ελληνική αντικαθιστώντας την με την αλβανική και τήρησαν την βλάχικη ως εσωτερικό ιδίωμα)

Έτσι από κάποτε γκρίζα ζώνη μετατράπηκε σε μια καθαρά αλβανόφωνη και εθνικά αλβανική περιοχή. (Όπως πιο κάτω θα μιλήσουμε το φαινόμενο διήρκεσε μέχρι το 1990, χρόνος αλλαγής συστήματος και μεταπολίτευσης στην Αλβανία. Τότε με το άνοιγμα των συνόρων η Ελληνική θα αποχτήσει στην συγκεκριμένη περιοχή έδαφος αποκατασταίνοντας το νέο προς το παρόν καθεστώς διγλωσσίας, -ως πολιτιστικό φαινόμενο). (Τέταρτος χάρτης)

Μιλώντας τώρα για τον άλλο πόλο θα λέγαμε ότι όντως, με την υποχώρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την ίδρυση του Αλβανικού κράτους, είχαμε την υποχώρηση της αλβανικής γλώσσας και τη δημιουργία καθαρών ελληνικών περιοχών. (Όπως είχαμε και την «εξουδετέρωση» της ελληνικής στην ευρύτερη περιοχή του βόρειου τμήματος της Ηπείρου και ως εμπορική και πολιτιστική γλώσσα). Καθαρές ελληνικές περιοχές, απαλλαγμένες από το αλβανικό στοιχείο, δημιουργήθηκαν και εντός του νεοσύστατου αλβανικού κράτους, πάντα στο σημερινό βόρειο τμήμα της Ηπείρου. Οφείλεται άμεσα στη συνέχιση των σχέσεων με τον υπόλοιπο εθνικό κορμό.

Στο διάστημα του Μεσοπολέμου η ύπαρξη και λειτουργία του αλβανικού κράτους απειλούνταν από πολλαπλής φύσεως εσωτερικών παραγόντων η αντιμετώπιση των οποίων οδηγούσε σε διαδοχικές, συχνές και πολυποίκιλες πολιτικές ηγεσίες. Για την αποφυγή όμως των σχισμάτων εθνικού περιεχομένου,

κυρίως ελληνικής φύσεως, όλες οι πολιτικές ηγεσίες των Τυράνων καταπιάστηκαν από την ίδια ιδέα, εκείνη της εθνικής αλλοίωσης των εθνικών διαφορετικών ομάδων **με ισχυρό μέσο την κουλτούρα της κυριαρχίας**. Η συγκεκριμένη πολιτική και η αναγκαστική ένταξη των μελών των εθνικών και πολιτιστικών ομάδων στο αλβανικό κράτος και κοινωνία έφερε ως αποτέλεσμα την επέκταση και διείσδυση της αλβανικής στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. (Γνωστή η πολιτική αλβανοποίησης της παιδείας στη μητρική γλώσσα. Ο πρώτος κύκλος θα αρχίσει στα μέσα της δεκαετίας του '20 του προηγούμενου αιώνα. Θα αποκορυφωθεί με την απόφαση του Διαρκούς Δικαστηρίου της Χάγης το 1935 που δικαιώνει τα αιτήματα για παιδεία στη μητρική γλώσσα στην εθνική ελληνική μειονότητα. Θα συνεχιστεί μετά το Β. Παγκόσμιο Πόλεμο για να αποτελέσει και σήμερα ένα από τα βασικά εθνικά αιτήματα για τους Έλληνες στην Αλβανία) Το γεγονός πάντως, σημαδεύει τη μετατροπή των αμιγώς ελληνικών μειονοτικών περιοχών σε δίγλωσσες. (Πρόκειται για τις αναγνωρισμένες ελληνικές μειονοτικές περιοχές στο αλβανικό κράτος, με βάση τη χρήση της ελληνικής γλώσσας και του καθάριου ελληνικού εθνικού φρονήματος.) Η συγκεκριμένη διγλωσσία αναπτύσσεται όχι με την εθνολογική, αλλά την πολιτιστική έννοια, χωρίς να αποκλείονται στοιχεία απώλειας της ελληνικής εθνικής συνείδησης.

Χαρακτηριστική περίπτωση η πόλη του Αργυροκάστρου ή και του Δελβίνου. Χωρίς να πάμε σε πολύ βάθος χρόνο, τονίζουμε ότι πρόκειται για δύο από τα μεγάλα αστικά κέντρα του ελληνισμού σε ένα δίγλωσσο, διεθνικό και διαθρησκευτικό περιβάλλον στο σημερινό Νότο της Αλβανίας. Το δίγλωσσο περιβάλλον αφορά μονομερώς το ελληνικό στοιχείο. Η ελληνική πράγματι καταλαμβάνει πρωτεύον ρόλο όσον αφορά την προέλευση, την ικανότητα, τη λειτουργία και τη στάση στο δίγλωσσο αυτό φορέα. Όμως, ανταγωνιστική είναι και η αλβανική. Δεν συμβαίνει το ίδιο με το έτερο στοιχείο, το αλβανικό. Η ελληνική κατέχει σ' αυτό υποδεέστερο ρόλο ακόμα και στο αλβανικό ορθόδοξο στοιχείο.

Εντωμεταξύ οι δυσμενείς σχέσεις με την Ελλάδα και ιδιαίτερα η ταύτισή της με «τον εχθρό, που πασχίζει το διαμελισμό της Αλβανίας», έθετε τους Έλληνες, τους ελληνομαθείς και εκείνους με ελληνίζουσα συνείδηση σε καθεστώς ενοχής και ομηρίας. (Κατά τα πρότυπα της Τουρκοκρατίας, τα οποία κληροδότησε η Αλβανική εθνογέννηση, η Ελλάδα μαζί με τη Σερβία—ως ορθόδοξες χώρες—, αποτελούν διαχρονικά για τις πολιτικές ηγεσίες της Αλβανίας, τη μόνιμη και δεδομένη εχθρότητα και σημείο αναφοράς για τον εθνικό αυτοπροσδιορισμό των Αλβανών) Η επιβαλλόμενη αυτή κατάσταση απαιτούσε από τους φορείς ελληνισμού την αυτόβουλη αποβολή και απαλλαγή τους από καθετί ελληνικό μέχρι και την εθνική συνείδηση. Όλα από κοινού συνέβαλαν στη γρήγορη υποχώρηση της ελληνικής γλώσσας ακόμα και από το ελληνικό στοιχείο και στη μετατροπή τους σε κρυπτοέλληνες. Συνεπώς, οι πόλεις αυτές μετατράπηκαν σε κέντρα του αλβανισμού στο Νότο της Αλβανίας.

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

Κατά την κομμουνιστική περίοδο, διαπιστώνεται η συνέχιση του ίδιου φαινομένου. Μάλιστα, λόγω της γνωστής κομμουνιστικής πολιτικής οδηγείται στα άκρα.

Σε θεωρητικό επίπεδο στην Αλβανία, η διγλωσσία προσεγγίζεται ως χαρακτηριστικό φαινόμενο μόνο των εθνικών μειονοτήτων. Το εγχείρημα από την μια απορρίπτει τον ορισμό ότι η διγλωσσία προϋποθέτει την άμεση και ανταγωνιστική χρήση δυο γλωσσών στον ίδιο γεωγραφικό, οικονομικό και πολιτικό

χώρο όπου είναι εγκατεστημένες δυο ή περισσότερες ευδιάκριτες κοινότητες. Από την άλλη επιβεβαιώνει τις διεργασίες αλλοίωσης των εθνικών μειονοτήτων και σε πρώτη γραμμή της ελληνικής, στη λογική κοινωνικής «σοσιαλιστικής» ενοποίησης όλων των πολιτών του κράτους, ανεξαρτήτως θρησκείας, γλώσσας, πολιτισμού και εθνότητας, που ακολούθησε το κομμουνιστικό καθεστώς.

Στο Νότο της Αλβανίας η διγλωσσία αντιμετωπίζεται ως ιδιότητα μόνο της εθνικής ελληνικής μειονότητας, συνδεδεμένης και περιορισμένης γεωγραφικά μόνο στις αυθαίρετα αναγνωρισμένες μειονοτικές ζώνες των 100 χωριών με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Η αλβανική βιβλιογραφία περί του θέματος αποδέχεται ως σωστή την πολιτική που ακολουθήθηκε ότι «...γενικά οι τάξεις στην εξουσία, επιδιώκουν να λύσουν τα προβλήματα που προκύπτουν από τα διαπολιτισμικά και δίγλωσσα φαινόμενα, ζητώντας την εφαρμογή ή την επιβολή γλωσσικής και πολιτιστικής ενοποίησης, προσδοκώντας συγκεκριμένους τόσο πραχτικούς, όσο και πολιτικούς και ιδεολογικούς σκοπούς...», αναφέρει χαρακτηριστικά ο έγκυρος για τα αλβανικά δεδομένα κοινωνιογλωσσολόγος Γκιοβαλίν Σκούρταϊ.

Ο ίδιος προσπαθεί να αμβλύνει τις συνέπειες της πολιτικής αυτής στην Αλβανία σε βάρος της συγκεκριμένης εθνικής μειονότητας «*Η ελληνική και η αλβανική γλώσσα σ' αυτή τη μειονότητα, είναι ισότιμες*», αναφέρει ο Σκούρταϊ. Κατά τον ίδιο, αυτό σημαίνει... «*αυτόματα και ανταγωνιστική χρήση των δύο γλωσσών στον ίδιο γεωγραφικό, οικονομικό ή πολιτικό χώρο...*».

Η πραγματικότητα είναι περισσότερο δυσμενή από τις διαπιστώσεις αυτές. Είναι γεγονός ότι η εθνική ελληνική μειονότητα στην Αλβανία κληρονόμησε από τον Μεσοπόλεμο μια γεωπολιτική δίγλωσση πραγματικότητα. Η μητρική γλώσσα αποτελούσε το υψηλό γόητρο σε όλες τις ηλικίες. Μάλιστα το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων μειονοτικών στις τρεις ηλικίες συνέχιζε να ήταν μονόγλωσσο σε ένα δίγλωσσο περιβάλλον. Η λειτουργία της δεύτερης γλώσσας της αλβανικής, ως επίσημη, αποχτούσε ρόλο μόνο στις σχέσεις των Ελλήνων μειονοτικών με την κρατική διοίκηση.

Πραγματικό καθεστώς διγλωσσίας συναντούμε τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια σε εκείνες τις περιοχές όπου η ελληνική κοινότητα ήταν σε επαφή και συνέχιζε να είχε σχέσεις σε διάφορα επίπεδα με την αλβανική κοινότητα, γειτνιάσεις όπου η εθνικότητα δεν ήταν ευδιάκριτη, δλδ στις λεγόμενες γκρίζες ζώνες.

Φαινόμενο διγλωσσίας, όπου η ελληνική λειτουργούσε ως κατάλοιπο των οικονομικο-εμπορικών και πολιτιστικών σχέσεων του αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα συναντούμε και στην ευρύτερη περιοχή του νότου της χώρας, όπως Κορυτσά, Πρεμετή, Αυλώνα Τεπελένι, Μπεράτι. Συναντούμε ακόμα σε μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας που για διάφορους λόγους μετοίκησαν στο βάθος της αλβανικής επικράτειας, αρχίζοντας από μικτούς γάμους, ανάγκες επιβίωσης και μέχρι πολιτικών διωγμών.

Στην περίοδο που μεσολάβησε μέχρι το 1990 ο ιδεολογικός και πολιτικός παράγοντας λειτούργησε κατασταλτικά σε βάρος του ρόλου της ελληνικής γλώσσας. Μάλιστα και όταν πρόκειται ως μέσο επικοινωνίας μεταξύ των μελών της ίδιας της ελληνικής εθνικότητας. Η ελληνική θα χάσει γρήγορα έδαφος και θα μετατραπεί σε μια γλώσσα που εξυπηρετεί την καθημερινή απλή επικοινωνία και σε περιορισμένο γεωγραφικό χώρο. Η αλβανική μετατρέπεται σε κυρίαρχη γλώσσα. Μόνο σε μέλη της τρίτης γενιάς διατηρούνται οι παλιοί δίγλωσσοι συσχετισμοί. Η απώθηση της ελληνικής από τα ίδια τα μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας μετατρέπεται σε ανάγκη επιβίωσης.

Οι λόγοι που οδηγούν στο συγκεκριμένο φαινόμενο θα πρέπει να αναζητηθούν στο γεγονός ότι το κομμουνιστικό καθεστώς απέβαλε κάθε είδος

επικοινωνίας με τον εθνικό κορμό, μέχρι μάλιστα και την επικοινωνία μεταξύ των συγγενικών προσώπων. Ανακήρυξε την Ελλάδα πρωταρχικό εχθρό της Αλβανίας, προκαλώντας στους Έλληνες της Αλβανίας το σύμπλεγμα ενοχής με αποτέλεσμα την ανάγκη απαλλαγής από την ελληνικότητα και πρώτα απ' όλα από την ελληνική γλώσσα. (Τέταρτος χάρτης)

Ενδεικτικό του επιτρεπτού επιπέδου επικοινωνίας της ελληνικής μειονότητας με την Ελλάδα, αποτελεί και η παρουσία της ελληνικής λογοτεχνίας στα σχολικά εγχειρίδια. Λόγου χάρη, στα λογοτεχνικά αναγνώσματα της έκτης τάξης πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τα έτη 1950, 1969 και 1984, είχαμε αντίστοιχα 40, 2 και 5 αναγνώσματα από την ελληνική λογοτεχνία. Τα κείμενα από την ελληνική λογοτεχνία ωστόσο δεν αποδίδονταν ατόφια. Μεταφράζονταν στα (μειονοτικά) ελληνικά από την αλβανική όταν στην αλβανική είχαν μεταφραστεί από μια τρίτη γλώσσα κυρίως από τη γαλλική.

Η εκμάθηση ωστόσο στο σχολείο της ελληνικής γλώσσας μειώθηκε δραστικά. Μέχρι τη δεκαετία του '50 τα μαθήματα υποχρεωτικής εκπαίδευσης, (δημοτικό – γυμνάσιο με τα ελληνικά δεδομένα) γινόταν στην ελληνική και η αλβανική διδάσκονταν μόνο ως γλώσσα. Η μεταρρύθμιση του 1949 διατήρησε τους συσχετισμούς αυτούς μόνο για τα πρώτα τέσσερα χρόνια. Στα υπόλοιπα έτη τα ελληνικά διδάσκονταν ως ξένη γλώσσα. Ενώ η υπόλοιπη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση γινόταν αποκλειστικά στην αλβανική. Η κοινωνικές, παραγωγικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές δομές εξελίσσονταν μέσω της επίσημης γλώσσας της αλβανικής. Μάλιστα και ο παραδοσιακός πολιτισμός, η λαογραφία αναπτύσσονταν 70 και 30 % αντίστοιχα στην αλβανική και ελληνική. Συνεπώς η χρήση της ελληνικής περιορίστηκε στην απλή καθημερινή επικοινωνία.

Χαρακτηριστική είναι επίσης η πορεία που ακολούθησε η λογοτεχνία στην εθνική ελληνική μειονότητα. Από μια λογοτεχνία σχεδόν μονόγλωσση και στη μητρική γλώσσα στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, στη δεκαετία του '60 εκδηλώνει ανοικτά την τάση της δίγλωσσης λογοτεχνίας. Ενώ στα τέλη της δεκαετίας του '70 η αλβανική ήταν κυρίαρχη γλώσσα στη λογοτεχνική δημιουργία των Ελλήνων συγγραφέων.

Ταυτόχρονα η ελληνική γλώσσα αξιοποιούνταν από το καθεστώς ως ένα αποτελεσματικό μέσο για την διαπαιδαγώγηση, ας πούμε της κομμουνιστικής ιδεολογίας. Αναφέρουμε λόγου χάρη τη χρήση της λέξης «θείε». Με τη λέξη αυτή τα ελληνόπουλα απευθύνονταν όπως στα συγγενικά πρόσωπα και στον ηγέτη του κομμουνιστικού κόμματος. Ή τη λέξη «πατρίδα» στην οποία άκουγε και για τον Έλληνα η σοσιαλιστική Αλβανία. Σημαιολογικά και νοηματικά το ουσιαστικό αυτό εννοούσε ταυτόσημα και τη φυσιολογική «μάννα». Αναφέρουμε ακόμα ότι η εξέλιξη της ελληνικής άρχισε σιγά-σιγά να ακούει στα πρότυπα της αλβανικής γλώσσας δανειζόμενη δομές συντακτικού και μορφολογίας όντας ιδιαίτερα ανοικτή προς το αλβανικό λεξιλόγιο.

Δεν το παρατραβούμε αν πούμε ότι στους κόλπους της ελληνικής μειονότητας δημιουργήθηκε ένα νέο είδος διγλωσσίας, που στην ουσία μας θυμίζει την αρχική σηματολογική έννοια του όρου διγλωσσίας. Πρόκειται από την μια για την καθομιλούμενη γλώσσα, ως ανάγκη που χρησιμοποιείτε σε ελάχιστους θεσμούς και άτομα. Από την άλλη η ομιλούμενη με μια βάρβαρη συμπεριφορά προς την πρώτη. Αλλά ήταν κτήμα της πλειοψηφίας. Ούτε επίσης το παρατραβούμε αν πούμε ότι οι Έλληνες (η πλειοψηφία των γενεών μετά τη δεκαετία του '50 σκέπτονταν αλβανικά για να μιλούν ελληνικά.

Η περίοδος μετά το 1990. Δρομολογεί νέες τροποποιήσεις στα συστατικά στοιχεία της διγλωσσίας. Τα βασικά αίτια θα πρέπει να τα αναζητήσουμε στην πτώση

του κομμουνιστικού καθεστώτος και στην αποκατάσταση της άμεσης επικοινωνίας της εθνικής ελληνικής μειονότητας και γενικότερα του αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα.

Στην εθνική ελληνική μειονότητα η χρήση της ελληνικής γλώσσας από τη νέα γενιά διατηρεί πλήρη υπεροχή έναντι της επίσημης αλβανικής μέχρι μάλιστα το σημείο που συχνά να αποτελεί ανησυχία σχετικά με τις προϋποθέσεις ένταξης της μειονότητας στην αλβανική κοινωνία. Στη δεύτερη ηλικία οι δύο γλώσσες είναι ανταγωνιστικές, ενώ στην τρίτη ηλικία τα συστατικά στοιχεία της διγλωσσίας έχουν μείνει σχεδόν άθικτα με θετική τάση προς τη μητρική γλώσσα. (Πέμπτος χάρτης)

Από την άλλη πλευρά, οι νέες ανθρώπινες, εμπορικές και οικονομικές σχέσεις του αλβανικού στοιχείου με την Ελλάδα οδήγησαν στην επέκταση της ελληνικής γλώσσας και πέρα από τις μειονοτικές και κάποτε δίγλωσσες περιοχές, αλλά προς το παρόν ως τεχνικο-εμπορική διγλωσσία. Αυτές οι σχέσεις έφεραν επίσης την αναβίωση των γκρίζων ζωνών, όπως και το φαινόμενο της διγλωσσίας του αλβανικού στοιχείου στην Ελλάδα ως μεταναστευτική διγλωσσία.

Βιβλιογραφία

- Α.Αρχάκης, Μ. Κονδύλης.**, 2002, Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας, Αθήνα.
- Βερνίκος Ν, Δασκαλαπουλου Σ.**, 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, Αθήνα.
- Βερνίκος Ν, Δασκαλαπουλου Σ.**, 2002, Πολυπολιτισμικότητα, Αθήνα.
- Γκότοβος Α.**, (1997) Εθνική ταυτότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*.
- Clayer N.**, 2009, Në fillimet e Nacionalizmit shqiptar (Aux origines du nationalisme albanais), Tiranë.
- Çabej E.**, 1994, Shqiptaret midis Perendimit dhe Lindjes, Tiranë.
- ELIAS N., SCOTSON J.** (1996) Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt, M.:Suhrkamp.
- Καίσιερ Α.**, 1987, Η δέκατη τρίτη φυλή, Αθήνα.
- Shkurtaj Gj.**, 1999, Sociolinguistika, Tiranë.
- Thengjilli P.**, 1999, Historia e Popullit Shqiptar, Tiranë.

Panajot Barka

13) Takimi VII ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Shkup 2012

“Organizimi i prodhimit tradicional në funksion të zhvillimit të turizmit”

Përmbledhje

Ligjerata ofron konstatime dhe propozime në favor të zhvillimit të turizmit bashkëkohor në Jugun e sotëm të Shqipërisë duke u mbështetur në kulturën tradicionale popullore. Nga pikëpamja historike rajoni disponon një traditë të pasur e të konsoliduar prodhimesh artizanale që përbëjnë bazën e kulturës popullore materiale. Disponon një realitet ku gërshetohet natyrën me larmi kombinimesh ngjyrash e relievi me gjeografinë e pasur arkeologjike, historike e kulturore, biogastronomike. Këto përbëjnë infrastrukturën bazale të dëshiruara nga turizmi bashkëkohor. Pasuria kulturore në larminë e saj gjendet ende në stadi të paevidentuar dhe të pamaxhuara. Turizmi nuk gjen mbështetje nga tregu i prodhimeve artizanale tradicionale. Organizimi i prodhimit në njësi të specializuara mungon. Infrastruktura e tregëtimit është dobët dhe kujton formë para-industriale. Procesit mund t'i paraprijnë shoqëritë e shumta turistike, por në radhë të parë kërkohet orientimi i specializuar nga institucionet arsimore me objekt turizmin.

Abstract

The Speech provides findings and proposals in favour of the development of modern tourism in the present South of Albania. From the historical point of view, the region possesses a rich and consolidated tradition of handicraft products relying on traditional folk culture. It possesses a reality that intertwines nature with a variety of colour and relief combinations with the rich archaeological, historical, cultural, and biogastronomic geography. They make up the basal infrastructure much desired by modern tourism. Tourism finds no support in the market of handicraft traditional products. There is no organization of production in specialized units. The trading infrastructure is weak and it reminds one of pre-industrial forms. Investments are necessary in two directions: production and trading management. The process may be preceded by the numerous tourist companies, but specialized orientation by educational institutions with tourism as an object remains in first front.

Hyrje

Kumtesa jonë ka si objekt bazë të nënvizojë sfidat që duhet të përballojë prodhimi tradicional artizanal në arritjen e qëllimit ekonomik në funksion të turizmit.

Prodhimet tradicionale artizanale përbëjnë sot një nga akset kryesore në vend në funksion të turizmit. Funksioni i ri i bën që të ndryshojnë destinacionin. Nga prodhime për plotësimin e nevojave utilitare të një shoqërie të mbyllur tradicionale, kthehen në produkte-mallra me konsumator bazë turistin. Fitojnë kështu një vlerë të re përdoruese që shfaqet pikë së pari **si vlerë estetike**. Kjo vlerë estetike duhet të mishërohet: si prodhim i mirëfillt artizanal; si identitet kulturor i një rajoni të caktuar, por që merr parasysh shijet dhe kërkesat e turistëve, që do të thotë se duhet të jetë

edhe tradicional dhe artizanal; si vlerë me përdorim të caktuar, primar apo sekondar, dekorativ etj. Të tri këto aspekte duhet të plotësojnë kërkesën e turizmit bashkëkohor, kërkesë e cila përveç të tjerash, buron si një mundësi shpëtimi nga uniformiteti i produkteve të industrializuara.

Eshtë e vertetë se tregu ynë i mallrave artizanale i përgjigjet në maksimum karakterizimit që bën Adam Smith.[9] Sipas tij ky lloj prodhimi varet, nga aftësia, mjeshtria dhe vlerësimi ose gjykimi i drejtëpërdrejtë i atyre që punojnë. Bëhet fjalë për një katakteristikë bazë e ruajtur dhe në organizimin më të lartë të prodhimit artizanal paraindustrial.

Mirëpo, një ballafaqim sado i thjeshtë me teorinë ekonomike edhe të kësaj faze prodhimi, na çon në përfundimin se prodhimi ynë i sotëm artizanal, qoftë ai tradicional, qoftë ai llojëve të reja, ndodhet në kushtet më primitive se prodhimi artizanal i shoqërive të mbyllura tradicionale paraindustriale.

Tradita shumëshekullore e organizimit të prodhimit artizanal si mekanizëm bazë i ekonomisë

Në shekullin XVIII, në kohën kur nuk kishin filluar akoma proceset e revolucionit industrial, në jetën ekonomike të Ballkanit si pjesë e Perandorisë Otomane mbisundonin tre mekanizma bazë ekonomike. [8]. 1. Ekonomia e Pazarit dhe e Esnafëve, 2. Hyrja në tregun global të kohës të regjinës austriake prej argjenti dhe 3. reagimi i faktorëve prodhues ndaj kuadrit ligjor otoman që mbante të lidhur bujkun me tokën dhe lëjonte konfiskimin e pasurive në zbatim të kanunit të kuranit për rishpërndarjen e pasurisë.

Faktori i parë dhe i tretë kanë shumë rëndësi për problemin që trajtojmë.

Pazari. [2] Jo vetëm që rregullonte topografinë dhe urbanistikën e qendrave të banuara, pasi lëjohej vetëm në hapësira të caktuara, porse i korespondonte marrëdhënieve në prodhim, të cilat nga ana e tyre përbënin bazën e ekonomive që më vonë, shek. XIX, nuk ndoqën modelet ekonomike të Evropës Perendimore[7]. Rëndësia e **pazarit** buron nga fakti se në pjesën dërmuese një qytet oriental i kohës urbanizohet me pikë referimi pazarin. [1]. Aq i rëndësishëm ishte pazari për popullsinë e këtushëm sa që deri vonë fshatari e identifikonte qytetin me pazarin[7].

Lidhja e bujkut me tokën. [4]. Imponohej nga realiteti se produktet bujqësore e blegtorale përbënin përparësinë absolute gjeostrategjike të kohës, porse nga këto produkte varej mbijetesa biologjike e popullsisë, sidomos e Konstandinopojës. Liria e lëvizjes ishte diçka e panjohur për shoqëritë orientale. Ndodhte gjithashtu se nga kjo veprimtari ekonomike shteti siguronte taksat për funksionimin e tij. [8]

Një analizë mbi këto dy kategori e themeluesit të shkencës moderne të ekonomisë, A. Smith, [9]. vinte re dy parametra kritike të aspektit shoqëror. Së pari. Faktin që rregullat e funksionimit të esnafëve nuk lëjonin futjen e teknologjive të reja për kohën. Së dyti, ndalimi i esnafëve për të shumfishuar anëtarët e tyre. Pra kërkohej të konservohej tradita ekonomike si mundësi që garantonte edhe pushtetin mbi to.

Sistemi i ekonomisë komuniste u mbështet mbi të njëjta parime, por aplikoi forma që neutralizuan prodhimin tradicional-artizanal[5].

Sistemi i ekonomisë komuniste ruajti në thelb parimet ekonomike të Perandorisë Otomane. Politika e këtij sistemi bazohej në “lidhjen e bujkut me tokën” dhe ndalimin e lëvizjes së lirë të njërezve. U mbështet në ruajtjen e një niveli të

ulët mjetësh prodhimi deri tek e natyrës artizanale. Edhe natyra e organizimit shoqëror i shkon shumë përshtat shoqërive të mbyllura tradicionale të periudhës Otomane. Ndryshimi qëndron te fakti se brenda gjithë shoqërisë së mbyllur shqiptare, pushteti komunist strukturoi komunitete hierarkike, skuadra, brigada, kooperativa, ferma, ndërmarrje, fabrika etj, të cilat përbënin bazën shoqërore në shërbim të ideologjisë komuniste. Veprimtaria e tyre ekonomike synonte plotësimin e nevojave reciproke, fshat-qytet, reptesisht të kontrolluara nga pushteti qëndror.

Brenda këtij funksioni, logjika ekonomike komuniste përshtati edhe traditën e pazarit dhe me gjerë, atë të ushtrimit të mjeshtrive apo artizanatëve popullore.

Dy ishin drejtimet kryesore. Drejtimi i parë lidhet me degradimin deri në zhdukje të disa zanatëve jo të fisëm, të cilët nëse nuk i mënjanonte totalisht, i spostonte të paktën në fshat. P.sh, kovaçana tradicionale, bakërpunuesit, kallajxhinjtë, avlimentin, përpunuesit e gjineshtrës etj.

Drejtimi i dytë ishte ai i mbështetjes tek tradita për të krijuar një esnaf të ri të përqendruar që me kalimin e viteve kthehej në një qëndër artizanale deri në gjysëm industriale polivalente për mallra të konsumit të brendshëm.

Shembull tipik përbën rasti i vozaxhinve prej druri të Sopikut dhe të gjithë Pogonit. Mjeshtria e tyre si vozaxhinj arrin kulmin me ndërtimin e një voze të trefisht brenda së cilës fshehën Ali Pashën nga përndjekja e turqve, para se të vetshpallej pasha i Janinës. [3].

Më 1957, pushteti komunist i mblodhi dhe i solli në Gjirokastrë për ndërtimin në grup të vozave prej druri për furnizimin me to të tregut. Me kalimin e viteve aty u shtuan zanatçinjtë të tjerë deri në krijimin e një kompleksi artikujsh të përzier.

E njëjta gjë ndodhi me profesionet e tjera artizanale. Vetëm aty nga fundi i viteve 70 sistemi komunist mendoi të rizgjonte prodhimin artizanal tradicional me synim eksportin.

Rizgjimi i sotëm i pazarit, një zgjidhje ekonomike apo një dëshirë

Pazari tradicional i Gjirokastrës ka ruajtur fort mirë arkitekturën e vjetër. Lidh pjesët turistike të qytetit, që e bën atë pjesën më e vizitueshme nga turistët. Tradita prodhuese dhe pozicioni i pazarit ka nxitur interesimin për ta bërë atë pjesë integrale e industrisë së turizmit. Tri janë format e prodhimit tradicional që nund t'i japin pasaportën integruese: Ngjallja e prodhimit tradicional artizanal dhe përshtatja e tij kërkesave të sotme. Së dyti, futja në treg të prodhimeve të reja artizanale në përshtatje me shijet e turistëve. Së treti duke nxjerrë në treg objekte autentike tradicionale.

Mëgjithatë kjo mbetet aspiratë, pasi sistemi ynë ekonomik pa orientim dhe mungesa e instrumentave dhe stimuljeve shtetërore, si dhe realiteti i zhvillimeve të brendshme tregojnë jo shumë premtuese.

Problematika në detaje konkrete

Një anketim i 16 dyqanëve artizanale me destinacion turizmin, nga 24 të tilla të numuruara në Qafën e Pazarit, rezultoi problematika e mëposhtme.

Më përjashtim të një dyqani, të tjerët deklaruan se thjesht mbijetonin.

Pushteti qëndror apo lokal nuk kanë instrumenta stimuluese për integrimin e kësaj veprimtarie në industrinë e turizmit. Të anketuarit u ankuan se nuk u plotësohen as detyrimet minimale për krijimin e një infrastrukture të denjë turistike, siç është p.sh

ndriçimi natën në përshtatje të zonës turistike. (Ndryshe nga vendet fqinje ku veprimtaria tregëtare e pazarëve gjallërohet natën, në qytetin e Gjirokastrës pazari turistik i mbyll qepenat me t'u errësuar). Mungon gjithashtu organizimi i veprimtarive, orientuese apo promovuese për këtë lloj biznesi turistik, si edhe infrastruktura tjetër turistike, ku turistit t'i krijohen të gjitha komoditetet, informuese, argëtuese, ushqyese, blerëse. Mungon stimulimi i dyqanëve edhe pranë vendeve të tjera të vizitueshme nga turistët, siç është kalaja apo komplekset e shtëpive muze. Pengesë e konsiderueshme është natyra e pronësisë mbi dyqanet e pazarit tradicional.

Në aspektin e organizimit. Në Gjirokastrë nuk egziston një shoqatë, apo organizatë që do të mund të përfaqësonte dhe do të mbronte interesat e këtij komuniteti, apo do të krijonte mundësi më të mira organizimi, promovimi apo edhe integrimi të tij.

Në aspektin e prodhimit. Në masën 68 % prodhimi sigurohet nga vet pronari i çdo dyqani apo nga familja e tij. Pjesa tjetër punëson të tjerë. Infrastruktura prodhuese vetëm në masën 23% ishte vendosur nëpër dyqanet ku edhe tregëtohet malli. Pjesa tjetër ishte vendosur nëpër shtëpi, apo në njësi të vogla.

Jo e gjithë gama e produktëve artizanale tradicionale që del në treg është prodhim i vet dyqanëve. Mallra që lidhen me përpunimin e bakrit, bronxhit, argjentit, baltës, xhamit vijnë me porosi nga punishte të tjera artizanale në vend.

Kërkesa e cilësisë së mallarve në treg e bën të domosdoshme egzistencën e artizanëve të aftë. Kjo është një hallkë e rendësishme por edhe e veshtirë. Filli i trashëgimisë në mos është këputur, është dobësuar së tepërmi. Interesi i brezit të ri për këto lloj profesione është i pakët, aq më tepër kur këtij profesioni e biznesi i mungon fitimi i pretenduar. I vetmi mjet stimulues është nëvoja për mbijetësë e një kategorie të caktuar njerëzish.

Në Gjirokastrë egzistojnë dy qendra për përgatitjen e artizanëve të rinj. Njëra është "Qendra e artizanit" vendosur në Pazar. Bëhet fjalë për projektin GCDO, (organizatë për ruajtjen dhe zhvillimin e Gjirokastrës), financuar nga projekte të fondacionëve të ndryshme të huaja.

Tjetra është vendosur në qendër të komunës së Antigonesë dhe mban emrin "Artizanët e Antigonesë". Fjala është për projektin 5-vjeçar të shoqatës norvegjeze VENSTRE. Qëllimi i tij ishte të nxirrte nga shtëpia gruan artizane të zonës dhe ta grumbullonte në një qendër trajnimi dhe prodhimi, me synim që në një moment qendra të arrinte stadin e vetfinancimit. Për këtë qëllim hapi edhe dy dyqane një në Sarandë dhe një në Gjirokastrë.

Tregëtimi dhe manaxhimi

Në fakt prodhuesi është njëkohësisht edhe shitësi i mallit, apo tregtari i tij. Pyetjës ndaj të anketuarve për mënyrën e tregëtimit të mallit dhe realizimit të fitimit, përgjigja ishte pak a shumë e njejtë. "nëpërmjet kontaktit të drejtpërdrejtë me turistin apo blerësin", "me njohje personale", "nëpërmjet shoqëruesve të turistëve".

Vetëm një dyqan na deklaroi se kishte porosi nga jashtë dhe dërgonte mall me postë.

Asnjë përpjekje daljeje e përbashkët apo bashkpunuese në treg. Në Gjirokastrë nuk egziston një distributor tregtar që të mund të grumbullojë mallrat tradicionale, për t'i transferuar në një treg tjetër, të paraqitura si patentë me vetë.

Firma “Katerina” një bashkëpunim shqiptaro-grek, që u duk se duke u mbestetur në produktet artizanale tradicionale gjirokastrite do të konkuronte me sukses në tregun ndërkombëtar, falimento.

Po ashtu nga shtatë grupe të njohura artizanesh shtëpiakë që mirrin porosi për punë të ndryshme dore tradicionale nga jasht-Greqia, tani mëzi punojnë dy ose tre. Të gjitha këto funksionin, apo edhe funksionojnë në të zezë dhe tregëti kontrabante. Malli nuk ka as vlerësim real, as origjinë, as liçencë e as ka arritur të krijojë firmën e vet.

Asnjë dyqan nuk kishte një prospektus, apo një mjet tjetër reklamues të mallit të tij. Në 83% të rastëve, nuk dispononte as kartë-vizitë personale e as adresë e postë elektronike. Asnjë nga të anketuarit nuk kishte web-site e tij, apo një formë tjetër elektronike komunikimi, apo reklamë në medja

Asnjë dyqan nga të anketuarit nuk dispononte ambalazhin e kërkuar me të cilin është mësuar turisti i huaj t’i serviret malli i blerë në një dyqan turistik.

Kjo pamundësi për të konkuruar në tregun turistik me mallra artizanale tradicionale, i detyron dyqanet turistike të Gjirokastrës të sigurojnë ato mundësi shitjesh që garanton mbijetesën. Kjo presupozon mbushjen e tregut me imitacione mallrash tradicionale, (që kushtojnë shumë lirë), apo dhe mallra me simbolikë shqiptare të unifikuara, pasi ato prodhohen me shumicë me porosi në vende që kanë të ngritur me kohë industrinë e prodhimit të tyre, siç është rasti i Kinës. Në kushtet kur tek ne nuk egziston një institucion vertetimi të cilësisë dhe origjinalitetit të prodhimeve tradicionale artizanale, kjo kategori mallrash, sjell një peshtjellim në treg. Turisti bëhet gjithmonë edhe më i dyshimtë në origjinalitetin e mallit tradicional artizanal që blën

Përfundime dhe rekomandime

- Përvoja e gjatë shekullore ka treguar se funksionimi i pazarit tradicional kërkon ndërhyrjen e instrumentit shtetëror. Kjo bëhet edhe më e domosdoshme në kushtet që tradita është shkëputur dhe destinacioni i produktit artizanal tradicional aspiron tregun turistik.

- Imedjate për shtetin është marrja e masave për përgatitjen e artizanëve të rinj dhe stimulimi i tyre për të hyrë në prodhim në bazë të standartëve ligjore e bashkëkohore.

- Prodhuesve dhe tregëtarëve artizanal u duhet një organizim sindikal si për mbrotjtjen e interesave të tyre, ashtu edhe për të konkuruar sa më mirë në tregun e brendshëm e të jashtëm.

- Rritja e cilësisë së produktit tradicional artizanal duhet të shoqërohet me identifikimin zyrtar dhe krijimin e firmave përkatëse prodhuese.

- Domosdoshmeri mbetet ngritja dhe funksionimi i hallkave të tregëtisë se këtyre produktëve, me qëllim që ato të shkeputen nga forma mesjetare të qarkullimit në treg.

REFERENCA

[1]. Aravantinos, P. (1969). Hronografia tis Ipeirou ton te ;omoron ellinikon kai ilirikon horon, Athina.

[2]. Bernikos, N. & Daskalopoulou, S. (1999). Sti w aparhes tis neoellinikis idheollojias, Athina.

- [3]. Mamopoulos, A. (1961), Ipeiros, llaografika-ithografika-ethnografika. Athina
- [4] Marx, K. (1968), Oeuvres. Economie II (édité et annotée par Maximilien Rubel), Paris.
- [5]. Mparkas, P. (2003). Llaografika, Tiranë, Shblu.
- [6]. Pouqueville, F. (1994). Taksidhi stin Elladha. Ipeiros. Athina.
- [7]. Mazower, M. (2000). The Balkans. London.
- [8]. Stoianovich, T. (1992). Land tenure and related sectors of the Balkan economy”, New Rosel.
- [9]. Smith, A. (1776) The Wealth of Nations, book 3.

Panajot Barka

14) Takimi VII ndërkombëtar, Instituti ALB-SHKENCA, Shkup 2012

“Ura dhe kështjella simbolikë domëthenëse për diferencimin e indentifikimit etnokulturor”

Përmbledhje

Ligjerata merr në krahasim dy elementë themelorë mbi të cilat mbështetet balada e murimit në një mjedis me aferi gjeografike dhe të trashëgimisë kulturore, “Ura e Artës” dhe “Kalaja e Rozafës”. Synon të evidentojë domëthenien e simbolikës në identifikimin etnokulturor të komuniteteve respektive. Ura trajtohet si simbol i kalimit, i lidhjes, i mundësisë së integritetit. Bëhet fjalë për një shoqëri të hapur, në të cilën elementët bazë etnokulturorë pasurohen me elementë të tjerë multikulturorë.

Kështjella si mjet mbrojtës, por edhe i vëçimit e izolimit. Simbolizon shoqëri tradicionalisht të mbyllura me baza tradicionale organizimi shoqëror familjen patriarkale dhe fisin. Kohëzioni shoqëror e etnokulturor arrihet në rast përballjeje me të tretët. Në rastin e Urës identiteti shfaqet si ngjizje organike e traditës autoktone me traditën e krijuar rishtazi, - produkt i hapjës dhe pasojë e ndikimeve të ndryshme. Kështjella evidenton organizimin shoqëror me bazë fiset dhe identitetin etnokulturor si një vijë vertikale që riprodhon në çdo nivel traditën autoktone.

Summary

The Speech takes for comparison two essential elements on which the muring ballad is based, in an environment with geographic and cultural heritage proximity, the “Bridge of Arta” and “Rozafa Castle”. It aims at highlighting the meaning of symbolism in the ethno-cultural identification of respective communities. The bridge is treated as a symbol of passing, of relationship, of the possibility of integration. The castle as a protective means, but also as a means of separation and isolation. In the case of the Bridge, identity appears as an organic gestation of the autochthonous tradition with the newly created one - a product of the opening and a result of various influences. The castle evidences the social organization based on tribes and the ethno-cultural identity as a vertical line that reproduces the autochthonous tradition at every level.

Hyrje

Ligjerata mbështetet në tri elementë,-kështjellën, urën dhe flijimin. Janë krijime unikalë të ndërgjegjes kulturore popullore me pikënisje periudhën foshnjore të shoqërisë njerëzore, për t’u kthyer me kalimin e kohës në mjet për identifikimin etnokulturor të komuniteteve respektive.

Flijimi. Idenë qëndrore të marrëdhënieve të njeriut me mjedisin rrethues, tokësor ose hyjnor, e përbën “flijimi primitiv”. Nëpërmjet flijimit përftohet koncepti i arritur deri në ditët tona se nuk ka arritje pa flijim, sakrificë. Njeriu ndjeu nëvojën që t’u dhurojë perendive gjenë më të shtrenjtë ... dhe gjeja me e shtrenjtë ishte jeta. Duke qenë gjaku bartës “i shpirtit jetësor”, derdhja e tij konsiderohej dhurata më sublime për perenditë.

Ura. Pontifex në Romën e lashtë ishte “një ndertues urash”, dmth ai që, siç thotë edhe etimologjia e fjalës, ndërmjetëson midis dy botëve të ndara. Emri Pontifex sot trashëgohet në postin më të lartë të hierarkisë fetare katolike, atë të Papës, *ndërmjetësit mes botës tokësore dhe asaj qiellore*.

Ura përzgjidhet midis simbolëve të para të shoqërisë. Përfaqëson ndarjen midis të kundërtave, kalimin qiellor të tokësorit dhe forcën e shpirtit. Përfaqëson dy botët, atë të vdekshmeve dhe të pavdekshmeve, të heronjve mitologjik që kaluan në pavdekësi.

Në filozofinë politike e shoqërore të historisë moderne, ura përfitoi një koncept të ri: “Ndërtoj ura” do të thotë “siguroj rezultatin më të mirë në bashkëpunimin njerëzor”. Në njërin prej faqeve të monedhave prej letre të Evros-paraqitet një urë të një periudhe të caktuar, simbol komunikimi midis popujve të Evropës dhe midis Evropës e pjesës tjetër të botës.

Kështjella. Fiton të drejtën e simbolit dhe ngjizet si i tillë bashkë me eposin heroik duke filluar nga Mesjeta e hershme. Bëhet fjalë për një simbol të komplikuar me origjinë nga shtëpia, fortesa mbrojtëse dhe qyteti i rrethuar me mure. Me këtë përmbajtje kështjellat shfaqen si simbol i shpirtit në rendësinë e vet sfiduese, si forcë shpirtërore, vigjilente dhe e armatosur. “...është njëkohësisht shprehje e një popullsise ndenjetare (sendentare) të lidhur me trojet e të parëve...” [9].

Si simbole me status identitar e meritojnë flijimin njerëzor, ose flijimi iu pershtatet rendësisë së tyre. Çdo popull përzgjedh njërin nga të dy, ose të dy këto simbole duke u nisur nga faktorë historikë, antropologjikë, sociologjikë, natyrorë apo gjeostrategjikë etj.

Në Shqipëri dilemë përzgjedhëse apo zgjedhje përmanente?

Në Shqipëri ura dhe kështjella trajtohen si unitet i një dileme diakronike e cila shikohet si një trazim tragjik, ose një nyje etnotipike.

“Ka qenë pa dyshim e mundimshme për të zgjedhur midis dorës së bashkëjetesës dhe shpatës e duelit, midis hapjes e ngujimit... Perendim i pasur për Lindjen dhe Orient ekzotik për Perendimin, ky kënd i mënjane i Evropës ka përjetuar fatin e udhëkryqit dhe këtë fat e ka shprehur edhe në kulturën e vet tradicionale. Sikurse në rrjedhat e historisë, edhe në këngë populli i ka ngritur urat, duke u kushtuar edhe flijimin njerëzor, sa herë që kanë fryrë erërat paqeje dhe miqësie. Por shumë shpesh është mbyllur në kështjella, madje me tri-katër rrethime, pikërisht për shkak të errërave të frikshme që i kanë zenë vendin paqës.”[9]

Përkrahësit e tezës së dilemës, midis urës apo kështjellës, marrin si pikë referimi homogjenitetin e sotëm etnokulturor të popullit shqiptar. Mbështesin argumentimin në hartografinë statistikore të varianteve të baladës së murimit në urë dhe kështjellë (90 bëjnë fjalë për flijim në kështjella-kala dhe 60 për flijim në ura), si edhe te gjeografia e përhapjes së tyre. Fakti që variante të baladës së murimit në kështjellë, përveç veriut e veriperendimit, i gjejmë edhe në Bregdet, përbën argument për përkrahësit e kësaj teze, pavarësisht se *këngë për flijimin në ura ka vetëm në viset lindore, në mesin dhe jugun e vendit*”[9]

Argumenti kundër

Nuk mund të flasim për një zgjedhje unike në trajtë dileme për të gjithë territorin e sotëm shqiptar, por për zgjedhje të qendrueshme në diakroninë etnokulturore midis Veriut e Jugut, Gegërisë dhe Toskërisë.

Veriu është identifikuar me kështjellën, simbol mbrojtës e sedentarizmi. Por, edhe i vëçimit dhe izolimit e për pasojë, dhe e konservimit. Lidhet me fatin e një shoqërie me organizim shoqëror familjen patriarkale dhe fisin. Kohëzioni i brendshëm shoqëror e etnokulturor arrihet përmes përballjes me të tretët. [2]

Jugu me urën. Nënkupton një shoqëri të hapur, në të cilën elementët bazë etnokulturorë pasurohen me elementë të tjerë multikulturorë. Nga ana tjetër Jugu është pjesë e një tradite mitologjike e letrare në të cilën, si ura edhe flijimi kanë rol primar në kozmogoninë e botëkuptimit të lashtë mbi marrëdhëniet midis dy botëve, njeriut dhe natyrës, njeriut dhe perendive.

Baladat e murimit në kështjellë dhe në urë kanë për arketip përkatësisht kalanë e Rozafës dhe urën e Artës, të cilat na vijnë në variante gjuhësore të ndryshme dhe për pasojë me pretendime përkatësie etnike të ndryshme

Veç kësaj, [3] “rreth mesit të shekullit XIX Johann Georg von Hahn vërente se midis gegëve dhe toskëve kishte një antagonizëm të trashëguar nga të parët e tyre”

Gjithashtu, në mendësitë etnokulturore të veriut, kështjella dhe ura nuk janë komplementare midis tyre. Përkundrazi! Ura ndihmon zhvillimin e metaforës me konotacion negativ: “po u bëre urë të shkelin me këmbë”, “në urë kalon i miri dhe i ligu”, “mos u bëj urë” etj.

“Raportet midis urës dhe murit në këngët e murimit, na thotë prof. Sh.Sinani, [9], janë njëkohësisht shprehje të lidhjeve vatër dhe botë, etni dhe njerëzim, “i vet” – “i huaj”

Përjasja na njeson me ralitetin tjetër ballkanik. Popujt e këtushëm në mënyrë të dhenë kanë zgjedhur ose urën, ose urën dhe kështjellën, apo edhe grehina të tjera, por kur dilemën midis tyre. Në variantin bullgar flijimi bëhet për ndërtimin e një kështjellë pa emër. Në variantin rumun flijimi bëhet në urë. Po ashtu edhe baladat greke.

Cilat mund të përcaktohen si arsye të kësaj ndarjeje?

Studjues të huaj apo vendas kanë nënvizuar karakterin konservativ të zonave malore të veriut të sotëm të Shqipërisë. Dhe kjo i dedikohet kryesisht natyrës dhe nevojës për ballafaqim permanent me të tretët, të huaj, jashtë fisit apo fiseve homogjene.[2] Të dy këta faktorë imponuan atë mënyrë organizimi shoqëror, i cili garanton mbijetesën në kohë, në bazë të një zhvillimi riprodhues të vetvetës në të gjitha drejtimet e nivelet, aq sa shpesh krijohet përshtypja se “ka disponimin e mbylljes, të vetëmjaftueshmërisë” se “koha ka mbetur në vend” [9]

“..Shqiptarët thirren në ndihmë malet...” thotë Mark Mazower [7]

“Në male, thotë I Kadare [5] ka kode të vjetra, gjëra autoktone, traditë, zakone që vijnë nga lashtësia. Kanuni, ky kod i gjakmarrjes, çmimi i gjakut etj.”

Po ashtu me izolimin shpjegon Hahn-i faktin që shqiptarët kishin ruajtur zakonet e tyre të lashta ashtu të paprekura (ligjin e gjakmarrjes, hakmarrjen, organizimin fisnor) dhe kishin mbetur në “një shkallë kulture” që romakët dhe grekët e kishin lenë pas kur ata kishin hyrë në histori. [4]

Sipas etnologut Rrok Zojzi [10] sistemi tipik fisnor ekzistonte veçse në Veriun e Shqipërisë, në të dy anët e Drinit.

Thamë që simboli i kështjellës e ka origjinën nga shtëpia. Në veri shtëpia është identifikuar me kullën, një kështjellë familjare, si përshtatje për të mbijetuar në kushte qëndrese, rrethimi, luftë dhe armiqësie, për t’u mbrojtur nga gjakmarrja e shkja. Personifikim i këtij realiteti është figura e malësorit në krijimtarinë e Kadaresë. Pushka është vazhdim i shtyllës së tij vertebrale dhe brenda në kullën e tij

dy gjera kishin rendësi ekstreme për vazhdimin e jetës. Gruja që lindte femijë dhe pushka që lindte krisma.

“Dhe për shqiptarin ishin
Po aq të shtrenjta të dyja:
Dhe krisma dhe fëmija.”, thotë poeti

Kjo formë rregullimi të jetës në veri, përbën njëkohësisht “shprehjen më të thjeshtë të individualizmit kolektiv.” [3] Njëkohësisht u kthye në vlerë identifikuese etnike.

Por kur mund të jetë formësuar arqetipi shqiptar i baladës së murimit në kala?

Dihet se baladat në përgjithësi dhe ato të murimit në vëçanti përbëjnë vazhdimësi të drejtpërdrejtë të miteve të lashta. Në lidhje me baladën e murimit në kalanë e Rozafës, nuk kemi të dhena të kësaj natyre. Kështjella si simbol identiteti shoqëror apo etnik i ka fillesat në Mesjetë. Mirëpo, Marlin Barleti, shekullit XVI nga Shkodra, ndersa foli për egzistencën e legjendave popullore në lidhje me Rozafën, nuk përmend atë të murimit. Së dyti. Balada e murimit në kështjellë nuk gjendet tek arbereshet e Italisë, në një kohë që bartën dhe ruajtën gjithë ciklin e këngëve të tjera epiko-lirike. Largimi i tyre drejt Italisë daton në shekullin XV.

Së treti. Balada e murimit në Kalanë e Rozafës, nuk i tërheq vemendjen as E. Çabej [3] kur i referohet këngës popullore për të interpretuar etnogjenezën e popullit shqiptar. Ai vë re se duke përjashtuar Greqinë epika e re popullore në Ballkan rrjedh prej shekullit XIV. Ajo lindet dhe zhvillohet në kontrast me turqit dhe ndodhet nën ndikimin e Digenis Akritas. Në Shqipëri, ndryshe nga popujt e tjerë ballkanas eposi heroik, ka heronj muhamendan që luftojnë për mbrojtjen e kufijve të perandorisë turke ndaj armiqve të krishterë. Çabej na risjell këtu pohimin e njohur se Perandoria Turke me pushtimin e tokave të Bizantit u bë njëkohësisht trashëgimtare e kulturës bizantine duke ia pershtatur këtë kulturë interaseve të veta.

Prof. Çabej vë re gjithashtu se [3] “poezia popullore nuk ndikoi në zgjimin nacional të Shqiperisë, se nuk kishte asnjë lidhje me këtë realitet të ri. (shekulli XIX) Ajo u importua nga të kulturuarit dhe shërbeu si ideologji në plotësimin e interesave imedjate personale ose të grupit.”

Këto argumenta flasin për një shtresim relativisht të ri të baladës së murimit në kala.

Në këtë përfundim na çon edhe gjurmimin i veprës letrare e studjuese të Kadarese, si personalitet që ura dhe kështjella kanë angazhuar maksimalisht prodhimtarinë e tij Kur i referohet simbolit kështjellë, definicioni ka të bëjë me sigurimin e mbështetjes, të qëndrueshmërisë politike, me evidentimin e anëve “sedentare” të identitetit etnik.

Kur i referohet urës definicioni i qellimit të tij është “të krijojë imazhin e një "Shqipërie tjetër", e cila ndryshon shumë nga ajo që shihet me sy,” ... imazhin e munguar të Shqipërisë dhe gjen në traditën e saj, kur vendi ecte në një hap me fqinjët e tij. [9].

Në rajonin ku diakronikisht është mishëruar simboli i urës zë vend dhe ura e parë e kozmosit mitologjik. Bëhet fjalë për urën lidhese midis dy botëve, e imët sa një qime, “To trihino jefiri”, e cila shërbënte si prova e fundit për aspiratën e shpirtave të të vdekurve për në parajsë. [8]

Ura e dytë bartese e simbolikës së murimit është kongrete dhe ka të bëjë me urën e Artës, ose me një histori ndërtimesh e shkatërrimesh që fillon nga periudha romake dhe ndërtimi i rrugës Egnatia, Dhespotati i Epirit, pushtimi Turk, pashalleku i Janinës e deri në ditët tona. Se në ç' kohë ura u identifikua me baladën nuk dihet. Por, dihet se rendësia e urës e meritoi baladën e flijimit ashtu si flijim e bëri urën të famshëm dhe i dha vlerën e identitetit.[1]

Ka edhe një moment tjetër që duhet vlerësuar. Toskeria dhe Epiri që në fillimet e historisë ishin rrugët e kalimit intensiv, paqësore dhe luftarake nga Veriu në Jug dhe nga Perëndimi në Lindje dhe anasjelltas. Gjeografia e këtushme shërbeu si urë për kalimet e fiseve greke, por edhe të kulturës Mikenase. Përmes kësaj "ure" u realizua ekspansioni kulturor grek i pas luftës së Trojes. Ky territor u bë zemra e dy urave të perandorive më të mëdha të lashtësisë, asaj të lindjes me Aleksandrin e Madh dhe të perëndimit me Piron e Epirit.

Gjeografia e këtushme u bë ura e perandorisë romake për romanizimin e gjithë Evropës Juglindore. Dhe ura e parë e përmasave botërore që lidhte dy kryeqytetet më të rëndësishme të botës, Romën dhe Konstandinopojën kalonte pikërisht këtu.

Kjo tokë u bë urë për kryqëzatat latine dhe vendi që strehoi Bizantin pas rreniës së parë të Konstandinopojës. Ky rol i dha të drejtën që për shekujt e pushtimit Otoman të bashkëjetonin pesë gjuhë e kultura të ndryshme.

Por, kjo urë e madhe, gatuar me natyrën, pozicionin gjeografik, identitete etnokulturore, kërkonte praktikisht me qindra ura të tjera konkrete, të vogla e të mëdha, për të gjitha kohrat e për të gjitha kalimet e brigjet. 139 ura tradicionale prej guri që nga periudha romake e deri në shek XIX përshkruhen në Shqipërinë e jugut në librin e Spiros Mandas. [6].

Qyteti i 100 urave, karakterizohet Permeti pasi në luginën e Vjosës nga atje që bashkohet me Drinon deri në tre Urat numërohen mbi 100 ura të përmasave dhe të periudhave të ndryshme.

Si kongluzion përfundimtar mund të themi se nuk mund të bëjmë fjalë për dilemë përzgjedhëse pasojë e kushtëve historike e politike, por për zgjedhje të dhena që përcaktojnë diferencimin diakronik etnokulturor.

Në rastin e Urës identiteti shfaqet si ngjizje organike e traditës autoktone me traditën e krijuar rishtazi, - produkt i hapjes dhe pasojë e ndikimeve të ndryshme.

Kështjella evidenton identitetin etnokulturor si një vijë vertikale që riprodhon në çdo nivel traditën autoktone.

Bibliografi

- [1]. Barka, P. (2003), Llaografika, Shblu, Tiranë.
- [2]. Clayer, N.(2009), Në fillimet e nacionalizmit shqiptar, lindja e një kombi me shumicë myslimane në Evropë, Tiranë.
- [3]. Çabej, E. (1994) "Shqiptarët mis Perëndimit e Lindjes".
- [4]. Hahn, J. (1854), Albanesische studien, τόμος 1, Vienne Hahn 1854 v. I Vinne.
- [5]. Kadare,I. (2004), Bota e Rrethuar ,13.04.2004.
- [6]. Manda,S. (2008), Petrina gefiria sti vorio ipeiro, Athinë.
- [7]. Mazower, M. (2000) The Balkans, London.
- [8]. Romaios,K. (1979), To dhimotiko tragoudhi, provlimata katagojis kai teknotropias, v.I Athina.
- [9]. Sinani,Sh. (2005) Një dosje për Kadarenë II, Tetovë.
- [10]. Zojzi Rr, (1962), Ndamja krahinore e popullit shqiptar I Tiranë.

Panajot Barka

15) Konferenca ndërkombëtare INTED 2012 - International Technology, Edukacion and Development Conference, Valencia – Spanjë 2012

“Reality and the problems in the education of children in a traditional interethnic and multicultural environment”

Introduction

This paper represents part of an extensive study of anthropological character on interethnic and multicultural relations in an environment traditionally defined as such. It aims at studying the reality and the problems encountered in the education of children in such an environment in the district of Gjirokaster - Albania. The interethnic and multicultural environment is determined by the relationships between the Albanian majority and the minority as the reality of the ethnic Greek minority in Albania and other minorities on a cultural level.

The case is not a penetration of halogens in a homogeneous environment, but an age-long multicultural and interethnic environment. The political boundary of the Albanian state determines the present nature of this phenomenon.

Starting from the principle that family, society and school constitute the main pillars for the support of the transformation of the child from a “biological” subject into a “sociological” one, [Gotovos, 1986: 131-132], the paper is treated in two directions.

The first is connected with the very multicultural environment. We distinguish two levels. The first has to do with the diachronic aspect, in which the characteristics of the multicultural environment enjoy a peaceful coexistence up to naturalness and are found fixed onto the relevant folk culture. At this level, the role of politics or state structures can be hardly taken into consideration.

The second level refers to multicultural and interethnic relations in the period after the official establishment of the Greek state, especially of the Albanian state. The process of the strengthening of the Albanian state was accompanied by the necessity of the intervention of state policies in the traditional social structures and in the determination of reports in interethnic and multicultural relations in favor of the majority.

The second direction is related with the problem of the multicultural education of children and of the younger generation in such a reality. This is very important since the child’s social integration is understood as an integral and dialectical process between the individual and the society. On the other hand, this means that the second direction is directly dependent on the first.

I. The present reality of the diachronic multicultural environment

Gjirokastra as a region is distinguished for its diachronic multicultural character. Perhaps the fact that despite the rule of the Ottoman Empire, here, just as throughout the whole northern part of Epirus, five cultures (Greek, Albanian, Vlach, Turkish, and, for a long time, the Venetian) coexisted peacefully, presents a unique case. This reality was maintained in natural patterns despite the change in different

periods of the economic, social, cultural and political superiority of one or another ethnic or cultural group.

Today we can not talk of a similar reality, as the relations among groups contributing to this interethnic and multicultural environment have changed to a relatively great extent. We must search the essence of this change in the process of the creation and strengthening of the Albanian state. In this historical-political development, determinant elements of the naturalness of this multicultural environment, such as coexistence, equality, mutual respect, good understanding, cooperation, etc., were overturned in favor of the prevalence of the ethnic and cultural identity of the Albanian majority.

As a result, despite the diachronic reality, today the importance of interethnic and multicultural environment in this region is more reflected in political arguments, such as aspiration and demand of rights (ethnic or cultural) of the minority towards state instruments. This reality significantly reduced the natural channels in the diachronic tradition of multicultural communication. The ethnocentric dimension of the majority prevailed over the anthropo-sociocentric dimension expressed by the traditional multicultural and interethnic environment.

Borrowing the theses of Anti-Bias Cuniculum, Derman-Sparks & the ABC Task Force, 1989: 135-143, on the role of stereotypes in the creation of the multicultural environment in the region we are speaking about, we see that on the side of the majority there are cultivated stereotypes having as their basic premise the need for its ethnic self-determination (Albanian) in confrontation with others. These "others", often treated as "opponents" and sometimes even "enemies", are the Greeks or the second basic element in the multicultural or interethnic environment in this region.

The problem becomes even more acute if we consider that the majority cultivates its ethno-cultural identity based on elements of the traditional culture of the minority (in this case of the Greek nation) acquired arbitrarily or without the corresponding differentiations. The case in question refutes the multicultural recipe according to which contact with other cultures eliminates the lack of information and their derecognition, which stands on the basis of the prejudice and mutual suspicion; that contact among the peoples reduces up to elimination the negative stereotypes in the relations between them. In our case, we have to do with stereotypes, which although derived from complexes of inferiority, are, on the contrary, promoted as complexes of superiority. They are expressed in the tendencies for the acquisition of elements of the cultural identity of the Greek autochthonous element and of other ethno-cultural groupings in this region, such as the Vlachs. Thus, we have to do with a reality of action of the ruling culture of the majority [Shkurtaj, 1999:161], which in practice appears as an elimination process of the cultural differentiation of the minority groupings aiming at the homogenization in favor of the majority. In essence, it is aimed at stripping the minority off its cultural identity and replacing it with the identity of the majority, which, after World War II, carries large doses of communist ideology. Often the achievement of this goal is also aimed through the mother tongue of the minority, transformed in fact into a hybrid and ideologized language. It is a process of assimilation.

The American triptyque: assimilation-integration-cultural pluralism, in the present case presupposes integration (read homogenization) through assimilation. The right of cultural or ethnic differentiation, while gaining political dimension, loses in terms of social relationships and natural multicultural communication. The peculiarity of this ruling culture of the majority is linked with the fact that its way of

life and in particular its way of ethnic self-determination and the treatment of “others” in this process are based on relationships quite contrary to the diachronic reality before the formation of the Albanian state.

At the same time it cultivates stereotyped forms of superiority of the majority in the political, economic, social fields, thus strengthening a stable asymmetry in terms of participatory opportunities of the minority in the social life, in the sharing of national wealth and in material goods. Such a report cultivates in the minority (Greek in our case) the stereotype of marginalization. All function through a series of invisible and visible forms of the political power. These phenomena over time have fed and have become part of the behavior of the social structures of the majority and have been imposing among the structures of the minority such rules of individual behavior that the need for “biological” survival presupposes the acceptance of assimilation or the denial of ethnic and particularly cultural distinction.

Post communist developments in Albania after the year 1990 also confirm that there is an increase of the inequality in the relationships of the minority groups with the power. This differentiation is strengthening the climate of prejudice and reserves of the minority to the state and to the majority and minimizes the efforts of these groups (including the ethnic Greek minority) for integration with the majority, but also respecting the principle of maintenance and development of their ethnic and cultural identity on the part of minorities. It also reduces the readiness and willingness of the majority for an equal treatment of minorities in the social, political economic and cultural processes of the country.

This causes that in minority groups, including primarily the Greek ethnic minority, the sense of ethnocultural marginalization be manifested as an internal need for existence. On the other hand, it appears in various forms and in scaled density being determined depending mainly on the demographic reality of the minority in relation to the majority.

The demographic reality of the Greek ethnic minority is characterized by a triple nature.

a - By the areas with compact Greek minority populations (the districts of Gjirokaster, Saranda, Delvine, Vlore, Permet, more or less officially known by the State as Greek minority areas). In these areas, there is a multicultural identity appearing among this community as bearers of the majority culture as well;

b - By the gray areas, defined as the continuation of compact Greek minority population areas. In these areas, either the minority population is mixed with the majority or population in them has a non-clearly defined identity, especially from the historical point of view. The multicultural character appears as dual, both as part of the identity of this population and as coexistence of different groups belonging to different ethnicities.

c - By the distribution in inhabited areas in the wider Albanian territory as the result of internal migration from compact areas (this category makes up 37-45% of the population of the areas with compact Greek minority population). The multicultural character is manifested in this category.

In the areas with compact Greek minority population, marginalization appears as a denial of the Albanian reality and of the need for integration in the Albanian society. Such a behavior was mainly observed in the period after the fall of the totalitarian system in 1990 and served as a driving factor for a powerful immigration of this population towards the mother nation and state. In the gray areas

and in the other part of the Albanian territory, marginalization is directed against the ethno-cultural identity of the minority itself and appears as negation, at least in the formal aspect, of the cultural or ethnic differentiation of the hereof members of this minority. This feature was cultivated throughout the period of the rule of the totalitarian power and continues even to the period of political pluralism in the country.

This conclusion was reached not only through long personal experience and the studying position of this reality, but also via a survey conducted in areas with compact population and in those with mixed or gray population.

The question “Do you want your children to learn the official Albanian language?” asked to 97 parents of Greek nationality in areas with compact Greek minority population, was respectively answered as follows:

- 42 % responded negatively
- 24 % responded positively
- 21 % responded “it would be good” and
- 13 % responded “I am not interested”.

The same question was answered by 53 parents of Greek nationality in centers with mixed population (gray areas) as follows:

- 1% negatively
- 92 % positively
- 5 % “it would be good”
- 2 % “I am not interested”.

Answers to the question “Why do your children have to learn the Albanian official language?” made in areas with mixed population, were:

- 22 % “because we live here”
- 71 % “because it is the official state language
- 7 % “one’d rather know the language of those with whom he colives”.

The question “How much do you know about your ethnic and cultural identity and the area in which you live” in areas with compact Greek minority population was answered:

- 40 % little
- 19 % enough
- 10 % pretty much
- 31 % I am not interested

In centers with mixed population, the same question was answered by the above respondents as follows:

- 47 % little
- 14 % enough
- 13 % pretty much
- 26 % I am not interested

A case for concretization

For study effects, we observed for several consecutive years the behavior of three children from families with ethnic and cultural composition differentiated from the majority in the town of Gjirokaster, where population is mixed. The first child pertained to a family of Greek ethnic minority parents, the second to Vlach parents, but of Greek origin, and the third child belonged to one parent (father) Vlach of Greek origin and the mother of Albanian nationality, but of the Muslim faith.

The achieved result is that regarding multicultural education and schooling, school does not make any tangible distinction from the rest of the society

The first child in preschool education up to the second elementary grade (superiority of the family environment) manifested developed Greek feelings in the social environment. Later the Greek feelings began to shrink (the child did not accept to speak Greek in the social environment), this resulting in his declaration on the second year of high school that “since I was born here (in the Albanian state), I am Albanian” (meaning that stating and manifesting the Greek identity in the social environment causes problems to oneself in relation to the majority).

The second child, in the preschool age up to the high school period, followed the path of his parents, that of searching the ethnic and cultural identity. During the high school, he abandoned these efforts. Not only that, but he also avoided the Vlach origin, as the Vlach community was considered by the majority as a social group of the second category. On the second year of the high school, he admitted his Greek nationality without declaring it publicly, but as an opportunity for benefits and facilities in Greece, as well as a privilege towards the Albanian majority, which did not possess such opportunity. During his university studies in Greece, he was transformed into a Greek fanatic.

The third child presented ambiguity and confusion in the manifestation of his identity, a characteristic which he did not eliminate until his immigration to a western country (eighth grade). Three years later, when he came back to visit his birthplace, Gjirokaster, he kicked the outer door of the apartment, in which he had lived, shouting: “You wasted my most beautiful years of my life in vain”.

The following diagram provides a clear idea of the educational behavior in relation with the identity of the students of the Greek minority in the town of Gjirokaster.

(Education in the mother tongue and in the official language) – see figure

[blue color] – Education in the official language

[red color] – Education in the mother tongue

N – preschool education

D – 5 elementary grades

C – 4 nine year education grades

L – High school

P – University

II. Preschool age and multicultural education and schooling

It is common knowledge that children form their cultural identity in a family

and social environment cultivated by adults generation after generation in the form of concrete social relationships. At this stage, they gain knowledge, form imaginations on ethics, the moral, etc., and feel the need to demonstrate their cultural experience as a communication opportunity for the achievement of understanding and integration in their age-groups.

As noted by Piaget, Erikson, etc., at the age 4-6 years the child develops the social perception “of the other”, cultivates roles and stereotypes. Much the same, at this age prejudices and social behavior can also gain ground, and they accompany the child’s life in the future.

On the other hand, according to the psychoanalyst Erik Erikson, if the child in the preschool age lives with the sense of guilt, he avoids his or her own self, becomes excessively dependent on adults, feels fear and inferiority and does not satisfactorily develop his ability to play, nor his fantasy. [Piperopoulos, 1995, 83-87, Konstantinou, 1994: 57-64, Pzriotakis, 1984:59-65].

Phenomena of this nature are more often encountered in milieus with children of different cultural identities and where the multicultural nature of the society presents problems. The case of our study comprises a tangible reality.

Their overcoming presupposes an environment in which symmetrical relationships of cooperation prevail. [Liegle 1999:199-204]. The places where such kinds of relationships can be realized are the preschool education and schooling institutions, as the first fundamental link contributing to the social integration of children and to their overall development. In this context, preschool education and schooling take primary importance for children of different cultural identity. Multicultural education and schooling remain the most effective weapon in this direction.

The superiority of multicultural education consists in the fact that this education is often applied as an open and in-action process. It aims at providing the skills that contribute to a constructive coexistence in a multicultural social environment. Through the daily effort of dialogue, through understanding, tolerance and cooperation, it cultivates not only the acceptance and respect of what is different, but also its recognition and acquisition.

It aims at the eradication of disparities and avoidance of isolation, the prevention of negative stereotypes and prejudices in relation with concrete persons, or with certain groups and their culture. It tries to overcome any forms of ethnocentric schooling and education. It gives priority to the real sensations and experiences of the child, to its autonomy, spontaneity and individual features. It opposes any kind of distinction and any kind of stereotype classification of the different cultural identity. It combines schooling and education in the mother tongue with that in the second language, etc. [Vouri, 1992:13-21 Gotovos 1997:23-27, Kanakidou, Papagianni, 1997:16-17].

Findings and conclusions in preschool institutions in the town of Gjirokaster

Considering the multicultural reality of the region under study, our possible conclusion is that, regardless of the specifics of this environment, preschool education and schooling, just as in higher educational levels, has no points of contact with the above model of multicultural schooling and education. The climate of multicultural education for children of different ethnocultural identity from the children of the majority is at least negative in comparison with the aspired multicultural coexistence.

Differentiation is highly evident both in the everyday reality of the functioning of educational institutions and in relation with the relevant legislation.

Shortcomings of the legislation

The educational legislation of Albania does not reveal any sensitivity to multicultural education. Consequently, it does not define any platform or concrete orientation in connection with it in the educational system of the country.

It generally suffices itself with the constitutional provision (Article 20) under which *“Persons belonging to national minorities .... have the right to express freely, and without prohibition or obligation, their ethnic, cultural, religious and linguistic affiliation. They have the right to maintain and develop them, to teach and be taught in their mother tongue ... ”*.

In the law “On some amendments to law number 7952, dated 21.06.2005, *“For the preuniversity educational system”* Article 10, after having repeated the above constitutional provision word by word, adds:

“In order to create opportunities for active and equal participation in the economic, social, political and cultural life of the Republic of Albania, the state creates such conditions that persons belonging to a school age minority may learn the Albanian language, culture and history ... ”

Schooling for persons of the minorities is realized in certain school and educational institutions, the opening and functioning of which are made according to the procedures set by the Council of Ministers”.

In essence, these provisions have nothing to do with multicultural schooling. They maintain the tradition of the communist system, which allowed the functioning of such schools (of the minority), in the so-called areas with compact Greek minority population. Lessons in them are taught in the mother tongue and in the official (Albanian) language in certain proportions nearing about 50%. With similar criteria, this legislation also allows the opening of preschool institutions in the mother tongue in these areas.

In urban centers, in continuation of these areas with significant presence of the Greek minority element, i.e. in a clear-cut multicultural environment, like Gjirokastra, Saranda, Delvina, etc., the state allows Greek “minority” classes under the jurisdiction of a school in the Albanian official language, but it does not allow, be it even in such form, preschool institutions (kindergartens). Meanwhile, one can not even talk of similar treatments to other cultural groups (Vlachs, Roma, Egyptian, etc.). For the Roma people, a kindergarten in the Roma language has been functioning for 13 years in Gjirokaster. Thus, we can not talk of multicultural schooling and education, but only of partial schooling and education in the mother tongue, which due to their own nature, isolates and marginalises the members of the minority groups from the majority.

In article 4 of the provisions for the preschool education of the year 2005, it is noted that:

In their activity, the preschool institutions aim at:

- *The development of the child’s personality at the preschool age and his preparation for school.*
- *Ensuring equal educational opportunities to all children.*

- *The child's education as a social entity with the skills of establishing relationships with others.*
- *The enlargement of the experience, knowledge, the skills to act, to speak, to think and to fantasize through continuous exercise.*

It is easily noticed that we have to do with intentions related with an environment of homogenous children, with no multicultural education approach.

Concrete Results

In the preschool educational institutions in the town of Gjirokaster, in which we conducted our study (during the period September-November 2010 in three public preschool educational institutions: - Hap pas hapi, Cicerimet and Roma, and in two private ones: Xhuzepe Gras of the Catholic Church under Italian care and Fryma e Shenjte with the care of the Albanian Orthodox Church), in all of them, we found that on the statistical level, regarding the origin of ethnocultural identity, the teachers (educators) do not know the composition of the children's groups. It resulted that the number of children belonging to communities of different ethnic and cultural identities is several times greater than their officially declared number. We also found total lack of infrastructure for the effective application of multicultural education and schooling. The situation becomes the more unacceptable when it is observed that even the parents and the teachers show no interest in multicultural education.

The teaching program curriculum is compulsory in the Albanian official language both in the public and in the private institutions.

In the kindergarten under Italian care, Italian is taught in addition to Albanian. The institution was established with investments of the European Union about the year 2000 claiming multicultural education. It is true it brings together children of different cultural identities, regardless of religion, but "multicultural education" is only touched in teaching Italian, in "extracurricular" activities, at "leisure time", "in the game", "in song learning", etc.

The same was also observed in the preschool institution Fryme e Shenjte [The Holy Spirit], with the difference that the second language taught here is Greek.

In all the preschool institutions, object of our study, the problem of official acceptance of the "different" cultural identities of the children of the minorities, whichever they belong to, remains unsurpassable.

Parents of cultural identity different from that of the majority do not show any interest in having their children develop also the cultural identity of their origin and be on this basis equal to the children of the majority. All they care about is that child pass on well, learn as much as possible, despite the fact that this occurs in the official identity environment.

To the question we asked some educators (three leaders and seven ordinary educators) about how they treat the children belonging to minority communities, in the respect of their identity and the recognition of this identity by the children of the majority, we received almost the same standard response: "We try to tell the children of the majority that they (the minority children) are the same, i.e. equal to them". The interpretation of this answer revealed that no efforts are being made to recognize and respect their different identities, but only to treat them as equal within the majority (!!). We also noted that the lack of knowledge and qualification of the teachers on multicultural education cultivates among the children of the minorities low aspirations

for the recognition and promotion of their identities, thus favoring the foundation for the cultivation of prejudices and negative stereotypes.

In this way, the quality of the educational relationship established between the teacher (educator) and the children is not the desired and the obligatory one for such cases, thus bringing the direct result of the cultivation in the child with differentiated cultural identity of the sense of refusal from others, the reduction of his activity and the negative image of his own self.

We can certainly say that, in these institutions, the attitude to the mother tongue of the children of the minorities is a leveling attitude in favor of the official language. This constitutes a significant negative impact on the children of the minorities resulting in the further traumatization of their cultural identities, since such identity is shaped and developed through their mother tongue and their own cultural environment. It is even worse when, in the appointment of educators in these institutions, no criteria are set for their skills in multicultural education and schooling.

The only pole in this direction remains the family, which at a certain moment, as we pointed above, will disclose to the child the already known reserves in relation with the cultivation of their own ethnocultural identity.

Consequently, the preschool education under study, instead of engaging in helping the children of the minority communities to avoid the marginalizing tendencies, further deepens the deficits created by the family and the social environment in this direction. Among these children, the terrain of indifference and denial of their identity in the name of life pragmatism is prepared.

(This is indicated by the schooling progress of the children of Greek nationality in the town of Gjirokaster shown in the above diagram.)

In general, we observe the imposition of a standardized variability within the framework determined by the official state program. It reveals easily the application of an educational line with the child in the center aiming at the ethnocentric education in favor of the majority.

III. PROPOSALS

- The change and amendment of the legislation on education at all educational preschool levels with provisions in favor of multicultural schooling and education as an opportunity for the rehabilitation and promotion of inherent values offered by multiculturalism in the development and progress of a people or the peoples.
- The compilation of new school textbooks, in the content of which the students of different cultural identities from the majority may find themselves. The removal of references to occurrences enabling stereotype concepts among the children.
- The strengthening of the role of the teachers, qualifying them in the scientific treatment created by the multicultural environment.
- The application of projects for providing advice to the parents.
- The establishment of necessary connections with various organizations and associations with interest in such problems.

Bibliography

- Βούρη Σ.** (1992), *Εκπαίδευση και εθνικισμός στα Βαλκάνια*, Αθήνα, Παρασκήνιο.
Γεωργογιάννη Π. (1997), *Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα, Gutenberg.
Γκότοβος Α. (1986), *Η λογική του υπαρκτού σχολείου*, Αθήνα, Gutenberg.

- Δαμανάκης Μ.** (1997) Η εκπαίδευση των παλινοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση, Αθήνα, Gutenberg.
- Κωνσταντίνου Χ.** (1994) Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σ' αυτόν, Αθήνα, Σμυρνιωτάκης.
- Πιπερόπουλος Γ.** (1995) **Εφαρμοσμένη ψυχολογία, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.**
- Πυργιωτάκης Ι.** (1984) Κοινωνικοποίηση-Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου. Αθήνα, Gutenberg.
- DERMAN-SPARKS, L., & the A.B.C. TASK FORCE** (1989): Anti-bias curriculum: Tools for empowering young children. Washington, DC, National Association for the Education of Young Children.
- ELIAS N., SCOTSON J.** (1996) Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt, M:Suhrkamp.
- Έρικσον Ε.** (1975). Η παιδική ηλικία, Αθήνα, Καστανιώτης.
- Erickson E.**(1990), Η παιδική ηλικία και η κοινωνία, Αθήνα, Καστανιώτη.
- LIEGLE L.** (1999): Erziehung als Reaktion auf die Entwicklung des Kindes und als Entwicklungshilfe. In: Neue Sammlung.
- Shkurtaj Gj.** (1999) Sociolinguistika, Tiranë.
- Γκότοβος Α.** (1997) Εθνική ταυτότητα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*, 19, 23-27.

«Η λειτουργική συντήρηση στοιχείων της κλασικής ελληνικής
μυθολογίας στη λαϊκή μνήμη και συλλογική συμπεριφορά της κοινότητας της
Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία»

Εισαγωγή

Στη σύγχρονη ανθρωπολογία και κοινωνιολογία, ο μύθος χρησιμοποιείται με ευρύτερη έννοια, σημαίνοντας ολόκληρο το ψυχικό υπόστρωμα του πολιτισμού, ή ένα σύστημα αξιών που κατευθύνει τους πολιτισμούς. Έτσι, ο μύθος χρησιμεύει καταλυτικά όταν πρόκειται για την αυτογνωσία της γενεαλογικής ταυτότητας μιας συνθετικής εθνοτικής ομάδας. Ταυτόχρονα, σε κάθε ιστορικό σταθμό που αποφασίζει την μελλοντική της πορεία αποτελεί το πνευματικό απόθεμα για τη συλλογική δυναμική αναζήτηση ενός νέου συστήματος συλλογικής συμπεριφοράς. Ενώ για την προς τα έξω προβολή της χρησιμοποιούνται τα ιδεολογήματα, που περιέχει η μυθική εξήγηση της γενεαλογίας. (Μπάρκας, 2003:176)

Η μυθική διήγηση πηγαίνει σ' ένα απροσδιόριστο χρόνο του παρελθόντος, πέρα από τα χρονικά ιστορικά σύνορα. Καλλιεργείται και ξεδιπλώνεται, καταλαμβάνει και προσωποποιεί το ιστορικό κενό που υπάρχει ανάμεσα στον καιρό εκείνο, τον ιστορικό χρόνο και το σήμερα. Έρχεται από μακριά, από την αρχή της ίδρυσης για να εξηγήσει τα σύγχρονα, μετατρέποντας τον απροσδιόριστο χρόνο - καιρό του μύθου σε χρόνους των προγόνων. Κάτι τέτοιο κάνει άλλωστε, ασφαλώς σε άλλη κλίμακα και η επίσημη ιστορία, καθώς και αρχαιολογία, οι οποίες, όταν τα επιστημονικά τεκμήρια δεν υπάρχουν, προσπαθούν μέσω των μύθων να δώσουν πρόσωπο και υλικό περιεχόμενο στο παρελθόν. Όπου δλδ, χάνουν τα επιστημονικά τεκμήρια, αναζητούν ως στήριγμα το μύθο. Από τη δική του πλευρά, ο μύθος ακουμπά στην ιστορία τη συνέχεια της ύπαρξής του.

Στη γεωγραφία της Ηπείρου ο μύθος αδιαφορεί γι' αυτή τη συνάντηση με την ιστορία. Συμπορεύεται την πραγματικότητά της, ως ο πνευματικός κρίκος του κάθε παρόντος ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον.

Προς τον χρονικό ορίζοντα και τη γεωγραφία της Ηπείρου κυρίως στο Βόρειο Τμήμα της δε θα σταματήσουν το ταξίδι τους, μύθοι με άμεση επικοινωνία με την αρχαία ελληνική μυθολογία, το σύμπαν της Δωδώνης, την ιστορική συγχρονία και την διαχρονική πραγματικότητα του χώρου.

Οφείλεται στη συνιστώσα που προσδιορίζει η γεωγραφία της φύσης της και στη σχέση και επικοινωνία που διατηρεί διαχρονικά μαζί της ο Ηπειρώτης. Πρόκειται για μια ουσιαδή, οικεία και καθημερινή εμπειρία, στην οποία ο άνθρωπος, η φύση και οι θεότητες ταυτίζονται και εξισώνονται. «Μέσα από μια τέτοια εξίσωση, φυσικών, ηθικών και πνευματικών αξιών αποκαθίσταται η ιδέα της ενότητας του Σύμπαντος...» αναφέρει ο Ερατοσθένης Καψωμένος, (Καψωμένος, 2000:17)

Για τον Ηπειρώτη, οι θεοί δεν αποτελούν πραγματικότητα που προηγείται του σύμπαντος του, αλλά είναι προϊόν του δικού του ενδοκόσμου. Μια διαλεκτική σχέση, όπως το δέντρο με τη γη. Τη σχέση αυτή κωδικοποιεί σε μύθους, οι οποίοι λειτουργούν με μηχανισμούς θεϊκών και ανθρώπινων θεσμών.

Το αξιολογικό σύστημα σχέσεων του Ηπειρώτη με τη φύση είχε, σε μια πρώτη φάση, κεντρομόλο δυναμική. Στη φάση αυτή οδηγήθηκε στην καθιέρωση του Μαντείου της Δωδώνης. Στη θεία λειτουργία του ενσαρκώνει την άρτια συμβολική μεταφορά των στοιχείων της φύσης (του δέντρου, του νερού, του μαύρου πουλιού - μέλαινα πελειάδες). Συμβιώνουν στο Μαντείο ως η διαστρωμάτωση του ηπειρώτικου πολιτιστικού σύμπαντος και αξιοποιείται από τον Ηπειρώτη ως αλάνθαστο κώδικα διαχρονικής συλλογικής συμπεριφοράς.

Στη συνέχεια απέκτησε φυγοκεντρική δυναμική διατηρώντας απαραβίαστη την διαλεκτική σχέση φύση-ανθρώπου. Στη χωρο-χρονική ενότητα του ηπειρωτικού Σύμπαντος, η δυναμική αυτή θα αντέξει, συμπορευόμενη το άπειρο μέλλον ως επιβεβαίωση των αρχέγονων και διαχρονικών αξιών της γης της Ηπείρου και του Ηπειρώτη.

Κατά συνέπεια, η αποκωδικοποίηση των «χρησμών» της διαχρονικής πραγματικότητας του τόπου αυτού, θα πρέπει να αναζητηθεί σε δύο άξονες: Ο ένας οδηγεί στο θεσμό της Ιεράς Φηγούς. Ο άλλος, στις σχέσεις που έχει με την Φηγό η ελληνική μυθολογία και πολιτισμός.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΜΥΘΩΝ- ΘΡΥΛΩΝ

Γενικώς, το μυθικό σύστημα στο οποίο αναφερόμαστε, και στέκει στο θεμέλιο του ελληνικού πολιτισμού, χαρακτηρίζεται από μια δραματική σύγκρουση και δοκιμασία.

Επίσης, ο γενικός κανόνας αναζητά ως κινητήρια δύναμη δράσης μια οποιαδήποτε στέρηση, που διακατέχει τον ήρωα δράσης. Στον ηπειρώτικο μύθο και λαϊκή παράδοση, όπως γενικότερα στην ελληνική λογοτεχνία και κουλτούρα, η δράση ορίζεται ως αντίσταση κατά προσπάθειας αντιμάχου να αφαιρέσει δια της βίας η με την ισχύ της εξουσίας κάτι πολύτιμο και ζωτικό, φυσικός κάτοχος του οποίου είναι ο ήρωας, η κοινότητα που εκπροσωπεί.

Φαίνεται πως, παρά το γεγονός ότι στην Ήπειρο υπήρξε η αφετηρία των δύο μεγαλύτερων επεκτατικών αυτοκρατοριών της αρχαιότητας, ο Ηπειρώτης βίωσε ιδιαίτερα την διαχρονία των επιδρομών εις βάρος του, αποτέλεσμα ιδιαίτερα της γεωστρατηγικής του θέσης ως ο τόπος σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Περισσότερο, είναι αποτέλεσμα της χαρακτηριστικής σχέσης του Ηπειρώτη με φύση που πιο πάνω περιγράψαμε.

Ο ήρωας του μύθου, διατηρεί την πρωτόγονη ατομικότητα του λαϊκού ήρωα, φορέα πρωταρχικών αξιών επιβίωσης, συνδυάζοντάς την με την ώριμη συνείδηση της κοινωνικής ευθύνης. Αντιστέκεται στην απειλή της φυσικής του πληρότητας, ταυτισμένης με τις ζωικές αξίες και το φυσικό δίκαιο. Στην ουσία υπερασπίζεται τη δική του μικρή κοινότητα αυτοσυντηρούμενη στην αμεσότητα της σχέσης της με τη φύση, (*άτομο-κοινωνία*) και μας δίνει ένα αμυντικό μοντέλο, όπου ο ίδιος προτιμά το θάνατό του για να ζήσουν οι άλλοι και δεν θανατώνει τους άλλους για να επιβιώσει ο ίδιος. «Η απειλή» στο δικό μας μυθικό σύστημα εκπροσωπεί την έξωθεν επέμβαση, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα οργανωμένο σύνολο ισχύος, που αντιβαίνει τους νόμους φυσικής ηρεμίας και τάξης του περιβάλλοντος του ήρωα. Με τον τρόπο αυτό οι φυσικές αξίες επιβάλλονται ως αξίες κοινωνικές, (*φύση-πολιτισμός*) Καλλιεργείται έτσι το μοντέλο κατασκευής και τήρησης της ταυτότητας του «εμείς» σε αντιπαράθεση με «τους άλλους», αποκαθιστώντας ταυτόχρονα την αρμονία ανάμεσα στη φύση και στον πολιτισμό.

Για τη συγκεκριμένη προσέγγιση δανειζόμαστε το σύστημα Claude Lévi-Strauss, το οποίο αξιοποίησε για την ερμηνεία εθνολογικών θεμάτων και όπως

είδαμε, στηρίζεται μεταξύ άλλων σε διχοτομικούς συσχετισμούς, όπως *άτομο-κοινωνία, φύση-κουλτούρα*. Με βάση τις συγκεκριμένες κατηγορίες οι άνθρωποι σημασιοδοτούν τα δικά τους βιώματα και εμπειρίες και οργανώνουν αντίστοιχα σημασιακά συστήματα. (Strauss, 1949: 9)

Αυτό επιτρέπει ταυτόχρονα την καλλιέργεια ουσιαστικών διαχρονικών αισθητικών αξιών, ως σταθερή και ταυτόχρονα μεταβαλλόμενη δομή, για την επεξεργασία του κάθε φορά επίκαιρου μηνύματος και προσανατολισμού της συλλογικής συμπεριφοράς.

Η σχέση αυτή έχει χαράξει ιδιαίτερα την ταυτότητα του βόρειου τμήματος της Ηπείρου, ως ο τόπος που η δοκιμασία σημαίνει ύπαρξη.

Προς τον χρονικό ορίζοντα και τη γεωγραφία της Ηπείρου κυρίως στο Βόρειο Τμήμα της δε θα σταματήσουν το ταξίδι τους, μύθοι με άμεση επικοινωνία με την αρχαία ελληνική μυθολογία, το σύμπαν της Δωδώνης, την ιστορική συγχρονία και την διαχρονική πραγματικότητα του χώρου.

Ο ΜΥΘΟΙ – ΘΡΥΛΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΡΙΟ ΤΗΣ ΜΠΙΣΤΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΝΟΒΥΖΑ

Ο θρύλος για το θεριό της Μπίστρισσας κινείται πολύ φυσιολογικά στο πυκνό δίκτυο των μύθων για το θεριό που φυλάει κάτι πολύτιμο, συνήθως το νερό. Από τον Μινώταυρο και την Ιλιάδα, μέχρι τον Αϊ Γιώργη, καθώς και το πνεύμα που περικλείει το Μαντείο της Δωδώνης.

Η τοπική λαϊκή παράδοση στο πλέγμα της μυθολογίας γύρω από τη Δωδώνη, αναγνωρίζει τη Μπίστρισσα ως τον ποταμό όπου ο Χάροντας μετέφερε με τη βάρκα τις ανθρώπινες ψυχές προς τον Άδη ή τον Παράδεισο.

Ο μύθος έρχεται επίσης να σημαδέψει την ανάγκη της θυσίας και της σοφίας για την επίτευξη του ηθικού θριάμβου. Το μύθο θαύμασε ο Δανός λαογράφος Πέτερσεν, όταν το 1895 τον άκουσε στην Κέρκυρα από εκτοπισμένο κάτοικο του Λυκουρσιού μετά την καταστροφή του το 1878.

Λέει λοιπόν μια παραλλαγή του μύθου: Μια φορά και έναν καιρό, φύσηξε ένας αγέρας τόσο δυνατός, που τράνταξε τη θάλασσα από τον πάτο και βγήκε στην επιφάνεια ένα φίδι που δέκα άνδρες δεν τ' αγκάλιαζαν εύκολα. Ένα σύννεφο πήρε το θεριό και τόριξε σ' ένα βουνό πάνω από το Δέλβινο και το δυσχείμερο ποτάμι της Μπίστρισσας. Το ακατανίκητο από τους ανθρώπους θεριό έζωσε τις πηγές απειλώντας τη ζωή των κατοίκων στην περιοχή, που σύμφωνα με τον μύθο ήκμαζε. Το θεριό, για να επέτρεπε στους ανθρώπους το νερό=ζωή, ζητούσε κάθε βδομάδα και από ένα ανθρώπινο θύμα.

Ως κινητήρια δύναμη δράσης εντοπίζεται η έξωθεν επέμβαση προερχόμενη από τη θάλασσα, μέσω του θεριού, που χαλάει την ισορροπία και ηρεμία ανάμεσα στη φύση και την τοπική κλειστή κοινωνία. (διχοτόμηση φύση - πολιτισμός). Το δεύτερο σκέλος προσωποποιεί η θάλασσα. Στη γενικότερη ηπειρωτική παράδοση από τη θάλασσα προέρχονται όλα τα κακά, ιδιαίτερα τα ξένα στρατεύματα (πολιτισμός), που καταστρέφουν τα πάντα. Πρόκειται για μια γεωπολιτική και ανθρωπολογική σχέση του Ηπειρώτη με τη θάλασσα, η οποία δεν του ήταν ποτέ σύμμαχος, γι' αυτό και στην λαϊκή δημιουργία αποχτά την μεταφορά του ουσιαστικού κακού.

Η σχέση αυτή καθορίζει την ίδια την αντιπαράθεση και το μέγεθος αυτής στο μύθο, η οποία απαιτεί τη λύση. Η λύση ορίζεται ως δράση με δύο μέρη: Το πρώτο αφορά την ανάληψη δράσης για την εξόντωση του κακού. Το δεύτερο τη νίκη-ήττα ως έναν ξανά αντιφατικό συσχετισμό.

Η εξόντωση του κακού (ανάληψη δράσης), ξεκινάει από την σοφία ενός γέρου. Πρόκειται για τον ήρωα, ο οποίος δρα εντελώς μόνος. Είναι το άτομο –

ήρωας, ή και αντίστροφα, που ταυτίζεται με τη φύση και δρα εξ'ονόματος του φυσικού δικαιώματος-της ζωής, όχι όμως της προσωπικής, αλλά του συνόλου. Θα εναντιωθεί «σε μια οργανωμένη» δύναμη-κοινωνία, που εκπροσωπεί τον πολιτισμό.

Ένας από τους ηλικιωμένους, λέει ο θρύλος, τους σοφούς του γένους, βρήκε την πρωτότυπη λύση. Φόρτωσε μια μέρα σ' ένα γάιδαρο (χαρακτηριστικό ζώο στην περιοχή) δύο σάκους με βαλανίδια στη μέση των οποίων είχε βάλει αναμμένη ίσκινα. Με το ζώο φορτωμένο πλησίασε την πύλη της σπηλιάς όπου καθότανε το θηριό. Μόλις το νηστικό αγρίμι μυρίστηκε κρέας χίμηξε πάνω στο ζώο και το καταβρόχθισε. Η ίσκινα δεν άργησε να μεταδώσει την πύρινη καρδιά της σε όλο το σώμα του θηριού.

Με βάση τους λογοτεχνικούς κανόνες, η αφήγηση πρέπει εδώ να σταματήσει. Η λαϊκή παράδοση όμως συνεχίζει την αφήγηση σε λεπτομέρειες που κάνουν την ουσία. Αφορούν την αντίδραση του παράγοντα «κοινωνία» (Θεριό-Μπίστρισα-Θάλασσα).

Στόχος, δεν είναι απλώς η εμπέδωση της τοπικής γεωγραφίας δράσης, όπως αναφέρεται συχνά, αλλά το μέγεθος της ισχύς του συγκεκριμένου παράγοντα, από την μία και την υπέρβαση για την αποκατάσταση της φυσικής ηρεμίας.

Μόλις το θηριό κατάλαβε τι συνέβηκε βγήκε και φώναξε για βοήθεια με το γνωστό «Έλα μάνα Μπίστρισα και αδερφή μου θάλασσα». Η θάλασσα θύμωσε που δεν την αποκάλεσε αυτή «μάνα» και αδιαφόρησε, ενώ η Μπίστρισα δεν μπορούσε να ανηφορήσει για να το σβήσει.

Τότε το θηριό, σπαραγμένο από τους πόνους, άρχισε να σέρνεται στην πλαγιά του βουνού και να ξερνάει ό, τι είχε καταβροχθίσει με την ελπίδα σωτηρίας. Ήταν όμως μάταιη προσπάθεια.

Ακόμα και σήμερα υπάρχουν δυο σειρές με δέντρα στο γυμνό πλάι του βουνού πάνω από το Γαρδικάκι και την Πετσά. Από γενιά σε γενιά τις εξηγούν ότι φύτεψαν από τα βαλανίδια που ξερνούσε το θηριό όταν καίγονταν. Τα δέντρα ούτε μεγαλώνουν, ούτε πληθαίνουν, ούτε εξαφανίζονται.

Στο σημείο αυτό είναι εύκολο να διαπιστώσουμε την ανωτερότητα και την ισχύ του παράγοντα φύση με ο, τι αυτό συνεπάγεται. Σημειώνεται ταυτόχρονα η υπέρβαση της αντινομίας στους συσχετισμούς του Lévi-Strauss, εφόσον η σύγκρουση άτομο-κοινωνία (σύγκρουση ήρωα με το θηριό) αφήνει τη θέση της στην αρμονία ανάμεσα στη φύση και στον πολιτισμό. (Οι πηγές αποκαθιστούνται, η Μπίστρισα συνεχίζει την ροή στην αιώνια κοίτη της και η θάλασσα διατηρεί τη θέση της).

Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ ΣΤΙΣ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΓΕΝΙΕΣ

Η λαϊκή παράδοση θα μεταφέρει το μύθο στις επόμενες γενιές του εδώ Ηπειρώτη. Θα τον κάνει άθλο των σύγχρονων προστατών του, οι οποίοι δεν ήταν τίποτε άλλο παρά οι ορθόδοξοι κληρικοί.

Ο μύθος της Σωρωνιάς προβάλλει τον προστατευτικό ρόλο του **Αϊ Δονάτου** προς το ποίμνιο του.

Οι κάτοικοι της, Σωρωνιάς - Θεσπρωτίας, για να απαλλαγούν από το θηριό, που κατασπάραζε την περιοχή, ζήτησαν σωτηρία από τον επίσκοπο της Βρίνας, τον Δονάτο, ιστορικό πρόσωπο που έζησε τον πέμπτο αιώνα.

Ο Επίσκοπος Δονάτος ανταποκρίθηκε. Με κερύ από το μοναστήρι έφτιαξε ένα μεγάλο κέρινο βόλο. Όταν έφτασε στην πύλη του θηριού, αμόλησε στη σπηλιά τον όγκο του κεριού. Το νηστικό στοιχείο προσπάθησε να καταπιεί το βόλο. Το κερύ όμως κόλλησε στα σαγόνια του και αχρήστεψε τα κοφτερά δόντια του. Μόνον τότε ο επίσκοπος Δονάτος φύτεψε το κοντάρι στα σπλάχνα του.

Στην περίπτωση του Ακάκιου, το ίδιο θεριό θα εξολοθρευτεί με τη χρήση της δύναμης του ορθόδοξου σταυρού. Κατά τη λαϊκή μνήμη ο Ακάκιος έζησε τον XI αιώνα και η δράση του σχετίζεται με το μοναστήρι της Τσέπω, λίγο πριν παραλάβει το θρόνο της επισκοπής Δρυινοπόλεως. (Περιοχή Αργυροκάστρου XII αιώνα)

Την σχετική εικόνα θα συναντήσουμε στη συνέχεια στη μορφή του Αη Γιώργη, του οικείου τοπικού Αγίου, καβάλα στο άλογο να σκοτώνει το στοιχειό.

Διαπιστώνεται εύκολα η σταθερή και ταυτόχρονα μεταβαλλόμενη δομή, για την επεξεργασία του κάθε φορά επίκαιρου μηνύματος και προσανατολισμού της συλλογικής συμπεριφοράς της συγκεκριμένης κοινότητας.

Η ΜΟΝΟΒΥΖΑ

Το ιστορικό γεγονός της καταστροφής της αρχαίας Φοινίκης από την διάσημη από την ιστορία πολεμίστρα, βασίλισσα Τεύτα, αρχόντισσα της Ιλλυρίας, τον τρίτο αιώνα π. Χ. δίνει την αφορμή στην επιτομία παράδοση να δημιουργήσει το μύθο της Μονοβύζας. Πρόκειται για πρόσωπο υπεράνθρωπων δυνάμεων συγκεντρωμένων στο μοναδικό της βυζί.

Η Μονοβύζα έχει στοιχειώσει τη λαϊκή φαντασία κυρίως με την καταστρεπτική της μανία, γεγονός που αρμόζει πλήρως στα τεκταινόμενα καταστροφής στη γη της Ηπείρου.

Οι διαχρονικοί κατασκευαστές του μύθου δανείζονται άνετα στοιχεία από την αρχαία ελληνική μυθολογία, τα προσαρμόζουν στις ανάγκες του δικού τους μύθου, ο οποίος ταυτόχρονα ταξιδεύει στο χωρο-χρόνο της εδώ τοπικής κοινωνίας για να εξυπηρετήσει την συμπεριφορά της, να καταγράψει στοιχεία, να αποτυπώσει στη λαϊκή μνήμη πραγματικότητες του παρελθόντος που απηχούν το παρόν και προσδιορίζουν το μέλλον.

Ο μύθος της, οδηγεί άμεσα στις μυθολογικές Αμαζόνες, τις φιλοπόλεμες θυγατέρες του Άρη με τις οποίες συγκρούστηκαν οι ονομαστότεροι ήρωες της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, Ηρακλής, Θησέας, Αχιλλέας, μέχρι τον Διγενή. Οι Αμαζόνες, αν πιστέψουμε το μύθο, ήταν μονοβύζες διότι το ένα βυζί το έκοβαν ή το καίγανε για να μπορούν να χρησιμοποιούν καλύτερα το τόξο ή το ακόντιο. Μάλιστα, σε σχετικό μύθο για το λιοντάρι του Βουθρωτού δεν συναντούμε τις μονοβύζες αλλά τις ίδιες τις Αμαζόνες.

Οδηγεί επίσης στο μύθο του Πολύφημου γιού του Ποσειδώνα, τον πιο άγριο απ' όλους τους Κύκλωπες, εφόσον και η Μονοβύζα έπαιρνε τους ογκώδεις λίθους από τους τοίχους της Φοινίκης και τους έριχνε 5 χιλιόμετρα μακριά για να καταποντίσει τα καΐκια των αντιπάλων. Ήταν επίσης σημαδεμένη, όπως ο Κύκλωπας, - με ένα τεράστιο βυζί.

Στη λαϊκή μνήμη η καταστροφή της Φοινίκης από τη Μονοβύζα έχει χαραχτεί ως ο φοβερότερος χαλασμός που έχει γνωρίσει ποτέ ο τόπος αυτός.

«Ο φοβερότερος χαλασμός απ' όσους γνωρίζουμε, γράφει ο Βασίλειος Μπαράς, είναι εκείνος που έγινε από την θρυλική Μονοβύζα. (Μπαράς 1966:3) Τόσα δεινά υπέφερε ο τόπος από τον χαλασμό εκείνον, ώστε βοά ακόμη στ' αυτιά μας η κατάρα των ατυχών θυμάτων του κατά των πρωταίων: (και αναφέρει το γνωστό δημοτικό τραγούδι)

Στην Βράνια και στη Ρίπηση,
Κούκος να μη λαλήσει.
Σκοτώσανε τον Ιούλιο

Τον Γιο της Μονοβύζας!

Να θυμίσουμε ότι οι κάτοικοι της περιοχής πράγματι πιστεύουν πως και σήμερα εκεί δεν λαλεί ο κούκος, ενώ ανάμεσα στα ερειπωμένα χωριά Βράνια και Ρίπεση στο κάστρο «Σίνου» και στη θέση Τάχνος οι ίδιοι δείχνουν τον τάφο του γιου της Μονοβύζας.

Η λαϊκή μνήμη βλέπει την Μονοβύζα, τότε ως θεριό, που βγαίνει εξαγριωμένο από τη θάλασσα και τότε ως γυναίκα παραμορφωμένη, με το μοναδικό της μεγάλο βυζί, που το ρίχνει πίσω από την πλάτη και καταστρέφει, πόλεις, χωριά και κάστρα, ραντίζοντάς τα με το γάλα του μαστού της. Τα ερείπια τους, όπου σώζονται, ο λαός τα χρονολογεί από τον καιρό της Μονοβύζας.... Η θάλασσα επίσης εδώ όχι μόνο μας δείχνει την πραγματική κατεύθυνση απ' όπου ήρθε, αλλά και την δύναμη και αγριότητα της Μονοβύζας. Επίσης, μας επιβεβαιώνει, όπως και στο θρύλο για το θεριό της Μπίστρισας, ότι η θάλασσα δεν ήταν ποτέ σύμμαχος του Ηπειρώτη, εφόσον απ' κεί προερχόταν όλα τα κακά που διασάλευν την δική του εσωτερική συνοχή και αρμονία.

Στο θρύλο αυτό εντάσσονται επίσης δυο σημαντικά επεισόδια αντίστασης. Λέει ο θρύλος πως οι ντόπιοι αμυνόμενοι, βλέποντας το λεφούσι του στρατού της Μονοβύζας να καταχύνεται στον τόπο τους, να καίει και να ρημάζει τα πάντα, αποφάσισαν να αντισταθούν με πρωτότυπο τρόπο. Τραβήχτηκαν στην χαράδρα της Λακοστέρας και εκεί πάνω στο φρύδι του γκρεμού κουβάλησαν κουρπιά (πρωτόγονη κυψέλη) με μελίσσια από τα διάσπαρτα με ρείκια δάση της Βράνιας και της Ρίπεσης. Την ώρα που οι ξένοι στρατιώτες μπήκαν στην χαράδρα, αμόλησαν πάνω τους τα κουρπιά. Ένα σύννεφο από αφηνιασμένο μελισσολόι ξεπετάχτηκε απ' μέσα τους. Τα άλογα και η πανοπλία των εχθρών δεν ωφελούσαν σε τίποτε και το βάλαν στα πόδια.

Για να δώσει τις συγκλονιστικές διαστάσεις του κακού, η λαϊκή μνήμη έχει ενεργοποιήσει μια σειρά από άλλους μύθους για το μεγαλείο της Φοινίκης. Είχε, λέει, 9 χιλιάδες Μάρες, δλδ, γυναίκες, οι οποίες όταν έμπαιναν στο χορό, μαζί με τις ισόχρονες κινήσεις βροντολαλούσαν και τα στολίδια τους, ασημένια και μαλαματένια, που κρέμονταν στον μαρμαροπελεκητό λαιμό τους. Ο αχός τους έφτανε μέχρι την Καμενίτσα και το Διβροβούνι και ως το Ντρυγιάνο και τον Κόζακα. (Περίμετρο με ακτίνα 10 τουλάχιστον χιλιομέτρων)

Όντως η πρωτεύουσα του Κοινού των Ηπειρωτών 232-168, π. Χ, διακρίνονταν για το μεγαλείο της με το μεγαλόπρεπο θέατρο, το ναό της Θεάς Αθηνάς, το γυμνάσιο, την ακρόπολη, τα αξιοπρεπή ανάκτορα, τη νεκρόπολη με σαρκοφάγους. Την ευμάρεια, το υψηλό πολιτιστικό και οικονομικό επίπεδο της πόλης θαυμάζεις ακόμα σήμερα μέσα από τα ερείπια και την πίστη ότι η γης κρύβει ακόμα πολλά από το μεγαλείο της.

Στην καταστρεπτική της μανία και βαρβαρότητα ο λαός αποδίδει πραγματικότητες, που διαδέχτηκαν την καταστροφή της πόλης. Σήμερα είναι σχεδόν επιβεβαιωμένο ότι το οικοδομητικό υλικό της Φοινίκης χρησιμοποιήθηκε για να χτιστούν μεταγενέστερες πόλεις, κυρίως χριστιανικοί ναοί. Ο μύθος αναφέρει σχετικά ότι η Μονοβύζα, ως ο Κύκλωπας, έριχνε τους ογκώδεις λίθους από τη Φοινίκη στο Βρωμέρο, τοποθεσία 5 χιλιομέτρων δυτικά της αρχαίας Φοινίκης, για να βουλιάξει τα καΐκια των αντιπάλων της. (Τόσο απέχει και το μοναστήρι του Αϊ Νικόλα στο Μεσοπόταμο, το οποίο πιστεύεται ότι χτίστηκε με πέτρες από τη Φοινίκη)

Η δράση της ωστόσο θα κυμανθεί σε χρόνο γεγονότων που σημαδεύουν την περιοχή επί 30 αιώνες. Ταυτόχρονα λειτουργεί δημιουργικά και καταστρεπτικά. Στην περιοχή της Δρόπολης, Αργυρόκαστρο, η Μονοβύζα έχει σχεδόν θετική δράση, ενώ στην περιοχή του Βούρκου, (Αγίων Σαράντα και Δελβίνου) αρνητική. (Συμπληρώνεται έτσι οι αντιφατική δράση των Αμαζόνων)

Η παράδοση αναφέρει ότι η Μονοβύζα έκτισε στη Βόδριστα και το Βοδίνο οικισμούς και εγκατέστησε εκεί δικές της οικογένειες. Η μυθολογική αυτή διήγηση μας οδηγεί στο γεγονός ότι στα δύο αυτά χωριά, όπως και στην Κακαβιά υπήρχαν τύμβοι οι οποίοι ανάγονται στον XII αιώνα π. Χ.

Στην Κάτω Δρόπολη η παράδοση λέει ότι η Μονοβύζα, η οποία ήρθε από τη θάλασσα, έκτισε το θέατρο της Αδριανούπολης στα Σωφράτικα (!). Στην ουσία, η επανακατασκευή του συνδέεται με το όνομα του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αδριανού. Η παράδοση προσέχει ότι και η Μονοβύζα-Τεύτα και οι Ρωμαίοι ήρθαν από τη θάλασσα, με κοινά στοιχεία την τεράστια δύναμη και την καταστρεπτική μανία. (Ο Αιμήλιος Παύλος κατεδάφισε 65 πόλεις στην Ήπειρο) Το οικοδομικό προφίλ της Μονοβύζας στη Δρόπολη, πρέπει να συγχέεται με το γεγονός ότι σύμφωνα με το Χρονικό της Δρόπολης, η δεύτερη επανίδρυση της Δρυιούπολης μετά το χαλασμό από την Τεύτα, έγινε από τους Ρωμαίους. (Βερνίκος, Δασκαλαπούλπυ, 1999:169)

Την παρουσία της Μονοβύζας τη συναντούμε και στις πέντε γυναίκες που μεταφέρουν γιγαντόπετρες για το χτίσιμο του ναού της Επισκοπής στην κοιλάδα της Δρόπολης. Δεν είναι όμως μία, αλλά πέντε και δεν έχουν από ένα μεγάλο βυζί αλλά από δύο τέτοια. Δεν είναι επίσης, παραμορφωμένες αλλά «σιαπεροτές», (αγαθές). Όταν ο ναός πλησίαζε στο τέλος, εμφανίστηκε σε πέντε γυναίκες κατάκοπες από το βαρύ φορτίο ο δαίμονας. Τις παραπλάνησε λέγοντας ότι ο ναός έχει χτιστεί, οπότε δεν χρειάζονταν άλλες πέτρες. Οι γυναίκες πίστεψαν. Ξεφόρτωσαν τις πέτρες - μάρμαρα και πήγαν να θαυμάσουν το ναό. Όταν είδαν ότι δεν είχε τελειώσει κατάλαβαν τι είχε συμβεί και επέστρεψαν να πάρουν τις πέτρες. Μα δεν μπόρεσαν να τις κουνήσουν. Οι άγγελοι τις είχαν κάνει να μένουν ακούνητες. ...Διότι ο διάβολος τις είχε μαγαρίσει. Οπότε δεν επιτρέπονταν να μπουν στο χτίσμα της εκκλησίας. *Ακόμα και σήμερα, ισχυρίζεται ο μύθος, οι πέτρες είναι «εκεί» και ο τόπος, χωρίς να προσδιοριστεί με ακρίβεια, τον λένε στα «Πέντε Μάρμαρα».*

Από την άλλη πλευρά, μέσα ακριβώς από το μυθολογικό ψηφιδωτό και τη λειτουργία της λαϊκής μνήμης, διαπιστώνουμε την ταύτιση με την Μονοβύζα και πολύ μεταγενέστερα γεγονότα.

Στην περιοχή της Δρόπολης συγχέεται με την πριγκίπισσα, την Αργυρώ και κατά τη λαϊκή παράδοση κτήτορα του ομώνυμου κάστρου. (Αργυρόκαστρο) Η παράδοση λέει ότι η Αργυρώ με χαρακτηριστικά και όνομα της Μονοβύζας, για να μη παραδοθεί στους Τούρκους, βρίσκει καταφύγιο στο Κάστρο της Ωριάς, στη Γορίτσα, (νοτιοδυτικά του θεάτρου της Αδριανούπολης) για να ασκήσει στη συνέχεια απ'εκεί την εξουσία της. Το Κάστρο της Ωριάς το συναντούμε έντονα στα ακριτικά τραγούδια της περιοχής.

Η ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΜΟΝΟΒΥΖΑΣ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΥΤΑΜΟΥ

Στην παραλλαγή με το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στο Μεσοπόταμο η Μονοβύζα, πολιορκεί τον ορθόδοξο ναό.

Πολιορκημένοι ήταν τρακόσοι καλόγεροι, οι οποίοι είχαν από τρεις αρμάτες και από τρία άλογα με διαφορετικά χρώματα, κόκκινα, μαύρα και άσπρα. Οι καλόγεροι για να ξεγελάσουν τη Μονοβύζα που πολιορκούσε το μοναστήρι, έφερναν γύρω τρεις φορές την ημέρα με άλλο άλογο κι άλλη αρμάτα.. Η Μονοβύζα νόμισε ότι μέσα στο μοναστήρι ήταν ολόκληρος στρατός και έτσι αποφάσισε να φύγει.... Το νήμα σύνδεσης από την προχριστιανική περίοδο δράσης της Μονοβύζας σε χριστιανικούς χρόνους, θα πρέπει να αναζητήσουμε στο ίδιο το μοναστήρι.

Η παράδοση λέει ότι το μοναστήρι έχει χτιστεί πάνω σε αρχαίο ναό, ή με πέτρες από την Φοινίκη, τον XI-XII αιώνα. Η αρχιτεκτονική του Μοναστηριού κουβαλάει ζωντανή την μακρόχρονη ιστορία των χτισμάτων στην περιοχή.

Τα γύρω χτίσματα και υπολείμματα μαρτυρούν όχι μόνο ότι πρόκειται για έναν αρχαιολογικό χώρο, αλλά και για ένα οχυρωμένο μοναστήρι. Ο μύθος έρχεται να υπογραμμίσει ότι στην μακραίωνη ιστορία του ορθόδοξου κλήρου, κυρίως κατά την Τουρκοκρατία, το βαρύ φορτίο της αντίστασης είχαν αναλάβει οι κληρικοί της Ορθόδοξης πίστης. Έτσι η λαϊκή μνήμη και στην περίπτωση αυτή αδιαφορεί για την ιστορική ανακρίβεια και καταπιάνεται από την ουσία του μύθου της αντίστασης.

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΘΡΥΛΩΝ

Στο θρύλο με το θεριό της Μπίστρισας είναι έκδηλη η σχέση, έστω από αρνητική πλευρά με το Μαντείο της Δωδώνης. Πιο έκδηλη με το Μινώταυρο και το κατόρθωμα του Οδυσσέα στην Ιλιάδα. Η επικοινωνία με την Ιλιάδα, έχει σχέση με το κοινό μέσο που χρησιμοποιείται για την επίτευξη της νίκης. Η πτώση της Τροίας επιτυγχάνεται μέσω του Δούρειου Ίππου. Στην περίπτωση του θρύλου μας χρησιμοποιείται το επιτόπιο ζώο, ο γάιδαρος. (Αν και στην περίπτωσή μας για υπεράσπιση και όχι για κατάκτηση, πάντως για νίκη επί του αντιπάλου). Δεν είναι από ξύλο αλλά ζωντανό. Στις δύο περιπτώσεις η διείσδυση της καταστρεπτικής δύναμης στην καρδιά του αντιπάλου, είναι όμοια. Στην περίπτωση της Τροίας τη δύναμη αυτή αποτελούν οι πολεμιστές στην κοιλιά του Δούρειου Ίππου. Στην περίπτωσή μας είναι η φωτιά που περικλείουν οι σάκοι με τα βαλανίδια. Το στοιχείο αυτό μας οδηγεί ταυτόχρονα και στη χρήση της φωτιάς από τον Ηρακλή για την εξόντωση της Ύδρας. Μας οδηγεί ταυτόχρονα στο επιτόπιο στοιχείο:- το γεγονός ότι ακριβώς εκεί που ο μύθος πιστεύει πως το θεριό είχε ζώσει τις πηγές, υπάρχουν σήμερα ισχυρές πηγές υγραερίου που αγγίζουν και τις 300 ατμόσφαιρες.

Πιθανόν, κάποτε να ξεχύνονταν ισχυρές φλόγες από τα έγκατα της γης, (όπως από τα σωθικά του τρελαμένου θεριού) προκαλώντας ζημιές, που αποτυπώθηκαν ανεπανόρθωτα στη λαϊκή μνήμη, μεταφέροντας την εικόνα σε ένα συγκεκριμένο δράμα θρύλου.

Συνεχίζοντας τη σύγκριση μπορούμε να πούμε ακόμα ότι στην Ιλιάδα η Τροία είναι πόλη κατασκευασμένη από άψυχο υλικό. Στην περίπτωσή μας το θεριό είναι έμψυχο. Υπάρχουν δύο όμοιες γραμμές δράσεις με τη διάκριση ότι τα στοιχεία δράσης είναι αντίθετης φύσης. Όταν στην μια γραμμή το στοιχείο δράσης είναι άψυχο, στην άλλη είναι έμψυχο και αντίστροφα.

Η χρήση των κουρπιών στο θρύλο της Μονοβύζας, η αλλαγή των αλόγων και της στολής στην επόμενη εκδοχή και τ' άλλα στοιχεία νίκης των μικρότερων ενάντια στον πολυάριθμο εχθρό, αποτελούν ένα συμπλήρωμα του Δούρειου Ίππου και ταυτόχρονα σημασιοδοτούν το μήνυμα όλων των εποχών, ότι εδώ επιζήσαμε με τον ηρωισμό, την σύνεση και εξυπνάδα.

Σε μια από τις πολλές εκδοχές ο γέρος θυσιάζεται μαζί με το ζώο, στοιχείο που μας φανερώνει την πράξη της αυτοθυσίας για να επιτευχθεί το ποθούμενο, στοιχείο που μας οδηγεί στη θυσία της Ιφιγένειας.

Τα γεωγραφικά στοιχεία στα οποία βασίζονται αυτοί οι δύο θρύλοι και οι σχετικές παραλλαγές βεβαιώνουν ακράδαντα ότι είναι γέννημα αυτού του τόπου όπως και τις σχέσεις τους με τους αρχαίους ελληνικούς μύθους. Στο θρύλο της Μπίστρισας, ή του καμένου στοιχείου, βρίσκουμε τοπωνυμίες όπως το Βιδάρι, το Μεσοπόταμο, τη Μπίστρισα, το δρόμο του Φιδιού, ή τη Σωριά, την Βρίνα, κλπ

Στο θρύλο της Μονοβίζας συναντούμε τη Φοινίκη, την Λακοστέρνα ή την στέρνα της Μονοβύζας, το Βοδίνο, τη Βόδριστα, τη Ρίπεσι, τη Βράνια, το Βρωμερό, κλπ.

Επίσης αν προσέξουμε τους θρύλους αυτούς θα δούμε πόσο έντονο και πολύμορφο είναι το στοιχείο της καταστροφής, ένα χαρακτηριστικό που έχει συνοδέψει ως κατάρτα τους Ηπειρώτες, τόσο που ο Χαμοντ στην περιοδεία του στην Ήπειρο συνάντησε μόνο ερείπια και γκρεμίσματα. (Hammond, 1971)

Τα στοιχεία αυτά και άλλα μας οδηγούν στην γενεαλογική αφετηρία των ιδρυτών της Δρυινοπούλης, από τον Άτλαντα και Ίπιτο, φίλες εκδιωγμένες από την Αθήνα μετά τον Τρωικό πόλεμο, σύμφωνα με τον μύθο, αλλά μας θυμίζουν και τις πολλαπλές σχέσεις των Ομηρικών ηρώων με τον τόπο αυτό. Ο Αινείας λόγω χάρη μετά την καταστροφή της Τροίας εγκαταστάθηκε και ίδρυσε, κατά μια εκδοχή, το Βουθρωτό πριν αναχωρήσει για την εγκαθίδρυση της Ρώμης

Ο Ηρακλής πραγματοποιεί στην Ήπειρο τρεις από τους άθλους του. (Grimal, 1991).

Ο Νεοπτόλεμος, γιος του Αχιλλέα της γενιάς των Αιακιδών, πήρε αιχμάλωτη την Ανδρομάχη, γυναίκα του Έκτορα και από την ένωσή τους γεννήθηκε ο Μολοσσός, που αργότερα έγινε βασιλιάς της Ηπείρου. Η Ήπειρος πιθανολογείται ως γενέτειρα του ίδιου του Αχιλλέα.

Ο Έλενος, γιος του Πριάμου με τις προφητικές ικανότητες, μετά την πτώση της Τροίας έγινε βασιλιάς της Ηπείρου.

Ο Ελπήνωρ ίδρυσε το Ωρικό και τον Θρόνιο στον σημερινό κόλπο της Αυλώνας.

Τον 4ο π.Χ. αιώνα, ο Νεοπτόλεμος ιδρύει μια άλλη πόλη την φημισμένη Βύλλις σε εξαιρετικά στρατηγική θέση, στην καρδιά της σημερινής Μαλακάστρα

Ο ιστορικός Πύρρος ιδρύει την Αντιγόνηα κατά τον III αιώνα π. Χ. Πόλη αφιερωμένη στη σύζυγό του Αντιγόνη και κόρη των ευγενών Μακεδόνων Βερενίκης και Φιλίππου. (Αθηνών Εκδ. 1997)

Ξεκινώντας λοιπόν από το γεγονός, που οι θρύλοι στο χώρο της Βορείου Ηπείρου έχουν άμεση σχέση με γεγονότα και πραγματικότητες που αγγίζουν την ιστορία, συμπεραίνουμε ότι όχι απλώς έχει μια έντονη ιστορία, αλλά και μια πλούσια λαογραφική παράδοση. Τέτοιους θρύλους, σύμβολα για την δική του αντίσταση είχε πάντα ανάγκη αυτός ο τόπος γι' αυτό ποτέ δεν έπαψε να τα καλλιεργεί. Αναφέρουμε ακόμα τον θρύλο του Αγίου Κοσμά, των διαφόρων μοναστηριών και τους πιο νεότερους, όπως είναι ο Θύμιος Λώλης κλπ.

Βιβλιογραφία

1. **Αθηνών Εκ**, 1997, Ήπειρος, 4000 χρόνια ιστορίας και πολιτισμός.
2. **Burkert W**, 1993, Ελληνική μυθολογία και τελετουργία, δομή και ιστορία, Αθήνα.
3. **Strauss C L.**, 1949, Le structural élémentaires de la parenté, Paris.
4. **Grimal P.**, 1980, Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής μυθολογίας.
5. **Hammond N.G.L.**, 1971, Ήπειρος, 2^{ος} τομος.
6. **Βερνίκος Ν.**, Δασκαλαπούλου Σ., 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, το χρονικό της Δρόπολης, Αθήνα.
7. **Καψωμένος Ε.**, 2002, Αναζητώντας το χαμένο ευρωπαϊκό πολιτισμό, Α', Αθήνα.
8. **Μπαράς Β.**, 1966, Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές του περιοχές, Αθήνα.
9. **Μπάρκας Π.**, 2003, Τα λαογραφικά, Τίρανα.

«Η ελληνική μυθολογία και τα θεμέλια εθνογέννησης δυο λαών»

Εισαγωγή

Οι εθνικισμοί στα Βαλκάνια, του XIX αιώνα ήταν στενά συνδεδεμένοι με την αποσύνθεση της Ευρωπαϊκής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αντικατόπτριζε τη μετάβαση από το *μιλλέτ* στο έθνος, δηλαδή από έναν κυρίαρχα θρησκευτικό σε έναν κυρίαρχα εθνικό προσδιορισμό και αυτοπροσδιορισμό των υπηκόων της αυτοκρατορίας υπό υποχώρηση.

Οι εθνικές ιδεολογίες στα Βαλκάνια συνδυάζουν τις δύο τάσεις της αστικής ιδεολογίας του έθνους, - την τάση για εσωτερική συνοχή και εκείνη για οριοθέτηση προς τα έξω. Οι δύο αυτές τάσεις ανταποκρίνονται στα δυο αντίρροπα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής: - τον Διαφωτισμό και τον Ρομαντισμό.

Η πρώτη αξιοποιεί τα κατασκευάσματα και επιτεύγματα του Διαφωτισμού για τον εκπολιτισμό και εθνική συνειδητοποίηση του απλού λαού για να πετύχει την καλύτερη δυνατή εθνική εσωτερική συνοχή και προβολή προς τα έξω-τη Δύση. Στην ίδια λογική εντάσσει την προσέγγιση της ιστορίας, τους μύθους προέλευσης για να υποστηρίξει την ιδέα της εθνογέννησης.

Προϋποθέτει την ρομαντική συνιστώσα του έθνους για ένα καθαρό εθνικό εγωισμό, που αναζητείται στα χαμηλώματα της ιστορικής αναδρομής, για την καλλιέργεια μυθολογικών αξόνων που βοηθούν στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας. Τέτοιοι μύθοι είναι: η κοινή θρησκεία, η λαμπρή καταγωγή, η εθνική ομοιογένεια και η πολιτισμική καθαρότητα και ο μύθος των διαρκών εθνικών αγώνων.

Η δεύτερη, υπό την αρχή «εμείς και οι άλλοι», διεκδικεί τον καλύτερο αυτοπροσδιορισμό του «εμείς» σε αντιπαράθεση με το «οι άλλοι». Το «οι άλλοι» αποχτά τριπλή κατεύθυνση. Προσδιορίζονται ως:

α. «οι ξένοι» με την έννοια «οι κατακτητές -η Οθωμανική αυτοκρατορία»,

«Από την Ευρωπαϊκή σκοπιά, αναφέρει σχετικά ο Oskar Halecki, πρέπει να επισημανθεί πως η Οθωμανική Αυτοκρατορία, εντελώς ξένη προς τους Ευρωπαίους υπηκόους της ως προς την καταγωγή, τις παραδόσεις και τη θρησκεία, ... το μόνο που έκανε ήταν να τους υποβάλει σε μια ξενόφερτη ταπεινωτική κυριαρχία, που διέκοψε για τετρακόσια περίπου χρόνια τη συμμετοχή τους στην Ευρωπαϊκή ιστορία.» (Halecki, 1962:47)

β. «εκείνοι-οι γείτονες», υπό την έννοια ότι απαιτούν μεγαλύτερη κυριαρχία, (εκδηλώθηκε κυρίως ως προς την ελληνική ορθόδοξη κυριαρχία) και

γ. «οι άλλοι» ως «οι ευρωπαίοι», οι οποίοι θα αναγνωρίσουν και κατοχυρώσουν το «εμείς», ως ευρωπαϊκή ταυτότητα. Λέει σχετικά ο *Μαρκ Μαζάουερ*: *«Η ανασύσταση ενός αξιοπρεπούς αντιστασιακού παρελθόντος με αγώνες υπέρ του έθνους και εναντίον της σουλτανικής εξουσίας έγινε αναγκαία για την εισδοχή στα ευρωπαϊκά σαλόνια.» (Μαζάουερ, 2002: 48)*

Με στήριγμα τις δύο τάσεις της αστικής ιδεολογίας του έθνους, τα διαδοχικά κράτη της Βαλκανικής κοιτάζουν πίσω προς το μεσαιωνικό ή το κλασικό παρελθόν για να βρουν τις εθνικές τους ρίζες. Ταυτόχρονα, αξιοποιούν τα ιστορικά αυτά επιτεύγματα για να ενθαρρύνουν του λόγιους και ιδεολόγους εθνικής ταυτότητας να υπερπηδήσουν την Οθωμανική περίοδο όσο γίνεται πιο γρήγορα.

Η ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα, υπήρξε ο λαός και ο τόπος που ενσάρκωσε πρώτος πρακτικά και δημιουργικά τις βασικές αρχές της αστικής ιδεολογίας του έθνους, σ' αυτό που αποκαλούμε «νεοελληνική ιδεολογία». Οι Έλληνες λόγιοι μπόρεσαν να συγκεράσουν τον (υπερεθνικό στόχο) του Διαφωτισμού, προβάλλοντας τα επιμέρους χαρακτηριστικά του ελληνικού λαού σε μια αντίληψη καθαρά ρομαντική της ιστορίας και καταγωγής τους.

Η Ήπειρος, ως ο τόπος της αιώνιας διασταύρωσης των πολιτισμών και εθνικών οσμώσεων, ο τόπος επικοινωνίας με τη Δύση του Διαφωτισμού και του Ρομαντισμού, υπήρξε το εργαστήρι καλλιέργειας της νεοελληνικής ιδεολογίας. Οι Ηπειρώτες ήταν οι πρώτοι που έσπασαν τα όρια της Αυτοκρατορίας και μεταφέρθηκαν στη Δύση, μεταφέροντας απ' εκεί στην Ήπειρο, οικονομικό πλούτο και τα φώτα της γνώσης, του πολιτισμού και εξέλιξης. Δύο ήταν τα βασικά κέντρα, τα Γιάννενα και η Μοσχόπολη.

Η ουσιώδη επικοινωνία του Ηπειρώτη με τη φύση διέπονταν από την νομιμότητα που του εξασφάλιζε ηγεμονική πληρότητα, τον φυσιολογικό χώρο θεότητας, την αδιάσπαστη συμπλοκή του μύθου, της ιστορίας και της πραγματικότητας. Συνεπώς, η οργανική σχέση του με τη φύση κατέστη αποφασιστική στη διαμόρφωση, ανάπτυξη και ανάδειξη της φιλοπατρίας, διατυπωμένης ως τοπογραφία και χωρογραφία (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986:49-57). Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό αποτέλεσε τη βάση της κατασκευής της σύγχρονης ταυτότητας της πατρίδας των Ελλήνων. Μετά την «Νεωτερική Γεωγραφία» των Διμητρείς, ο Γιαννιώτης Μελέτιος Μήτρος, μελετώντας τα αρχαία κείμενα, έγραψε τη δική του Γεωγραφία. Στόχος ήταν να αποδείξει στους σύγχρονους του Έλληνες ότι αποτελούν την αδιάσπαστη συνέχεια των αρχαίων Ελλήνων και είναι οι άξιοι απόγονοί τους. Ο συντάκτης της Ελληνικής Νομαρχίας μελετούσε τα κείμενα της γαλλικής επανάστασης. Στο πνεύμα της Γεωγραφίας του Γιαννιώτη διανοούμενου της εποχής οι ανώνυμοι συγγραφείς του χρονικού της Δρόπολης (τέλη ΧΥΙΙΙ αιώνα) αναζητούν την γενεαλογία τους στους μυθολογικούς ήρωες της Αθήνας, τους οποίους τοποθετούν στη βάση της νέας τοπικής ταυτότητας, που κατασκευάζουν για τον εαυτόν τους. (Βερνίκος & Δασκαλοπούλου, 1999: 15-21). Η Ακαδημία και το τυπογραφείο της Μοσχόπολης (υπήρξε η πρώτη πόλη με δικό της τυπογραφείο στην Αυτοκρατορία), τροφοδοτούσε το Γένος με βιβλία, τα οποία στην πλειοψηφία τους σχετιζόνταν με τα βασικά θέματα γνώσης, φιλοσοφίας και προόδου στη Δύση.

Τα δύο συστατικά (τα φώτα που ήρθαν από την Γαλλία και η Ρομαντική έννοια του έθνους, που δημιουργήθηκε κάτω από τις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες) βρίσκονται σε άμεση σχέση με τον προβληματισμό που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι Έλληνες λόγιοι της εποχής. Η συζήτηση «εμείς και οι αρχαίοι» (δημοτικιστές-αρχαϊστές) για να αξιοποιηθεί στη συνέχεια σε όφελος του «εμείς», οι Έλληνες, κατά «των ξένων» (Τούρκων κατακτητών)

Οι Έλληνες λόγιοι, που επεξεργάστηκαν την νεοελληνική ιδεολογία, διέθεταν απόφους και ισχυρούς τους άξονες κατασκευής της νέας ταυτότητας του έθνους των Ελλήνων, (κοινή θρησκεία, λαμπρή καταγωγή από τους αρχαίους Έλληνες, ελληνική εθνική ομοιογένεια και πολιτισμική καθαρότητα, πλούσια ιστορία διαρκών εθνικών αγώνων). Αντιλήφθηκαν πρώτοι ότι όλα αυτά έπρεπε να γίνονταν κτήμα του λαού μετά από πέντε αιώνες σκοταδισμού και να προβάλλονταν προς τα έξω ότι ο ελληνικός λαός είναι ο μόνιμος, νόμιμος και ικανότατος δικαιούχος και κληρονόμος αυτής της έξοχης παράδοσης.

ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ – ΑΛΒΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ

Στην Ήπειρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όσο ελάχιστες άλλες επαρχίες, συνυπήρχαν πέντε διαφορετικοί πολιτισμοί, γλώσσες και θρησκευματα. Ο Ελληνισμός αποτελούσε την ισχυρή πραγματικότητα, αλλά και το κοινό υπόστρωμα ταυτότητας της περιοχής.

Η Ήπειρος, συν τη διαχρονική πραγματικότητα, είχε προηγηθεί της εθνικής ελληνικής ιδεολογίας, η οποία, την δεκαετία του 1850 όταν πρωτοεμφανίστηκαν οι πρωτεργάτες του αλβανισμού, είχε ενσαρκωθεί στο νεοσύστατο ελληνικό εθνικό κράτος. Σ' αυτή την πραγματικότητα βρήκε πρόσφορο έδαφος καλλιέργειας και ανάπτυξη η ταυτότητα αλβανισμού και στη συνέχεια του αλβανικού εθνικισμού.

«Όντας ορθόδοξοι, καθολικοί ή μουσουλμάνοι, τα μέλη του δικτύου αλβανισμού ... - αναφέρει η γνωστή βαλκανολόγος *Nathalie Clayer*, -στο μεγαλύτερο μέρος, ήταν με καταγωγή από το βιλαέτι των Ιωαννίνων, ή την περιοχή της Κορυτσάς και άνηκαν στον ελληνικό πολιτισμό. Μερικοί απ' αυτούς είχαν σπουδάσει στη Ζωσιμέα σχολή των Ιωαννίνων. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση των μουσουλμάνων όπως του Ισμαΐλ Κεμάλ Βλιόρα, του Ναΐμ, Αμπντύλ και Σαμί Φράσερι. Ο μόνος που δεν ήταν με καταγωγή από το σημερινό Νότο της Αλβανίας ήταν ο Χριστοφορίδης, αλλά είχε σπουδάσει στη Ζωσιμέα Σχολή.» (Clayer,2007: 215)

Ενδεικτικό είναι το στοιχείο ότι στην ίδρυση του «Συλλόγου εκτύπωσης αλβανικών γραμμάτων» στην Κωνσταντινούπολη, το 1879, ο πρώτος με καθαρά αλβανικό εθνικό πολιτισμό, μετείχαν 28 μέλη. Δέκα ήταν μουσουλμάνοι, τέσσερις καθολικοί και 14 ορθόδοξοι χριστιανοί από το Αργυρόκαστρο και την Κορυτσά. Από τους δέκα μουσουλμάνους, εκτός ενός Ιατρού από την περιοχή της Οχρίδας, όλοι οι άλλοι ήταν από το βιλαέτι των Ιωαννίνων

Ένας λόγος παραπάνω αν προσέξουμε ότι η κατασκευή της ταυτότητας Αλβανός ορθόδοξος στην Ήπειρο, (ως ρουμ μιλέτ) επί το πλείστον είχε πραγματοποιηθεί, βάση διαφοροποίησης του Έλληνα ορθόδοξου. Η μήση στην αλβανική γλώσσα, αποτελούσε για το αυτόχθον στοιχείο στην περιοχή τον συμβιβασμό με τις λιγότερες συνέπειες για την τήρηση της χριστιανικής πίστης, ταυτιζόμενης τότε με το ελληνικό Γένος. Η αλβανική ήταν στην ουσία η ντε φάκτο επίσημη τοπική γλώσσα της αυτοκρατορίας, εφόσον οι Αλβανοί μουσουλμάνοι εκπροσωπούσαν την αυτοκρατορική εξουσία στην περιοχή. (Αν δεν ήταν Αλβανοί εξισλαμισμένοι από το Βορά, ήταν βόρειοι που είχαν διεισδύσει στην Ήπειρο από το ΧΙΥ κυρίως αιώνα και είχαν εξισλαμιστεί). Αυτό σημαίνει ότι οι νεόκοποι Αλβανοί ορθόδοξοι ήταν κληρονόμοι ενός κοινού ελληνικού υποστρώματος. Φορείς του παραδοσιακού Ηπειρώτικου και Ελληνικού πολιτισμού, της ελληνικής μυθολογίας, ηθών και εθίμων, διαφοροποιημένοι πολιτιστικά στη γλώσσα. Την ίδια διαδρομή είχε κάνει στην ίδια περιοχή και ο Μπεκτασισμός για να πετύχει τα ίδια αποτελέσματα, αλλά με βάση το θρήσκευμα.

ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Πάνω σ' αυτή την πραγματικότητα διαμορφώνονται οι ιδιαιτερότητες της ιδεολογίας του αλβανικού εθνικού κινήματος (Εθνική Αναγέννηση). Αναπτύσσεται κυρίως ως εθνικισμός της διασποράς με την έννοια εκτός των εδαφών κατοικημένων από Αλβανούς. (Ελλάδα, Νότια Ιταλία, Ρουμανία, Κωνσταντινούπολη, Αίγυπτος κλπ) Ιδεολογικά δανείζεται τα πρότυπα της νεοελληνικής ιδεολογίας. Συνδυάζει τα δύο αντίρροπα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής: - τον Διαφωτισμό και τον Ρομαντισμό.

Όσον αφορά τον Διαφωτισμό βρίσκει γερά στηρίγματα στον δυτικό παράγοντα, κυρίως στους προτεστάντες. Περικλείεται στο στίχο του ιδεολόγου, ποιητή και συγγραφέα της αλβανικής εθνικής αναγέννησης, Ναϊμ Φράσσερι, ...«Μον' το φώς της γνώσης μπροστά θα μας οδηγήσει...». Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην καλλιέργεια της γλώσσας

«Γλώσσα ίσον έθνος», έλεγε ο συντάχτης του πρώτου αλφάβητου της αλβανικής (1848), Ναουμ Βεκιλχάρτζι.

Οι Αρμπερέσιδες της Ιταλίας, οι οποίοι έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην διαμόρφωση της αλβανικής εθνικής ιδεολογίας και κατασκευής της ταυτότητας αλβανισμού, επέλεξαν έναν διπλό δρόμο για την εθνική αφύπνιση: Εκδόσεις για την ιστορία και τη γλώσσα των Αλβανών και συγγραφή λογοτεχνικών έργων στην αλβανική. Την περίοδο από το 1849 μέχρι και το 1908, δοκιμάστηκαν περίπου 30 αλφάβητα για την αλβανική γλώσσα. Υπήρξε σφοδρή η αντιπαράθεση για το είδος γραμμάτων που θα χρησιμοποιούνταν. Από την μία πλευρά ήταν οι υποστηρικτές των αλβανικών αλφάβητων με ελληνικά γράμματα και από την άλλη οι υποστηρικτές των αλφάβητων με λατινικούς χαρακτήρες. Δεν έλειπαν εντούτοις και οι υποστηρικτές των αλφάβητων με αραβικούς χαρακτήρες, που υποστήριζαν κυρίως Αλβανοί μουσουλμάνοι λόγιοι. Υπερίσχυσε η υποστηριζόμενη από τους προτεστάντες πρόταση για αλφάβητο της αλβανικής με λατινικούς χαρακτήρες, που καθιερώθηκε το 1908

Όσον αφορά την ρομαντική αναδρομή για την αναζήτηση του ένδοξου παρελθόντος και της αφετηρίας της αλβανικής εθνογέννησης, οι Αλβανοί λόγιοι, από την μία πλευρά θεωρούν τους Αλβανούς τμήμα των Ελλήνων. Από την άλλη διεκδικούν προγενέστερη προέλευση, σε σχέση με τους Έλληνες. Ισχυρίζονται ότι είναι απόγονοι των Πελασγών. Πρόκειται για ισχυρισμό που πιστεύουν ότι θα τους δικαιώσει στη μετέπειτα προσδοκία οικειοποίησης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού μυθολογίας και ένδοξης ιστορίας

Στο δικό του Αλφάβητο και την ελληνική γραμματική στην αλβανική, ο Ιωάννης Βρέτος, γνωστή προσωπικότητα της Αλβανικής Αναγέννησης, επισημαίνει ότι «η Αλβανία ήταν στενά συνδεμένη με τον Ελληνισμό» και ότι «ο αλβανικός λαός (μιλέτι) ήταν κλάδος των Ελλήνων με τους οποίους αναμίχτηκε, τηρώντας τα ίδια έθιμα, τις ίδιες ενδυμασίες και θρήσκευμα». (Βρέτος, 1866)

Κατά την Nathalie Clayer (Clayer, 2007:191), σε γραπτή εισήγησή του περίπου το 1860 περίπου, ο Κωνσταντίνος Χριστοφορίδης σε μια προσπάθεια να πείσει την British and Foreign Bible society, σχετικά με την χρησιμότητα των μεταφράσεών του σε όφελος της καλλιέργειας της αλβανικής γλώσσας ανέφερε ότι τα ήθη, έθιμα και οι ενδυμασίες των Αλβανών ήταν κοινά με των Ελλήνων και αυτό οφείλεται στην κοινή πελασγική καταγωγή.

Η ιδέα του ελληνισμού στην κατασκευή της ταυτότητας Αλβανισμού πέρασε σε τέσσερα στάδια. Από πλήρη ταύτιση με τον Ελληνισμό, σε κίνητρο ενίσχυσης του αλβανισμού είτε ως ταύτιση, είτε ως αντίδραση, για να φτάσει στο τρίτο στάδιο, την ανοιχτή αντιπαράθεση με την Ελλάδα και τον Ελληνισμό, ως μέσο για τον καλύτερο αλβανικό εθνικό αυτοπροσδιορισμό, ως άτομο και ως σύνολο, την οποία συναντούμε ακόμα και σήμερα. Το τέταρτο στάδιο, αποτελεί άμεση συνέχεια του τρίτου και αφορά την οικειοποίηση μέσω παραχάραξης, σε όφελος του αλβανισμού, των ελληνικών διαχρονικών επιτευγμάτων, -μυθολογίας και πολιτισμού, καταγωγής και ιστορίας.

Δεν υπάρχουν δεδομένες χρονικές περιόδους, κυρίως για το πρώτο και δεύτερο στάδιο. Η ταύτιση με τον Ελληνισμό, αφορά ειδικά τους πρωτεργάτες του αλβανισμού γύρω από το 1850. Το δεύτερο αφορά την περίοδο της δειλής

δημιουργίας του δικτύου εκπροσώπων αλβανισμού μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο. (Η εφημερίδα Πελασγός, 1860 του Αναστάση Πηγαίου από το Λέκκη Τεπελενίου, απ' όπου καταγόταν και ο Θανάσης Βάγιας, αποτέλεσε το βασικό βήμα σχετικά με τη θέμα αυτό. «Μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο το κίνητρο του ελληνισμού εντός της βασιλείας της Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποτέλεσε τη βάση ενίσχυσης του κινήματος που στήριζε την αλβανική ταυτότητα, είτε ως ταύτιση, είτε ως αντίδραση» Προσθέτει ότι η αλβανική ταυτότητα, υπό την σύγχρονη έννοια, κατασκευάστηκε από τους αρμπερέσιδες της Ιταλίας μέσω σύγκρισης με την υπέρτερη καθολική ομάδα και γύρω από την υπόθεση της διάκρισης *αλβανός/έλληνας ή uniat/σχισματικός* (Clayer, 2007:176)

Το τρίτο στάδιο φέρει ως επίσημη ημερομηνία τον Ιούνιο του 1878, που παραπέμπει στη σύγκλιση της αλβανικής Λίγκας της Πριζρένης. (Η Λίγκα στην ουσία επισημοποιεί την ταύτιση των συμφερόντων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τους Αλβανούς στα κατοικημένα απ' αυτούς εδάφη στην Νοτιοανατολική Ευρώπη.) Την ίδια ακριβώς περίοδο σημειώνεται η ταύτιση των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων, κυρίως Ιταλίας και Αυστροουγγαρίας, για την ίδρυση του αλβανικού κράτους, κατά της Ελλάδας. «*Η ιδιαιτερότητα των εκδόσεων σχετικά με την καταγωγή και τη γλώσσα του έθνους, αφορούσε την κατασκευή μιας αλβανικής ταυτότητας, αξιολοιώντας στο μεγαλύτερο μέρος την διαφοροποίηση από την ελληνική ταυτότητα...*» (Clayer, 2007:154)

Το τέταρτο στάδιο έχει αφετηρία στις αρχές του XIX αιώνα, 1809, όταν ο Angelo Masci, στο βιβλίο του, «*Διάλεξη για την καταγωγή, τα έθιμα και την τωρινή κατάσταση του αλβανικού έθνους*» ισχυρίστηκε ότι οι Έλληνες ήταν απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων, ενώ οι Αλβανοί ήταν απόγονοι των Ηπειρωτών, (με την έννοια των Πελασγών) των Μακεδόνων και των Ιλλυριών. Με βάση τον ισχυρισμό αυτό κατασκεύασε πρώτος το μύθο του αλβανικού έθνους γύρω από το Πύρρο, το Μέγα Αλέξανδρο και το Γεώργιο Καστριώτη. Οι ιδέες του Angelo Masci θα αποτελέσουν την βάση όλης της κοσμοθεωρίας και ιδεολογίας που θα ακολουθήσει. Θα εδραιωθεί με τις εκδόσεις σε όλες τις μορφές φιλολογίας των αδερφών Φράσσερι, στο τελευταίο τέταρτο του XIX αιώνα και θα αποτελέσουν την ανεπιβεβαίωτη αλήθεια για τα σύγχρονα γράμματα, πολιτισμό και εθνική ιδεολογία στην Αλβανία.

Πολιτικά, η εξέλιξη αυτή ανταποκρίνεται στην εναλλασσόμενη θέση Αλβανών και Ελλήνων για την τύχη του αλβανικού λαού σε σχέση με την Ελλάδα. Πέρασε από την στάση ομοιογένειας, που εκδήλωσαν οι Ηπειρώτες, ανεξαρτήτως θρησκευματος κατά την επανάσταση του 1821, στην διαδοχική θέση αναφορικά με την ίδρυση δυαδικού κράτους που συνεχίστηκε μέχρι τα τέλη του XIX-αρχές XX αιώνα. Το συγκεκριμένο στάδιο διαδέχτηκε η θέση αντιμετώπισης της Ελλάδας, ως μόνιμο εχθρό, που τρέφει εδαφικές βλέψεις προς Αλβανία, θέση η οποία αιωρείται ακόμα και σήμερα στα αλβανικά δρώμενα.

Η συγκεκριμένη εξέλιξη σφραγίζει σε αρκετές περιπτώσεις τις θέσεις των λογίων που έφεραν και το μεγαλύτερο βάρος στην κατασκευή της αλβανικής εθνικής ταυτότητας.

Αναφέρουμε λόγου χάρη τον Ευάγγελο Μέξη. Με καταγωγή από το Λάμποβο του εθνικού ευεργέτη Ζάπα της Λιουντζεριάς Αργυροκάστρου. Απόφοιτος της Ζωσιμίας Σχολής Ιωαννίνων. Μεγαλωμένος στην αυλή του Αλή Πασά και σπουδαγμένος στη Δύση. Το 1820 μνήθηκε στη Φιλική Εταιρία και μετείχε στις πρώτες πολεμικές ενέργειες της επανάστασης του 1821. Το 1919 είχε συναντηθεί με τον εκπρόσωπο της British and Foreign Bible society, Pinkerton και ανέλαβε την μετάφραση στην αλβανική με ελληνικό αλφάβητο της Καινής Διαθήκης, εγκαινιάζοντας πρώτος την προτεσταντική αποστολή για την μετάφραση από τα

ελληνικά στα αλβανικά των θρησκευτικών κειμένων. Ο Μέξη ολοκλήρωσε την μετάφραση το 1821 και πέθανε το 1823, κατά τον κλοιό των εξεγερθέντων στην Τριπολιτσά.

Ο Ναούμ Βεκλαχάρτζη (Μπρέδι) (1797-περίπου 1848). Με καταγωγή από χωρίο Μπρέδι, κοντά στο Βυθκούκι της Κορυτσάς από οικογένεια εμπόρων. Το 1819 βρέθηκε στη Βλαχιά, όπου μνήθηκε στη Φιλική Εταιρία. Το 1821 πολέμησε δίπλα στον Υψηλάντη. Το 1824-25 καταπιάστηκε από την ιδέα σύνταξης ενός αλβανικού αλφαβήτου το οποίο έκδωσε 20 χρόνια αργότερα, το 1844. Αναπτύσσει την ιδέα του έθνους πάνω από τα θρησκευτικά (θεωρεί τα θρησκευτικά, εκτός της ορθοδοξία, υπαίτιους του αλβανικού εθνικού μαρασμού).

Ο Ιωάννης Βρέτος, με καταγωγή από το Ποστενάνι της Κολόνια. Σπούδασε Ζωσιμεία. Εδώ έγραψε το ποίημα για τον Γεώργιο Καστριώτη Σκεντέρμπεη, (αργότερα εθνικό ήρωα της Αλβανίας), τον οποίο εκθειάζει ως τον ορθόδοξο Ηπειρώτη ήρωα κατά των Οθωμανών. Το 1855 γράφει τη «Γραμματική της ομιλούμενης ελληνικής γλώσσας στην αλβανική», θεωρεί ότι οι Αλβανοί είναι κλάδος των Ελλήνων με κοινά έθιμα, ενδυμασίες και θρήσκευμα, επιμένει ότι η γλώσσας της γνώσης και γραφής για τους Αλβανούς είναι η ελληνική. Το 1867-69, μετέχει ενεργά στις δραστηριότητες για το αλβανικό αλφάβητο και τη γραφή της αλβανικής. Υποστηρίζει ένα αλφάβητο με λατινικούς χαρακτήρες. Όσο για τους ελληνικούς χαρακτήρες στην αλβανική επικαλείται την κοινή πελασγική ρίζα Ελλήνων και Αλβανών. Το 1879 τάσσεται καθαρά υπέρ του λατινικού αλφάβητου για την αλβανική. Λίγο πριν την άφιξη των ρωσικών στρατευμάτων έξω από τις πύλες της Πόλης, μετέχει σε αντιπροσωπεία Αλβανών που προτείνει στις οσμανικές αρχές την οργάνωση αλβανικών ταγμάτων εθελοντών κατά της Ελλάδας. Μετά το 1878 τάσσεται κατά της Ένωσης της Ηπείρου με την Ελλάδα. Συνεχίζει την έντονη αλβανική πατριωτική δραστηριότητά του για να κατέχει σήμερα μια τιμητική θέση των αγωνιστών της αλβανικής αναγέννησης.

Ο Κ. Χριστοφορίδης με καταγωγή από το Ελμπασάνι στη μέση Αλβανία (1809–1895). Σπούδασε Ζωσιμεία. Πίστευε στην κοινή καταγωγή Ελλήνων και Αλβανών ως απόγονων των Πελασγών με κοινά ήθη και έθιμα. Το ενδιαφέρον για την αλβανική προξένησε ο George Hahn, πρόξενος της Αυστρίας στα Ιωάννινα. Στο δεύτερο μισό του XIX αιώνα θα μετατραπεί σε στυλοβάτης της μεταφραστικής δραστηριότητας των ιερών κειμένων από τη Βιβλική Εταιρία. Κατά τη δεκαετία του 1860 ζητάει και ένα αραβικό αλφάβητο για Αλβανούς μουσουλμάνους. Προετοιμάζει το πρώτο ερμηνευτικό λεξικό της αλβανικής με βάση την ελληνική.

Ο Αναστάσης Πυγαίος με καταγωγή από το Λέκλη Τεπελενίου. Σπούδασε Ζωσιμεία και δίδαξε σε πολλά μέρη της Αυτοκρατορίας. Είναι ο εκδότης της πρώτης εφημερίδας, 1860, στη Λαμία που ασχολήθηκε με το αλβανικό ζήτημα. Πίστευε στην κοινή καταγωγή των Ελλήνων και Αλβανών και ότι η αλβανική ήταν κλάδος της ελληνικής και γράφονταν μονίμως μέσω της ελληνικής. Σε μια πρώτη φάση πίστευε στην ανάγκη ελάχιστης ανάπτυξης και καλλιέργειας της αλβανικής, με σκοπό τα μεγαλύτερα περιθώρια ενίσχυσης του ελληνισμού στο λαό. Αργότερα επένδυσε για την ολόπλευρη καλλιέργεια της αλβανικής, τη σύνταξη διδακτικών και θρησκευτικών κειμένων στην αλβανική, αντιμετωπίζοντας την ελληνική ως γλώσσα της ανωτάτης παιδείας.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι προτεστάντες, οι οποίοι μέσω της British and Foreign Bible society, έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην «καλλιέργεια» πολλών τοπικών γλωσσών, είχαν καταφέρει να έχουν υπό την επιρροή τους και στην υπηρεσία τους σχεδόν όλη την αφρόκρεμα των Αλβανών ιδεολόγων κυρίως χριστιανικής προέλευσης. Ταυτόχρονα η British and Foreign Bible society έπαιζε

σπουδαίο ρόλο στο συντονισμό του δικτύου αλβανισμού προωθώντας τα συμφέροντα της Δύσης. Είναι αυτός ο λόγος που σήμερα, παρά το γεγονός ότι ο προτεσταντισμός δεν απόκτησε ποίμνιο στην Αλβανία, εκτός από μια μικρή κοινότητα στην Κορυτσά στα τέλη του XIX αιώνα, οι αλβανικές αρχές αναγνωρίζουν επίσημα το προτεσταντικό θρήσκευμα στη χώρα, όπως και το ρόλο στην ίδρυση και καλλιέργεια του αλβανικού εθνικισμού.

ΟΙ ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ

Διαφορετικά από τους υπόλοιπους λαούς της Ευρωπαϊκής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο αλβανικός εθνικισμός, δεν εξελίχτηκε με γνώμονα τις εσωτερικές εθνικές διεργασίες και ανάγκες. Ο επιφανής Αλβανός διανοούμενος και εθνολόγος Εκρεμ Τσιαμπέι αναφέρει σχετικά ότι «Η λαϊκή ποίηση δεν επηρέασε στην εθνική αφύπνιση της Αλβανίας, διότι δεν είχε καμιά σχέση με τη νέα αυτή πραγματικότητα. Εισήχθη από τους μορφωμένους και χρησίμευσε ως ιδεολογία για την ικανοποίηση των άμεσων συμφερόντων των ατόμων ή της ομάδας» (Çabej. 1994:107)

Το κενό εθνικών εσωτερικών διεργασιών οφείλεται στη συγκριτικά σχετικά όψιμη, αλλά κυρίως ιδιόμορφη ιστορική διάπλαση του Αλβανικού λαού. Οφείλεται επίσης στην προχωρημένη προσκόλληση του αλβανικού λαού στις δομές και φύση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

«Εκδηλώθηκε αργότερα διότι η πίστη των μουσουλμάνων στην Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ισχυρότερη...» (Clayer.2007:10)

Εντούτοις, η απόφαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να εμπιστευτεί στους Αλβανούς την διαδοχή της στην Βαλκανική, βάση της καλλιεργημένης κοινότητας συμφερόντων και η ταύτιση συμφερόντων δυτικών κρατών για την ίδρυση αλβανικού κράτους, οδήγησαν τον αλβανικό εθνικισμό να στραφεί από την αντιπαράθεση «εμείς» και «οι ξένοι κατακτητές» (η Τουρκοκρατία), χαρακτηριστικό για όλους τους λαούς στη περιοχή, στην αντιπαράθεση «εμείς» και «οι γείτονες»- οι Έλληνες και η Ελλάδα.

Συνεπώς η κατασκευή της αλβανικής εθνικής ταυτότητας και του αλβανικού κράτους, υπήρξε προϊόν συγκυριών και συσχετισμών των γενικότερων εξελίξεων και προοπτικής της απαλλαγμένης από την Οθωμανική Αυτοκρατορία Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Διακρίνουμε τέσσερις παράγοντες που σημάδεψαν την αφετηρία, την πορεία και την στέψη του αλβανικού εθνικισμού:

α. Την ίδρυση στη Δύση της Αλβανολογίας, αρχές XIX αιώνα, για να υποστηρίξει τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, τα οποία συνέπιπταν με εδάφη κατοικημένα επί το πλείστον από Αλβανούς. «Τα πρώτα κατασκευάσματα του αλβανισμού ήταν επίσης αποτέλεσμα της δυναμικής που προώθησαν οι δυτικοί άνθρωποι των γραμμάτων και περιηγητές, από την μία πλευρά και προτεστάντες απόστολοι από την άλλη.» (Clayer.2007:169)

β. Την ταύτιση των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων με την κοινότητα συμφερόντων που είχε καλλιεργήσει η Οθωμανική Αυτοκρατορία με το αλβανικό στοιχείο.

γ. Την εθνική διαφοροποίηση μερικών Αρβανιτών στην Ιταλία και Αλβανών στην ευρύτερη αλβανική διασπορά, οι οποίοι άλλαξαν «εθνικό στρατόπεδο», από υποστήριξη του Ελληνισμού στο αντίθετο.

δ. Την διάδοση των ιερών κειμένων από τους προτεστάντες και την πολιτική χειραφέτηση των νέων εθνών κρατών στην Βαλκανική, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Έλληνες.

ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Παρά την ταύτιση των συμφερόντων όλων εκείνων των παραγόντων που αποφάσιζαν την συγκεκριμένη περίοδο τις τύχες των λαών των Βαλκανίων, το εγχείρημα κατασκευής λειτουργικής εθνικής ταυτότητας δεν ήταν εύκολο.

Απαιτούνταν η θεμελίωση του δικαιώματος πλήρους ελέγχου συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, που μέσα από επαναστατικές, ή πολιτικές διεργασίες θα ορίζονταν ως η εθνική επικράτεια. Η επίτευξη αυτού του στόχου προϋπόθετε την εύρεση, καλλιέργεια και ανάδειξη ενός συστήματος πειστικών μύθων και μυθολογίας, λαμπρής καταγωγής, εθνογέννησης και γενεαλογίας τα οποία διαθέτουν το κοινό νόημα της δήλωσης μιας διαρκούς, αδιάλειπτης παρουσίας των εκάστοτε πληθυσμών στο διεκδικούμενο γεωγραφικό και πολιτιστικό χώρο. Παράλληλα, χρειαζόνταν να συμβαδίσουν τα άλλα συστατικά του έθνους, κυρίως το θρήσκευμα, η γλώσσα, τα ήθη και έθιμα κλπ.

ΤΟ ΕΜΠΟΔΙΟ ΠΟΙΚΙΛΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Οι εθνικισμοί στα Βαλκάνια, του XIX αιώνα ήταν στενά συνδεδεμένοι με την τύχη των χριστιανικών πληθυσμών υπό την υπεράσπιση των Μεγάλων Δυνάμεων. Ξεκάθαρη ιδιαιτερότητα συγκριτικά με τους υπόλοιπους εθνικισμούς, αποτελεί ο αλβανικός εθνικισμός. «Και οφείλεται αυτό στην ποικιλία των θρησκευμάτων». (Clayer, 2007:10).

Ο γνωστός Αλβανός λόγιος Eqrem Vlora μας δίνει την κάτωθι εικόνα σχετικά με την εθνικότητα των αλβανικών πληθυσμών. «Στις αρχές του XX αιώνα, η πλειοψηφία του αλβανικού λαού ήταν παθητική και κανείς δεν αισθανόταν ότι άνηκε σε κάποιο λαό». Σύμφωνα με τον Βλιόρα, «υπήρχαν δυο πολύ χωριστά μέτωπα. Στο ένα εντοπιζόνταν τα $\frac{3}{4}$ του πληθυσμού, όπου στην ερώτηση «τι είσαι εσύ», απαντούσε «μουσουλμάνος δόξα τω θεό» Το τέταρτο που έμενε, οι ορθόδοξοι και σε μικρότερη κλίμακα οι καθολικοί, αποκαλούνταν καούρηδες γκιαούρηδες, δλδ «χωρίς θρήσκευμα –άθεοι» και κατ' ένα τρόπο οι μουσουλμάνοι τους αντιμετώπιζαν ως ένα ξένο στοιχείο εντός του αλβανικού λαού» (Vlora, 2002:156)

«Εμείς οι Αλβανοί έχουμε πολύ παράξενες ιδέες», είπε ένας προύχοντας στην Ιντίθ Ντέραμ. «Ασπαζόμαστε οποιαδήποτε μορφή θρησκείας μας αφήνει ελεύθερους να οπλοφορούμε. Γι' αυτό οι περισσότεροι είμαστε μουσουλμάνοι» (Durham,1905:51)

Στο ίδιο μήκος κύματος και η διαπίστωση του φιλαλβανού αλβανολόγου Johann Georg Hahn «Το γεγονός [ότι οι Αλβανοί εξισλαμίστηκαν] πρέπει να αποτελεί ιδιαιτερότητα για τον χαρακτήρα των Αλβανών' ο Έλληνας και ο Βλάχος θυσιάζουν την πολιτική τους ελευθερία για το θρήσκευμα, ενώ ο Αλβανός υποδουλώνεται σε μια τέτοια μεγάλη πίεση τόσο που πληρώνει την ελευθερία με το θρήσκευμα των προγόνων του...» (Hahn, 1854:35)

Από τη δική του σκοπιά ο N. Malkoim προσδιορίζει την «αδιαφορία για τη θρησκεία» (indifference to religion) των Αλβανών, ως έναν από τους βασικούς μύθους, στη βάση των οποίων συγκροτήθηκε η αλβανική εθνική ταυτότητα.

Στις συγκεκριμένες καταστάσεις οι Αλβανοί λόγιοι προώθησαν μια ιδιόμορφη αντίληψη περί των σχέσεων θρησκείας και εθνικής ταυτότητας, η οποία βρήκε την ιδανική της έκφραση στο γνωστό στίχο του ποιητή και ιδεολόγου της αλβανικής Εθνικής Αναγέννησης Pashko Vasa. Καλεί τους συμπατριώτες του «Να μη προσέξουν τζαμί ή εκκλησία /Ο αλβανισμός είναι του αλβανού η θρησκεία». Η θέση

του αποτελεί την κεντρική ιδέα στην αλβανική εθνική ιδεολογία, γεγονός που δείχνει από μόνο του ότι η θρησκεία κάθε άλλο παρά αδιάφορη ήταν.

Η κατασκευή του συγκεκριμένου ιδεολογικού δόγματος δεν συνέβαλε απλώς στην υπερπήδηση του βασικού κριτηρίου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για την κατασκευή συλλογικών εθνικών ταυτοτήτων, που ήταν η ενιαία θρησκεία. Αποτελούσε μια ιδεολογική επιλογή και εθνική επιθυμία σε μια ιστορική πραγματικότητα εντελώς διαφορετική. Συνέβαλε πρώτα στην άμβλυνση της σκληρυμένης αντιπαράθεσης βορά –νότου (γκέγκιδες–τόσκιδες), που είχε πάρει την μορφή μουσουλμάνοι-χριστιανοί (ορθόδοξοι). Μια τέτοια εξέλιξη έκανε ευκολότερο το δρόμο προς την αναζήτηση μιας κοινής ένδοξης πηγής καταγωγής και μύθων εθνογέννησης.

Οι μελετητές δικαίως παρατήρησαν την τυπική σχέση του αλβανού με το καθεαυτού θρήσκευμα, (Ένα επιπλέον στοιχείο που επιβεβαιώνει την αρκετά όσιμη παρουσία τους στα σημερινά εδάφη), κυρίως με το μουσουλμανικό.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να προσέξουμε ότι ο ισλαμισμός είχε καταλάβει το βασικό στοιχείο προσδιορισμού ταυτότητας, όπως είναι το δημοτικό τραγούδι. Ο επιφανής Αλβανός επιστήμονας αλβανολογίας E. Çabej με στόχο την ερμηνεία της αλβανικής εθνογέννησης αναφέρεται στο δημοτικό τραγούδι. Παρατηρεί ότι, με εξαίρεση την Ελλάδα τα νέα επικά τραγούδια, (ακριτικά) στη Βαλκανική έχουν αφετηρία τον ΧΙΥ αιώνα. Αναπτύσσονται σε αντιπαράθεση με την Τουρκία και επηρεάζονται άμεσα από τον Διγενή Ακρίτα, που υπερασπίζεται τα άκρα της ορθόδοξης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από την ανερχόμενη οσμανική επιδρομή. Στα αλβανικά ακριτικά έπη, διαφορετικά από τους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς (και Ευρωπαίους), οι ήρωες των οποίων είναι χριστιανοί, οι πρωταγωνιστές τους είναι μωαμεθανοί και μάχονται για την υπεράσπιση των άκρων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας έναντι χριστιανών εχτρών. Μαζί με το θρήσκευμα άλλαξαν και τα ονόματα των ηρώων τους στη λαϊκή παράδοση. Το ίδιο φαινόμενο συνέβηκε όχι μόνο στα ακριτικά έπη, αλλά και στις γνωστές παραλογές, κοινές σε όλους τους βαλκανικούς λαούς. (Çabej, 1994:37-42).

Συνεπώς, το δόγμα του αλβανισμού, έσπευδε να συγκαλύψει τον μουσουλμανισμό και να εξουδετερώσει τον ορθόδοξο χριστιανισμό, στο βωμό κυρίως της αντιπαράθεσης με την Ελλάδα.

Το ίδιο σχήμα εφάρμοσε στη δεκαετία του 60-70 το κομμουνιστικό καθεστώς. Ο επίσημος αθεϊσμός του προσέβλεπε στην ενίσχυση της εσωτερικής κομμουνιστικής συνοχής και ενότητας, συγκαλύπτοντας την οθωμανική νοοτροπία και παράδοση και παραγκωνίζοντας την ορθόδοξη και γενικότερα χριστιανική.

Το φαινόμενο παρατηρείται και κατά την περίοδο μεταπολίτευσης στην Αλβανία. Με αφορμή την ελληνική καταγωγή του Αρχιεπισκόπου της Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, γενικώς η ορθόδοξη πίστη στη χώρα νιώθει μειονεκτική στον εθνικό λόγο, όταν αυτός ο λόγος προσδιορίζεται με σημείο αναφοράς τον αλβανικό ανθελληνισμό. Τα δύο δεν μπορεί να πάνε μαζί.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Μια άλλη ιδιαιτερότητα του αλβανικού εθνικισμού είναι ότι θα επεξεργαστεί στηριζόμενος κυρίως στη γλώσσα και όχι στο θρήσκευμα όπως στην περίπτωση των άλλων εθνικισμών στην περιοχή.... (Clayer,2007:11) Το εγχείρημα αυτό ακολουθεί εκείνο της καταγωγής. Οι Αλβανοί λόγιοι διατυπώνουν ότι η αλβανική γλώσσα αποτελεί συνέχεια της Ιλλυρικής με αρχέγονη πηγή την Πελασγική. Την ίδια πορεία αποδίδουν και στο θέμα καταγωγής και εθνογέννησης.

Στην καλύτερη περίπτωση, ή παρερμηνεύουν τα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων, ή δανείζονται αναξιόπιστες επιστημονικά πηγές. Στην κατασκευή του μύθου αυτού καταπιάνονται από τη φήμη και ακολουθούν την πραγματικότητα παρερμηνεύοντας συνειδητά γεγονότα του παρελθόντος. Γενικώς, με στόχο την κατασκευή μιας γενεαλογίας, που θα κάνει περήφανους στο εσωτερικό τους ομογενείς, επιλέγουν την αυθαιρεσία διάπλασης του μύθου. Στις μετέπειτα ιστορικές φάσεις επικαλούνται τον αυθαίρετα κατασκευασμένο από τους ίδιους μύθο, ως ιστορικό τεκμήριο. Για να στερεώσουν αυτό το είδος μυθολογίας επιλέγουν την αντιπαράθεση με την επιβεβαιωμένη επιστημονικά θεωρία σχετικά με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, που παραπέμπει σε συνέχεια σε ανθελληνισμό.

Όπως αναφέραμε την ιδέα αυτή επινόησε από τις αρχές του XIX αιώνα ο Angelo Masci, αρβανίτης της Ιταλίας. «Εάν οι Μακεδόνες, οι Ιλλυριοί, οι Ηπειρώτες μιλούν την ίδια γλώσσα, αλλά διαφορετική από εκείνη των Ελλήνων εάν αυτοί μοιάζουν μεταξύ τους και διαφέρουν από τους Έλληνες, μπορεί μήπως να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι οι σημερινοί Αλβανοί είναι ιθαγενείς στα μέρη που κατοικούν και ότι αυτοί είναι οι πραγματικοί απόγονοι αυτών των αρχαίων και γενναίων εθνών;» (*Masci, 1809: 158*)

Ο Δανός γεωγράφος και δημοσιογράφος Malte-Brun την ίδια χρονιά σχολίασε τα όσα αναφέρει ο Angelo Masci αναφέροντας ότι όχι μόνο δεν γνώριζε τα αποτελέσματα των σύγχρονων ερευνών, αλλά το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρημάτων του ήταν φαντασιώσεις, ότι δεν απαντά σε κάποια ερωτήματα και ότι αυτός επικαλείται τους αρχαίους ιστορικούς μόνο σε ο, τι χρειάζεται να υποστηρίξει τις υποθέσεις του.

Παραταύτα, οι ιδέες του Angelo Masci θα αποτελέσουν την βάση όλης της κοσμοθεωρίας και ιδεολογίας που θα ακολουθήσει μέχρι τις ημέρες μας ως αδιαμφισβήτητη πλέον αλήθεια.

Ο Giuseppe Crispi (1781-1859), καθηγητής της ελληνικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο και πρόεδρος του ελληνο-αλβανικού σεμιναρίου, διατύπωσε το 1831 τη θέση του ότι η αλβανική πηγαίνει μέχρι τους πρωτόγονους Πελασγούς, Φρύγεις, Μακεδόνες και Αιολείς και την κατατάσσει αυτή στο μεγαλύτερο μέρος μητέρα της ελληνικής γλώσσας και πιο ευγενική απ' αυτή.

Ο De Rada (1814-1903) σημαντικότερος εκ' των αρμπερέσιδων της Ιταλίας, όσον αφορά την καλλιέργεια της ιδεολογίας αλβανισμού, καθηγητής της ελληνικής και λατινικής, στο κολέγιο San Demetrio Corone, ασπάζεται τις ίδιες θέσεις. Η αλβανική γλώσσα και έθνος, ισχυρίζεται, ότι προηγούνται των αντίστοιχων ελληνικών. Ο ελληνικός πολυθεϊσμός ήταν κατά τον De Rada συστηματοποίηση της θρησκείας των Πελασγών.

Το 1854, ο Johann Georg von Hahn, ο οποίος γνώρισε την αλβανική από δύο νεαρούς Αλβανούς φοιτητές στη Ζωσιμέα σχολή, όντας πρόξενος των Αυστριακών στα Ιωάννινα, έκδωσε το τρίτομο έργο του αφιερωμένο στους αλβανούς και τη γλώσσα τους, επιδιώκοντας να επιβεβαιώσει ότι οι Αλβανοί είναι αυτόχθονες και η γλώσσας τους συνέχεια της πελασγικής.

Μέσω αναλογιών σε έθιμα των αλβανών, ελλήνων και ρωμαίων πάσχιζε να δείξει μια κοινή πελασγική καταγωγή. Εξηγεί με την απομόνωση το γεγονός ότι οι Αλβανοί έχουν διατηρήσει τα αρχαία έθιμά τους άθικτα (το νόμο της βεντέτας, την εκδίκηση την κοινωνική οργάνωση σε φυλές) και έχουν μείνει σε ένα επίπεδο πολιτισμού το οποίο οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι, το είχαν αφήσει πίσω από τότε που εισήρθαν στην ιστορική περίοδο.

Εκείνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι ο εντοπισμός στη σημερινή αλβανική «ατόφιων» γλωσσικών στοιχείων, κυρίως λέξεων, από γλώσσες όπως η

θρακική, πιθανόν η ιλλυρική, η ρουμανική, είτε ακόμα αρχαιοελληνικές λέξεις ή λέξεις που δεν εξηγούνται με την αρχαιοελληνική ή κάποια άλλη γλώσσα, σημαίνει ότι οι σημερινοί Αλβανοί ήρθαν σε επαφή με λαούς και γλώσσες υπό εξαφάνιση, δανείστηκαν απ'αυτούς γλωσσικά, πολιτιστικά και εθμικά στοιχεία και στη συνέχεια, λόγω της απομόνωσης στα βουνά (θεωρία την οποία δέχονται διαχρονικά μέχρι σήμερα όλοι οι μελετητές), διατήρησαν τα στοιχεία αυτά και τα ανέπτυξαν στην δική τους ιδιόμορφη εσωστρεφή εξέλιξη.

Οι Αλβανοί συγγραφείς της Αλβανικής Αναγέννησης άδραξαν με ενθουσιασμό την ιδέα του Hahní 1854, ότι η Ιλλυρική ήταν ταυτόσημη με την πελασγική. Ο κορυφαίος των Αλβανών εθνολόγος, Eqrem Çabej δεν αποδέχτηκε ποτέ επιστημονικά τη συνέχεια της Αλβανικής από την Ιλλυρική. Τόσο το περισσότερο δεν ασχολήθηκε να εντοπίσει σχέσεις της αλβανικής με την πελασγική. (Çabej, 1976: 69)

«Μεταξύ των εκπροσώπων των επερχόμενων γενεών που είδαν «την αναγέννηση της Ελλάδας», αναφέρει η γαλλίδα βαλκανολόγος N. Clayer, η διαφορά Αλβανός / Έλληνας αποτέλεσε ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του αλβανισμού τους. Το ιστορικό και φιλολογικό εγχείρημά τους θα στηρίζεται πολύ περισσότερο στα αποτελέσματα της δυτικής επιστήμης, ανεξαρτήτως που αυτοί ερμήνευαν αυτά προσαρμόζοντας τα στις θέσεις και θεωρίες τους. Ιδιαίτερα η θεωρία των πελασγών, γι'αυτούς σημαίνει θεωρία που αντιμετωπίζει τους Αλβανούς ως απόγονους των πελασγών, αποτέλεσε το κεντρικό στοιχείο του λόγου τους...» (Clayer,2007:155)

Το πολιτικό και ιδεολογικό μανιφέστο του Ναίμ Φράσερι γραμμένο σε στίχους στην ελληνική καθαρεύουσα «Ο αληθής πόθος των Σκιπετάρων», 1886, αποτελεί τη βάση της εθνικής διεκδίκησης όλης της Αλβανικής Αναγέννησης, αποτελώντας το εμβληματικό ντοκουμέντο του αλβανικού εθνικού κινήματος. Δανειζόμενος, όσο είναι δυνατό το Ομηρικό ύφος και μιμούμενος το Σωλωμό στον «Ύμνο εις την Ελευθερία» από τους πρώτους στίχους του ποιήματος ο Φράσερι σπεύδει να δώσει στους αλβανούς την ένδοξη πελασγική και αρχαιοελληνική καταγωγή.

Οι πελασγοί... «και των Θεών πατέρες ήσαν» και οι Αλβανοί «γόνος γενναιότητας του Αλέξανδρου/ του γενναίου των Αλβανών, του Πύρρου του πρώτου!/ κι απόγονοι του Σκεντέρμπεη ...»

Οι θέσεις αυτές καταλαμβάνουν την ουσία του πολυεδρικού έργου του αδερφού του Σαμί Φράσερι. Αναφέρουμε συγκεκριμένα άρθρο στην εφημερίδα *Basiret*, 21.04.1878. Απευθυνόμενος στο οσμανικό κοινό, χρησιμοποίησε την θεωρία της πελασγικής καταγωγής των Αλβανών, για να τους αναγνώριζε εδαφική νομιμότητα και να επιβεβαίωνε ότι «προηγήθηκαν στα εδάφη τους των Ελλήνων, Σλάβων και Τούρκων. Επιχειρήματα της Πελασγικής καταγωγής τους είναι το γεγονός ότι στην αλβανική διατηρούνται ακόμα και σήμερα λέξεις οι οποίες ανήκουν στον πελασγικό κόσμο, ότι τα ονόματα των ελληνικών θεοτήτων ερμηνεύονται μόνο με την Αλβανική κλπ.

Το πολιτικό εθνικό πρόγραμμα των Αλβανών βρήκε ειδική απήχηση στα επίσημα έγγραφα της Αυτοκρατορίας της τελευταίας δεκαετίας του XIX αιώνα, όπως ήταν οι επετηρίδες (*Salname*) Ο όρος «Αλβανοί» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην επετηρίδα του 1892-93. Παρουσιάζονταν ως οι απόγονοι των αρχαιότερων κατοίκων στην περιοχή, των Πελασγών.

«Η αξιοποίηση της θεωρίας των Πελασγών επέτρεπε την επιβεβαίωση μιας εδαφικής νομιμότητας των Αλβανών και αυτό δεν γινόταν απλώς εξ' ονόματος των Αλβανών αλλά και εξ' ονόματος της Αυτοκρατορίας, πιστά υποκείμενα της οποίας εκείνοι ήσαν» (Clayer. 2007:239)

Ταυτόχρονα εκδηλώνονταν η εναντίωση προς κάθε είδος ελληνικής νομιμότητας. Με βάση την θέση αυτή διαφαίνονταν η επιμονή για να απορριφτεί κάθε σχέση μεταξύ Ελλήνων και Πελασγών και ότι οι Πελασγοί ήταν εκεί πριν τους Έλληνες.

Στην επετηρίδα του βιλαετιού των Ιωαννίνων οι κάτοικοι παρουσιάζονταν ως Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί και κατά περίπτωση και Εβραίοι.

Σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού του βιλαετιού, οι συντάκτες των επετηρίδων επέμεναν στο γεγονός ότι η πλειοψηφία του ήταν μουσουλμάνοι και ότι μεταξύ των μη μουσουλμάνων υπήρχαν και Έλληνες (ρουμ.), Αλβανοί ορθόδοξοι, Βλάχοι και μερικοί Εβραίοι, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων κατοικούσε στα Ιωάννινα» (Salname,1893: 118)

«Σε λεπτομερή στοιχεία σχετικά με τους καζάδες του βιλαετιού, οι συντάκτες διευκρίνιζαν, επίσης συχνά, κατά λανθασμένο τρόπο, ότι όλος ο πληθυσμός άνηκε στο αλβανικό έθνος» (Clayer,2007: 245)

Θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι οι πιο πάνω αναφορές των επετηρίδων (Salname) στην Αλβανία και Αλβανούς είχαν την αφετηρία στα στοιχεία που προσέφερε ο Σαμί Φράσερι στην τουρκική εγκυκλοπαίδεια (Kamus al-alam) την οποία σύνταξε και έκδωσε τη δεκαετία 1880-1890* (Frasheri,1889: 86. 143-148 κλπ)

Η αλβανική ιστοριογραφία και στην σύγχρονη ιστορία, ανεξαρτήτως τις ταλαντεύσεις για τον ορισμό της καταγωγής των Αλβανών από τους Πελασγούς ή τους Ιλλυριούς, όσον αφορά την εθνογέννηση οι θέσεις ήταν πιο σταθερές και σχετίζονται με ο πρόσωπο του Γεώργιου Καστριώτη.

Ο διάσημος σύγχρονος Αλβανός συγγραφέας, Ισμαίλ Κανταρέ, με διάφορες μελέτες δοκίμια ή με λογοτεχνικά έργα επιδιώκει να μεταφέρει την ιστορική στιγμή αλβανικής εθνογέννησης από την εποχή του Γεώργιου Καστριώτη, στην εποχή της κλασικής ελληνικής μυθολογίας ζητώντας μαζί της, πότε ετερότητα, πότε συμβιβασμό και πότε προβάδισμα.

Μέχρι τη δεκαετία του 60 του προηγούμενου αιώνα, η επίσημη θέση της αλβανικής ιστοριογραφίας αναφέρονταν στην πελασγική καταγωγή των Αλβανών. Μέχρι την δεκαετία του 90, επίσημη θέση έγινε αυτή της καταγωγής των Αλβανών από τους Ιλλυριούς.

Σήμερα ανθεί ποικιλοτρόπως η πελασγική καταγωγή των Αλβανών. Το 1999 άνοιξε επίσημα το πράσινο φως στην θέση της πελασγικής καταγωγής των Αλβανών. η Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας με την έκδοση «Η καταγωγή των Αλβανών υπό το φως των μαρτυριών της Αλβανικής γλώσσας» (Prejardhja e shqiptarëve nën dritën e dëshmive të gjuhës shqipe). Το 2008, ο ακαδημαϊκός γλωσσολόγος Shaban Demiraj «Η Ήπειρος, οι Πελασγοί, οι Ετρούσκοι και οι Αλβανοί» (Epiri, pellazgët, etruskët dhe shqiptarët), ισχυρίζεται ότι φέρει περισσότερα στοιχεία περί της θέσης αυτής, ενώ ο Ακαδημαϊκός μουσικολόγος Βασίλι Τόλε σε ένα δεύτερο πρόσφατο δοκίμιο «Γιατί κλάψανε τα άλογα του Αχιλλέα», Τίρανα 2012 διεκδικεί ως πεδίο αλβανικής εθνογέννησης και γενεαλογίας, όλη την γεωγραφία της ελληνικής μυθολογίας και ειδικά της Ηπείρου. Στην προσπάθειά του να στηρίξει την ιδέα ότι το πολυφωνικό ηπειρώτικο τραγούδι, το οποίο οι Αλβανοί προβάλλουν ως το πανάρχαιο έμβλημα αλβανισμού, ισχυρίζεται ότι προηγείται του χορού της ελληνικής τραγωδίας. Λογικό συμπέρασμα, κατ' εκείνον, είναι ότι άμεσοι κληρονόμοι της αρχαίου ελληνικού κόσμου είναι οι σημερινοί αλβανοί.

Το ίδιο θα κάνει στο βιβλίο του «Η Αλβανική και η σανσκριτική» ο γνωστός αλβανός διανοούμενος Πέτρο Ζέι.

Στο εσωτερικό της χώρας και μεταξύ των Αλβανών λειτουργεί πυρετωδώς, ένας αφανής και ταυτόχρονα πανταχού παρόν μηχανισμός διάδοσης και ενίσχυσης της άποψης αυτής, η οποία ακολουθείται από τον γνωστό διαχρονικό ανθελληνισμό.

Βιβλιογραφία

- Bruun M.** 1809, *Essai sur l'origine, les moeurs et l'etat actuel de la nation albanaise*, Paris.
- Clayer N.** 2007, *Aux origines du nationalisme albanais, La naissance d' une nation majoritairement musulmane en Europe*, Paris.
- Çabej, E.** 1976, *Hyrje në historinë e gjuhës shqipe*, I, Tiranë.
- Çabej, E.** 1994, *Shqiptarët midis Perëndimit e Lindjes*, Tiranë.
- Demiraj, Sh.** 2008, *Epiri, pellazgët, etruskët dhe shqiptarët*, Tiranë.
- Durham, E.** 1905, *Burden of the Balkans*, London.
- Fraseri, N.** 1986, *Ο αληθής πόθος των Σκιπετάρων*, Βουκουρέστι.
- Fraseri, S.** 1889, *Kamus al-alam*, Isambull.
- Hahn, J.** 1854, *Albanesische studien*, τόμος 1, Vienne.
- Halecki O.** 1962, *The Limits and Divisions of European History*, New York
- Kadare, I.** 1978, *Biografia e popullit në vargje*, Tiranë.
- Kadare, I.** 1979 [Kush e solli Doruntinën](#) - roman – Tiranë.
- Kadare, I.** 1978 [Ura me tri harqe](#) , Tiranë.
- Kadare, I.** 1998, [Kombi shqiptar në prag të mijëvjeçarit të tretë](#), Tiranë.
- Kadare, I.** 2001, [Eskili, ky humbës i madh](#), Tiranë.
- Kadare, I.** 2011 [Mbi krimin në Ballkan. Letërkëmbim i zymtë](#), Tiranë.
- Malkolm, N.** 2002, *Myths of Albanian national identity*, στο St. Schwandner-Sievers and Bern. J. Fischer (eds), *Albanian identities*, Hurst and Company, London.
- Masci, A.** 1807 *Essai sur l' origine, les moeurs et l' etat actuel de la nation albanaise*, Napoli.
- Shkencave, A.** 1999, *Prejardhja e shqiptarëve nën dritën e dëshmive të gjuhës shqipe*.
- Tole, V.** 2012 *Γιατί κλάψανε τα άλογα του Αχιλλέα*», Αθήνα.
- Vlora E.** 2001, *Kujtime*, τομος I 1885-1912, Τίρανα.
- Βρέτος, I.** 1866, *Γραμματική τις ομιλούμενης ελληνικής γλώσσης εις την αλβανική, τυπογραφ. Βυζαντίδος, Κωνσταντινούπολη.*
- Μαζάουερ. Μ.** 2002, *Τα Βαλκάνια*», 12^η έκδοση, Πατάκη, Αθήνα.
- Κυριακίδου-Νέστορος. Α.** 1986, *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας*, γ. έκδοση Αθήνα.
- Βερνίκος, Ν & Δασκαλοπούλου, Σ.** 1999, *Στις απαρχές της Νεοελληνικής Ιδεολογίας-Το χρονικό της Δρόπολης*, Αθήνα.

18) Ε΄ Πανευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτωβρίου 2014, «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014)», Πρακτικά Ε΄ Συνεδρίου

«Η παιδεία στο χώρο της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας από την ίδρυση του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα»

Η συγκεκριμένη εισήγηση έχει ως στόχο να κάνει μια προσέγγιση του θέματος που σχετίζεται με την εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία, από τότε που αποκαλείται έτσι μέχρι σήμερα. Αν και, εκ πρώτης όψεως, το θέμα φαίνεται απλό, εν τούτης εμπερικλείει αρκετές δυσκολίες. Γι' αυτό επιβάλλεται μια μικρή παράθεση η οποία θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε το εν λόγω θέμα.

Η διαδικασία της δημιουργίας του αλβανικού κράτους στις αρχές του περασμένου αιώνα συνδέθηκε με την προσάρτηση σε αυτό εδαφών στα οποία διέμενε από αρχαιοτάτων χρόνων ελληνικός πληθυσμός. Αυτός ο πληθυσμός αναγνωρίστηκε επίσημα από την αλβανική πλευρά στην Κοινωνία των Εθνών, το 1921, ως μια *ελληνορθόδοξη κοινότητα*, χωρίς καν να προσδιορίζεται το μέγεθος, η φύση ή η γεωγραφική της έκταση. Ο όρος που χρησιμοποιείται στην Κοινωνία των Εθνών, για τον προσδιορισμό της συγκεκριμένης κοινότητας αποκρυσταλλώνεται σιγά-σιγά σε *Εθνική Ελληνική Μειονότητα*. Πήρε αυτή τη μορφή, ιδίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και περισσότερο ως μια πρακτική πραγματικότητα, και όχι με κάποια συγκεκριμένη νομική πράξη. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε όλη την ιστορία του αλβανικού κράτους δικαίου, τόσο για εσωτερική χρήση όσο και στις διμερείς σχέσεις με την Ελλάδα, ή την Διεθνή κοινότητα, δεν υπάρχει μια προσδιοριστική διάταξη σχετικά με τη φύση αυτής της κοινότητας. Το γεγονός αυτό έχει συχνά οδηγήσει σε σύγχυση, σε αβάσιμες αξιώσεις και συγκρούσεις, εις βάρος, πάντα, του πληθυσμού της μειονότητας και την εξυπηρέτηση άλλων συμφερόντων. Η κατάσταση γίνεται πιο ευαίσθητη και πιο εμφανής στον τομέα της εκπαίδευσης, μιας και σύμφωνα με τους κανόνες της κοινωνιολογίας, οι ανθρώπινες ενέργειες εξαρτώνται από το τι ξέρει και γνωρίζει ο καθένας και το είδος και το επίπεδο των γνώσεων προσδιορίζεται από την παιδεία του. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι ουκ ολίγες οι περιπτώσεις που οι λανθασμένες προσπάθειες του αλβανικού κράτους να μετατρέψει την παιδεία στην μητρική γλώσσα σε λειτουργία αντίθετη από την αποστολή την οποία είχε, έχει προκαλέσει έντονες αντιδράσεις των μελών αυτής της μειονότητας ακόμα και σε διεθνές επίπεδο.

Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα αποτελεί το γεγονός της ιστορικής πραγματικότητας της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις ευρύτερες περιοχές της σημερινής Νότιας Αλβανίας. Το φαινόμενο αυτό δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για παρερμηνείες εάν δεν καταστεί σαφής η σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της εθνικής ταυτότητας. Ο εν λόγω χώρος έχει μια μακραίωνη ιστορία ελληνόφωνης παιδείας με σημείο αναφοράς την Μοσχόπολη, η οποία για πολλά χρόνια υπήρξε το κέντρο όπου μορφώνονταν όλη η ευρύτερη περιοχή. Για να καταλάβουμε πόσο σημαντική ήταν η ελληνόφωνη παιδεία εκείνη την εποχή παραθέτουμε την έκθεση του επιθεωρητή παιδείας Χαράλαμπου Δονάτου, ο οποίος το 1915 έγραφε από το Λεσκοβίκι προς το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας: « Η έλλειψη σχολείου θεωρείται το ίδιο με την έλλειψη της εκκλησίας και η κοινότητα που δεν ενδιαφέρεται για τη

λειτουργία του σχολείου με κάθε δυνατό μέσο που διαθέτει, θεωρείται χαμηλού πολιτισμικού επιπέδου. Για το λόγο αυτό, σε όλα τα χριστιανικά χωριά της νότιας Αλβανίας, και όχι μόνο στα ελληνόφωνα, αλλά και στα αλβανόφωνα λειτουργούν σχολεία στην ελληνική γλώσσα, όπου αποκτάται η γνώση και επιτυγχάνεται η κοινωνική ανέλιξη».

Το τρίτο πρόβλημα, με επίσης ιδιαίτερο βάρος, είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει μια σειρά από ιστορικά έγγραφα (και όχι ερμηνείες ή αξιώσεις) γύρω από την εκπαίδευση της μειονότητας, κάτι το οποίο θα βοηθούσε τόσο να καθοριστούν πραγματικές εκπαιδευτικές πολιτικές στο μέλλον, όσο και να απαλλαγεί η κοινή γνώμη από την προκατάληψη και τις πράξεις χειραγώγησης, οι οποίες πολύ εύκολα δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την άνθιση του εθνικισμού.

Ωστόσο, το πρόβλημα αυτό δεν αποτελεί το κυρίως θέμα της εισήγησης αυτής.

Η παιδεία της Εθνικής Ελληνική Μειονότητας της Αλβανίας αποτελεί ένα ξεχωριστό κομμάτι του όλου εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας και έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες και την δική της ιστορία. Είναι αλήθεια ότι έχει ακολουθήσει τα βήματα εξέλιξης της παιδείας του αλβανικού κράτους αλλά, όπως προαναφέρθηκε, δεν έχει δοθεί πάντα η δέουσα προσοχή για τη σωστή μεταρρύθμισή της με σεβασμό στις εθνοτικές ή εθνικές ιδιαιτερότητες των μελών της κοινότητας αυτής. Αυτό συχνά δημιουργεί ένα μειονέκτημα, μιας και τα μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας, αλλά και το σύνολό της, επιδεικνύουν πάντα το ζήλο για γνώση και πολιτισμό, ξέρουν να σέβονται και να τηρούν τους νόμους και δεν έχουν δημιουργήσει ποτέ προβλήματα στην κοινωνία και το κράτος. Αντιθέτως έχουν συμβάλει δυναμικά στην πρόοδο και την εξέλιξη της χώρας.

Η παιδεία της μειονότητας έχει μια μακρά ιστορία, πολύ ευρύτερη εξάπλωση, και παίζει καθοριστικό ρόλο όσον αφορά την εθνική ταυτότητα και την δυνατότητα επιβίωσης της κοινότητας αυτής.

Σύμφωνα με τη μονογραφία του Λευτέρη Ντίλιου «Το Αργυρόκαστρο στους αιώνες, ο νομός και η περιφέρειά του», το πρώτο σχολείο άνοιξε στο Αργυρόκαστρο το 1633, αλλά ήταν στην ελληνική γλώσσα.

Το ίδιο μας επιβεβαιώνει ο καθηγητής Rami Memushaj σε συμπόσιο στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, όπου αναφέρει: «Πριν από την Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας μόνο στην περιοχή Αργυροκάστρου λειτουργούσαν 130 ελληνικά σχολεία, την ίδια στιγμή που η αλβανική διδάσκονταν στο σπίτι. Από το 1927, ο αριθμός των ελληνικών σχολείων στο νομό μειώνεται σε 65.»

Ακόμη και αυτά τα λίγα γεγονότα μας αποδεικνύουν ότι η ιστορία της παιδείας είναι ταυτόχρονα και μέρος της ιστορίας της ελληνικής μειονότητας. Αλλά όσον αφορά την χρονική περίοδο για την οποία γίνεται λόγος, είναι επίσης αναπόσπαστο κομμάτι και της ιστορίας του αλβανικού λαού. Αυτή η ιστορία, στο πλαίσιο της ύπαρξης του αλβανικού κράτους, μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις κύριες περιόδους ακολουθώντας τις πολιτικές εξελίξεις στη χώρα.

Πρώτη περίοδος: Δημιουργία του αλβανικού κράτους μέχρι το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και την εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος.

Δεύτερη περίοδος: Ο μισός αιώνας της κομμουνιστικής δικτατορίας μέχρι την κατάρρευσή της το '90.

Τρίτη περίοδος: Η περίοδος του πολιτικού πλουραλισμού, από τη δεκαετία του '90 μέχρι σήμερα.

Πρώτη περίοδος

Ξεκινάει με την ίδρυση του αλβανικού κράτους, όπου με το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας της 17^{ης} 12. 1913 προσδιορίζονται τα σύνορα Ελλάδας – Αλβανίας, και τμήμα ελληνικού πληθυσμού προσαρτίζεται στο νεοϊδρυθέν αλβανικό κράτος. Η φάση αυτή τελειώνει το 1940 – 44, όπου με την καθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος, διακόπτονται τελείως οι σχέσεις αυτού του πληθυσμού με τον μητροπολιτικό κορμό.

Το πιο πάνω γεγονός επιφέρει μια σειρά σημαντικών ποιοτικών αλλαγών στην κοινωνική και πολιτική ζωή των μελών αυτής της κοινότητας. Από εκείνη τη στιγμή, οι άνθρωποι αυτοί, θα συμπορευτούν με τον αλβανικό πληθυσμό, διαγράφοντας μια σχεδόν κοινή πορεία, διατηρώντας όμως την ιδιαιτερότητά τους.

Το 1921 όταν η Αλβανία αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος από την Κοινωνία των Εθνών, ένας από τους όρους που της τέθηκε ήταν η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων της ΕΕΜ. Στις 2. 10. 1921 η Αλβανία υπέγραψε το σύμφωνο μέλους στην Κοινωνία των Εθνών με το οποίο ανέλαβε ορισμένες δεσμεύσεις όσον αφορά τα δικαιώματα της μειονότητας, οι οποίες ήταν:

- 1) Ελευθερία χρήσης της μητρικής γλώσσας σε διαπροσωπικές και εμπορικές σχέσεις, σε θέματα πίστης, σε δημοσιεύματα όπως και σε δημόσιες συναθροίσεις και ενώπιον των δικαστηρίων.
- 2) Σε περιοχές όπου οι μειονότητες αποτελούν ένα σημαντικό αριθμό του πληθυσμού, η διδασκαλία σε δημόσια σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να γίνεται στη μητρική γλώσσα της μειονότητας.

Οι όροι που τέθηκαν από την Κοινωνία των Εθνών στην Αλβανία περιέχονται στο πρωτόκολλο της Κέρκυρας, το οποίο υπεγράφη το Μάιο 1914 και το Πρωτόκολλο της Καψτίτσα του 28.05.1920.

Όπως προαναφέρθηκε η εκπαίδευση στη νότια Αλβανία και ιδίως στην περιοχή της μειονότητας έχει μια αρχαία παράδοση. Την φροντίδα για τη λειτουργία των σχολείων αυτών μέχρι τότε την είχαν οι κοινότητες με τη βοήθεια των χορηγιών και της εκκλησίας. Έτσι, κάθε κοινότητα φρόντιζε η ίδια για τη λειτουργία του σχολείου της, επομένως όλα αυτά τα σχολεία δεν θεωρούνται δημόσια, αλλά ιδιωτικά. Όταν η Αλβανία έγινε μέλος της Κοινωνίας των Εθνών αυτές οι υποχρεώσεις πέρασαν στο κράτος.

Στο Βασικό Καταστατικό του Βασιλείου της Αλβανικής, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 1928, κάποια από τα άρθρα του αναφέρονται γενικά στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, αλλά άμεσα και έμμεσα επηρέαζαν και το εκπαιδευτικό σύστημα της μειοψηφίας, ή θα λέγαμε καλύτερα έρχονταν σε αντίθεση με τα συμφέροντα της μειονότητας για παιδεία στη μητρική γλώσσα. Τα άρθρα αυτά πήραν την πλήρη μορφή με τις τροποποιήσεις που ζήτησε στο Αλβανικό Κοινοβούλιο τον Απρίλιο του 1933 ο τότε Υπουργός Παιδείας Mirash Ivanaj.

Σύμφωνα με τα άρθρα του παρόντος καταστατικού:

- Τίθενται εκτός λειτουργίας το σύνολο των μη κρατικών, δηλαδή ιδιωτικών σχολείων. Αυτή η απόφαση επηρέασε άμεσα τα μειονοτικά σχολεία διότι όπως προαναφέραμε τα σχολεία αυτά ήταν κοινοτικά, αρά μή κρατικά. Επομένως κλείνουν όλα τα ελληνικά σχολεία.
- Από την άλλη αλλάζει ριζικά η αναλογία των μαθημάτων στην επίσημη γλώσσα του αλβανικού κράτους και στη μητρική γλώσσα της ελληνικής κοινότητας.

Μέχρι τότε τα μαθήματα στα μειονοτικά σχολεία διδάσκονταν στην ελληνική γλώσσα. Η μεταρρύθμιση που ζητούσαν οι προτάσεις του Ιβαναί άλλαξε αυτή την αναλογία. Ζήτησε τα μαθήματα να διεξάγονται εξ ολοκλήρου στην αλβανική γλώσσα και η ελληνική να διδάσκεται ως δεύτερη γλώσσα.

- Για την υλοποίηση αυτού του προγράμματος απέλυσαν τους ελληνικής καταγωγής δασκάλους της μειονότητας, οι οποίοι δεν είχαν την έγκριση του κράτος και αντικαταστάθηκαν από Αλβανούς δασκάλους.

Αυτό έκανε ώστε το σχολικό έτος 1934-1935 να ξεκινήσει χωρίς ιδιωτικά σχολεία στην Αλβανία. Το κλείσιμό τους και τα μέτρα σχετικά με το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, το οποίο ανάγκασε ώστε η μητρική ελληνική γλώσσα να διδάσκεται ως δεύτερη γλώσσα, και την αντικατάσταση των εκπαιδευτικών στα σχολεία αυτά, πυροδότησε σκληρές αντιδράσεις στην ελληνική εθνική μειονότητα. Για ένα χρόνο τα σχολεία δεν λειτούργησαν, γιατί οι μαθητές απείχαν από τα μαθήματα. Οι κάτοικοι απευθύνθηκαν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης κατηγορώντας την παραβίαση της Διακήρυξης του 1921 για την προστασία των μειονοτήτων. Το Δικαστήριο της Χάγης έλαβε υπόψη την καταγγελία, με το γνωστό θέμα «Το ζήτημα των μειονοτικών σχολείων στην Αλβανία» και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν τηρείτε το άρθρο 5 της Συνθήκης για της Μειονότητες και ότι η Αλβανία δεν σέβεται τα γλωσσικά δικαιώματα της Ελληνικής κοινότητας.

Η απόφαση του Δικαστηρίου της Χάγης ανάγκασε την κυβέρνηση του βασιλιά Zogu να κάνει πίσω και τα σχολεία να λειτουργήσουν όπως πρώτα στην ελληνική γλώσσα, και ταυτόχρονα να διδάσκεται και η Αλβανική γλώσσα με κάποιες ώρες την εβδομάδα.

Δεύτερη περίοδος

Η περίοδος αυτή έχει ταυτιστεί με την εγκαθίδρυση της κομμουνιστικής δικτατορίας στη χώρα και τελειώνει με την ανατροπή της το 1990. Χαρακτηρίζεται από ολοκληρωτική έλλειψη σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδίως τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων.

Με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η μειονότητα κληρονόμησε 74 σχολεία στη μητρική γλώσσα με 5.354 μαθητές και 141 καθηγητές. Το 1945, 20 σχολεία και το 1947, 82 σχολεία στη μητρική γλώσσα με 5.150 μαθητές και 102 δασκάλους.

Το άρθρο 39 του Συντάγματος του 1945 προσδιορίζει την ελευθερία της χρήσης της μητρικής γλώσσας, ενώ ο νόμος με ημερομηνία 17.08.1946 για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κατοχυρώνει και νομικά το δικαίωμα για εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα.

Το Σύνταγμα του 1976, επαναλαμβάνει τη νομική αναγνώριση των μειονοτήτων, χωρίς να τις αναφέρει ή να τις διακρίνει.

Το Άρθρο 40 του Συντάγματος αναφέρει: «Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Δεν αναγνωρίζεται κανένας περιορισμός ή προνόμιο στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών με βάση το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, την εκπαίδευση, την κοινωνική θέση ή την οικονομική κατάσταση.»

Άρθρο 42: «Στις Εθνικές Μειονότητες παρέχεται προστασία για ανάπτυξη του πολιτισμού και των παραδόσεων, τη χρήση της μητρικής γλώσσας και της διδασκαλίας της στα σχολεία, ισότιμη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Κάθε εθνική ανισότητα και προνόμιο, κάθε πράξη που παραβιάζει τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων είναι αντισυνταγματική και τιμωρείται από το νόμο.»

Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, διατηρήθηκαν οι ίδιες αναλογίες όσον αφορά τα μαθήματα που διδάσκονταν στην ελληνική και την αλβανική.

Σύμφωνα με άρθρο στην εφημερίδα "Πρωινός λόγος" των Ιωαννίνων: «Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1944 - 1952 το πρόγραμμα σπουδών διεξάγονταν 84% στην ελληνική γλώσσα και μόνο 16% στα αλβανικά. Ξεκινώντας από το σχολικό έτος 1952-1953 το πρόγραμμα αλλάζει σταδιακά σε 87% στην αλβανική και 13% στην ελληνική γλώσσα.»

Μέχρι το 1952 στις τάξεις V- VII το μάθημα της αλβανικής γλώσσας διεξάγονταν με 6-8 ώρες την εβδομάδα. Μετά το 1952, η αναλογία αυτή άλλαξε εις βάρος της μητρικής γλώσσας. Στις τρεις αυτές τάξεις όλα τα μαθήματα γίνονταν στην αλβανική και τα ελληνικά διδάσκονταν ως ξένη γλώσσα με κάποιες ώρες την εβδομάδα.

Η αναλογία που αποφασίστηκε το 1952 συνέχισε να υφίσταται ακόμα και μετά το πέρασμα από 7-χρονα σε 8-χρονα σχολεία και διατηρήθηκε μέχρι το 1990. Όλα τα μαθήματα διδάσκονταν στην αλβανική. Στην μητρική γλώσσα διδάσκονταν μόνο 4 ώρες την εβδομάδα, για κάθε τάξη, το μάθημα της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας.

Το 1945, σύμφωνα με άρθρο στην εφημερίδα «Λαϊκό Βήμα», (14 Οκτωβρίου 1945) κοινοποιείται η ίδρυση του τμήματος ελληνικής γλώσσας στο Λύκειο Αργυροκάστρου για τα παιδιά της μειονότητας. Το τμήμα αυτό λειτούργησε μέχρι το 1949, οπότε και έκλεισε με Κυβερνητική Απόφαση.

Αργότερα διαπιστώνοντας πως τα σχολεία της ΕΕΜ χρειάζονταν καταρτισμένους εκπαιδευτικούς για την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, ανοίγει στο Αργυρόκαστρο, το Σεπτέμβριο του 1955, το ελληνικό τμήμα της Παιδαγωγικής Σχολής, το οποίο προετοίμαζε εκπαιδευτικούς για τα μειονοτικά δημοτικά σχολεία.

Ο κλάδος έκλεισε το 1961 με το πρόσχημα ότι ο αριθμός των δασκάλων που έχουν αποφοιτήσει κατά την περίοδο αυτή ήταν επαρκής για τις ανάγκες των μειονοτικών δημοτικών σχολείων. Θα ξανάλειτουργήσει το 1971 και εξακολουθεί να λειτουργεί ακόμα και σήμερα με τροποποιημένο προφίλ ως "Μέση Σχολή με παιδαγωγικό προφίλ στην διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας."

Το ακαδημαϊκό έτος 1986-87 έχοντας ως σκοπό την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της μειονότητας, στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου άρχισε να λειτουργεί τμήμα ελληνικής γλώσσας, χωρίς φοιτητές. Έτσι, σηματοδοτείται ένα πρώτο βήμα και η εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα να κερδίζει έδαφος στα τρία επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας. Το τμήμα αυτό θα δεχτεί φοιτητές και θα λειτουργήσει ως πανεπιστημιακή μονάδα το 1993.

Αλλά σοβαρά προβλήματα κατά την περίοδο αυτή, που σχετίζονται με την εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα, εκτός από την ιδεολογικοποίηση του σχολικού προγράμματος, που ήταν γενικευμένη νόσο στην κομμουνιστική Αλβανία, ήταν ο περιορισμός της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας σε 101 χωριά, στις περιοχές τις αποκαλούμενες αυθαίρετα μειονοτικές, χωρίς να θεσπιστεί καμιά νομική πράξη από το κομμουνιστικό κράτος. Αυτό οδήγησε στο κλείσιμο των ελληνικών σχολείων, αρχικά στη Χιμάρα, το 1947 και αργότερα στην πόλη του Δελβίνου, 1967.

Από την άλλη πλευρά, η ερμητική σφράγιση των συνόρων οδήγησε στην αναστολή της οποιαδήποτε επικοινωνίας με τον μητροπολιτικό κορμό. Δείκτης για αυτό παραμένει ένα πολύ σημαντικό γεγονός που σχετίζεται με την παρουσία της ελληνικής λογοτεχνίας στα σχολικά βιβλία για την ελληνική μειονότητα. Για παράδειγμα στα εγχειρίδια λογοτεχνικών κειμένων της έκτης τάξης το 1950, το 1969 και το 1984 υπήρχαν αντίστοιχα 40, 2 και 5 κείμενα από την ελληνική λογοτεχνία. Το χειρότερο ήταν ότι αυτά δεν παίρνονταν άμεσα από αυτή τη λογοτεχνία, αλλά

μεταφράζονταν στα ελληνικά από τα αλβανικά, στα οποία είχαν μεταφραστεί από τα αγγλικά και κυρίως από τα γαλλικά.

Το ίδιο παρατηρείται και σε ότι αφορά τον περιορισμό στο λεξιλόγιο στη μητρική γλώσσα. Παρατηρείτε η αντικατάσταση λέξεων της ελληνικής από αντίστοιχες της αλβανικής γλώσσας. Σε μικρότερο βαθμό έχει επηρεαστεί και η σύνταξη. Από κοινωνιογλωσσολογική άποψη η αλβανική γλώσσα έγινε γλώσσα περιωπής έναντι της μητρικής.

Τρίτη περίοδος

Η τρίτη περίοδος αρχίζει με την πτώση του κομμουνιστικού δικτατορικού καθεστώτος και την εγκαθίδρυση του πολιτικού πλουραλισμού. Η Αλβανία βγαίνει από μια κατάσταση απομόνωσης στην οποία βρέθηκε για μισό αιώνα και κάνει τα πρώτα βήματα προς τη δημοκρατία. Η έλλειψη εμπειρίας και η ανυπαρξία της σχετικής νομοθεσίας δημιούργησε ανώμαλη κατάσταση, η οποία βελτιώθηκε με την πάροδο του χρόνου και με την απόκτηση εμπειρίας. Παρά τη βελτίωση αυτή υπάρχουν ακόμη προβλήματα.

Σε αυτή την περίοδο, η Αλβανία έχει κάνει μια μεγάλη προσπάθεια για να ενταχτεί στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

- Ένα από τα βασικά και ζωτικής σημασίας βήματα για την ευρωπαϊκή πορεία της Αλβανίας είναι και η αλλαγή του Συντάγματος και η προσαρμογή του στη νέα τάξη πραγμάτων. Σε άρθρο του Συντάγματος μετά τις ρυθμίσεις του 1991 αναφέρεται:

"Τα άτομα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν χωρίς καμία μορφή διάκρισης και με ισότητα ενώπιον του νόμου τα θεμελιώδεις δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου. Έχουν το δικαίωμα να εκφράσουν, να διατηρήσουν και αναπτύξουν ελεύθερα την εθνική, πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική τους ταυτότητα, να διδάσκουν και να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα."

- Η Αλβανία έγινε μέλος διαφόρων οργανισμών, αρχικά του ΟΑΣΕ το 1991. Επικύρωσε και υπέγραψε διεθνείς συμβάσεις σχετικά με την τήρηση και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γενικά, και ειδικότερα των δικαιωμάτων των μειονοτήτων.

Τέτοια είναι: Η Ευρωπαϊκή Χάρτα για τις Περιφερειακές και Μειονοτικές Γλώσσες, η Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, κ.ά.

- Το 1995 έγινε μέλος με πλήρη δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης και τώρα, το 2008 εντάχθηκε στο ΝΑΤΟ, και το 2014 πήρε το στάτους της υποψήφιας χώρας για πλήρης ένταξη στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

Δεδομένης της ανωτέρω κατάστασης, στον χώρο της εκπαίδευσης για την ΕΕΜ έχουμε αρκετές πρωτοβουλίες οι οποίες προέρχονται ως απόρροια της πίεσης που ασκείται από την ελληνική κοινότητα, αλλά κυρίως από τον διεθνή παράγοντα, ως προϋπόθεση για την ένταξη της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς. Αυτό έχει οδηγήσει σε αλλαγή της νομοθεσίας και σε συγκεκριμένες εφαρμογές της.

Το 1991, μετά από μια γενική απεργία 15 ημερών των καθηγητών, μαθητών και γονέων, η κυβέρνηση έκανε δεκτά δύο από τα τέσσερα αιτήματα της απεργίας. Με το διάταγμα αρ. 17, με ημερομηνία 27. 09. 1991, όλα τα μαθήματα του Δημοτικού στα Σχολεία της Μειονότητας θα διεξάγονταν στην ελληνική μητρική γλώσσα και η αλβανική θα διδάσκεται ως δεύτερη γλώσσα. Επέτρεψε, επίσης, το

άνοιγμα των ελληνικών σχολείων στη μητρική τους γλώσσα, ακόμη και σε χωριά με μικτό πληθυσμό, τα οποία έχουν θεμελιωθεί κατά τη διάρκεια του κομμουνιστικού συστήματος στις αποκαλούμενες μειονοτικές περιοχές. Λειτουργήσαν επτά τέτοια σχολεία.

Την ίδια στιγμή δεν έγιναν δεκτά τα άλλα δύο αιτήματα τα οποία αφορούσαν την λειτουργία ελληνικών σχολείων στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου υπήρχε ένας σημαντικός αριθμός μαθητών ελληνικής καταγωγής, και δεν επιτράπη η διδασκαλία της ιστορίας και γεωγραφίας της Ελλάδας.

Δύο χρόνια αργότερα, το διάταγμα αρ. 19, με ημερομηνία 14. 09. 1993, αντικατέστησε το διάταγμα 17 στις δύο κατευθύνσεις του. Τέθηκαν εκτός λειτουργίας τα σχολεία που άνοιξαν στα Κσαμίλια και τους Αγίους Σαράντα. Την περίοδο αυτή η αποκλειστική αρμοδιότητα για το άνοιγμα νέων σχολείων πέρασε από την τοπική αυτοδιοίκηση, που ήταν το Περιφερειακό Συμβούλιο σύμφωνα με τον νόμο του 1981, στο Υπουργείο Παιδείας (με Απόφαση Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 500 με ημερομηνία 25.10.1993.)

Η απόφαση αρ. 396, με ημερομηνία 22.08.1994, σχετικά με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα των μελών που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες και η εγκύκλιος αρ. 14/1994, επαναπροσδιορίζουν το νομικό πλαίσιο για την μειονοτική παιδεία. Παρέχεται το δικαίωμα της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε κάθε σχολείο αρκεί να το επιθυμούν τουλάχιστον 32 μαθητές.

Με βάση το "Νόμο για την Προπανεπιστημιακή Εκπαίδευση" Νο 7952 της 21 06 1995, το άρθρο 10 το οποίο έχει ως εξής «Στα άτομα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, δίδονται οι ευκαιρίες να μαθαίνουν και να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα." Η απόφασή του Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 502 με ημερομηνία 08.05.1996 επιτρέπει τη λειτουργία ελληνικών τάξεων στα σχολεία μεγάλων αστικών κέντρων εφόσον παρουσιάσουν αίτηση τουλάχιστον 20 γονείς. Αυτό οδήγησε στο άνοιγμα των ελληνικών σχολείων στις πόλεις του Αργυροκάστρου, Αγίων Σαράντα και Δελβίνου.

Όπως αναφέρθηκε με την απόφαση αρ. 19, της 14.09.1993 τροποποιήθηκε η αναλογία μαθημάτων στη μητρική και την επίσημη γλώσσα αφήνοντας αμοιβαίο ποσοστό 60 με 40.

Αργότερα, με το επιχείρημα ότι αυτή η αναλογία δεν βοηθούσε τα παιδιά της μειονότητας να ενταχθούν εύκολα στην κοινωνική ζωή της χώρας άλλαξε με τη διμερή συνεργασία των ειδικών του Υπουργείου Παιδείας και εκπροσώπων της μειονότητας. Καταρτίστηκε το πρόγραμμα διδασκαλίας που έλαβε επίσημη μορφή με την οδηγία 14 του Υπουργείου Παιδείας με ημερομηνία 03.09.1994 και τέθηκε σε εφαρμογή το ακαδημαϊκό έτος 1994 – 1995. Η αναλογία αυτή εξακολουθεί να εφαρμόζεται ακόμα και σήμερα.

Όλη αυτή η περίοδο των έντονων διεκδικήσεων και ανταπαιτήσεων, συνοδεύτηκε από τέσσερις επισκέψεις του υψηλού επιτρόπου του ΟΑΣΕ Van der Shtul.

Σήμερα συγκεκριμένα η αναλογία των μαθημάτων στο πρόγραμμα των σχολείων είναι:

Το Δημοτικό Σχολείο: μέχρι την τέταρτη τάξη όλα τα μαθήματα διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα και η αλβανική διδάσκεται ως δεύτερη γλώσσα με μια ώρα κάθε μέρα από την Β' τάξη. Στην πρώτη τάξη η αλβανική διδάσκεται το δεύτερο εξάμηνο με δύο ώρες την εβδομάδα. Αυτή η αναλογία διατηρείται από το 1952 μέχρι σήμερα.

Στο εννιάχρονο από την Πέμπτη μέχρι την ένατη εφαρμόζεται αυτή η αναλογία

(σχολικό έτος 2011 - 2012). (Τα μαθήματα με αστερίσκο διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα.)

ΜΑΘΗΜΑ	V	VI	VII	VIII	IX
	* Ελληνική γλώσσα	4	4	4	4
Αλβανική γλώσσα και λογοτεχνία	5	4	4	4	4
Ξένη γλώσσα	-	2	2	2	2
Μαθηματικά	4	4	4	4	4
Φυσική		1	2	2	2
Χημεία			1	1	2
* Βιολογία και αγωγή υγείας		2	2	2	2
*Γενέτειρα	2				
*Ιστορία		2	2	2	2
*Γεωγραφία		2	2	2	2
* Ιστορία της Ελλάδας					1
*Γεωγραφία της Ελλάδας				1	
* Κοινωνική Αγωγή	1	1	1	1	1
Ιχνογραφία	1	1	1	1	
Μουσική	1	2	1	1	2
Τεχνολογία	1	1	1		
Φυσική Αγωγή	2	2	2	2	2
Εξωσχολική Δραστηριότητα	1	1	1	1	1
Πληροφορική			1	1	1
Καριέρα					1
Σύνολο εβδομαδιαίων ωρών	24	29	31	31	31

Στο πλαίσιο αυτό, στη συνέχεια λαμβάνουν χώρα αλλαγές ποιοτικού χαρακτήρα.

Το 1993, ξεκινώντας από τις ανάγκες της κοινότητας για καταρτισμένους εκπαιδευτικούς με πανεπιστημιακή μόρφωση για να καλύψουν τις ανάγκες των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευση στην ελληνική γλώσσα, για να διδάξουν στα μειονοτικά σχολεία, και στο πλαίσιο λειτουργίας πανεπιστημιακών προγραμμάτων ξένων γλωσσών άρχισε να λειτουργεί το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 435 και ημερομηνία 03. 09. 1993.

Στο έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας «Ανακοίνωση για λειτουργία νέου τμήματος» με ημερομηνία 16. 09. 1993 προς το Πανεπιστήμιο "Εκρέμ Τσαμπέι» του Αργυροκάστρου, μεταξύ άλλων, αναφέρεται: Ο αριθμός εισαχθέντων φοιτητών στο πρώτο έτος είναι 15, εκ των οποίων έξι θα είναι υποψήφιοι, οι οποίοι προέρχονται από οικογένειες των πρώην πολιτικών κρατουμένων.

Η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 493 της 18. 09. 1995 «Για την έναρξη της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε μερικά Μεσαία Σχολεία» επέτρεψε την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στα Μεσαία Σχολεία, με δύο ώρες την εβδομάδα στις τάξεις 9 και 10.

Στην Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 2005 με την οποία ο 8 - χρόνος κύκλος σπουδών γίνεται 9 – χρόνος, το τελευταίο έτος της μεταρρύθμισης το 2009, η ελληνική γλώσσα διδάσκονταν μέχρι την ένατη τάξη και δεν διδάσκονταν καθόλου στο Μεσαίο. Με επιστολή του Υπ. Παιδείας αρ. 6045 ημ. 14. 10. 2009 και θέμα "Για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως υποχρεωτικό μάθημα επιλογής" η ελληνική

γλώσσα και λογοτεχνία διδάσκεται με δύο ώρες την εβδομάδα στα τρία έτη του Μεσαίου Σχολείου.

Με έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας με αρ. πρωτοκόλλου 4731 και ημερομηνία 04.08.2009 η Μέση Παιδαγωγική Σχολή μετονομάζεται σε «Μέση Σχολή με παιδαγωγικό προφίλ στην ελληνική γλώσσα» αλλάζοντας ταυτόχρονα και μέρος του προγράμματος σπουδών.

Εύκολα διαπιστώνει κανείς πως, μετά την πτώση της δικτατορίας, είναι μια περίοδος με περισσότερες νομικές πράξεις και αλλαγές τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές, όσον αφορά την εκπαίδευση στη ελληνική μητρική γλώσσα, σε σχέση με τις προηγούμενες περιόδους.

Επίσης, παρατηρείτε πως υπάρχουν επιτεύγματα στον τομέα αυτό, υπάρχει όμως ακόμη και πολλή δουλειά να γίνει, η οποία σχετίζεται κυρίως με την ποιότητα της προσφερόμενης παιδείας.

Μεταξύ αυτών αναφέρονται κύρια προβλήματα όσον αφορά τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια.

1. Τα Αναλυτικά Προγράμματα θα πρέπει να εκσυγχρονιστούν ούτως ώστε να συμβαδίζουν με την εξέλιξη των επιστημών. Ακόμη θα πρέπει να αναθεωρηθούν σε σχέση με τις αναλογίες μεταξύ των μαθημάτων στη μητρική και την επίσημη γλώσσα, όχι τόσο στην ποσοτική αναλογία όσο στην ποιοτική και τη θέση που κατέχουν αναλογικά μαθήματα σε αυτά τα προγράμματα.
2. Επίσης επείγει το θέμα της συγγραφής καινούριων σχολικών εγχειριδίων για το μάθημα της μητρικής γλώσσας. Το πρόβλημα δεν έγκειται απλώς στην προετοιμασία και την παραγωγή τους, αλλά και την ποιότητα του περιεχομένου τους από εξειδικευμένο προσωπικό. Τα Τμήματα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, το οποίο προετοιμάζει τους δασκάλους για τα σχολεία της μειονότητας είναι ο πιο κατάλληλος φορέας για το εγχείρημα αυτό.
3. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο προκύπτει και το πρόβλημα της αποφυγής από τα σχολικά εγχειρίδια περιεχομένων που εμπνέουν, αίσθημα και βλέψεις που δεν συμβαδίζουν με την σημερινή πραγματικότητα
4. Ένα σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι μαθητές και καθηγητές της Μέσης Παιδαγωγικής Σχολής είναι η μόνιμη έλλειψη διδακτικών κειμένων. Από την ημέρα των εγκαινίων του κλάδου αυτού και μέχρι σήμερα οι μαθητές παίρνουν τα μαθήματα με σημειώσεις. Δεν κατέστη δυνατό, σε κανένα σύστημα και με καμία κυβέρνηση οι μαθητές αυτοί να έχουν σχολικά εγχειρίδια.
5. Ένα άλλο πρόβλημα είναι η μετεκπαίδευση των δασκάλων που διδάσκουν μαθήματα στην Ελληνική γλώσσα, όπως την Ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, τη Βιολογία, την Κοινωνική Αγωγή, την Ιστορία της Ελλάδας κ.λπ.

Βιβλιογραφία

- Αρχείο Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου.
- Αρχείο Διεύθυνσης Παιδείας Αργυροκάστρου.
- Bici Vasil, 2001, “Çështje të dygjuhësisë në shkollat e pakicave”, Tίρανα.
- Çami Muin, 1975, “Protokolli Shqiptaro-Grek i Kapshticës”, vol. IV.
- Clayer N., 2009, “Në fillimet e nacionalizmit shqiptar”, Përpjekja, Tiranë.
- Dilo Lefter, 1981, “Gjirokastra nëpër shekuj, rrethi dhe qarku i saj.”
- Memushaj Rami, 2001, Kërkime Universitare 5, Gjirokastrë.

- Terpo Viktor, 2001, Kërkime Universitare 5, Gjirokastër.
- Γκατζώνης Κώστας, 2005, «*Τα ελληνικά σχολεία στο Αργυρόκαστρο*», Ιωάννινα.
- Δαλιανης Μενέλαος. 2000, «*Η ελληνική μειονότητα στον Εθνικο-απελευθερωτικό Αγώνα*», Αθήνα.
- Κυριαζής Δώρας, 2001, «*Ελληνικές επιδράσεις στην αλβανική*», Θεσσαλονίκη
- Παπαδόπουλος Κ. Αλέξανδρος, 1992, *Ο Αλβανικός Εθνικισμός και ο Οικουμενικός Ελληνισμός «Άπειρος Χώρα»*, εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα.
- Πασχάλης Αθανάσιος, 1998, «*Τα μεταπολεμικά αναγνωστικά της Ελληνικής Μειονότητας της Αλβανίας*», GUTENBERG Αθήνα.
- Υφαντής Νικόλαος, 2006, «*Η Ελληνική παιδεία στη Βόρειο Ήπειρο, κατά την τουρκοκρατία και τα νεότερα χρόνια*», Ιωάννινα.
- Εφημερίδα: Πρωινός λόγος, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2004.

Kostando Baruta - Ksera

19) Global Multidisciplinary e-Conference 2013

“Fjalorët greqisht – shqip pas viteve ’90”

Abstrakt

Në shekullin që kaloi hartimi i fjalorëve dygjuhësh greqisht – shqip dhe shqip – greqisht nuk njohu ndonjë zhvillim të vecante, edhe pse nevojat e shkollës dhe të jetës shkencore, kulturore etj. për këtë lloj fjalorësh ishin shumë të mprehta. Fakt është se për gati 100 e ca vjet fjalorët greqisht-shqip dhe shqip – greqisht numërohen me gishta. Është një gjendje e pafalshme edhe pse politika për dhjetëvjetësh radhë ka ndikuar negativisht. Situata ndryshoi për mirë pas viteve ’90 ku kemi hartimin dhe botimin e tre fjaloreve greqisht – shqip: Fjalori greqisht – shqip i Niko Gjinit (1993), Fjalori greqisht – shqip i Kostandin Papafilit (1997), Fjalori greqisht – shqip i Hysen Sinanit (2001). Në kuadrin e kësaj kumtese do të shqyrtojmë vecoritë karakteristike të këtyre tre fjaloreve.

Fjalet kyç: fjalor, fjalor dygjuhës, greqisht – shqip.

***

Hartimi i fjaloreve greqisht – shqip e ka zanafillen e vet në shekullin e XVIII. Edhe pse populli grek dhe populli shqiptar kanë patur një fqinjësi shumëshekullore, sic vihet re nga vet fakti, hartimi i fjaloreve për të dyja keto gjuhë nuk ka patur ndonjë interes të vecante. Ato janë të pakta në numër dhe në cilësi. Fjalori i parë i këtij lloji është i përfshirë në veprën “Protopeiria” «Πρωτοπειρία» të Th. Kavaliotit që u botua në vitin 1770. Me pas kemi veprën «Τετραγλωσσων λεξικόν» të Daniil Moskopolitit të vitit 1802. Në vitin 1809 Marko Bocari hartoi “Λεξικόν της Ρωμαϊκής και αρβανιτικής απλής», Me 1928 Koco Tasi botoi “Fjalorin greqisht –shqip”.

Periodha pas viteve ’90 e në vazhdim shfaqet me pamje tjetër për leksikografinë dygjuhëshe të shqipes. Viti 1990 njihet si viti kur Shqipëria njohu hapjen e madhe të gjithanshme, hapjen sociale, ekonomike, kulturore, shkencore, ushtarake, fetare, psikologjike etj. me botën. Kjo ndër të tjera lindi nevojën për hartimin e fjalorëve dygjuhësh, sidomos të fjalorëve greqisht – shqip dhe shqip – greqisht. Vërejmë me kënaqësi se numerikisht kemi më shumë fjalorë të hartuar në vitet pas ’90 sesa kemi fjalorë të hartuar për shekuj e shekuj me radhë.

* * *

Fjalori greqisht – shqip i Niko Gjinit (1993)

Në vitin 1993 pas një punë shumë të gjatë dhe pasionante mbi 40-vjeçare, N. Gjini botoi fjalorin më të madh greqisht – shqip të botuar deri tani në Shqipëri apo në Greqi, veprë tepër e vlerësuar nga mendimi gjuhësor, leksikografik si dhe nga mendimi jashtëgjuhësor, duke e parë botimin e veprës si ngjarje në kulturën e dy

popujve. Fjalori erdhi në kohën e duhur të mbulojë zbrazëtinë që ekzistonte në këtë fushë dhe të bëhet fjalori më i përdorur dhe më i plotë që ekziston deri më sot.

Vepra titullohet «*Ελληνο - Αλβανικό Λεξικό*» (*Fjalor greqisht - shqip*), dhe botohet në Janinë.

Duhet të pranohet se është vepra leksikografike dygjuhëshe, qoftë greqisht – shqip, qoftë shqip - greqisht, më e arrirë deri në ditët e sotme.

Le ta argumentojmë këtë pohim:

a. Vetë vëllimi i Fjalorit është një nga cilësitë në të mirë të argumentimit. Vepra është me 1220 faqe dhe ka 50.000 fjalë në greqisht dhe barasvlerësin e tyre në shqipe, duke u radhitur në fjalorët më vëllimorë dygjuhësh të botuar në leksikografinë shqipe. *Ai jep lëndë të jashtëzakonshme për të ndërhyrë studime shkencore të fushave të ndryshme, në ato gjuhësore apo edhe jashtëgjuhësore.*

b. Fjalori është hartuar nga një njohës i mirë i greqishtes dhe i shqipes, dhe vjen tek ky fjalor pasi kishte ecur në rrugën e leksikografisë dygjuhëshe: ai kishte botuar *Fjalorin shqip – greqisht* në vitin 1971.

c. N. Gjini është mbështetur në hartimin e Fjalorit në një literaturë shkencore teorike dhe në botimet më të mira leksikografike njëgjuhëshe e dygjuhëshe në greqishte dhe në gjuhën shqipe.

d. Fjalori, duhet të vlerësohet nga lënda leksikografike, që pasqyron.

Fjalësi me 50.000 njësi vetvetiu nënkupton se fjalët vijnë nga të gjitha fushat e veprimtarisë praktike e intelektuale e botës greke, nga historia dhe nga e sotmja, nga kultura e psikologjia, nga mitologjia e bashkëkohorja, nga tregtia e prodhimi, nga psikologjia e pedagogjia, nga detaria e ndërtimtaria etj. Pra përdoruesi i fjalorit jo vetëm rrit kompetencën leksikore, por ai të përfshin, të fut në botën greke.

e. Fjalori ka meritën e padiskutueshme, sepse për herë të parë shqipja vihet përballë një fjalori me 50.000 fjalë dhe këtë, në sajë të punës së hartuesit, e përballoi me sukses. *Kështu, për herë të parë në fjalorët dygjuhësh greqisht – shqip bëhet edhe paraqitja e shqipes standarde në këtë nënsistem, duke përballuar një fjalës më të madhe sesa kishte fjalori më i madh i saj (50.000 me 42.000).*

f. Fjalorët në shumicën e rasteve japin të inkuadruara në njësi frazeologjike me qëllim që të bëhet sa më i qartë kuptimi ose kuptimet e tyre. Autori ka ditur me mjeshhtëri të japë edhe shumë fjale të urta dhe shprehje frazeologjike, sidomos ato që kanë barasvlerësin e tyre në të dyja gjuhët.

g. Në fjalor vihen re edhe disa gabime në gjetjen e fjales analoge në shqip si dhe në dhenjen e sakte të kuptimit të fjales, gabime të cilat vijne si rrjedhojë e kohës dhe e situatës në të cilën është ritur dhe ka krijuar fjalorin autori.

* * *

2. Fjalori greqisht – shqip i Kostandin Papafilit (1997)

Konstandin Papafili boton me 1997, në Athinë, fjalorin “*Λεξικό Ελληνο – Αλβανικό*” (*Fjalor greqisht - shqip*). Fjalori është vepër me 489 faqe dhe ka një fjalës me 20.000 fjalë në greqisht dhe me barasvlerësin e tyre në shqip (duhet të themi se ky autor ka hartuar dhe një fjalor shqip – greqisht, me 30.000 fjalë). Vepra është e strukturuar përgjithësisht sipas parimeve leksikografike bashkëkohore, duke pasur në

brendësi *Parathënien, Shkurtime, Literaturën e shfrytëzuar, Fjalësin dygjuhësh, Emrat gjeografikë, Tabelat gramatikore.*

Fjalori ka karakter praktik, është i formatit të vogël, gati si doracak.. Ne dallim nga fjalori i Gjinit dhe i Sinanit, (qe u botua me vone, 2001) fjalori i Papafilit është hartuar për të plotësuar nevojat e tregut për shkak të mungesës tërësore të një fjalori greqisht – shqip. Deri atëherë ekzistonte vetëm fjalori i Gjinit i cili është një fjalor tavoline dhe u drejtohej me shumë njohësve të greqishtes sesa atyreve që donin të mesonin greqisht, kurse fjalori i Papafilit u drejtohet atyreve që duan të komunikojnë greqisht dhe kishte parasysh numrin tëper të madh të refugjateve shqiptar që gjendeshin ose vinin drejt Greqisë dhe e kishin shumë të nevojshme të kuptonin ose dhe të përdornin disa fjale në greqisht që të bëheshin e mundur mbijetesat e tyre në këto vende. Kjo ka përcaktuar dhe *sasinë e fjalëve dhe mënyrën e dhënies së tyre. Fjalori është fjalor i drejtpërdrejtë dygjuhësh, gati-gati sinonimik, sepse fjalët në greqisht dhe në shqip jepin së shumti vetëm si lema. Kjo gjë shprehjen se shumë fjalë që kanë më shumë se një kuptim janë dhënë vetëm me kuptimin e tyre kryesorë, janë mënjantuan në skajshmëri thëniet, ku mund të shihet qoftë minimalisht jeta e fjalës (si leksematikë). Kjo ka shpënë në një funksion pragmatik të fjalorit, si një fjalor turistik, për të gjetur sa më shpejt barasvlerësin shqip të fjalës greke.*

Për hartimin e tij autori është mbështetur në disa fjalorë dygjuhësh (greqisht –shqip apo shqip – greqisht) të botuar, por na habit fakti se nuk ka shfrytëzuar Fjalorin Greqisht – Shqip të N. Gjinit, të botuar në vitin 1993 (Sipas pohimit të tij, ai ka pasur në dorë Fjalorin shqip – greqisht të këtij autori, të botimit 1971).

* * *

3. Fjalori greqisht – shqip i Hysen Sinanit (2001)

Hysen Sinani boton në fillim të shekullit XXI *Fjalor Greqisht-Shqip (Ελληνο – Αλβανικό Λεξικό)*, Tiranë, 2001, botim i “Artemidës”.

Fjalori që në ballinë kërkon të bëjë dallimin nga fjalorët e tjerë të botuar si fjalor dygjuhësh greqisht – shqip. Aty u mësohet të dhënave se vepra “përmban rreth 20.000 fjalë me shqiptim, bashkëkohor, me shpjegime, sinonime e frazeologji, me një shtesë emrash të përveçëm dhe gjeografikë, me tabela gramatikore.”

Fjalori çelet me një parathënie shumë - shumë të shkurtër, të shkruar nga prof. Xh. Lloshi, por që mbart mesazhe të rëndësishme. Lëndën e fjalorit e paraprin edhe një paraqitje e shkurtër e hartuesit i cili i drejtohet përdoruesit të veprës me disa nga arritjet që ai i quan “Cilësi të fjalorit”.

1. H. Sinani, si autor i veprës, mëton se hartimi i këtij fjalori është bazuar mbi botimet më të fundit për fjalorët dygjuhësh në Greqi, Angli, Francë dhe Itali dhe krahasimi kuptimor i fjalës greke është bërë me fjalorin më të mirë (sipas hartuesit) shpjegues të greqishtes, me *Ελληνικό Λεξικό*, të Τεγόπουλος – Φυτράκης.

Jemi pranues të mendimit se “janë përzgjedhur fjalët më të përdorshme në gjuhën e përditshme dhe ato që kanë të bëjnë me fushat e punës, të ekonomisë, të kulturës etj.”

Pa mohuar vlerat e veprës, si në përzgjedhjen jo vetëm të fjalësit në greqisht, por edhe në gjetjen e barasvlerësit të tij në shqip, duhet të pohojmë se

fjalori është i ngjashëm me botimin e K. Παπαφίλη. Fjalori ka karakter të theksuar paradigmatic, fjalës greke i është gjetur fjala shqipe, pra kemi një ekuilibër leksikor. Por dimë se, ashtu si në shqipe, edhe në greqisht, kemi *me mijëra fjalë* që u përkasin fushave konceptore që autori pranon se i ka përfaqësuar leksikalisht në fjalor, *që nuk janë (njëkuptimshe) monosemantike, por gjallojnë me shumë kuptime (polisemantike)*

2. Një nga meritat më të mëdha të fjalorit qëndron në dhënien për herë të parë në një fjalor greqisht - shqip të shqiptimit të fjalëve të greqishtes. Ai që kërkon të mësojë gjuhën greke duhet të përballojë dy vështirësi: shkrimin e greqishtes me alfabet jolatin dhe mospërputhjes ndërmjet formës së shkruar dhe asaj së shqiptuar. H. Sinani shkruan se “është dhënë midis kllapave shqiptimi për çdo fjalë të greqishtes, duke i qëndruar sa më pranë prononcimit *shqiptimit* të athiniotëve të sotëm, pa pretenduar një transkriptim fonetik absolut”.

Për këtë veçori fjalori është shumë i përdorshëm dhe shumë i frytshëm nga personat që mund të mos e zotërojnë gramatikën e greqishtes cilësisht. *Fjalori shpërfaqet kështu me vlera të jashtëzakonshme, së pari, për emigrantët ekonomikë shqiptarët* (por edhe për një përdorues më të gjerë), të vendosur në Greqi apo në Qipro.

Hartuesi e ka pasur parim hartimi këtë dukuri, ndaj shkruan se me cilësitë që mbart vepra, *ai është i përdorshëm dhe tepër i dobishëm nga kategori të ndryshme lexuesish*, që nga studenti i greqishtes që kërkon plotësimin e njohurive të tij e deri te refugjati i “Omonias”, të cilit i nevojiten dy fjalë greke të shqiptuara saktë për të gjetur një punë ditore”.

3. Fjalori, edhe pse dallohet për natyrën pragmatike, ai ka një vlerë të jashtëzakonshme, jo vetëm se ndihmon shqipfolësit për të xënë geqishten, por ai përmes fjalësit të shqipes, rrit ndjeshëm kompetencën leksikore të shqiptarëve. Nëse fjalori ka 20.000 fjalë në greqisht, ai në shqipe e kalon ndjeshëm këtë numër, sepse hartuesi ka përdorur shumë sinonime si mjet përkthimi a si mjet “shpjegimi” për fjalët e greqishtes.

4. Gjithashtu autori i hartimit të veprës ka meritën se për herë të parë në një fjalor greqisht – shqip ka futur një listë emrash të përveçëm të figurave më të shquara të historisë dhe të kulturës botërore. Vepra ka dhe tabelat gramatikore më se të domosdoshme, sdomos ato që lidhen me eptimin e parregullt foljor etj.

5. Ne vitin 2012 autori pas nje perpunimi dhe pasurimi te metejshem riboton fjalorin me nje version me te permiresuar se ai i vitit 2001.

Konkluzione

Nderkohë që nga fillimi i shekullit XIX e deri në vitet '90 nuk kemi hartimin ose botimin e ndonjë fjalori të rëndësishëm greqisht - shqip, pas viteve '90 hartohen tre fjalore të cilat janë:

1. **“Fjalori greqisht – shqip” i Niko Gjinit (1993).** Eshte fjalori më e arrirë deri në ditët e sotme. Eshte hartuar me baza shkencore dhe eshte me i perdorshem.

2. **“Fjalori greqisht – shqip” i Kostandin Papafilis (1997).** Ka me shume karakter praktik, është i formatit të vogël, gati si doracak.
3. **“Fjalori greqisht – shqip” i Hysen Sinanit (2001).** i cili shtoi numerikisht dhe cilësisht numrin e fjalorëve dygjuhësh greqisht – shqip; si fjalor i tipit të vogël dhe me format mesatar (lehtësisht të përdorueshëm) ai është shumë pranë përdoruesit; hapi rrugën për fjalorët greqisht – shqip me transkriptimin e shqiptimit.

Literatura

- H. Sinani, *Fjalor Greqisht-Shqip (Ελληνο – Αλβανικό Λεξικό)*, Tiranë, 2001.
J. Thomai, *Leksikologji e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006.
Κ. Παπαφίλη, *Λεξικό Ελληνο - Αλβανικό (Fjalor greqisht - shqip)*, Αθήνα, 1997.
Ν. Γκινη, *Ελληνο - Αλβανικό Λεξικό (Fjalor greqisht - shqip)*, Ιωάννινα, 1993.
V. Memishaj, *Studime për fjalën shqipe*, Tiranë 2011.

20) Konferencë III Shkencore Ndërkombëtare “Dialogu midis gjuhëve, kulturave dhe qytetërimeve”, Universiteti i Tiranës, Departamenti i Gjuhëve Sllave dhe Ballkanike, Tiranë 21 nëntor 2014

“Karakteristikat e përgjithshme të fjalorëve greko – shqiptare dhe shqiptaro – greke që janë hartuar deri sot”

Abstrakt

Leksikografia greko – shqiptare dhe shqiptaro – greke përben një tregues më shumë për të ndjekur më mirë marrëdhëniet gjuhësore midis dy popujve si dhe nevojën që patën gjatë shekujve për të komunikuar midis tyre. Numri i madhe i fjalorëve të këtij lloji, që fillon nga mesi i shekullit XVIII dhe i shtrirë në hapësirën e të dy vendeve, tregon përpjekjet e njerëzve për të krijuar ura lidhjeje dhe mënyra komunikimi midis kulturave të dy popujve.

Në kuadrin e këtij punimi do të bëhet një listim i të gjithë fjalorëve që janë të njohur deri sot si dhe do të paraqiten karakteristikat bazë të tyre.

Ata do të shihen në perspektivën e tyre kohore të ndarë në shekuj. Fjalorë të hartuar: në shekullin XVIII, në shekullin XIX, XX, XXI, si dhe nevojat për hartimin e fjalorëve bashkëkohëre që të përputhen me kërkesat e shoqërisë moderne.

Fjalë kyç: *leksikografi, fjalor, fjalor dygjuhësh, lemë, karakteristikat bazë*

Hyrje

Fillimet e leksikografisë së gjuhës shqipe nisin në raportet e saj me greqishten. Kjo është rrjedhim i logjikshëm i kushteve historiko-shoqërore të asaj kohe dhe vërteton faktin që kontaktet e këtyre dy gjuhëve në territorin e Shqipërisë kanë qenë sa të hershme edhe të ngushta. Nevojat praktike që buronin nga marrëdhëniet midis popujve në problematikën aktuale të kohës, atë të aleancave për të shpëtuar nga islamizimi, dhe në vazhdim përpjekjet e tyre për të fituar pavarësinë dhe lirinë nga perandoria otomane, solli edhe zhvillimin e leksikografisë dygjuhëshe.

“Kontaktet e shumta dhe interesat e dyanshëm ndërmjet dy popujve kanë çuar, ndër të tjera, në zotërimin e gjuhëve respektive, çka nënkupton minimalisht zotërim të leksikut dhe të gramatikës së tyre, një proces që ka kërkuar detyrimisht hartimin e fjalorëve dygjuhësh”.

Deri nga fundi i shekullit XVIII leksikografia dygjuhëshe greko – shqiptare ka të bëjë me përpjekjet për përkthimin e letrave kishtarë nga greqishtja në shqip dhe njëkohësisht me përpjekjet për përhapjen dhe mësimin e gjuhës greke në territorin e Shqipërisë si gjuhën e Kishës dhe të civilizimit të asaj kohe. Këtu kemi përpjekjet e para të Kavaliotit dhe të Daniil Voskopojarit, të papa Tasit etj. për hartimin e fjaloreve tre dhe katër gjuhësh ku njëra nga gjuhët është edhe shqipja.

Hartimi i fjalorëve në shekullin XIX dedikohet nga rrethana të tjera që kanë të bëjnë me përpjekjen e intelektualëve shqiptarë për konsolidimin dhe kodifikimin e gjuhës shqipe. Greqishtja në këtë rast luajti rolin e metagjuhës, e cila shërbeu për prezantimin e shqipes. Shembulli i fjalorit të Kristoforidhit, si dhe i fjalorëve të rilindasit Thimi Mitko vërtetojnë tezën e lartpërmendur.

Paraqitet i ndryshëm motivi në shekullin XX, ku siç do të shohim hartimi i fjalorëve greko – shqiptare dhe shqiptaro – greke kushtëzohet, ose ndikohet do të thoshim, nga dy faktorë jashtëgjuhësor: nga ekzistenca e Minoritetit Etnik Grek në Shqipëri dhe nga fakti i pranisë së arvanitasve në Greqi. Pas viteve '90 shtohet edhe një faktor tjetër që është ai i ekzistencës së një numri të madh emigrantësh shqiptarë në Greqi.

I. Fjalorë të hartuar gjatë shekullit XVIII

1. Fjalori Tregjuhësh i Theodor Kavaliotit (1770)

Përpjekja e parë për të hartuar fjalor të shqipes me greqishten i takon drejtorit të Akademisë së Re të Voskopojës Theodor Kavaliotit, i cili në vitin 1770, në veprën e tij *Protopeiria* ka përfshirë edhe një fjalor *tregjuhësh greqisht – vllahisht – shqip*.

Çdo faqe e fjalorit është e ndarë në tri kolona, ku mbi çdo kolonë janë të shkruajtura fjalët: **Ρωμαίικα** (*Romaika*), **Βλάχικα** (*Vllahika*), **Αλβανίτικα** (*Allvanitika*). Fjalët janë të renditura në mënyrë alfabetike. Fjalori përmban gjithsej 1070 fjalë. Për shkrimin e tyre si në gjuhën vllahe ashtu edhe në gjuhën shqipe është përdorur alfabeti grek i përshtatur nga vet autori.

“Protopeiria” është një metodë për mësimin e gjuhës greke dhe përdorej si libër shkollor për nevojat e mësimdhënies në Akademinë e Re të Voskopojës. Siç pohon edhe Dh. Shuteriqi, «ai është një libër fillestar për ata që, midis shqiptarëve dhe vllahëve, do të duan të mësojnë gjuhën greke.»

E së njëjtës ide është edhe Hetzer i cili shprehet se: «Qëllimi i hartimit të Fjalorit ishte që të afronte shqiptarët dhe vllahët në një nivel më të lartë arsimimi, nëpërmjet gjuhës greke, që ishte gjuha e arsimimit dhe e kulturës. Fjalori ndihmonte fëmijët e familjeve shqiptare, ose konviktorët e Akademisë së re që të mernin mësimet bazë të greqishtes. Prandaj dhe veprën e quajti “Πρωτοπειρία” (për fillestarë)».

2. Fjalori Katërgjuhësh i Daniil Voskopojarit (1802)

Fjalori i dytë ku shqipja përballet me greqishten është ai i Daniil Voskopojarit që u botua në vitin 1802, në Venecia. Ai përmbahet në veprën me titull «Hyrye në mësimdhënie» (Εισαγωγική Διδασκαλία) dhe është një fjalor katërgjuhësh. Titulli i origjinalit është «*Fjalori katërgjuhësh i katër dialekteve popullore apo të romejes së thjeshtë, vllahishtes së Moisiat, të bullgarishtes dhe të shqipes*». Në fakt nuk bëhet fjalë për fjalor të mirëfilltë, por për një metodë të mësimin të gjuhës greke. Ai është shkruar i gjithi duke përdorur gërmat e alfabetit grek. Çdo faqe përmban katër shtylla vertikale. Majtas fillon me gjuhën greke, e dyta gjuha vllahe, bullgarishtja dhe në fund gjuha shqipe. Lemat në greqisht janë fjali të ndryshme të cilat janë përkthyer në tre gjuhët e tjera. Fjalori përmban rreth 800 fjalë.

Qëllimi i hartimit të fjalorit.

Fjalori u hartua për fëmijët e tregëtarëve dhe artizanëve vllah si dhe për bujqit bullgarë, shqiptarë dhe vllahë që në atë periudhë lëviznin nga vendet rurale drejt qyteteve që të fillojnë të hyjnë në esnafet e tregëtarëve dhe të artizanëve. Të gjithë ata kishin vërtet nevojë të mësonin gjuhën greke sepse ajo përbënte mjetin e përbashkët të komunikimit për të gjithë balkanasi në marrëdhëniet e tyre tregëtare.

Teksti në shqip na ofron të dhëna të rëndësishme për gjendjen e gjuhës së folur shqipe në fund të shekullit të XVIII dhe në fillim të shek. të XIX në zonën e Voskopojës. Mund të vërejmë ndryshimet fonetike, morfologjike dhe semantike që

ka pësuar kjo e folme me kalimin e kohës. Fakti që Daniili ka përdorur togfjalësja dhe fjali na ndihmon të ndjekim edhe ndryshimet sintaksore. Akoma mund të ndjekim ndikimin e shqipes nga gjuhët e tjera që përdorshin përreth saj siç ishin greqishtja, vlahishtja, bulgarishtja, turqishtja si dhe ndikimin e tyre nga shqipja.

II. Fjalorë të hartuar gjatë shekullit XIX

3. *Fjalori greqisht - arvanitiste e thjeshtë i Marko Boçarit (1809)*

Fjalori u shkruajt në vitin 1809 nga Marko Boçari por për publikun u bë i njohur në vitin 1980, kur profesor Titos Johallas erdhi në kontakt me dorëshkrimin dhe e përgatiti atë për botim të shoqëruar me një studim të detajuar.

Dorëshkrimin e Fjalorit e dhuroi Pukëvilli në Maj të 1819 në Bibliotekën Kombëtare të Parisit, siç e vërteton një shkrim i tij në faqen e tretë të kodikut: *Offert a la Bibliotheque du Roi par Pouqueville ancien consulgeneral de France a Janina. Mai 1819*. Në faqen e parë të dorëshkrimit vet Marko Boçari ka shënuar titullin e veprës së tij, të cilën e ka emëruar «*Λεξικόν της Ρωμαϊκοῖς και Αρβανητικῆς Απλής*». Mbi titullin e faqes së parë ekziston shënimi i Pukëvillit në të cilin shkruan *Ce lexique est ecrit de la main de Marc Botyari a Corfou 1809 devant moi. Pouqueville*. (Fjalori u shkruajt nga dora e Marko Boçarit në Korfuz 1809 në praninë time).

Çdo faqe e dorëshkrimit është e ndarë në dy kolona ku majtas jepen fjalët në greqisht dhe djathtas ato në shqip të dhëna me gërma greke. Numri i lemave të greqishtes janë 1701 kurse të shqipes 1494. Marku ka shpikur një alfabet të vetin për shkrimin e lemave të shqipes.

Rëndësia e fjalorit qëndron në faktin se na jep informacione për të folmen e banorëve të zonës së Fanarit të Prevezës në fundin e shekullit të 19 dhe se si është ndikuar kjo e folme nga gjuha greke apo dhe gjuhë të tjera.

4. *Fjalori Greqisht – Shqip i Panajot Kupitorit (1882)*

Një tjetër vepër shumë e rëndësishme që u hartua nga fundi i shekullit XIX është fjalori Greqisht – Shqip i Panajot Kupitorit.

Kupitori me origjinë nga Hidhra e Greqisë, në të cilën flitej gjuha shqipe, shkruajti një fjalor të cilin e titulloi «*Fjalor Greqisht – Shqip i shkurtër nga greqishtja e re në dialektin shqip të shqiptarëve të Greqisë, me përjasjen e fjalëve themelore dhe të dialekteve të tjera, domethënë të toskërishtes, gegërishtes dhe të shqiptarëve të italisë.*»

Shpjegimi i fjalëve në shqip është bërë duke përdorur alfabetin grek. Sipas Xh. Lloshit «*Autori ka përshtatur alfabetin e greqishtes, duke përfshirë edhe disa shkronja latine.*»

Dorëshkrimi i Kupitorit përbëhet nga 1226 faqe. Një vit pas vdekjes së Kupitorit, në vitin 1882, motrat e tij e shitën dorëshkrimin tek konsulli i Francës në qytetin e Janinës Aug. Dozon. Nuk dihen arsyet përse autori nuk e botoi veprën e vet kur qe gjallë. Në vitin 1926, Shoqëria e Historisë dhe Etnologjisë së Greqisë bleu Fjalorin dhe i angazhoi botimin e tij Qendrës së Hartimit të Fjalorit Historik të Akademisë së Athinës me udhëheqës prof. Tito Johallën.

Për herë të parë Fjalorin e solli në dritë Titos Johallas në pjesën e dytë të veprës së tij, «*Υδρα Αησμονημένη γλώσσα*» (*Hidhra gjuhë e haruar*) që u botua në Athinë më 2006. Në vitin 2011 Niko Stillos boton Fjalorin e Kupitorit për lexuesit shqiptar të

pajisur me parathënie në greqisht dhe shqip. Në këtë botim Stillos ka përshtatur pjesën shqipe me alfabetin e sotshëm.

5. Fjalori italisht – greqisht - shqip i Thimi Mitkos (1887- 1888)

Kohët e fundit (2013) doli në qarkullim botimi i *Fjalorit italisht – greqisht - shqip* i Thimi Mitkos. Bëhet fjalë për një dorëshkrim të humbur të Mitkos, i cili u zbulua vetëm tre vjet para, më 2011. Dorëshkrimi përbëhej prej 326 faqesh. Çdo faqe është e ndarë në tri kolona ku në kolonën e parë jepen fjalët në italisht, në kolonën e dytë në greqisht dhe në kolonën e tretë fjalët në shqip të shkruajtura me alfabetin grek.

Dorëshkrimi i Fjalorit të Mitkos u gjet në Tiranë më 25 qershor 2011 i hedhur bashkë me libra të tjerë në një pikë ambulante ku shiteshin libra të vjetër. Fjalori doli në qarkullim më 2013 i përgatitur nga Shpëtim Sala. Në formën e tij të re përbëhet nga gjithsej 634 faqe dhe është i ndarë në dy vëllime. Në vëllimin e parë paraqitet puna origjinale e Mitkos, dorëshkrimi i fjalorit, të cilin vet Mitko e ka ndarë në dy pjesë: pjesa tematike (108) dhe pjesa bisedimore (217 faqe). Në vëllimin e dytë me 298 faqe studiuesi Shpëtim Sala ka bërë transkriptimin e Fjalorit të Mitkos si dhe analiza të ndryshme mbi këtë vepër.

Rëndësia e fjalorit qëndron në faktin se nga ai mund të nxjerrim të dhëna në lidhje me kontaktet e gjuhës shqipe me dy gjuhët e tjera të tij, italishten dhe greqishten, si dhe relatat me çdo njëjërë prej tyre në periudhën e hartimit të fjalorit.

6. Fjalori greqisht – shqip dhe shqip – greqisht i Thimi Mitkos (1887-1888)

Përveç fjalorit tri gjuhësh *italisht – greqisht – shqip të Thimi Mitkos* ekzistojnë edhe fjalorët e tij **greqisht – shqip dhe shqip – greqisht** me përgatitjen e të cilave për publikun, merret kohët e fundit profesori i Universitetit të Selanikut, Dhori Qiriazit.

Sipas profesor Qirjazit «Hartimin e fjalorëve Thimi Mitkoja e pat ndërmarrë krahas punës për “Bletën Shqiptare”. Për fat të keq, ndryshe nga Fjalori i Kristoforidhit, fjalorët e Mitkos mbeten në dorëshkrim edhe sot e kësaj dite. Botimi i tyre, e sidomos i Fjalorit shqip-greqisht, do të ndihmojë për vlerësimin më të plotë e më objektiv të ndihmesës së tij si leksikograf e si lëvrues i shqipes. Pasuria e lëndës leksikore që sjell Mitkoja ka për ta vendosur atë denjësisht në krah të Kristoforidhit. Mbase nuk e teprojmë të themi se, shumë shpejt, do të fillojmë të flasim për dy autorë bashkëkohës të Rilindjes kombëtare shqiptare, veprat leksikografike të të cilëve zënë e plotësojnë shoshoben, edhe pse njëra po del në dritë me mbi një shekull vonesë. Habent sua fati manuscripta!»

Natyra e Fjalorit dhe teknika leksikografike

“Gjatë hartimit të Fjalorit shqip-greqisht, Mitkoja duket se ka në mend kryesisht shqipfolësin që njeh edhe greqishten (shih f.v. listën e abonentëve të “Bletës”, në botimin origjinal të Aleksandrisë) e që nëpërmjet kësaj mund të ndihmohet për t’u bërë zot i pasurive të gjuhës së vet amtare. Pra, edhe në rastin e Mitkos, ashtu si edhe te Kristoforidhi, *greqishtja nuk është gjuha e pikëmbërritjes e një fjalori tradicional dygjuhësh*. Ajo është hallka ndërmjetëse, *metagjuha*, që e ndihmon autorin për t’u nisur prej shqipes e për të mbërritur po tek ajo:”

7. Fjalori shqip – greqisht i Tasos Nerutsos

Në parathënien e Fjalorit të M. Boçarit të përgatitur nga prof. Johallas gjejmë informacionin se doktori Tasos Nerutsos (1826 – 1892), i njohur për studimet e tij

arkeologjike dhe historike është marrë edhe me hartimin e një fjalori shqip – greqisht. Nerutsos e njihte të folmen greko - arvanitase të Atikës nga e ëma e tij. Këtë e vërteton vetë me një letër që i ka dërguar G. Meyer. Meyer na informon se pas vdekjes së Nerutsos, gruaja e tij, i dorëzoi dorëshkrimin e një fjalori të papërfunduar, por nuk na sqaron në qoftë se ishte shqip – greqisht ose shqip – gjermanisht që është edhe alternativa më e mundshme. Në vazdim këtë fjalor (glosar) e botoi Meyer si shqip – gjermanisht, por vetëm për shkronjat A-L. Prof. Johalla shprehet se nga studimet që ka bërë vetë mbi veprën e Nerutsos, konstaton se ai e njihte shumë mirë të folmen e Atikës. Për këtë arsye materiali i fjalorit të Nerutsos duhet të konsiderohet i saktë dhe i përshtatshëm për studimin e të folmes greko – arvanitase të Atikës në gjysmën e dytë të shekullit të 19.

8. Fjalori shqip – greqisht i Konstandin Kristoforidhit (1904)

Fjalori më i rëndësishëm Shqip – Greqisht, siç shprehet Johallas, u hartua nga Kostandin Kristoforidhi (1830 – 1895), nga Elbasani i Shqipërisë së Mesme, i cili ka studiuar në Shkollën e Zosimeas në Janinë. Fjalori, vepër jete e Kristoforidhit, u botua në Athinë në vitin 1904 me titullin «Λεξικό της αλβανικής γλώσσας» (*Fjalor i gjuhës shqipe*).

Është pranuar nga kritika gjuhësore se është në përgjithësi fjalor dygjuhësh, *shqip-greqisht* ku nuk kemi përpjekjen për të dhënë fjalë të greqishtes që të jenë barasvlerës të atyre shqipe, por shpjegimi i fjalës shqipe bëhet duke përdorur gjuhën greke.

Fjalori u ripunua nga A. Xhuvani dhe u transkriptua në alfabet shqip. U botua në Tiranë në vitin 1961 me titullin «Λεξικόν Αλβανο – Ελληνικόν» (Fjalor shqip – greqisht).

Fjalori ka një vlerë të posaçme dokumentare, sepse u shërbeu më pas si hartuesve të fjalorëve, ashtu edhe studiuesve krahasimtarë. K. Kristoforidhi mblodhi ngado shumë fjalë e shprehje dhe arriti në një numër rreth 40 000 fjalë.

Sipas Johallës: «Ky Fjalor veçohet për përkthimin e saktë të fjalëve shqip në greqisht dhe për sasinë e madhe të shembujve që përdor leksikografi për kuptimet metaforike të çdo fjale shqip. Gjuha e Fjalorit pasqyron gjuhën e Shqipërisë së Mesme.»

9. Fjalori greqisht - shqip i Koço Tasit (1928)

Në vitin 1928, Koço Tasi boton *Lexicon helleno – alvanikon* (*Fjalor greqisht – shqip*), i cili ka 272 faqe.

10. Fjalori greqisht – shqip i Themistoklis Papadhimas (1897 – 1978)

“*Themistoklis Papadhimas* (1897 – 1978) nga Nivica e Himarës ka hartuar **Fjalorin Greqisht - Shqip** i cili mbetet i pabotuar. Dorëshkrimi i fjalorit përbëhet nga 1684 faqe. Papadhimas për pjesën shqip përdori Fjalorin e Gjuhës Shqipe të botuar në Tiranë, në vitin 1954. Përdori akoma një seri fjalorësh të vegjël shqip – frëngjisht – rusisht, të botanikës, matematikës, optikës, akustikës, kimisë etj. që janë botuar së fundmi në Tiranë. Kështu që shpjegimet në shqip përfaqësojnë kryesisht gjendjen gjuhësore në Shqipëri siç paraqitet pas Luftës së Dytë Botërore.”

11. Fjalori shqip – greqisht i Nikolla Çeçi (1959)

Fjalori i shkurtër shqip – greqisht (Αλβανοελληνικών Λεξικόν) nga Gjirokastriti Nikolla Çeçi (1910 -) me 253 faqe, u botua në Athinë, në vitin 1959. Nuk kemi të dhëna të tjera, në lidhje me fjalorin për t’i paraqitur në faqet e këtij punimi. Ky fjalor përmban kryesisht fjalë nga dialekti tosk, por ka meritën se përmban edhe fjalë që u referohen fushave të ndryshme shkencore.”

12. Fjalori Shqip – Greqisht i Niko Gjinit (1971)

Në vitin 1971 del në qarkullim *Fjalori Shqip – Greqisht* i Niko Gjinit me origjinë nga Vanistra e Gjirokastrës. Fjalori përmban rreth 16 000 fjalë dhe përbën përpjekjen e parë për të hartuar një fjalor dygjuhësh shqip - greqisht funksional, të përdorshëm në masë të gjerë. Autori me meritat e tij dhe dashurinë për të dyja gjuhët na ka dhënë një vepër shumë të rëndësishme për kohën në të cilën u hartua dhe u botua. Mungesa e fjalorëve analoge të shqipes me greqishten e vështirësonte shumë punën e autorit por nuk e pengoi të krijonte një vepër të cilësisë dhe parametrave bashkëkohore.

Qëllimi kryesor i fjalorit ishte: t’u vinte në ndihmë nxënësve të shkollave të minoritetit që ishin monoling, greqishtfolës, për të përballuar vështirësitë, që gjenin me përvetësimin e gjuhës shqipe, gjatë kalimit nga cikli fillor në atë 8-vjeçar. Sidomos për të përballuar terminologjinë shkencore të teksteve shkollore.

Niko Gjini falë durimit dhe mjeshtërisë së tij diti të shfrytëzojë në maksimum materialet e pakta që dispononte dhe hodhi bazat e leksikografisë moderne shiptarogreke, të cilat në vazhdim ai vet i ngriti në nivelet më të larta me veprat e tij madhore, Fjalorin Greqisht – Shqip të vitit 1993 dhe Fjalorin Shqip – Greqisht të vitit 1998.

Fjalori i vitit 1971 është një produkt i kohës së vet dhe i kushteve politiko shoqërore të cilat mbizotëronin në atë periudhë. Një meritë e fjalorit është përfshirja në të e fjalëve idiomatike të së folmes së grekëve të Shqipërisë.

13. Fjalori shqip – greqisht i Vasil Partalit (1986)

Karakter të njëjtë me Fjalorin e Gjinit ka edhe *Fjalori shqip – greqisht* i Vasil Partalit nga Leshnica e Sarandës, i cili qarkulloi në vitin 1986, 15 vjet pas botimit të Fjalorit të Gjinit. Është fjalor i tipit të vogël dhe i destinuar “në ndihmë të nxënësve minoritarë”

Fjalori ka gjithsej 245 faqe dhe siç na informon vetë autori “përmban rreth 5 000 fjalë më të përdorshme të gjuhës së sotme letrare shqipe si dhe disa fjalë nga terminologjia e shkencave që studiohen në shkollë”. Të dy Fjalorët e lartpërmendur janë botime të Shtëpisë Botuese të Librit Shkollor.

Qëllimi i hartimit të fjalorit na jepet në parathënien e tij ku shkruhet: “Ky fjalor i shkurtër shqip – greqisht është përgatitur kryesisht për t’u ardhur në ndihmë nxënësve të shkollave 8-vjeçare minoritare në mësimin e gjuhës shqipe”

14. Fjalori greqisht – shqip i Odhisea Dimogjinit (1987/91/2)

Në vitin 1987 botohet në Janinë “*Fjalori greqisht – shqip*” i Odhisea Dimogjinit. Vepra është botim personal i autorit dhe ka gjithsej 274 faqe. Nuk na jipen shumë informacione rreth autorit apo përmbajtjes së fjalorit.

Lemat jepen në dy kolona për çdo faqe. Fjalët në greqisht janë dhënë në (dhimotiqi) dhe në vazhdim jepet fjala në shqip. Për të lehtësuar përvetësimin e

kuptimit të fjalës greke ka përdorur shpesh edhe një sinonime të saj në greqisht, rrallë herë edhe një shpjegim të shkurtër dhe pastaj vendos përball fjalën në shqip.

Në parathënien e shkurtër në gjuhën greke autori na sqaron arsyen e hartimit të Fjalorit. Konkretisht shprehet: «Sipas të dhënave që kemi, fjalorë të tjerë bashkëkohorë greqisht – shqip nuk qarkullojnë në vendin tonë. Ky fakt u bë shkak të shkruajmë këtë fjalor dygjuhësh, që në fillim e mbajtëm si dorëshkrim për përdorim vetëm personal. Më vonë e pamë të arsyeshëm ta publikojmë me mendimin se mund të duket i nevojshëm dhe tu shërbejë atyreve që do të kenë nevojën për ndihmën e tij, me shpresën që do të kemi në mënyrë absolute tolerancën dhe mirëkuptimin e lexuesve ... dhe sidomos bindjen se çdo fjalor dygjuhësh, i vogël apo i madh, jo vetëm ndihmon njerëzit të njohin një gjuhë tjetër, të ndryshëm nga gjuha e tyre, por edhe ndihmon në zhvillimin e komunikimit reciprok midis dy popujve.»

Fjalorë të shkurtër shqip – greqisht kanë hartuar akoma edhe Lluka Bellos (1848 – 1913) nga Thiva si dhe Korçari Efthimi Mitko (1820 -1890).

Nuk mund të mos përmendim dhe fjalorthët (glosarët) shqip - greqisht të gjuhës arvanitase të Atikës «*Η εν Αττική ελληνοαλβανική διάλεκτος*» (Dialekti grekoshqiptar i Attikës)1932-33, të Petro Furiqit (1878 – 1936) nga Salamina dhe të Kr. N. Petru Mesojitu (1909 – 1944) «*Ελληνικάί λέξεις εν τω ιδιώματι των αλβανόφωνων της Αττικής*» 1940 (Fjalë greke në idiomën e shqipfolësve të Atikës).”

III. Fjalorë të hartuar në shekullin XX

15. Fjalori greqisht – shqip i Niko Gjinit (1993)

Në vitin 1993 Niko Gjini boton fjalorin më të madh greqisht – shqip të botuar deri tani në Shqipëri apo në Greqi, vepër tepër e vlerësuar nga mendimi gjuhësor, leksikografik si dhe nga mendimi jashtëgjuhësor, duke e parë botimin e veprës si ngjarje në kulturën e dy popujve. Vepra titullohet *Ελληνο - Αλβανικο Λεξικο (Fjalor greqisht - shqip)*, dhe botohet në Janinë..

Prof. Dr. V. Memishaj në një artikull për fjalorët dygjuhësh të shqipes me greqishten shprehet: “*duhet të pranojmë se është vepra leksikografike dygjuhëshe, qoftë greqisht – shqip, qoftë shqip - greqisht, më e arrirë deri në ditët e sotme.*”

Sipas informacionit që na jepet në frontespicin e fjalorit ai përmban 50 000 lema në gjithsej 1220 faqe, duke u radhitur në fjalorët më vëllimorë dygjuhësh të botuar në leksikografinë shqipe. Ai *së shumti është një fjalor tavoline* (është i tipit të mesëm dhe jo i përshtatshëm për t’u mbartur me vete si libër shkollor nga nxënësit apo nga studentët). Ofrohet kryesisht për të kuptuar dhe për të përkthyer nga një gjuhë në tjetrën dhe jo për të ndihmuar në prodhimin e ligjërit. Megjithatë ai jep lëndë të jashtëzakonshme për të ndërmarë studime shkencore të fushave të ndryshme, si në ato gjuhësore apo edhe jashtëgjuhësore.

Fjalori është hartuar nga një njohës i mirë i greqishtes dhe i shqipes, dhe vjen tek ky fjalor pasi kishte ecur në rrugën e leksikografisë dygjuhëshe: ai kishte botuar *Fjalorin shqip – greqisht* në vitin 1971.

Tregues pozitiv të fjalorit janë: dhënia e kuptimeve të ndryshme të fjalëve polisemike, numri i madh i shembujve/ilustrimeve që përdor për dhënien e kuptimit të fjalëve, si dhe informacioni gramatikor për çdo lemë.

16. Fjalori greqisht - shqip i Konstandin Papafilit (1997)

Fjalori *Λεξικό Ελληνο - Αλβανικό (Fjalor greqisht - shqip)* i Konstandin Papafilit u botua në Athinë në vitin 1997. Është hera e dytë pas fjalorit të Dhimogjinit që një autor ndërmer një iniciativë të tillë pa patur lidhje direkte me gjuhën shqipe. Në dallim nga fjalorët që kemi parë deri tani greqisht – shqip apo shqip – greqisht të cilat pothuajse të gjitha janë hartuar nga interesi i autorëve të tyre për njëren apo tjetrën gjuhë ose edhe për të dyja së bashku, interesimi i Papafilit për leksikografinë ka karakter pragmatist. Nga mënyra e dhënies së lemave, nga madhësia e fjalorit, nga përmasat e tij nxjerrim konkluzionin se ai u hartua për tu përdorur nga njerëz që nuk kishin interesa linguistike por që thjesht donin të mësonin njëren apo tjetrën gjuhë që të mund të komunikonin.

Fjalori është vepër me 489 faqe dhe ka një fjalës me 20.000 fjalë në greqishte dhe me barasvlerësit e tyre në shqipe.

Fjalori ka karakter praktik, është i formatit të vogël, gati si doracak. Mbase ky lloj formati ka qenë dhe synimi i autorit dhe që ka përcaktuar dhe sasinë e fjalëve dhe mënyrën e dhënies së tyre. Fjalori është fjalor i drejtpërdrejtë dygjuhësh, gati-gati sinonimik, sepse fjalët në greqishte dhe në shqipe jepen së shumti vetëm si lema.

17. Fjalori shqip - greqisht i Konstandin Papafilit (1997)

I ngjajshëm me Fjalorin greqisht – shqip është edhe *Fjalori shqip – greqisht* i K. Papafilit që u botua po të njëjtin vit, më 1997. Ai përmban rreth 30 000 fjalë dhe ka të gjitha karakteristikat e fjalorit të parë.

18. Fjalori shqip – greqisht i Niko Gjinit (1998)

Në vitin 1996, leksikografi i madh Niko Gjini, mbyll ciklin e fjalorëve të tij me një tjetër vepër të rëndësishme *Fjalorin shqip – greqisht* të botuar në Universitetin e Janinës, në Greqi si vepër nën kujdesin e drejtpërdrejtë të filologut Jeorgjios Kapsalis. Siç përmendëm më lart Gjini ka botuar një fjalor shqip – greqisht që nga viti 1971, por tre dekada më vonë ai arriti ta përpunojë dhe ta pasurojë atë dhe ta bëjë një fjalor të përshtatshëm për nevojat e kohës së vet. Ai është i kompletuar si nga ana e makrostrukturës ashtu edhe të mikrostrukturës. Në të përmbahen të gjitha pikat që duhet të ketë një fjalor bashkëkohor. Fjalësi me rreth 50 000 lema në 1300 faqe përmban fjalë nga të gjitha fushat e përdorimit.

Edhe për këtë fjalor, duke e parë në gjithanshmërinë e tij, *duhet të pranojmë se është vepra leksikografike dygjuhëshe shqip - greqisht, më e arrirë deri në ditët e sotme.*

Autori si një leksikograf tashmë me eksperiencë shumëvjeçare ka punuar me përkushtim më të madh tek ky fjalor dhe na ka dhënë një vepër shumë cilësore. Fjalëve të shqipes u janë gjetur me mjeshtëri analoget e greqishtes dhe shumë shpesh për të saktësuar më mirë kuptimin ose kuptimet e tyre ato janë përfshirë në togfjalësha ose në shprehje.

VI. Fjalorë të hartuar në shekullin XX

19. Fjalori greqisht - shqip i Hysen Sinanit (2001/12)

Hysen Sinani boton në fillim të shekullit XXI *Fjalor Greqisht-Shqip (Ελληνο – Αλβανικό Λεξικό)*, Tiranë, 2001, botim i “Artemidës”.

Fjalori që në ballinë kërkon të bëjë dallimin nga fjalorët e tjerë të botuar si fjalor dygjuhësh greqisht – shqip. Aty u mësohet të dhënave se vepra “përmban rreth 20.000 fjalë me shqiptim, bashkëkohor, me shpjegime, sinonime e frazeologji, me një shtesë emrash të përveçëm dhe gjeografikë, me tabela gramatikore.”

Fjalori çelet me një parathënie shumë të shkurtër, të shkruar nga prof. Xh. Lloshi, por që mbart mesazhe të rëndësishme. Aty ndër të tjera shkruhet se “Është e pabesueshme të pohosh që, për shqiptarët e sotëm, të mos ketë një fjalor të gjuhës greke i cili të plotësojë nevojat e një përdorimi të saktë në formatin mesatar. ... Veç mungesës së saktësisë gjuhësore, asnjë botim i mëparshëm nuk ka menduar për një shqiptim të transkriptuar të fjalës greke midis kllapave, siç bëhet për anglishten ose frëngjishten. duke njohur vështirësitë kryesore që hasin shqiptarët në mësimin e saktë dhe të shpejtë të gëqishtës, kjo gjë bëhet tepër e nevojshme për nivelin e përgjithshëm të lexuesit dhe për vetë gjuhën greke, edhe pse me një drejtshkrim fonetik.”

Pa mohuar vlerat e veprës, *si në përzgjedhjen jo vetëm të fjalësit në greqishte, por edhe në gjetjen e barsvlerësit të tij në shqipe*, duhet të pohojmë se fjalori është i ngjashëm me botimin e K. Παπαφίλη, *Λεξικό Ελληνο – Αλβανικό*, Αθήνα, 1997. “Fjalori ka karakter të theksuar paradigmatic, fjalës greke i është gjetur fjala shqipe, pra kemi një ekuilibër leksikor.” Por dimë se, ashtu si në shqipe, edhe në greqishte, kemi *me mijëra fjalë* që u përkasin fushave konceptore që autori pranon se i ka përfaqësuar leksikalisht në fjalor, *që nuk janë (njëkuptimshe) monosemantike, por gjallojnë me shumë kuptime (polisemantike)*.

19. Fjalori greqisht – shqip i Lavdimir Markut (2009)

“Fjalori Greqisht – shqip” i Lavdimir Markut botohet në Tiranë në vitin 2009. Vepra është botuar nga shtëpia botuese “infbotues” dhe ka gjithsej 910 faqe.

Fjalori përmban rreth 40 000 fjalë, siç na informon vet autori. Autori nuk na jep të dhëna në lidhje me literaturën në të cilën është bazuar për hartimin e fjalorit, prandaj është e vështirë të përcaktohet burimi dhe kriteret e përzgjedhjes së lemave.

Fjalori u adresohet përdoruesve me gjuhë amtare gjuhën shqipe, kjo duket nga fakti se informacioni gramatikor si brenda lemave edhe në faqet e para të fjalorit jepet vetëm në gjuhën shqipe dhe ka të bëjë vetëm me gjuhën greke. Akoma u adresohet njohësve të nivelit të mesëm dhe të lart të gjuhëve.

Fjalori Greqisht – Shqip i L. Markut është fjalori i tretë pas fjalorëve të Papafilit (1997) dhe të Sinanit (2001) që është bërë transkriptimi fonetik i të gjitha fjalëve të gjuhës greke.

Në pjesën e shtojcës gramatikore autori na jep të dhëna të hollësishme mbi gramatikën e gjuhës greke gjë që ndihmon përdoruesin e fjalorit për zhvillimin e njohurive të tij rreth sistemit të gjuhës greke dhe sidomos për prodhim ligjërimi.

21. Fjalori shqip - greqisht i Lavdimir Markut 2010

“Fjalori shqip - greqisht” i Lavdimir Markut është fjalori i dytë i tij. Botohet në vitin 2010 në Tiranë nga shtëpia botuese INFBOTUES. Fjalori ka 590 faqe dhe rreth 20 000 fjalë.

Duke krahasuar një pjesë të rastësishme të lemave të shkronjës “T” të Fjalorit të Markut me Fjalorin e Gjuhës së Sotme Shqipe (1980) konstatojmë se Marku nuk ka përfshirë në fjalës lema me karakter bisedimor, të cilat nuk kanë përdorim të gjerë si dhe fjalë të prejardhura ose të përbëra.

Fjalori i Markut nuk është një fjalor ku përball fjalës shqipe gjendet thjeshtë fjala analoge greke, por autori e ka përfshirë atë në shembuj të ndryshëm gjë që e bën fjalorin më të plotë dhe më miqësor për përdoruesit. Ilustrimet u përkasin të gjitha kategorive të mundshme të formimeve sintaksore duke filluar nga rrenditja e lirë e fjalëve, në simfrazë, në shprehje idiomatike dhe duke arritur deri tek proverbat.

Dhënia e kuptimeve të ndryshme të fjalëve polisemike është një tregues pozitiv për vlerësimin e fjalorit.

Përkthimi i lemave në gjuhën greke dhe gjetja e fjalëve analoge është realizuar në masë të vlerësuar. Gjuha e përkthimit të ilustrimeve është një gjuhë e standarteve bashkëkohore. Autori i shmanget, ose më mirë të themi, nuk bie në kurthin e përkthimit fjalë për fjalë nga shqipja në greqisht, por shfrytëzon vetitë shprehëse të çdo gjuhe në veçanti. Shembujt/ilustrimet janë shumë të thjeshta dhe të kuptueshme të vjela nga përdorimi i përditshëm i gjuhëve gjatë komunikimit gjuhësor.

Konkluzione

Nga të dhënat që përfshimë në këtë punim konstatojmë që gjatë dy shekujve e gjysëm (1770 – 2015) leksikografia greko shqiptare dhe shqiptaro greke ndonëse nuk është e zhvilluar në masën e pritshme, për shkak të faktorëve të ndryshëm që i trajtuam më lartë, prapësëprapë duhet të pranojmë që kontaktet e shqipes me greqishten kanë qenë më të shumtat në lidhje me gjuhët e tjera. Hartimi i një numri të konsiderueshëm fjalorësh dygjuhësh është tregues i interesit reciprok për gjuhët në fjalë.

Akoma konstatojmë që me kalimin e kohës numri i veprave të hartuara sa vete dhe shtohet dhe njëkohësisht rritet edhe niveli cilësor i tyre. Pas viteve 90 gjejmë vepra leksikografike midis dy gjuhëve shumë të mira që përmbushin standartet bashkëkohore të leksikografisë, por duhet të theksojmë se leksikografia përbën një sfidë të pandalshëm për autorë të tjerë dhe për vepra më të plota dhe më cilësore.

Bibliografi

Dhimogjini, O., (1989/92) *Ελληνο - Αλβανικό Λεξικό* (Fjalor greqisht – shqip), *Ιωάννινα*.

Gjini, N. (1971) *Fjalor shqip - greqisht*, Shtëpia Botuese e Librit Shkollor.

Hetzer, A. (1981), *Das dreisprachige Wörterverzeichnis von Theodoros Anastasiu Kavalliotis*, Hamburg f. 49 – 50.

Johallas, T. (1980) *ΤΟ ΕΛΛΗΝΟ – ΑΛΒΑΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ*, *Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμος 46, Αθήνα.

Leksikografia shqipe, trashëgimi dhe perspektivë, Tiranë, 2005.

Lloshi, Xh. (2008), *Rreth alfabetit të shqipes: me rastin e 100-vjetorit të Kongresit të Manastirit*.

Marku, L. (2009) *Fjalor greqisht – shqip*, Tiranë, infobotues.

Marku, L. (2010) *Fjalor shqip - greqisht*, Tiranë, infobotues.

Memishaj, V. (2011), *Studime për fjalën shqipe*, Tiranë, botart.

Meyer, G. *Albanesische Studien V*, f. 67 – 94.

Partali, V. (1986) *Fjalor shqip – greqisht*, Shtëpia Botuese e Librit Shkollor.

Salaj, Sh. (2013), *Fjalori italisht – greqisht – shqip*, West Print, Tirana.

Sinani, H. (2001/12) *Fjalor Greqisht-Shqip (Ελληνο – Αλβανικό Λεξικό)*, Tiranë.

Stylos, N. (2011) *Fjalori katërgjuhësh i Daniil Voskopojarit*, Tiranë.

Stylos, N. (2011), *Fjalori greqisht – shqip i Panajot Kupitorit*, Tiranë.

Shuteriqi, Dh. (1976), *Shkrimet shqipe në vitet 1332-1850*, Tiranë, f. 27.

Γκίνη, Ν. (1993) Λεξικό Ελληνο – Αλβανικό (Fjalor greqisht - shqip), Ιωάννινα.
Γκίνη, Ν. (1998) Λεξικό Αλβανο – Ελληνικό (Fjalor shqip - greqisht), Ιωάννινα.
Κωνσταντακοπούλου, Α. (1988), Η ελληνική γλώσσα στα Βαλκάνια 1750 – 1850 Ιωάννινα.
Παπαφίλη, Κ. (1997) Λεξικό Αλβανο – Ελληνικό (Fjalor shqip - greqisht), Αθήνα.
Παπαφίλη, Κ. (1997) Λεξικό Ελληνο – Αλβανικό (Fjalor greqisht - shqip), Αθήνα.

Artikuj

Qirjazi, Dh., «Mjaltë» nga hojet dhe trojet e shqipes: Fjalori dorëshkrim shqip – greqisht i Th. Mitkos dhe suaza Ballkanike e tij, Konferencë shkencore: «Shqipja dhe gjuhët e Ballkanit», Prishtinë, 10 – 11 nëntor 2011.

Lloshi, Xh., “Ne hulline e fjaloreve te shqipes me greqishten” gazeta Telegraf 28 Janar 2013.

Lloshi, Xh., Gazeta Shqiptarja.com, Fjalori greqisht – shqip i Hysen Sinanit, më i ploti deri sot, 22. dhjetor 2012.

Η παιδεία στο χώρο της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας από την ίδρυση του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα

Κωστάντω Μπαρούτα - Ξέρρα¹

Η συγκεκριμένη εισήγηση έχει ως στόχο να κάνει μια προσέγγιση του θέματος που σχετίζεται με την εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία, από τότε που αποκαλείται έτσι μέχρι σήμερα. Αν και, εκ πρώτης όψεως, το θέμα φαίνεται απλό, εν τούτης εμπερικλείει αρκετές δυσκολίες. Γι' αυτό επιβάλλεται μια μικρή παράθεση η οποία θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε το εν λόγω θέμα.

Η διαδικασία της δημιουργίας του αλβανικού κράτους στις αρχές του περασμένου αιώνα συνδέθηκε με την προσάρτηση σε αυτό εδαφών στα οποία διέμενε από αρχαιοτάτων χρόνων ελληνικός πληθυσμός. Αυτός ο πληθυσμός αναγνωρίστηκε επίσημα από την αλβανική πλευρά στην Κοινωνία των Εθνών, το 1921, ως μια **ελληνορθόδοξη κοινότητα**, χωρίς καν να προσδιορίζεται το μέγεθος, η φύση ή η γεωγραφική της έκταση. Ο όρος που χρησιμοποιείται στην Κοινωνία των Εθνών, για τον προσδιορισμό της συγκεκριμένης κοινότητας αποκρυσταλλώνεται σιγά-σιγά σε **Εθνική Ελληνική Μειονότητα**. Πήρε αυτή τη μορφή, ιδίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και περισσότερο ως μια πρακτική πραγματικότητα, και όχι με κάποια συγκεκριμένη νομική πράξη. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε όλη την ιστορία του αλβανικού κράτους δικαίου, τόσο για εσωτερική χρήση όσο και στις διμερείς σχέσεις με την Ελλάδα, ή την Διεθνή κοινότητα, δεν υπάρχει μια προσδιοριστική διάταξη σχετικά με τη φύση αυτής της κοινότητας. Το γεγονός αυτό έχει συχνά οδηγήσει σε σύγχυση, σε αβάσιμες αξιώσεις και συγκρούσεις, εις βάρος, πάντα, του πληθυσμού της μειονότητας και την εξυπηρέτηση άλλων συμφερόντων. Η κατάσταση γίνεται πιο ευαίσθητη και πιο εμφανής στον τομέα της εκπαίδευσης, μιας και σύμφωνα με τους κανόνες της κοινωνιολογίας, οι ανθρώπινες ενέργειες εξαρτώνται από το τι ξέρει και γνωρίζει ο καθένας και το είδος και το επίπεδο των γνώσεων προσδιορίζεται από την παιδεία του. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι ουκ ολίγες οι περιπτώσεις που οι λανθασμένες προσπάθειες του αλβανικού κράτους να μετατρέψει την παιδεία στην μητρική γλώσσα σε λειτουργία αντίθετη από την αποστολή την

οποία είχε, έχει προκαλέσει έντονες αντιδράσεις των μελών αυτής της μειονότητας ακόμα και σε διεθνές επίπεδο.

Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα αποτελεί το γεγονός της ιστορικής πραγματικότητας της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις ευρύτερες περιοχές της σημερινής Νότιας Αλβανίας. Το φαινόμενο αυτό δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για παρερμηνείες εάν δεν καταστεί σαφής η σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της εθνικής ταυτότητας. Ο εν λόγω χώρος έχει μια μακρά ιστορία ελληνόφωνης παιδείας με σημείο αναφοράς την Μοσχόπολη, η οποία για πολλά χρόνια υπήρξε το κέντρο όπου μορφώνονταν όλη η ευρύτερη περιοχή. Για να καταλάβουμε πόσο σημαντική ήταν η ελληνόφωνη παιδεία εκείνη την εποχή παραθέτουμε την έκθεση του επιθεωρητή παιδείας Χαράλαμπου Δονάτου, ο οποίος το 1915 έγραφε από το Λεσκοβίκι προς το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας: « Η έλλειψη σχολείου θεωρείται το ίδιο με την έλλειψη της εκκλησίας και η κοινότητα που δεν ενδιαφέρεται για τη λειτουργία του σχολείου με κάθε δυνατό μέσο που διαθέτει, θεωρείται χαμηλού πολιτισμικού επιπέδου. Για το λόγο αυτό, σε όλα τα χριστιανικά χωριά της νότιας Αλβανίας, και όχι μόνο στα ελληνόφωνα, αλλά και στα αλβανόφωνα λειτουργούν σχολεία στην ελληνική γλώσσα, όπου αποκτάται η γνώση και επιτυγχάνεται η κοινωνική ανέλιξη»⁸.

Το τρίτο πρόβλημα, με επίσης ιδιαίτερο βάρος, είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει μια σειρά από ιστορικά έγγραφα (και όχι ερμηνείες ή αξιώσεις) γύρω από την εκπαίδευση της μειονότητας, κάτι το οποίο θα βοηθούσε τόσο να καθοριστούν πραγματικές εκπαιδευτικές πολιτικές στο μέλλον, όσο και να απαλλαγεί η κοινή γνώμη από την προκατάληψη και τις πράξεις χειραγώγησης, οι οποίες πολύ εύκολα δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την άνθιση του εθνικισμού.

Ωστόσο, το πρόβλημα αυτό δεν αποτελεί το κυρίως θέμα της εισήγησης αυτής.

Η παιδεία της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας της Αλβανίας αποτελεί ένα ξεχωριστό κομμάτι του όλου εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας και έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες και την δική της ιστορία. Είναι αλήθεια ότι έχει ακολουθήσει τα βήματα εξέλιξης της παιδείας του αλβανικού κράτους αλλά, όπως προαναφέρθηκε, δεν έχει δοθεί πάντα η δέουσα προσοχή για τη σωστή μεταρρύθμισή της με σεβασμό στις εθνοτικές ή εθνικές ιδιαιτερότητες των μελών της κοινότητας αυτής. Αυτό συχνά δημιουργεί ένα μειονέκτημα, μιας και τα μέλη της εθνικής ελληνικής μειονότητας, αλλά και το σύνολό της, επιδεικνύουν πάντα το ζήλο για γνώση και πολιτισμό, ξέρουν να σέβονται και να τηρούν τους νόμους και δεν έχουν δημιουργήσει ποτέ προβλήματα στην κοινωνία και το κράτος. Αντιθέτως έχουν συμβάλει δυναμικά στην πρόοδο και την εξέλιξη της χώρας.

Η παιδεία της μειονότητας έχει μια μακρά ιστορία, πολύ ευρύτερη εξάπλωση, και παίζει καθοριστικό ρόλο όσον αφορά την εθνική ταυτότητα και την δυνατότητα επιβίωσης της κοινότητας αυτής.

Σύμφωνα με τη μονογραφία του Λευτέρη Ντίλιου «Το Αργυρόκαστρο στους αιώνες, ο νομός και η περιφέρειά του», το πρώτο σχολείο άνοιξε στο Αργυρόκαστρο το 1633, αλλά ήταν στην ελληνική γλώσσα.⁹

Το ίδιο μας επιβεβαιώνει ο καθηγητής Rami Memushaj σε συμπόσιο στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, όπου αναφέρει: «Πριν από την Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας μόνο στην περιοχή Αργυροκάστρου λειτουργούσαν 130 ελληνικά σχολεία, την ίδια στιγμή που η αλβανική διδάσκονταν στο σπίτι. Από το 1927, ο αριθμός των ελληνικών σχολείων στο νομό μειώνεται σε 65.»¹⁰

⁸ Πασχάλης 1998, 76

⁹ Dilo1981, 120

¹⁰ Memushaj 2001, 40.

Ακόμη και αυτά τα λίγα γεγονότα μας αποδεικνύουν ότι η ιστορία της παιδείας είναι ταυτόχρονα και μέρος της ιστορίας της ελληνικής μειονότητας. Αλλά όσον αφορά την χρονική περίοδο για την οποία γίνεται λόγος, είναι επίσης αναπόσπαστο κομμάτι και της ιστορίας του αλβανικού λαού. Αυτή η ιστορία, στο πλαίσιο της ύπαρξης του αλβανικού κράτους, μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις κύριες περιόδους ακολουθώντας τις πολιτικές εξελίξεις στη χώρα.

Πρώτη περίοδος: Δημιουργία του αλβανικού κράτους μέχρι το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και την εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος.

Δεύτερη περίοδος: Ο μισός αιώνας της κομμουνιστικής δικτατορίας μέχρι την κατάρρευσή της το '90.

Τρίτη περίοδος: Η περίοδος του πολιτικού πλουραλισμού, από τη δεκαετία του '90 μέχρι σήμερα.

Πρώτη περίοδος

Ξεκινάει με την ίδρυση του αλβανικού κράτους, όπου με το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας της 17^{ης} 12. 1913 προσδιορίζονται τα σύνορα Ελλάδας – Αλβανίας, και τμήμα ελληνικού πληθυσμού προσαρτήζεται στο νεοϊδρυθέν αλβανικό κράτος. Η φάση αυτή τελειώνει το 1940 – 44, όπου με την καθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος, διακόπτονται τελείως οι σχέσεις αυτού του πληθυσμού με τον μητροπολιτικό κορμό¹¹.

Το πιο πάνω γεγονός επιφέρει μια σειρά σημαντικών ποιοτικών αλλαγών στην κοινωνική και πολιτική ζωή των μελών αυτής της κοινότητας. Από εκείνη τη στιγμή, οι άνθρωποι αυτοί, θα συμπορευτούν με τον αλβανικό πληθυσμό, διαγράφοντας μια σχεδόν κοινή πορεία, διατηρώντας όμως την ιδιαιτερότητά τους.

Το 1921 όταν η Αλβανία αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος από την Κοινωνία των Εθνών, ένας από τους όρους που της τέθηκε ήταν η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων της ΕΕΜ. Στις 2. 10. 1921 η Αλβανία υπέγραψε το σύμφωνο μέλους στην Κοινωνία των Εθνών με το οποίο ανέλαβε ορισμένες δεσμεύσεις όσον αφορά τα δικαιώματα της μειονότητας, οι οποίες ήταν:

- 1) Ελευθερία χρήσης της μητρικής γλώσσας σε διαπροσωπικές και εμπορικές σχέσεις, σε θέματα πίστης, σε δημοσιεύματα όπως και σε δημόσιες συναθροίσεις και ενώπιον των δικαστηρίων.
- 2) Σε περιοχές όπου οι μειονότητες αποτελούν ένα σημαντικό αριθμό του πληθυσμού, η διδασκαλία σε δημόσια σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να γίνεται στη μητρική γλώσσα της μειονότητας.

Οι όροι που τέθηκαν από την Κοινωνία των Εθνών στην Αλβανία περιέχονται στο πρωτόκολλο της Κέρκυρας, το οποίο υπεγράφη το Μάιο 1914 και το Πρωτόκολλο της Καψτίτσα του 28.05.1920¹².

Όπως προαναφέρθηκε η εκπαίδευση στη νότια Αλβανία και ιδίως στην περιοχή της μειονότητας έχει μια αρχαία παράδοση. Την φροντίδα για τη λειτουργία των σχολείων αυτών μέχρι τότε την είχαν οι κοινότητες με τη βοήθεια των χορηγιών και της εκκλησίας. Έτσι, κάθε κοινότητα φρόντιζε η ίδια για τη λειτουργία του σχολείου της, επομένως όλα αυτά τα σχολεία δεν θεωρούνται δημόσια, αλλά ιδιωτικά. Όταν η Αλβανία έγινε μέλος της Κοινωνίας των Εθνών αυτές οι υποχρεώσεις πέρασαν στο κράτος.

---

¹¹ Παπαδόπουλος 1992

¹² Cami1975, vol. IV

Στο Βασικό Καταστατικό του Βασιλείου της Αλβανικής, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 1928, κάποια από τα άρθρα του αναφέρονται γενικά στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, αλλά άμεσα και έμμεσα επηρέαζαν και το εκπαιδευτικό σύστημα της μειοψηφίας, ή θα λέγαμε καλύτερα έρχονταν σε αντίθεση με τα συμφέροντα της μειονότητας για παιδεία στη μητρική γλώσσα. Τα άρθρα αυτά πήραν την πλήρη μορφή με τις τροποποιήσεις που ζήτησε στο Αλβανικό Κοινοβούλιο τον Απρίλιο του 1933 ο τότε Υπουργός Παιδείας Mirash Ivanaj.

Σύμφωνα με τα άρθρα του παρόντος καταστατικού:

- Τίθενται εκτός λειτουργίας το σύνολο των μη κρατικών, δηλαδή ιδιωτικών σχολείων. Αυτή η απόφαση επηρέασε άμεσα τα μειονοτικά σχολεία διότι όπως προαναφέραμε τα σχολεία αυτά ήταν κοινοτικά, αρά μη κρατικά. Επομένως κλείνουν όλα τα ελληνικά σχολεία.

- Από την άλλη αλλάζει ριζικά η αναλογία των μαθημάτων στην επίσημη γλώσσα του αλβανικού κράτους και στη μητρική γλώσσα της ελληνικής κοινότητας. Μέχρι τότε τα μαθήματα στα μειονοτικά σχολεία διδάσκονταν στην ελληνική γλώσσα. Η μεταρρύθμιση που ζητούσαν οι προτάσεις του Ιβάναι άλλαξε αυτή την αναλογία. Ζήτησε τα μαθήματα να διεξάγονται εξ ολοκλήρου στην αλβανική γλώσσα και η ελληνική να διδάσκεται ως δεύτερη γλώσσα¹³.

- Για την υλοποίηση αυτού του προγράμματος απέλυσαν τους ελληνικής καταγωγής δασκάλους της μειονότητας, οι οποίοι δεν είχαν την έγκριση του κράτος και αντικαταστάθηκαν από Αλβανούς δασκάλους.

Αυτό έκανε ώστε το σχολικό έτος 1934-1935 να ξεκινήσει χωρίς ιδιωτικά σχολεία στην Αλβανία. Το κλείσιμό τους και τα μέτρα σχετικά με το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, το οποίο ανάγκασε ώστε η μητρική ελληνική γλώσσα να διδάσκεται ως δεύτερη γλώσσα, και την αντικατάσταση των εκπαιδευτικών στα σχολεία αυτά, πυροδότησε σκληρές αντιδράσεις στην ελληνική εθνική μειονότητα.¹⁴ Για ένα χρόνο τα σχολεία δεν λειτούργησαν, γιατί οι μαθητές απείχαν από τα μαθήματα. Οι κάτοικοι απευθύνθηκαν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης κατηγορώντας την παραβίαση της Διακήρυξης του 1921 για την προστασία των μειονοτήτων¹⁵. Το Δικαστήριο της Χάγης έλαβε υπόψη την καταγγελία, με το γνωστό θέμα «Το ζήτημα των μειονοτικών σχολείων στην Αλβανία»¹⁶ και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν τηρείτε το άρθρο 5 της Συνθήκης για της Μειονότητες και ότι η Αλβανία δεν σέβεται τα γλωσσικά δικαιώματα της Ελληνικής κοινότητας.

Η απόφαση του Δικαστηρίου της Χάγης ανάγκασε την κυβέρνηση του βασιλιά Zogu να κάνει πίσω και τα σχολεία να λειτουργήσουν όπως πρώτα στην ελληνική γλώσσα, και ταυτόχρονα να διδάσκεται και η Αλβανική γλώσσα με κάποιες ώρες την εβδομάδα¹⁷.

Δεύτερη περίοδος

Η περίοδος αυτή έχει ταυτιστεί με την εγκαθίδρυση της κομμουνιστικής δικτατορίας στη χώρα και τελειώνει με την ανατροπή της το 1990. Χαρακτηρίζεται από ολοκληρωτική έλλειψη σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδίως τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων.

Με την έναρξη του Β 'Παγκοσμίου Πολέμου, η μειονότητα κληρονόμησε 74 σχολεία στη μητρική γλώσσα με 5.354 μαθητές και 141 καθηγητές. Το 1945, 20

¹³ Terpo 2001, 9

¹⁴ Terpo 2001, 9

¹⁵ Υφαντής, 2006, 247 – 279

¹⁶ Memushaj 2001, 43.

¹⁷ Terpo 2001, 9

σχολεία και το 1947, 82 σχολεία στη μητρική γλώσσα με 5.150 μαθητές και 102 δασκάλους.¹⁸

Το άρθρο 39 του Συντάγματος του 1945 προσδιορίζει την ελευθερία της χρήσης της μητρικής γλώσσας, ενώ ο νόμος με ημερομηνία 17.08.1946 για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κατοχυρώνει και νομικά το δικαίωμα για εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα.

Το Σύνταγμα του 1976, επαναλαμβάνει τη νομική αναγνώριση των μειονοτήτων, χωρίς να τις αναφέρει ή να τις διακρίνει.

Το Άρθρο 40 του Συντάγματος αναφέρει: «Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Δεν αναγνωρίζεται κανένας περιορισμός ή προνόμιο στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών με βάση το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, την εκπαίδευση, την κοινωνική θέση ή την οικονομική κατάσταση.»

Άρθρο 42: «Στις Εθνικές Μειονότητες παρέχεται προστασία για ανάπτυξη του πολιτισμού και των παραδόσεων, τη χρήση της μητρικής γλώσσας και της διδασκαλίας της στα σχολεία, ισότιμη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Κάθε εθνική ανισότητα και προνόμιο, κάθε πράξη που παραβιάζει τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων είναι αντισυνταγματική και τιμωρείται από το νόμο.»

Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, διατηρήθηκαν οι ίδιες αναλογίες όσον αφορά τα μαθήματα που διδάσκονταν στην ελληνική και την αλβανική.

Σύμφωνα με άρθρο στην εφημερίδα "Πρωινός λόγος" των Ιωαννίνων: «Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1944 - 1952 το πρόγραμμα σπουδών διεξάγονταν 84% στην ελληνική γλώσσα και μόνο 16% στα αλβανικά. Ξεκινώντας από το σχολικό έτος 1952-1953 το πρόγραμμα αλλάζει σταδιακά σε 87% στην αλβανική και 13% στην ελληνική γλώσσα.»¹⁹

Μέχρι το 1952 στις τάξεις V- VII το μάθημα της αλβανικής γλώσσας διεξάγονταν με 6-8 ώρες την εβδομάδα. Μετά το 1952, η αναλογία αυτή άλλαξε εις βάρος της μητρικής γλώσσας. Στις τρεις αυτές τάξεις όλα τα μαθήματα γίνονταν στην αλβανική και τα ελληνικά διδάσκονταν ως ξένη γλώσσα με κάποιες ώρες την εβδομάδα.²⁰

Η αναλογία που αποφασίστηκε το 1952 συνέχισε να υφίσταται ακόμα και μετά το πέρασμα από 7-χρονα σε 8-χρονα σχολεία και διατηρήθηκε μέχρι το 1990. Όλα τα μαθήματα διδάσκονταν στην αλβανική. Στην μητρική γλώσσα διδάσκονταν μόνο 4 ώρες την εβδομάδα, για κάθε τάξη, το μάθημα της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας.²¹

Το 1945, σύμφωνα με άρθρο στην εφημερίδα «Λαϊκό Βήμα», (14 Οκτωβρίου 1945) κοινοποιείται η ίδρυση του τμήματος ελληνικής γλώσσας στο Λύκειο Αργυροκάστρου για τα παιδιά της μειονότητας. Το τμήμα αυτό λειτούργησε μέχρι το 1949, οπότε και έκλεισε με Κυβερνητική Απόφαση.²²

Αργότερα διαπιστώνοντας πως τα σχολεία της ΕΕΜ χρειάζονταν καταρτισμένους εκπαιδευτικούς για την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, ανοίγει στο Αργυρόκαστρο, το Σεπτέμβριο του 1955, το ελληνικό τμήμα της Παιδαγωγικής Σχολής, το οποίο προετοίμαζε εκπαιδευτικούς για τα μειονοτικά δημοτικά σχολεία.²³

Ο κλάδος έκλεισε το 1961 με το πρόσχημα ότι ο αριθμός των δασκάλων που έχουν αποφοιτήσει κατά την περίοδο αυτή ήταν επαρκής για τις ανάγκες των μειονοτικών δημοτικών σχολείων. Θα ξανάλειτουργήσει το 1971 και εξακολουθεί να

¹⁸ Δαλιάνης 2000, 202

¹⁹ Πρωινός λόγος 2004

²⁰ Terpo 2001, 10

²¹ Bici 2001, 20

²² Υφαντής 2006, 125-131

²³ Γκατζώνης 2005, 83

λειτουργεί ακόμα και σήμερα με τροποποιημένο προφίλ ως "Μέση Σχολή με παιδαγωγικό προφίλ στην διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας."

Το ακαδημαϊκό έτος 1986-87 έχοντας ως σκοπό την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της μειονότητας, στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου άρχισε να λειτουργεί τμήμα ελληνικής γλώσσας, χωρίς φοιτητές. Έτσι, σηματοδοτείται ένα πρώτο βήμα και η εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα να κερδίζει έδαφος στα τρία επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας. Το τμήμα αυτό θα δεχτεί φοιτητές και θα λειτουργήσει ως πανεπιστημιακή μονάδα το 1993.

Άλλα σοβαρά προβλήματα κατά την περίοδο αυτή, που σχετίζονται με την εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα, εκτός από την ιδεολογικοποίηση του σχολικού προγράμματος, που ήταν γενικευμένη νόσο στην κομμουνιστική Αλβανία, ήταν ο περιορισμός της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας σε 101 χωριά, στις περιοχές τις αποκαλούμενες αυθαίρετα μειονοτικές, χωρίς να θεσπιστεί καμιά νομική πράξη από το κομμουνιστικό κράτος. Αυτό οδήγησε στο κλείσιμο των ελληνικών σχολείων, αρχικά στη Χιμάρα, το 1947 και αργότερα στην πόλη του Δελβίνου, 1967.

Από την άλλη πλευρά, η ερμητική σφράγιση των συνόρων οδήγησε στην αναστολή της οποιαδήποτε επικοινωνίας με τον μητροπολιτικό κορμό. Δείκτης για αυτό παραμένει ένα πολύ σημαντικό γεγονός που σχετίζεται με την παρουσία της ελληνικής λογοτεχνίας στα σχολικά βιβλία για την ελληνική μειονότητα. Για παράδειγμα στα εγχειρίδια λογοτεχνικών κειμένων της έκτης τάξης το 1950, το 1969 και το 1984 υπήρχαν αντίστοιχα 40, 2 και 5 κείμενα από την ελληνική λογοτεχνία. Το χειρότερο ήταν ότι αυτά δεν παίρνονταν άμεσα από αυτή τη λογοτεχνία, αλλά μεταφράζονταν στα ελληνικά από τα αλβανικά, στα οποία είχαν μεταφραστεί από τα αγγλικά και κυρίως από τα γαλλικά.²⁴

Το ίδιο παρατηρείται και σε ότι αφορά τον περιορισμό στο λεξιλόγιο στη μητρική γλώσσα. Παρατηρείτε η αντικατάσταση λέξεων της ελληνικής από αντίστοιχες της αλβανικής γλώσσας. Σε μικρότερο βαθμό έχει επηρεαστεί και η σύνταξη. Από κοινωνιογλωσσολογική άποψη η αλβανική γλώσσα έγινε γλώσσα περιωπής έναντι της μητρικής²⁵.

Τρίτη περίοδος

Η τρίτη περίοδος αρχίζει με την πτώση του κομμουνιστικού δικτατορικού καθεστώτος και την εγκαθίδρυση του πολιτικού πλουραλισμού. Η Αλβανία βγαίνει από μια κατάσταση απομόνωσης στην οποία βρέθηκε για μισό αιώνα και κάνει τα πρώτα βήματα προς τη δημοκρατία. Η έλλειψη εμπειρίας και η ανυπαρξία της σχετικής νομοθεσίας δημιούργησε ανώμαλη κατάσταση, η οποία βελτιώθηκε με την πάροδο του χρόνου και με την απόκτηση εμπειρίας. Παρά τη βελτίωση αυτή υπάρχουν ακόμη προβλήματα.

Σε αυτή την περίοδο, η Αλβανία έχει κάνει μια μεγάλη προσπάθεια για να ενταχτεί στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

- Ένα από τα βασικά και ζωτικής σημασίας βήματα για την ευρωπαϊκή πορεία της Αλβανίας είναι και η αλλαγή του Συντάγματος και η προσαρμογή του στη νέα τάξη πραγμάτων. Σε άρθρο του Συντάγματος μετά τις ρυθμίσεις του 1991 αναφέρεται:

"Τα άτομα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν χωρίς καμία μορφή διάκρισης και με ισότητα ενώπιον του νόμου τα θεμελιώδεις δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου. Έχουν το δικαίωμα να εκφράσουν, να διατηρήσουν και

²⁴ Πασχάλης 1998, 289

²⁵ Κυριάκης 2001, 43-57 και Πασχάλης 1998, 347

αναπτύξουν ελεύθερα την εθνική, πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική τους ταυτότητα, να διδάσκουν και να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα."²⁶

- Η Αλβανία έγινε μέλος διαφόρων οργανισμών, αρχικά του ΟΑΣΕ το 1991. Επικύρωσε και υπέγραψε διεθνείς συμβάσεις σχετικά με την τήρηση και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γενικά, και ειδικότερα των δικαιωμάτων των μειονοτήτων.

Τέτοια είναι: Η Ευρωπαϊκή Χάρτα για τις Περιφερειακές και Μειονοτικές Γλώσσες, η Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, κ.ά.

- Το 1995 έγινε μέλος με πλήρη δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης και τώρα, το 2008 εντάχθηκε στο ΝΑΤΟ, και το 2014 πήρε το στάτους της υποψήφιας χώρας για πλήρης ένταξη στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

Δεδομένης της ανωτέρω κατάστασης, στον χώρο της εκπαίδευσης για την ΕΕΜ έχουμε αρκετές πρωτοβουλίες οι οποίες προέρχονται ως απόρροια της πίεσης που ασκείται από την ελληνική κοινότητα, αλλά κυρίως από τον διεθνή παράγοντα, ως προϋπόθεση για την ένταξη της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς. Αυτό έχει οδηγήσει σε αλλαγή της νομοθεσίας και σε συγκεκριμένες εφαρμογές της.

Το 1991, μετά από μια γενική απεργία 15 ημερών των καθηγητών, μαθητών και γονέων, η κυβέρνηση έκανε δεκτά δύο από τα τέσσερα αιτήματα της απεργίας. Με το διάταγμα αρ. 17, με ημερομηνία 27. 09. 1991, όλα τα μαθήματα του Δημοτικού στα Σχολεία της Μειονότητας θα διεξάγονταν στην ελληνική μητρική γλώσσα και η αλβανική θα διδάσκεται ως δεύτερη γλώσσα. Επέτρεψε, επίσης, το άνοιγμα των ελληνικών σχολείων στη μητρική τους γλώσσα, ακόμη και σε χωριά με μικτό πληθυσμό, τα οποία έχουν θεμελιωθεί κατά τη διάρκεια του κομμουνιστικού συστήματος στις αποκαλούμενες μειονοτικές περιοχές. Λειτουργήσαν επτά τέτοια σχολεία.

Την ίδια στιγμή δεν έγιναν δεκτά τα άλλα δύο αιτήματα τα οποία αφορούσαν την λειτουργία ελληνικών σχολείων στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου υπήρχε ένας σημαντικός αριθμός μαθητών ελληνικής καταγωγής, και δεν επιτράπη η διδασκαλία της ιστορίας και γεωγραφίας της Ελλάδας.

Δύο χρόνια αργότερα, το διάταγμα αρ. 19, με ημερομηνία 14. 09. 1993, αντικατέστησε το διάταγμα 17 στις δύο κατευθύνσεις του. Τέθηκαν εκτός λειτουργίας τα σχολεία που άνοιξαν στα Κσαμίλια και τους Αγίους Σαράντα. Την περίοδο αυτή η αποκλειστική αρμοδιότητα για το άνοιγμα νέων σχολείων πέρασε από την τοπική αυτοδιοίκηση, που ήταν το Περιφερειακό Συμβούλιο σύμφωνα με τον νόμο του 1981, στο Υπουργείο Παιδείας (με Απόφαση Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 500 με ημερομηνία 25.10.1993.)

Η απόφαση αρ. 396, με ημερομηνία 22.08.1994, σχετικά με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα των μελών που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες και η εγκύκλιος αρ. 14/1994, επαναπροσδιορίζουν το νομικό πλαίσιο για την μειονοτική παιδεία. Παρέχεται το δικαίωμα της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε κάθε σχολείο αρκεί να το επιθυμούν τουλάχιστον 32 μαθητές.

Με βάση το "Νόμο για την Προπανεπιστημιακή Εκπαίδευση" Νο 7952 της 21 06 1995, το άρθρο 10 το οποίο έχει ως εξής «Στα άτομα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, δίδονται οι ευκαιρίες να μαθαίνουν και να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα." Η απόφασή του Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 502 με ημερομηνία 08.05.1996 επιτρέπει τη λειτουργία ελληνικών τάξεων στα σχολεία μεγάλων αστικών κέντρων εφόσον παρουσιάσουν αίτηση τουλάχιστον 20 γονείς. Αυτό οδήγησε στο

---

²⁶ Bici 2001, 18

άνοιγμα των ελληνικών σχολείων στις πόλεις του Αργυροκάστρου, Αγίων Σαράντα και Δελβίνου.

Όπως αναφέρθηκε με την απόφαση αρ. 19, της 14.09.1993 τροποποιήθηκε η αναλογία μαθημάτων στη μητρική και την επίσημη γλώσσα αφήνοντας αμοιβαίο ποσοστό 60 με 40.

Αργότερα, με το επιχείρημα ότι αυτή η αναλογία δεν βοηθούσε τα παιδιά της μειονότητας να ενταχθούν εύκολα στην κοινωνική ζωή της χώρας άλλαξε με τη διμερή συνεργασία των ειδικών του Υπουργείου Παιδείας και εκπροσώπων της μειονότητας. Καταρτίστηκε το πρόγραμμα διδασκαλίας που έλαβε επίσημη μορφή με την οδηγία 14 του Υπουργείου Παιδείας με ημερομηνία 03.09.1994 και τέθηκε σε εφαρμογή το ακαδημαϊκό έτος 1994 – 1995. Η αναλογία αυτή εξακολουθεί να εφαρμόζεται ακόμα και σήμερα.

Όλη αυτή η περίοδο των έντονων διεκδικήσεων και ανταπαιτήσεων, συνοδεύτηκε από τέσσερις επισκέψεις του υψηλού επιτρόπου του ΟΑΣΕ Van der Shtul.

Σήμερα συγκεκριμένα η αναλογία των μαθημάτων στο πρόγραμμα των σχολείων είναι:

Το Δημοτικό Σχολείο: μέχρι την τέταρτη τάξη όλα τα μαθήματα διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα και η αλβανική διδάσκεται ως δεύτερη γλώσσα με μια ώρα κάθε μέρα από την Β' τάξη. Στην πρώτη τάξη η αλβανική διδάσκεται το δεύτερο εξάμηνο με δύο ώρες την εβδομάδα. Αυτή η αναλογία διατηρείται από το 1952 μέχρι σήμερα.

Στο εννιάχρονο από την Πέμπτη μέχρι την ένατη εφαρμόζεται αυτή η αναλογία (σχολικό έτος 2011 - 2012)²⁷. (Τα μαθήματα με αστερίσκο διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα.)

ΜΑΘΗΜΑ	I	II	III	X
ελληνική γλώσσα	4	4	4	3
αλβανική γλώσσα και λογοτεχνία	4	4	4	4
αγγλική γλώσσα	2	2	2	2
μαθηματικά	4	4	4	4
ιστορική		2	2	2
γεωμετρία		1	1	2
βιολογία και αγωγή υγείας	2	2	2	2
αθλητισμός				
γεωγραφία	2	2	2	2
ιστορία της Ελλάδας				1
γεωγραφία της Ελλάδας			1	
κοινωνική Αγωγή		1	1	1
γεωγραφία		1	1	
μουσική	2	1	1	2
χημολογία		1		
ιστορική Αγωγή	2	2	2	2
παρασχολική Δραστηριότητα		1	1	1
ηχογραφική		1	1	1
αθλητισμός				1

²⁷ Πρόγραμμα μαθημάτων για το σχολικό έτος 2011 – 2012, Διεύθυνση Παιδείας Αργυροκάστρου.

ολο εβδομαδιαίων ωρών	4	9	β1	β1	1
-----------------------	---	---	----	----	---

Στο πλαίσιο αυτό, στη συνέχεια λαμβάνουν χώρα αλλαγές ποιοτικού χαρακτήρα.

Το 1993, ξεκινώντας από τις ανάγκες της κοινότητας για καταρτισμένους εκπαιδευτικούς με πανεπιστημιακή μόρφωση για να καλύψουν τις ανάγκες των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευση στην ελληνική γλώσσα, για να διδάξουν στα μειονοτικά σχολεία, και στο πλαίσιο λειτουργίας πανεπιστημιακών προγραμμάτων ξένων γλωσσών άρχισε να λειτουργεί το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 435 και ημερομηνία 03. 09. 1993.

Στο έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας «Ανακοίνωση για λειτουργία νέου τμήματος» με ημερομηνία 16. 09. 1993 προς το Πανεπιστήμιο "Εκρέμ Τσαμπέι» του Αργυροκάστρου, μεταξύ άλλων, αναφέρεται: Ο αριθμός εισαχθέντων φοιτητών στο πρώτο έτος είναι 15, εκ των οποίων έξι θα είναι υποψήφιοι, οι οποίοι προέρχονται από οικογένειες των πρώην πολιτικών κρατουμένων.²⁸

Η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 493 της 18. 09. 1995 «Για την έναρξη της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε μερικά Μεσαία Σχολεία» επέτρεψε την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στα Μεσαία Σχολεία, με δύο ώρες την εβδομάδα στις τάξεις 9 και 10.²⁹

Στην Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 2005 με την οποία ο 8 - χρόνος κύκλος σπουδών γίνεται 9 – χρόνος, το τελευταίο έτος της μεταρρύθμισης το 2009, η ελληνική γλώσσα διδάσκονταν μέχρι την ένατη τάξη και δεν διδάσκονταν καθόλου στο Μεσαίο. Με επιστολή του Υπ. Παιδείας αρ. 6045 ημ. 14. 10. 2009 και θέμα "Για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως υποχρεωτικό μάθημα επιλογής" η ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία διδάσκεται με δύο ώρες την εβδομάδα στα τρία έτη του Μεσαίου Σχολείου³⁰.

Με έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας με αρ. πρωτοκόλλου 4731 και ημερομηνία 04.08.2009 η Μέση Παιδαγωγική Σχολή μετονομάζεται σε «Μέση Σχολή με παιδαγωγικό προφίλ στην ελληνική γλώσσα" αλλάζοντας ταυτόχρονα και μέρος του προγράμματος σπουδών.

Εύκολα διαπιστώνει κανείς πως, μετά την πτώση της δικτατορίας, είναι μια περίοδος με περισσότερες νομικές πράξεις και αλλαγές τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές, όσον αφορά την εκπαίδευση στη ελληνική μητρική γλώσσα, σε σχέση με τις προηγούμενες περιόδους.

Επίσης, παρατηρείτε πως υπάρχουν επιτεύγματα στον τομέα αυτό, υπάρχει όμως ακόμη και πολλή δουλειά να γίνει, η οποία σχετίζεται κυρίως με την ποιότητα της προσφερόμενης παιδείας.

Μεταξύ αυτών αναφέρονται κύρια προβλήματα όσον αφορά τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια.

1. Τα Αναλυτικά Προγράμματα θα πρέπει να εκσυγχρονιστούν ούτως ώστε να συμβαδίζουν με την εξέλιξη των επιστημών. Ακόμη θα πρέπει να αναθεωρηθούν σε σχέση με τις αναλογίες μεταξύ των μαθημάτων στη μητρική και την επίσημη γλώσσα, όχι τόσο στην ποσοτική αναλογία όσο στην ποιοτική και τη θέση που κατέχουν αναλογικά μαθήματα σε αυτά τα προγράμματα.

²⁸ Αρχείο Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου.

²⁹ Bici 2001, 19

³⁰ Αρχείο Διεύθυνσης Παιδείας Αργυροκάστρου.

2. Επίσης επείγει το θέμα της συγγραφής καινούριων σχολικών εγχειριδίων για το μάθημα της μητρικής γλώσσας. Το πρόβλημα δεν έγκειται απλώς στην προετοιμασία και την παραγωγή τους, αλλά και την ποιότητα του περιεχομένου τους από εξειδικευμένο προσωπικό. Τα Τμήματα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, το οποίο προετοιμάζει τους δασκάλους για τα σχολεία της μειονότητας είναι ο πιο κατάλληλος φορέας για το εγχείρημα αυτό.

3. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο προκύπτει και το πρόβλημα της αποφυγής από τα σχολικά εγχειρίδια περιεχομένων που εμπνέουν, αίσθημα και βλέψεις που δεν συμβαδίζουν με την σημερινή πραγματικότητα

4. Ένα σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι μαθητές και καθηγητές της Μέσης Παιδαγωγικής Σχολής είναι η μόνιμη έλλειψη διδακτικών κειμένων. Από την ημέρα των εγκαινίων του κλάδου αυτού και μέχρι σήμερα οι μαθητές παίρνουν τα μαθήματα με σημειώσεις. Δεν κατέστη δυνατό, σε κανένα σύστημα και με καμία κυβέρνηση οι μαθητές αυτοί να έχουν σχολικά εγχειρίδια.

5 Ένα άλλο πρόβλημα είναι η μετεκπαίδευση των δασκάλων που διδάσκουν μαθήματα στην Ελληνική γλώσσα, όπως την Ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, τη Βιολογία, την Κοινωνική Αγωγή, την Ιστορία της Ελλάδας κ.λπ.

Βιβλιογραφία

- Αρχείο Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου.
- Αρχείο Διεύθυνσης Παιδείας Αργυροκάστρου.
- Bici Vasil, 2001, “Çështje të dygjuhësisë në shkollat e pakicave”, Τίρανα.
- Çami Muin, 1975, “Protokolli Shqiptaro-Grek i Kapshticës”, vol. IV.
- Clayer N., 2009, “Në fillimet e nacionalizmit shqiptar”, Përpjekja, Tiranë.
- Dilo Lefter, 1981, “Gjirokastra nëpër shekuj, rrethi dhe qarku i saj.”
- Memushaj Rami, 2001, Kërkime Universitare 5, Gjirokastër.
- Terpo Viktor, 2001, Kërkime Universitare 5, Gjirokastër.
- Γκατζώνης Κώστας, 2005, «Τα ελληνικά σχολεία στο Αργυρόκαστρο», Ιωάννινα.
- Δαλιανης Μενέλαος. 2000, «Η ελληνική μειονότητα στον Εθνικο-απελευθερωτικό Αγώνα», Αθήνα.
- Κυριαζής Δώρας, 2001, «Ελληνικές επιδράσεις στην αλβανική», Θεσσαλονίκη
- Παπαδόπουλος Κ. Αλέξανδρος, 1992, *Ο Αλβανικός Εθνικισμός και ο Οικουμενικός Ελληνισμός «Άπειρος Χώρα»*, εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα.
- Πασχάλης Αθανάσιος, 1998, «Τα μεταπολεμικά αναγνωστικά της Ελληνικής Μειονότητας της Αλβανίας», GUTENBERG Αθήνα.
- Υφαντής Νικόλαος, 2006, «Η Ελληνική παιδεία στη Βόρειο Ήπειρο, κατά την τουρκοκρατία και τα νεότερα χρόνια», Ιωάννινα.
- Εφημερίδα: Πρωινός λόγος, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2004.

Mirela Koca, Donika Koci

21) Protection and promotion of cultural and linguistic diversity, “Mbrotjtja dhe promovimi i diversitetit kulturor dhe gjuhësor” në Konferencën e katërt Ndërkombëtare Integrimi i shkencës në sfidat e reja globale ICTEA, Dubrovnik Kroaci, 27 – 29 mars 2015

“Lifelong learning. Problems and prospects in Albania”

Abstract

Lifelong learning is an important element in the European area of higher education. In the Europe's future, which is based on a knowledge economy and society, strategies relating to lifelong learning are essential to the use of new technologies for coping with the competition, to improve social unity and equal chances

In the new conditions being created education should play an important role in terms of three issues:

- To connect the school with the market, entrepreneurship, employment.
- To offer and provide citizens with new technological knowledge.
- To contribute to the formation of a global culture that will respect the ethnic characteristics of each nation and create an important framework against any social isolation.

In the higher education system in Albania this concept is not defined correctly. It is relatively new and evolutionary. Through cooperation with various European institutions and international organizations the strategy of lifelong learning will advance and strengthen even in Albania.

Keywords — Lifelong learning, new technology, higher education, perspectives.

In today's global reality, where dominate the relationships, exchanges and interrelations between the people of Europe and of the whole world, it is necessary to create and develop institutions which will provide ongoing support to people regardless of their age or the social group they belong to, in order to fit the requirements and conditions of this new reality.

As education is the basic mechanism for establishing these institutions, nowadays there is a major discussion on the role, problems and goals of educational procedure.

Education in the modern and contemporary economy is placed in the center of life and the developed organized society. It's essential core refers to the pedagogic, educative and cognitive aspect, and is constitutes a new reality which is addressed to everyone. Education for all, does not refer only to the educated people participating in the formal education but also to those who want, or have to be educated, trained and qualified without exception and always (the elderly, minorities, people with disabilities, women, etc.), that is to say, education throughout life.

Lifelong learning is one of the main features of education in the European Union. Before about 20 years, 1996 has been designated as the "European Year for Education and lifelong qualification" and UNESCO [1] produced and published the Delors [2] report for the XXI century education. Of course in those times these publications were

not random. Europe, during the decade of the 90s underwent radical changes related to:

- The globalization of economy
- The intensification of international competition and
- The increase of unemployment

"Lifelong learning is a necessity for all on the verge of XXI century, and should be acceptable to all." This was the final sentence of the communication on a meeting attended by all Ministers of Education of the European Union in 1996.

In the year 2000 it was published the memorandum for lifelong learning - Memorandum on Lifelong Learning [3] as a continuation of the Lisbon European Council and Feira. The purpose of the memorandum was to stimulate a European discussion about lifelong learning. The Memorandum in fact was commented and was attended by a total of about 1200 citizens. This meeting concluded in a communication: "Making a European Area of Lifelong Learning a Reality [4]. The main principles of the European strategy, based on the Lisbon Treaty, deal with the adaptation of education and professional training to the requirements of modern economy, in order to offer chances regarding four basic elements [5]:

- Promotion of Employment. In this case, lifelong learning aims to provide opportunities in terms of security and job protection.
- Social inclusion. Lifelong learning contributes to the inclusion of human groups relatively sensible and isolated in the existing structures.
- Active participation of citizens in a rich cultural, national and linguistic environment. Lifelong learning helps to create an open European society, multicultural and democratic.
- Complete individual training. Lifelong learning, as here stated, means not simply a coping tool for different problems but also a value related to the human nature.

At the European level, the Lisbon Strategy (Presidency Conclusions of the Lisbon European Council in 2000) recognizes lifelong learning as a vital tool for the future developments of society.

Education throughout life appears as a strategic choice for adopting everyone to the new conditions of life and work, in the new society of information and knowledge [6].

The concept of lifelong learning is now very popular in the world and covers the entire spectrum of education that one benefits throughout the life. It is already generally accepted, that lifelong learning, is the main factor for the development of human potential and its modernization in the framework of a knowledge based society's, hence the basic factor of the country's economic development.

Through lifelong learning, the workers benefit the skills required under the new emerging conditions of the labor market in which the rapid development of technology leads us. In particular the development of a compact policy of lifelong learning at the national level, contributes in coping with the phenomena related to factors that do not allow the integration of the country towards a knowledge-based, opened and functional society. Also the enforcement of its laws through professional training programs contribute in coping with the phenomenon of unemployment

The basic goal must be the change of mentality regarding the shape of work, which will be achieved through continued education and professional training at all stages of the citizens' life. In this context the concept of lifelong learning benefits gets a paramount importance.

According to L. 3369/2005 (Article 1) for the "System of lifelong learning" as lifelong learning means any process of willing and planned learning, which occurs constantly in order to improve the knowledge, skills and agility of a person.

So according to the most prevalent view, it includes all forms of continuing education and all forms of informal education. Any kind of learning process that takes place throughout the human life in schools, workplaces and elsewhere in order to improve his knowledge and skills is known as lifelong learning [7].

In each case, and despite the use of different concepts and terms that usually make up its shape, the lifelong learning corresponds perfectly to human advancement in all spheres of life, personal, social and professional. In this framework, the national policy for lifelong education has as objective the creation of institutions and mechanisms that will encourage industrial potential to benefit the skills needed to fulfill always the growing demands of society.

Lifelong education today relates not only to the level of school knowledge but it belongs to every man on every level of education, which is bound to continuously update his knowledge, or otherwise he risks the isolation. Education throughout life is based not only on humanistic perceptions about the right of everyone in education but appears as a human obligation to adapt to new conditions, based on the human capital theories that are necessary for economic development

The forced adaptation to new conditions creates an inequality of chances among social-cultural groups, to those who are in favorable or unfavorable positions. Specifically it is mentioned that people with low levels of education and training, strive to ensure their existence through short-term educational procedures involved in "continuing education" and do not participate in training programs that enhance the chances towards their social development [8].

In this case there is a need of providing equal opportunities, especially to the groups that are in unfavorable position.

Already in the White Book (1995) of the European Union regarding education and training, it is emphasized the need of creating equal opportunities and fighting against social isolation [9].

Lifelong learning is now an international reality which nobody can deny. The change of structures in the global economy during the recent decades has made it a necessary condition for the economic and professional survival of people in a pluralistic and competitive work environment within a democratic and multicultural society.

The thing that our era requires above all, are the findings of proposals and solutions for a dynamic endurance of the new situation being created. Traces of the first forms of education throughout life lead us to the UNESCO initiative in 1963 for the fight against illiteracy, which prevail the mankind due to the misery caused by the Second World War [10]. It was then affirmed the term "Public Training" which was addressed to the wide population groups that had to learn writing, reading and other basic knowledge in order to fulfill the basic requirements of life. Over time, lifelong education turned into "Adult qualification" a term that involves the education of every person who is interested to expand his knowledge, despite his profession and educational level. At this stage it includes a more massive character and supports wider groups of population and not just the school age.

The pedagogical traditions concerning lifelong education are based not only on one idea, but are rich in many ideas regarding the learning throughout life [11]:

- Permanent education which was adopted in 1970 by the European Council in order to be able to respond to new changes of the time.
- Lifelong education that was adopted by UNESCO in the early '70s decade.
- Recurred education Recurred
- "Learning Society" which was adopted by UNESCO and claims that learning and education are no longer a privilege of the elite group of society or of the young generation, but belongs to everyone without exception.

But if initially, lifelong learning appears as a solution to the illiteracy problem, addressed to a public needing basic knowledge, gradually it extended to other areas of knowledge, of the highest level, as necessary condition for the man's evolution mainly in the professional area.

Different countries in the world afford the new challenges time through the use of different methods aiming to support competition and simultaneously trying to provide some social support structures.

A model that caused much discussion and that was widely adopted was the Danish model of flexibility (flexicurity). This model of the Danish labor market combines the flexibility of the British labor market with the same level of security (security) that workers enjoy in the Swedish labor market. It is a model with rights and obligations of employees in the process of training, with job offers for unemployed and relatively high bonuses. The first years this model was successful but with time the success of this institution is at sufficient level. It is clear that flexicurity system begins to lose its capacity in countries where it is implemented and doesn't fully respond to new challenges that the new labor market is likely to face in the future.

A new model - Danish inspiration again - comes to replace the previous model of flexicurity. This model is named mobilization and its inventors underscore even more the necessity of lifelong learning, security (security) and mobility (Mobility) of potential employees, to protect competition in the Danish economy. If the previous model focused on the worker when he was unemployed, the new model mobilization activates income and training activities at the time when the individual is in the labor market.

In Albania the necessity of lifelong learning has become apparent in the last decade despite some of its forms emerged sporadically in the previous system. In our system of higher education, this concept is not defined correctly. He is relatively new and evolutionary.

We can say that the first forms of it are related to the fight against illiteracy. Effectively in the mid '40 and during the 50's decade through schools and courses designed to cope with illiteracy.

World War II largely destroyed Albania. Almost 80% of the population was illiterate. Given this alarming situation, the Circular of the National Antifascist Committee in 1945 issued guidance for the councils of districts to open primary schools and courses for adults. For a better organization in the fight against illiteracy in 1946 in the Ministry of Education it was established the Directorate of extramural Education.

In 1946 there is a decree of the National Assembly Presidium on the obligation of citizens to learn to write and read. During the period from 1949 to 1956 the fight against illiteracy intensifies and it was eliminated for every Albanians up to 40 years

old. In the same period, the first secondary technical-vocational schools are established, now constituting another form of lifelong learning. These are created to furnish industrial and agricultural production with the appropriate working potential.

The Decree of the year 1963 provides the reorganization of the school and its relation to the life (in the schools' analytical programs there are included also lessons of manufacturing work).

Through the 1969 reform it is aimed the shift of the center of importance from the general secondary education to the technical-vocational secondary education – and expansion of the latter especially in agricultural areas where the agricultural schools are established. So the technical-vocational schools in that period were another large category of secondary education. This includes industrial, mechanical, agricultural, economic, educational, music and figurative arts schools etc [12].

From that period until now things have changed and are expected to change even more if we consider the rapid economic, technological and social developments and as well the goals, "pressures" that the EU is exercising at the level of national policy.

So as we see in Albania there is an experience regarding vocational education. There is a wide consensus on the need for a reassessment of traditional policies and methods of education and vocational training in order for them to be oriented towards new concepts on the functions and sustainability of reforms around it.

They should take into account the economic developments and transformations within the context of limited financial and human resources and at the same time the international and regional developments, especially developments in the EU, such as "Copenhagen process" and "European Framework of Qualifications".

The current system of Education and Training in Albania has its weaknesses from the quantitative and qualitative point of view of. In general there is a lack of adequate infrastructure, insufficient funding, low levels of human resources, etc. The system was unable to adequately respond to the political, social and economic changes in the recent years and especially in the first phase of transition. Currently, nationwide there are 40 schools of technical and vocational education operating and distributed in 22 districts.

In Europe, in the framework of lifelong learning, there are operating centers of Adult Education, Schools of Second Chances and Open Universities. The Centers of Adult Education are an innovation and are addressed to everyone. Their primary goal is the benefit of the basic knowledge and the reassessment of the existing one. Through these institutions, lifelong learning, education and training programs are conducted at all educational levels and deal with language, history, professions in combination with current realities and new technologies. It is important to say that these European programs refer on one side to the national language and culture and on the other side to the global culture.

As for the Second Chances Schools, they constitute an innovative program of adults training, which is addressed to the citizens over the age of 18 who have not completed the nine-year compulsory education. There are numerous benefits resulting from this education, for the educated people personally and for society itself. The knowledge they get eliminates the social isolation of these people and strengthens their cultural level.

If we consider the experience of Greece, we see that developments in the context of lifelong learning almost go along with those that occur in other European countries. After Greece's involvement in the EU, the parallel developments are promoted more after the declaration of the year 1996 as "European Year of lifelong learning and training". Until that moment in Greece were implemented different types of learning

in accordance primarily with the needs of the lower population strata, as it lacked the proper publicity.

The best known effort was the one taken in the decade of the 80s, creating the Committees of Prefectures for Public Training with various programs addressed primarily to the adults. These plans failed and for several years this effort was abandoned. In the '90 there are the first systematic efforts to implement policies of lifelong learning with the launch of four activities of which most popular are: Greek Open University and the Study Program with selection. Simultaneously, other less popular programs were implemented such as; the education of persons belonging to special categories of population, second chance schools, teacher training, open and distance learning etc[13].

In order to strengthen the idea of lifelong learning in Albania as well, it is required to spread it primarily among citizens and especially to the young school age so they can become more familiar to its philosophy. In order to have a society where people will be able to understand and to convince each other - and to manage common problems, it would be necessary, with the contribution of lifelong learning, to develop educational programs that will provide creation of active citizens with:

- Ability to cooperate in the framework of working in groups.
- Critical reasoning skills regarding to the synthetic life problems and finding of the best solutions for these problems.
- Good communication skills.
- Ability to take initiatives and innovative interventions.
- Ability to organize and move between different groups at local, national and global level

To develop the above social skills it is required that the education system uses modern techniques of learning and also create an appropriate atmosphere of learning.

Universities can play a crucial role in developing programs on lifelong learning, always in cooperation with the Ministry of Education and Science. They can incorporate all human activity based on "three progressive ideas" that have changed the theories and arguments of the last 40 years.

These ideas refer to three levels, personal, democratic and adaptability level [14].

As a result, lifelong learning aims:

- To meet the deficit that exists between education and training from which many people suffer today.
- overcome the gaps of inequality that traditional schools are supporting
- Reinforce the idea of cooperation and understanding between people belonging to different groups, thus helping the social welfare and democracy.

The Albanian society must give importance to the effective and qualitative functionality of lifelong learning systems through educational institutions, training and qualification, in order to increase the educational and cultural level of citizens.

The Education area, in its most broad context, including formal and informal ways of learning, has incurred a great number of changes. According to the International Council of Education of UNESCO: the XXI century will mark a relatively low increase in the number of young children and individuals who will go to schools

worldwide. Rather, substantial increase is expected to be marked by youth demand for education in these forms:

- Basic education on an informal context
- higher education part – time
- Vocational Education and Training
- Distance Learning

The educational environment expands as the number of educational opportunities and choices increases becoming much more complex for the candidates who already have greater need to be guided and seek more help in decision making. The importance of good organized institutions is more visible among the groups of population with disabilities. These groups cannot always manage successfully their activity through complex educational systems and therefore have greater opportunities - if there won't be consultative intervention – to be guided in the wrong solution or to interrupt their education.

In this new context the educational policy and lifelong learning must play a crucial role in upgrading the quality of the education system in Albania, through which we are sure to be led to the increase of employment as well.

The national strategy for education and lifelong learning concentrates the need of development and implementation of policies at national and regional levels in order to allow the development of a modern, dynamic, competitive, effective and fair education and vocational training system and training, in the framework of the European Union who will respond to the conditions, needs and contemporary challenges.

In this context, and in particular as regards the education sector, the Albanian educational policies, must take into account the following principles:

- Highlight the quality of preschool education as the basis for development, the benefit of knowledge and human skills are displayed in the first years of life.
- To limit further the educational gaps and early abandonment of school.

To provide better chances in adult education. Today adult education is recognized as an important institution for the development and progress of society. The 5th International Conference of UNESCO held in Hamburg on May 29, 1997 set the basis for the development of adult education in the XXI. Century. The European Union with its "Socrates" program, which from 2000, took the name of the Danish Grundtvig, gives appropriate directions for the development and cooperation at the international level of adult education. Given that the population is getting older, better chances for adult education are important both for equality and for their profitability. The new educational policy regarding the education and training of adults, helps to mobilize those unspecialized or partially specialized in order to better adapt to new challenges.

- Programs of lifelong learning should be drafted in such a way in order to attract a large number of young people.
- To improve the quality and level of education system in line with the labor market needs. The content of knowledge and generally the skills that benefit adults through educational activities should correspond to the needs and conditions of the

labor market always in development. Therefore, student familiarity with these conditions is an urgent need.

- To try reducing educational inequalities and isolation. Individuals who leave school very soon, as the poor, homeless, people with disabilities, people belonging to different minorities, elderly, unemployed, etc., are more sensitive to the educational injustice. For these groups there should be continuous efforts to reduce educational disparities but also their social isolation.

- The aim of the new educational policy has to be the advance gender equality. The difficulty of women participation in all structures is reinforced by her family obligations that restrict women in terms of working hours or even her further education. Therefore it is judged as reasonable to cope with the phenomenon of the early drop of school, not completing high school and its low participation in University.

- It is known that in Albania there are a big number of paraplegics. It is required an effective educational policy for equal rights and equal participation of paraplegics and other people who belong to vulnerable groups of population, in the Society of Knowledge and Information.

Conclusions

The problem of lifelong learning in recent years includes a wide range of discussions and political interventions. The primary causes for this have been the economic, technological, social and cultural changes at national and international level.

The Lisbon European Council set the basis of strategic objectives for the future education in Europe. In its conclusions it is emphasized the crucial role of realizing these objectives through continuing education and training, tools for the support of competitiveness, innovation and new working conditions.

The most common definition of lifelong learning, refers to the evolving learning activities from the early years of human life and throughout his life, through which he benefits and updates knowledge and skills that are needed not only for the man as an employee but also for the man as a citizen in its complete personal fulfillment. The difference between these two terms leads to two different theories of the same subject. The first theory gives more importance to the economic factor, while the second emphasizes the role of human capital not only as part of the manufacturing activity but through a social and cultural dimension. But of course today is accepted by all the key role of education for all which differs from the formal learning environments (schools) and is performed in any other environment, enough to be suitable for education.

It is clear that lifelong learning involves a humanism dimension but also an economic and professional one. Its nature, content and format are in combination with the entirety of the political selections of a government and with the education model that it intends to implement.

The educational and training programs should be compiled in such a way that they correspond to the XXI century challenges. The main objectives of policies and of future educational systems should deal with these principles:

- Adapt the knowledge, abilities, and skills acquired by the active population, to the requirements, always developing, of different professions, employment and working methods.

- Establishment of a company that provides learning opportunities for all throughout life.
- Active participation of citizens in all activities of social life, in the national context and in the European and global one as well.

Therefore it is required to develop an essential dialogue between educational institutions through which can be created the basic elements of educational policy. We consider this necessary, because the ones that realize the educational activities in the end are the teachers themselves, those who live problems, the everyday school activities and we believe that their opinions are very important and their contribution is indispensable.

There cannot be any reform in the education system if the educated people part of the system, do not agree and actively participate in improving its procedures.

A part of the activities of lifelong learning can be the responsibility of the universities, as these activities relate harmoniously with the main functions of universities. Universities are organized in such a way as to be represented by departments, which represent independent units of education and research.

References

- [1] OECD, Making lifelong learning a reality for all. Paris 1996.
- [2] Rapport a l'UNESCO de la Commission Internationale sur l'education pour vingt et unieme siecle presiel par Jacques Delors, L' EDUCATION UN TRESOR EST CACHE DEDANS, UNESCO, Odile Jacob, Paris 1996.
- [3] European Commission (2000), Memorandum on lifelong Learning, Brussels: European Commission SEC (2000).
- [4] European Commission(2001), Making a European Area of Lifelong Learning a Reality, Brussels: European Commission COM (2001).
- [5] Presidency Conclusions of the Lisbon European Council 2000, Conclusions of the Barcelona Council 2002, Communication from the Commission, "Education and Training 2010", 2003.
- [6] Πανάρετος Ι, Κορώνη Αθ. (2000) Lifelong education. A reality for everyone. Δια βίου εκπαίδευση. Μια πραγματικότητα για όλους. ΕΣΥΠ-ΜΕΛΕΤΕΣ – ΕΡΕΥΝΕΣ p. 1.
- [7] http://europa.eu.int/comm/education/policies/III/life/what_is_III_ew.html 16/03/2006.
- [8] European Commission (1995), Towards a Europe of knowledge COM (1997) Brussels: European Commission, p. 447.
- [9] European Commission (1995), White Paper on Education and training – Teaching and learning – Toward the Learning Society, November 1995.
- [10] Unesco. (1996). Learning – The treasure within.
- [11] Tippelt Rudolf. (199): Lebenslanges Lernen - Leitlinien moderner Bildungspolitik (übersetzt in griechisch). Vortrag am Goethe-Institut Thessaloniki. In: Pädagogische Rundschau (Griechenland), Η δια βίου μάθηση – κατευθυντήριες γραμμές για την εκπαιδευτική πολιτική και το μέλλον της εκπαίδευσης ενηλίκων. p. 249.
- [12] Μάρκου Γ.-Μπουζάκης Σ.-Παπασταύρου Α.-Παπούλια-Τζελέπη Π.-Χρυσοφίδης Κ (1988). Comparative Education (Education in Europe), Συγκριτική Παιδαγωγική (Η εκπαίδευση στην Ευρώπη), p.167.
- [13] Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανελλήνιο Συνέδριο, "School Knowledge and Teaching in Primary Education" «Σχολική Γνώση και διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση», p. 186.
- [14] Rogers A. (2005), "Lifelong learning Stis nowadays. Issues and challenges ", Congress of Scientific Association for Adult Education. "Δια βίου μάθηση στις μέρες μας. Θέματα και προκλήσεις", Συνέδριο της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Evanthia Baruta, Valentina Boboli

22) Konferencë për përkthimtarinë greko – shqiptare dhe shqiptaro – greke, Tiranë 05.12. 2014

“Mbi disa veçori në artin e përkthimit dygjuhësh të poetit Pano Çuka”

Abstrakt

Nëse Pano Çuka është cilësuar si punëtori i palodhur i letrave greke, fusha e përkthimeve në gjuhët respektive, greqisht dhe shqip, përbën një nga kolonat e kontributit të tij në këtë fushë.

Pano Çuka iu përkushtua përkthimit të letërsisë shqipe në greqisht dhe anasjelltas, i bindur se përkthimi letrar është dialog mes dy kulturave dhe përkthyesi, është urë komunikuese mes tyre.

Duke qenë për vete poet dhe shkrimtar dhe një njohës i mirë i gjuhës greke dhe asaj shqipe, ai shpesh arrin të bëjë autorët shqiptarë të flasin greqisht dhe anasjelltas. Përkthimet e Çukës në gjuhët analoge, por veçanërisht ato nga shqipja në greqisht, fitojnë vlera të reja stilistike e estetike. Vepra letrare në përkthimin e Çukës karakterizohet nga një stil i ëmbël dhe tone të qeta.

Në kuadër të këtij punimi do të bëjmë një përpjekje të përskruajmë disa veçori në artin e përkthimit dygjuhësh të poetit Pano Çuka.

Fjalë kyç: përkthim, krijim, letërsi, përkthyes

Hyrje

Nëse Pano Çuka është cilësuar si punëtori i palodhur i letrave greke, fusha e përkthimeve në gjuhët respektive, greqisht dhe shqip, përbën një nga kolonat e kontributit të tij në këtë fushë.

Aq e vertetë është kjo sa që po të nisemi nga koncepti i letërsisë së krahasuar mbi faktorët ndërmjetës midis letërsive të ndryshme, të cilët kapërcejnë institucionët e thjeshta, mund të themi pa frikë se Pano Çuka përbën një institucion me vete në rolin e ndërmjetësit midis letrave në gjuhën greke dhe shqipe. Kontributi i tij në këtë drejtim është i pazëvendësueshëm jo thjesht në mundësitë që krijon për njohjen e letërsive respektive (sidomos të asaj shqipe në mjedisin e minoritetit grek në Shqipëri), por edhe në evidentimin e vlerave të përbashkëta të këtyre letërsive.

Me përkthimet e tij Pano Çuka (P. Barka, *Λογοτεχνία στην Εθνική Ελληνική Μειονότητα*,) merr përsipër plotësimin e boshllëkut letrar që krijon letërsia në gjuhën amtare e minoritetit etnik grek me letërsi të përkthyer nga shqipja. Nga ana tjetër merr përsipër njohjen e letërsisë së krijuesve minoritarë dhe të letërsisë greke të lexuesi shqiptarë. Plotësisht i ndërgjegjshëm se ishte një punë që duhej të respektonte reptësisht kuadrin ideologjik e politik të shtetit komunist, Pano Çuka diti t’u shmangej edhe në artin e përkthimit grackave politike e ideologjike dhe u dha i tëri në konsolidimin e artit brilant të përkthimit.

Karakteristikë për të është se me të njëjtin patos e aftësi krijuese ai është edhe përkthyes i krijimtarisë së vet në prozë e poezi.

Ai qëndron në avantgard të këtyre proceseve dhe arrin të projektojë e të bashkojë me sukses të plotë zërin e të dy popujve, atij grek e shqiptar, në një pjedestal poetik, thellon esencialisht marrëdhënien artistike të të dy kulturave dhe kontribuon

në mënyrë rezultative në krijimin e hallkave që përbëjnë atë që shpesh përcaktohet si komunikim kulturor i kombëve. (Spiros Kallos, Gazeta “Εμείς”)

Vepra e përkthyer

Pano Çuka iu përkushtua përkthimit të letërsisë shqipe në greqisht dhe anasjelltas, (P. Barka, *Λογοτεχνία στην Εθνική Ελληνική Μειονότητα*,) i bindur se përkthimi letrar është dialog mes dy kulturave dhe përkthyesi, është urë komunikuese mes tyre. Punon për të gjitha kategoritë e lexuesve, por më shumë është i interesuar për nxënësit e brezin e ri.

Në veprat e përkthyer nga shqip në greqisht, që përbën edhe peshën kryesore të punës përkthyesë mund të përmendim:

- 1957 romanin “Afërdita përsëri në fshat” të Sterio Spasës.
- 1959 poezinë “Atdheu” të Andon Zako Çajupit.
- 1962 antologjinë “Lira Shqiptare”
- 1964 vëllimin poetik “Lulet e Verës” të Naim Frashërit.
- Në po këtë vit përkthen “Vargjet e lira” të Migjenit.
- Në vazhdim romanin “Halimi” të Petro Markos.
- 1967 përkthen “Bomba dhe Flamunj”,
- Po këtë vit përkthen “Antologjia e Poezisë Shqiptare të Realizmit Socialist”, në të cilën përmbledhen poetët Agim Shehu, Aleks Çaçi, Andrea Varfi, Dhimitër Shuteriqi, Dionis Bubani, Dhori Qiriazhi, Zihni Sako, Qamil Buxheli, Kol Jakova, Lllazar Siliqi, Luan Kafzezi, Spiro Çomora etj.
- 1967 përkthen poemën “Zgjimi i pranverës” të Drago Siliqit dhe antologjinë me tregime “Bij të shqipës” të Resul Bedos.
- 1974 përkthen dramën “Kohë lufte”.
- 1977 Nga Ismail Kadare përkthen poemën për fëmijë “Princesha Argjiro” dhe “Në Muzeun e Armëve” si dhe poemën “Laokoondi”.
- 1980 përkthen poemën e gjatë “Nënë Shqipëri”, dhe romanin “Komisari Memo” të Dritëro Agollit.
- I po këtij viti është edhe përkthimi i antologjisë “Gjerdan me margaritarë” - përzgjedhje nga vet Pano Çuka me këngë popullore shqiptare
- 1982 poemën “Shqiponjat fluturojnë lart” të I. Kadaresë.
- 1983 përkthen dramën “Familja e Peshkatarit” të Sulejman Pitarkës. I kishte paraprirë drama “Toka jonë” e Kol Jakovës
- 1984 romanin “Njeriu me top” të Dritëro Agollit.
- I po këtij viti është edhe përkthimi i romanit “Në kërkim të të tretit” të Neshat Tozajt
- Përkthen poezi të korifenjëve të poezisë shqiptare por edhe të krijuesve të rinj premtues të kohës dhe i përmbledh në një antologji të gjerë “Antologji e Poezisë Shqipe” që u botua 1981.

Antologjia përbën në fakt një kronologji të gjerë të poezisë shqipe duke filluar me këngën popullore, ku shkëlqen përkthimi i ciklit të kresnikëve dhe baladave. Merita e tij në këtë antologji është se arrin të përfaqësojë traditën folklorike të popullit shqiptar e atij grek dhe të vë në pah anët e shumta të përbashkëta në këtë thesar popullor.

Në këtë antologji zenë vend gjithashtu pena më të dëgjura të poezisë shqipe duke filluar me bejtexhinjtë e duke kaluar te Naimi, De Rada, Serembe, Mjeda, Çajupi, Asdreni, Migjeni, Noli, Poradeci, poetët me zë që përfshin letërsia e realizmit

socialist, Kadare, Agolli, Arapi e deri tek më të rinjtë, Istrefi, Pappleka, Lako, Gjetja, Spahiu etj

- Në këtë frymë përmbledh e përkthen një antologji “Antologjia e Prozës Shqipe” me krijimet e trembëdhjetë autorëve të njohur si Kadare, Agolli, Laço, Çela etj.

Në përkthimet nga gjuha greke në atë shqipe dallohen tri kategori: **a.-** përkthime të autorëve shqiptarë që kanë shkruar greqisht, **b.-** të autorëve minoritarë grek dhe **c.-** të autorëve nga letërsia greke.

Në kategorinë e parë përmendim poemën emblemë për ideologjinë e Rilindjes Kombëtare Shqiptare “Dëshira e Vërtetë e Shqiptarëve” dhe “Eros” të Naim Frashërit, si dhe poezi të shkruara në greqisht nga Asdreni.

Pa qëndruar tek kategoria e dytë përmendim nga kategoria e tretë përkthime të poetëve

Sollomos, Kristalis, Livadhitis, Kalvos etj

- “Atdhetari ” nga Andreas Kallvos
- “Kenge dyvargjeshe ” nga Kostas Kristalis
- “I vetmi kopjim” nga Kostas Pigadhjotis
- “Shkatërimi i Psarasë” nga Dhionisios Sollomos
- “Atdheu im” nga Nikos Bletas Dukaris
- “Qerrja” nga Rita Bumi Papa
- “Tradhtarët” nga Stefanos Tiliqidhis
- “Borxhi” nga Theodoros Trupis

Vepra e përkthyer dhe mjedisi pritës

Duke qenë për vete poet dhe shkrimtar dhe një njohës i shkëlqyer i gjuhës greke dhe asaj shqipe, ai shpesh arrin të bëjë autorët shqiptarë të flasin greqisht dhe anasjelltas. Përkthimet e Çukës në gjuhët analoge, por veçanërisht ato nga shqipja në greqisht, fitojnë vlera të reja stilistike e estetike. Vepra letrare në përkthimin e Çukës karakterizohet nga një stil i ëmbël dhe tone të qeta. (Spiros Kallos, *Gazeta “Εμείς”*) Fiton njokëhësisht gjallëri dhe elokuencë dhe kjo falë fjalorit të pasur dhe mundësive të pafundme gjuhësore që zotëron. Është arma që i mundëson atij t’u jap veprave të përkthyer një ndjenjë të re dhe vlera të reja artistike.

Kujtojmë poezitë e Naimit të shkruara në gjuhën greke (Dëshira e vertete e Shqipëtareve, Eros), apo përkthimet në greqisht të poezive të Nolit (Rend o Maratonomak), të Migjenit (Poema e Mjerimit), të Mjedës (Vaji i Bilbilit), të Kadesës (Përse mendohen këto male, Laokonti), të Agollit (Nënë Shqipëri) etj.

Kjo ndodh gjithashtu se Pano Çuka në aspektin e mjedisit pritës të veprës së përkthyer nuk është thjesht njohës i mirë i interesave letrare të këtij mjedisi, por bëhet shprehës i drejtpërdrejtë i tij. Arma e tij është njohja e thellë e konstitucionit respektiv shpirtëror të mjedisit analog dhe aftësia për të nxjerrë në pah pikat e kontaktit dhe ato të përbashkëta midis tyre. Vihet re më shumë kjo tek përkthimi i poezisë popullore shqiptare në gjuhën greke.(P. Barka, *Τα Λαογραφικά*) Terenin letrar të një populli (atij

grek) Pano Çuka e shfytëzon artistikisht për të pritur përkthimin e veprave letrare në gjuhën shqipe.

P.sh, kur Pano Çuka merr përsipër të përkthejë këngën e kalasë së Rozafës, ai zgjedh menjëherë ritmin, figuracionin, gjuhën e baladës popullore në greqisht të Urës së Artës. Pavarësisht nga fakti se gojdhana popullore në variantin shqip ka natyrë rëfyese të një vargu të lirë, në variantin e përkthyer Pano Çuka e organizon mbi bazën e vargut popullor pesëmbëdhjetërrrokësh, pa rimë, me theks parafundor i ritëm iambik.

Përkthyesi shfrytëzon ngjashmërinë në motiv, i cili lidhet me sakrificën sublime njëzore për arritjen e një qëllimi të madh, fati tragjik i flijimit të gruas për themelimin e një urë dhe të një këshjelle, për organizimin e baladës shqiptare në një formë artistike si te varianti në gjuhën greke për Urën e Artës. (Linos Politis, *Historia e letersise greke*) Ka vargje të tëra, djalogë të ngjashëm figura artistike të njëjta. Balada e Rozafës dallon tek elementë të tjerë. Psh. ....τρεις χρόνους εδουλεύανε της Άρτας το γεφύρι.../ ....δουλεύανε να χτίσουνε του Ροζαφάτ το κάστρο.... (Tre vjet punonin urën e Artës/... punonin të ndërtonin kalanë e Rozafës)

Dhe me poshte : ....αν δε στοιχειώσετε άνθρωπο, τοίχος δε θεμελιώνει.../ ....και αύριο όποια φέρει το ψωμί στοιχιώστε τη στο κάστρο (Nëse nuk sakrifikoni në themel njëri, mur nuk lartësohet (greq). ...dhe cilado sjellt nesër ushqim, sakrifikoni në kala)

Te varianti greqisht balada fillon me problemin që kanë ustallarët, rrëzimin natën të urës. Te varianti shqip fillon me përshkrimin e natyrës dhe përcaktimin e vendndodhjes. Tek varianti greqisht dhenësi i zgjidhjes është një zog, tek varianti shqiptar një plak i mençur. Në variantin greqisht ustallarë janë dyzet. Na variantin shqip janë tre vellezër. Te varianti shqip na shfaqet elementi i besës së cilës Pano Çuka i meshon po me aq forcë edhe në përkthimin e tij. Në variantin greqisht elementit të fjalës së dhenë nuk i kushtohet rëndësi. etj

Kur merr përsipër të përkthejë këngën në gjuhën shqipe për Marko Boçarin, i drejtohet me nxitim formave të krijmtarisë popullore greke të ciklit të këngëve të kaçakëve. (E vemë re këtë që në titull – Këngë për Marko Boçarin në shqip dhe Του Μάρκο Μπότσαρη në greqisht. (Linos Politis, *Historia e letersise greke*)

Kur përkthen eposin e Kreshnikëve (Gjergj Elez Alinë) (*Perzgjedhje me këngë popullore shqipe, Tiranë 1980*) i drejtohet teknikës së këngëve të eposit të akriteve në gjuhën greke. Përkthyesi nuk respekton thjesht vargun pesëmbëdhjetërrrokësh me ritëm iambik pa rimë, por kujdeset shumë në përshkrimin me të njëjta mjete artistike, të guximit e të trimërisë së heroit. E ndihmon këtu fakti se ashtu si tek Dhijeni Akrita (N. Γ. Πολίτης, *Ακριτικά άσματα. Ο θάνατος του Διγενή*) edhe te Gjergj Elez Alia kemi një motiv të përbashkët. Atë të luftës për jetë a vdekje për nderin e motrës.

Ose, dihet që Naim Frashëri në krijimet e tij të mëdha sidomos ato të shkruara në gjuhën greke i drejtohet kulmeve letrare të kësaj letërsie. (Dhimitër Shuteriqi, *Naim Frashëri*, Tiranë, 1982) Sipas Rexhep Qosjes, Naimi e lexon Homerin “si ligjvënës të epopeve më të çmuara në historinë e letërsisë botërore”. Apostrofi prezantues i poemës, “O alithis pothos ton Allvanon”, “O djemt’ e Mëmëdheut, o trima Atdhëtarë!/ Të ditur, të dëgjuar, e burra luftëtarë/ ...” të kujton Iliadën. Në përkthimin shqip të kësaj poeme bërë nga Pano Çuka diku aty nga vitet ’80, kjo ndjenjë referuese te Homerit është edhe më e pranishme. Nga ana tjetër poema në përkthimin shqip ka një afinitet mentaliteti e karakteri me mjedisin pritës shqiptar.

Përkthimet e Pano Çukës një krijim i ri artistik

Spiro Çomora (Spiro Çomora, *Gazeta "Drita"*) ka shumë të drejtë kur flet për frymëzim të mirfilltë për përkthimet e Çukës. Në këtë drejtim Pano Çuka "e tejkalon" shpesh origjinalin e përkthyer. Ky fenomen vihet re më shumë kur miti poetik i poezisë apo i veprës që përkthehet ka një afërsi, apo një komunikim me realitetin artistik të botës greke.

Kështu, kur Pano Çuka vendos që të përkthejë poezinë e Nolit "Rend o Maratonomak", (*Λογοτεχνικά αναγνώσματα*, Tiranë 1973, F.S.Noli, *Vepra 1*, Tiranë 2003) ai në përkthim e zgjeron mitin poetik me realitetin, ngjyrimet dhe figuracionin artistik të mitologjisë greke. Pano Çuka vetëm sa ruan ritmin, vargun rimën me poezinë e Nolit. Gjithashtu respekton misionin ideor të Maratonomakut në çdo strofë dhe në terësinë e poezisë. Pra, kemi një përkthim rikrijues. Në të Pano Çuka e zbut shumë intonacionin e lartë e ndonjëherë deklamativ të figuracionit të variantit origjinal, por arrin të shtoj forcën dhe ritmin e brendshëm të poezisë nëpërmjet afrimit të natyrshëm me realitetin mitologjik.

Kështu në strofën e parë varianti origjinal shqip mbështetet tek folja "rent"-tregon veprim,- të cilin Noli e përdor gjashtë herë. Çuka nuk mbështetet tek veprimi i protagonistit, nëpërmjet përdorimit të foljës analoge, por te misioni i tij që është dhënia e lajmit të fitorës. Rëndësia e aktit të veprimit (vrapimi), jo vetëm që i lihet në dorë emrit të protagonistit, Maratonomakut, por Çuka për të forcuar këtë ide perdorë një krahasim që vjen nga bota e lashtësisë. (vrapo si erë e shpejtë, thotë Çuka).

E njëjta gjë ndodh edhe në strofën e dytë. P.sh në trajtimin e degës së dafinës (simboli i fitores) tek Noli Maratonomaku e rrëmben atë. Maratonomaku i Çukës e ka në dorë degën e dafinës si në lashtësi. Çuka e ngrë në një shkallë më të lart veprimin e vrapimit të shpejtë,- në fluturim. Përdorë krahasimin me shqiponjën, (Noli metaforën e Petritit), por ndryshe nga Noli, Maratonomaku i të cilit hipen e zbret nëpër fusha e brigje, Maratonomaku i Çukës i kapërcen ato pa i takuar këmbët dhe.

(E njëjta gjë vihet re, madje në përmasa më të mëdha, po të shikohet përkthimi i poemës "Laokonti" i Kadaresë).

Kur vendos për të përkthyer poemën "Përse mendohen këto male" të Kadaresë, (*Antologjia e poezisë shqipe të realizmit socialist*, Tiranë 1967, - Ismail Kadare, *Vepra letrare 2 "Poema"*) përkthyesi merr guximin të na ofrojë stilin dhe figuracionin e Ricos-it, te poema e tij Romiosini, por pa e kopjuar atë. Të dy poemat, Ricosi ne vitet 45-47 dhe Kadare në vitet 70 të shekullit të kaluar, kërkojnë rrenjët e rezistencës dhe të misionit historik të etnogjenezës së popujve respektiv. Më shumë Kadareja dhe me pak Ricosi mirren me motivin e pushkës. Mënyra e trajtimit te Kadareja të kujton menjëherë ndikimin e Ricosit. Thotë Ricosi: (J. Ricos, *Ρωμιούσση, Ποιήματα*)

«Το χέρι τους είναι κολλημένο στο ντουφέκι/ το ντουφέκι είναι συνέχεια του χεριού τους/ το χέρι είναι συνέχεια της ψυχής τους...» (Dora është e ngjitur te pushka/pushka vazhdim i dorës së tyre/ dora vazhdim i shpirtit të tyre)

Thotë Kadareja..... "Pushka vazhdim i shtyllës së tij vertebrale...."

E përkthen Çuka Kadarenë «Και πάνω στο κορμί του./ Σαν μια προσθήκη σιδερένια, /υψώνονταν μαύρο το μακρύ ντουφέκι...» (E përmbi trup, si një shtesë e hekurt/lartësohej e zezë/ pushka e gjatë.)

Metodat përktyese

Përkthyesi Pano Çuka, në aspektin e teknikës përkthyesë përdor me mjeshtëri të dy metodat kryesore, si atë të përkthimit fjalë për fjalë edhe atë të përkthimit krijues. E bën këtë duke ruajtur dhe respektuar në përkthim stilin e autorit, metrin, ritmin dhe rimën. Kur do të theksojë ndonjë karakteristikë, ose t'i jap vargut muzikalitet në ritëm dhe të evidentojë ndonjë cilësi që ai e vlerëson si më domethënëse, përdorë gjuhën e tij, por pa prekur idenë e poetit, ose t'i largohet, apo të zbeh fuqinë dhe vlerën artistike të origjinalit.

Rend, or rend, rend e u thuaj / se u cthur ordi e huaj / se betejën e fituam / dhe qytetin e shpëtuan.....

Τρέξε δώσε για τη νίκη / το μεγάλο συγχαρικό / πες πως φύγανε τα ξένα / τα λεφούσια συντριμμένα....

Ose tek vaji i bilbilit të Mjedës (Ndre Mjeda, *Juvenilja dhe vjersha të tjera*)

E kur t'vin zhegu / kur dielli shkon / ti ke me këndue /si ke zakon.....

Το καλοκαίρι / γλυκό κελάδι / θα αρχίζεις πάντα συ, κάθε βράδυ.....

Të njëjta rezultate arrin përkthyesi edhe kur merr përsipër të përkthejë fjalë për fjalë. Fakti është që këtë metodë përkthimi i përdorë më shumë kur përkthen vepra nga gjuha greke në gjuhën shqipe.

P.sh Në poezinë e Sollomos “Shkatërimi i Psarasë” (Διονύσιος Σολωμός, *H καταστροφή των Ψαρών* - Gazeta “Drita”) përkthyesi ndjek me rigorozitet vargun grek. Por arrin të njëjtën rezultat artistik në ritëm, rimë, metër, varg etj.

Në atë breg të Psarasë së shkruar/ duke ecur lavdia e vetmuar / sjell ndërmend luftëtarët e ndritur / dhe nbi flokë mban një kurorë....

Στων Ψαρρών την ολόμαυρη ράχη / περπατώντας η δόξα μονάχη / μελετά τα..... / και στην κόμη στεφάνι φορεί....

Të njëjtën teknikë kemi edhe te poema e A. Kallvos “Atdhetari” (A. Κάλβος, *O φιλόπατρις* – Gazeta “Drita”. Thotë përkthyesi:

O vendlindja e shtrenjtë, / ishull i mrekullueshëm / Zaqinte’ ti më ke falur / frymën dhe dhuratat e arta /të Apollonit....

Ω φιλάτη πατρίς / ω θαυμάσια νήσος / Ζάκυνθε’ συ μου έδωκας / την πνοήν, και του Απόλλωνος / τα χρυσά δώρα.....

Për ta mbyllur këtë kumtesë të shkurtër dhe përshtuese të veprës madhore përkthyesë të Pano Çukës, do të dëshironim të bënim tonat fjalët e Spiro Çomorës për të vlerësuar këtë vepër.

“Puna serioze e përkthyesit më entuziazmoi. Frymëzimi, fryma e thellë shqiptare, që përshkon poezitë, ruajtja me konsequencë e metrit dhe ritmit të origjinalit, gjuha e pasur dhe e përzgjedhur, lirizmi dhe fuqia epike që ruhet edhe në përkthim, janë vlerat që nderojnë poezinë tonë jashtë kufijve të atdheut...” (Spiro Çomora, *Gazeta “Drita”*)

Bibliografi

Qosja, Rexhep. *Porosia e madhe*, Prishtinë 1986.

Μπάρκα, Παναγιώτη. *Τα λαογραφικά*, Τίρανα 2003.

Μπάρκα, Παναγιώτη. *Λογοτεχνία στην Εθνική Ελληνική Μειονότητα*, Τίρανα 2005.

Νάτσιος, Κώστας. *Ιστορία της Βορειοηπειρωτικής Λογοτεχνίας*, Αργυρόκαστρο 2005.

Linos Politis, *Historia e letersise greke*, 1998.

Dhimitër Shuteriqi, *Naim Frashëri*, Tiranë, 1982.

N. Γ. Πολίτης, *Ακριτικά άσματα. Ο θάνατος του Διγενή*, Λαογραφία 1, 1909.

Ανθολογία βορειοηπειρωτικής ποίησης, Αργυρόκαστρο 2006.
Perzgjedhje me këngë popullore shqipe, Tirane 1980, f.7.
Λογοτεχνικά αναγνώσματα, Tiranë 1973.
Antologjia e poezisë shqipe të realizmit socialist, Tiranë 1967, f. 51.
Spiros Kallos, *Gazeta “Εμείς”*, 1996, f. 7.
Spiro Çomora, *Gazeta “Drita”*, Këndi i përkthyesit, 1963.
Gazeta “Drita”, Këndi i përkthyesit, 1963.
Dritëro Agolli, *Μάνα Αλβανία*, Tiranë, 1980.
F.S.Noli, *Vepra 1*, Tiranë 2003.
Ismail Kadare, *Vepra letrare 2 “Poema”* Tiranë 1981, f. 77.
Ndre Mjeda, *Juvenilja dhe vjersha të tjera*, Tiranë, 1999, f. 15.
J. Ricos, *Ρωμιούνη, Ποιήματα*, 1961.
(<http://www.artainfo.gr/arta/togefyritisartas/dimotikotragoudi/index.html>)
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL105/229/1687,5390/>
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A111/262/1916,6360/>

Eljana Mosko, Evanthia Baruta, Katerina Vasili

**23) Konferenca e Parë Ndërkombëtare të Studimeve Shqiptaro-greke”, Tiranë
më 24-25 mars 2012**

**“Vëzhgim mbi disa raste huazimesh leksikore nga greqishja
të fjalorit teknik të shqipes”**

Abstract

The last social and economic changes have affected deeply the lexical system of Albanian language; we will bring into attention the new words in the technical and professional vocabulary of our language. The aim of this article is to give the results from observation made to lexical changes occurred by the influence of another linguistic system (the Greek language); these words have filled the gap of Albanian lexical system after the 90' with regard to new words used in the technical vocabulary.

The study is based in the region of Gjirokastra taking into consideration the vocabulary used by many Albanian emigrants who have recently returned from Greece where they have worked for several years as electricians, carpenters, plumbers, welders, mechanics etc. There are taken interviews with around 200 workers in order to receive the necessary information – the professionalisms – the language they use in their everyday routine.

The results are analyzed and separated based in the techniques and the respective lexical setting. This study serves as a first step to further attention that must be paid to the supplying of Albanian technical vocabulary with the necessary words.

Key words: borrowing, techniques, Greek, professionalisms

Abstrakt

Ndryshimet sociale e ekonomike të viteve të fundit kanë ndikuar thellë në rrafshin e leksikut të gjuhës shqipe; veçanërisht mund të sjellim në vëmendje prurjet e reja në fjalorin teknik e profesional të gjuhës. Qëllimi i këtij studimi është evidentimi dhe vëzhgimi i ndryshimeve gjuhësore që kanë ardhur si pasojë e ndikimit të një sistemi tjetër gjuhësor (të gjuhës greke) dhe që plotësojnë një mungesë të leksikut në shqipen e pas viteve 90, duke u fokusuar në prurjet e reja të leksikut teknik. Studimi në fjalë është përqendruar në qarkun e Gjirokastrës duke marrë shkas nga gjuha e përdorur nga shumë emigrantë shqiptarë që janë kthyer dhe ushtrojnë profesionin që kanë patur në Greqi.

Për të vjelë fjalorin përkatës teknik – profesionalizmat – janë ndërmarrë intervista me rreth 200 punëtorë që ushtrojnë profesionin e tyre në teknika të ndryshme në Qarkun e Gjirokastrës. Ndër ta mund të përmendim pllakashtrues, elektriciçistë, hidraulikë, mekanikë, marangozë, saldatorë etj.

Rezultatet e përfuara nga këto intervista janë analizuar dhe ndarë sipas teknikave dhe leksikut përkatës. Gjykojmë se është i nevojshëm evidentimi dhe vendosja në vëmendjen e duhur të këtyre prurjeve.

Fjalët kyçe: huazime, teknikë, greke, profesionalizma

Hyrje

Huazim quhet ndryshimi gjuhësor i një njësie të caktuar që vjen si pasojë e ndikimit gjuhësor të një sistemi në një sistem tjetër. Huazimi tregon se popujt që kanë qenë kufitarë ose kanë pasur marrëdhënie historike, ekonomike a kulturore ndërmjet tyre kanë shkëmbyer dhe pasuruar gjuhën e njëri tjetrit me fjalë e shprehje për të plotësuar nevojat e tyre gjuhësore.

Huazimi i fjalëve nga gjuhë të tjera në gjuhën shqipe është një proces normal dhe i vazhdueshëm i cili është bërë ndonjëherë edhe kur për të njëjtat koncepte kemi pasur fjalë të tjera në përdorim. Gjithsesi, huazimi leksikor ndodh në rrethana historike e gjuhësore të caktuara, edhe kur në gjuhën shqipe ka emërtim për të njëjtën fjalë a për të njëjtin koncept. Kur fjalët e huazuara nuk hyjnë në një gjuhë bashkë me sendet e me konceptet e reja, po bashkëpërdoren si sinonime me fjalët e vendit, kemi huazime gjuhësore (Thomai, 2011).

Në këtë punim do të përqëndrohemi në disa raste huazimesh të ardhura nga greqishja që i përkasin fjalorit të përditshëm teknik të shqipes. Ky studim është bazuar në gjuhën teknike të specialistëve të fushave të ndryshme që ushtrojnë aktivitetin e tyre në jug të vendit. Profesionalizmat e përdorura në punën e tyre të përditshme janë fjalë të huaja të marra hua nga gjuha greke për të plotësuar nevojat e tyre profesionale.

Pra, nevoja e ngutshme kulturore, njohja e pamjaftueshme e leksikut popullor ka huazuar një varg fjalësh nga disa gjuhë. Kuptimisht, këto fjalë, që janë quajtur me të drejtë fjalë të huaja për t'i dalluar nga huazimet e përvetësuara mirë në sistemin leksikor të gjuhës, paraqiten jo vetëm si fjalë – terma, por edhe si fjalë të leksikut të përgjithshëm dhe kjo dëshmon deri diku edhe për përhapjen e tyre. Këto fjalë të reja, për ata që nuk i njohin a i njohin fare pak, ose i njohin jashtë marrëdhënieve të zëvendësimit me fjalët e huaja dhe që, nga ana tjetër, janë mësuar të përdorin në mënyrë të qëndrueshme fjalët e huaja përkatëse, paraqiten për njëfarë kohe e në një farë mënyre si neologjizma të ligjërimit (Vehbiu, 1986) (Në këtë pikëpamje ato dallojnë nga neologjizmat e mirëfilltë të gjuhës, që janë “fjalë ose shprehje” që kanë hyrë së fundmi në gjuhë për të shënuar një send a një dukuri të re që ende ndihet si e tillë dhe që ndërtohen me lëndën e gjuhës amtare). Huazimi përbën rastin e fenomenit të përgjithshëm të neologjizmit dhe për më tepër të ndryshimit gjuhësor. Ai përbën një nga mjetet të cilën gjuhët e përdorin për t'u rifreskuar. Duhet gjithashtu theksuar kemi konkretisht lënien disi pas dore të kërkimeve lidhur me dukuri të rëndësishme, siç është p.sh. ajo e riprodhimit të funksioneve semantike të njëjta, krijimit të raporteve të caktuara leksiko – semantike mes njësive leksikore “autoktone” dhe huazimeve që depërtojnë në sistemin e gjuhës shqipe.

Në fushat e veprimtarisë njerëzore, sipas mjeshtërive, ndeshim shtresa fjalësh që njihen e përdoren vetëm nga grupe të veçanta njerëzish, nga punonjës e specialistë që merren me një punë të caktuar (Thomai, 2011). Një vend të veçantë në gjuhë, sidomos në ligjërimitin e thjeshtë dhe më pak në atë bisedor, zënë shprehjet me prejardhje nga të folmet profesionale, për të cilat do të flasim në vazhdim. Ne kemi për qëllim të nxjerrim në pah një raport që ekziston mes këtyre profesionalizmave të huazuara nga gjuha greke dhe njësive leksikore të tjera të sistemit të shqipes që është ai i sinonimisë pak a shumë të plotë. Kjo do të thotë se kuptimet leksikore të këtyre njësive përputhen si nga denotacioni, ashtu dhe nga vlera konotative e përdorimi (distribucioni) (Jorgaqi, 1998). Madje, po të shtyheshim më tej, do të thoshim se

ekziston një simetri e plotë edhe ndërmjet strukturave kuptimore të shumë prej këtyre njësive.

Huazimi nga greqishtja

Sipas burimit në leksikon e gjuhës shqipe dallojmë dy shtresa: shtresën vetjake dhe shtresën e huazuar.

Fjalët me burim nga greqishja e vjetër në gjuhën shqipe janë huazimet më të hershme. Huazime të tilla për shkaqe gjeografike ka pasur që në kohë më të lashtë, po shumë fjalë greke hynë në shqipe që nga shekulli VIII para epokës sonë. Në përgjithësi fjalët nga greqishtja e vjetër u përkasin fushave shoqërore, bimësisë etj. Huazime leksikore nga greqishja, të kohës bizantine dhe të kohës së re, kanë hyrë sidomos në jetën shoqërore, në artizanat, në botën shtëpiake, në kopshtari etj.

Gjuhëtari Jani Thomai shprehet se një pjesë e madhe e huazimeve leksikore nga greqishja ka mbetur në të folme anësore si krahinorizma (Thomai, 2011). Ne mendojmë se në kuadrin e krahinorizmave po zhvillohen, përgjithësisht në një rrafsh të sigurt, një sërë fjalësh e shprehjesh të fjalorit teknik.

Kjo dukuri është zhvilluar kryesisht pas rënies së komunizmit kur ndryshimet sociale, ekonomike dhe politike ishin rrënjësore. Shqipëria vuajti një tranzicion të vështirë për shkak se doli nga regjimi komunist e varfër në infrastrukturë, teknologji dhe prodhim; por Shqipëria ishte gjithashtu e varfër në fjalorin përkatës teknik. Ishte thujtë e pamundur për fjalorin e përdorur para viteve '90 të mbulonte të gjitha fenomenet, aktivitetet e urbanizimit që lulëzoi pas 1990. Si rrjedhim fjala e re hyri në gjuhën shqipe si një proces natyral dhe i paevitueshëm. Shumë fjalë të huaja pasuruan fjalorin e gjuhës shqipe me huazime por gjithashtu dhe me fjalë të tjera, ekuivalenti i të cilave mund të gjendej me lehtësi në gjuhën shqipe.

Emigrimi në perëndim ishte një nga faktorët kryesorë që ndikuan në prurjet e fjalëve të huaja në shqip. Shumica e shqiptarëve që udhëtuan kryesisht në Greqi përveç ndihmës ekonomike, sollën në Shqipëri shumë fjalë e shprehje nga vendet ku punonin e jetonin duke i kthyer këto fjalë e shprehje në pjesë të përditshme të fjalorit të tyre.

Profesionalizmat e jetës së përditshme të huazuara nga greqishja

Sferat e leksikut të hapura ndaj ndikimit grek në gjuhën shqipe kanë qenë të shumta. Por, një sferë që është ndikuar dukshëm, siç përmendëm dhe më lart, është ajo teknike. Vetë përdorimi i fjalëve teknike ose profesionalizmave të jetës së përditshme dëshmon për një jetë aktive të këtyre elementeve brenda sistemit të shqipes. Ne do të mbështetemi në kuadrin e fjalorit teknik të përdorur kryesisht në jug të Shqipërisë (Qarku Gjirokastrë), ku kemi kryer vëzhgime dhe marrë intervista me punëtorë që ushtrojnë profesionin e tyre në teknika të ndryshme në Qarkun e Gjirokastrës. Ndër ta mund të përmendim pllakashtrues, suvatues, elektrikistë, hidraulikë, mekanikë, drugdhendës, marangozë, saldatorë etj. Gjithashtu kemi intervistuar shitës të pajisjeve elektrike, hidraulike, të fushës së ndërtimit etj. të cilët kanë pohuar terminologjinë e huazuar nga greqishja të specialistëve të fushave të ndryshme, të cilët kërkojnë mjetet e tyre të punës në greqishte, kryesisht janë ata

specialistë që e kanë ushtruar profesionin e tyre në Greqi. Kështu, në fjalorin teknik, veçanërisht të Qarkut të Gjirokastrës do të gjejmë fjalë të tilla të huaja si:

Në fushën e pllakashtruesit kemi veçuar këto terma:

Përdorimi në shqip	Përdorimi në greqisht	Përdorimi ekuivalent në shqip
Kolis	Κολλάω	Ngjit
Pllakaqe	Πλακάκια	Pllaka
Pllakë	Πλάκα	Dërrasë guri
Zuba	Ζουμπάς	Turjel
Variopulla	Βαριοπούλα	Matraka
Skafë	Σκάφη	Magje
Sufatopi	Σοφατεπί	-
Murello	Μορέλο	-
Armo	Αρμός	-
Meremete	Μερεμέτια	Meremetim
Rihtis	Ρίχτης	-

Pllakashtrues

Në fjalorin e Gjuhës Shqipe (2006) mund të gjejmë ekuivalentin e shumë prej këtyre fjalëve e termave që përdoren në gjuhën greke, por disa prej këtyre huazimeve kanë hyrë në shqipe bashkë me mjetet e punës dhe aktivitetin përkatës.

Nga intervistat e marra nga dyqanet e pajisjeve të punës, shitësit pohojnë gjithashtu se shpesh hasen me termat ekuivalente të këtyre fjalëve edhe në gjuhën italiane, pra në varësi të vendit ku këta specialistë kanë ushtruar profesionin e tyre.

Në fushën e drugdhendësit dhe marangozit kemi veçuar këto terma:

Përdorimi në shqip	Përdorimi në greqisht	Përdorimi ekuivalent në shqip
Skalis	σκαλίζω	Gdhend
Sqepar	σκεπάρνι	Sqepar
Trapezari	τραπεζαρία	Tavolinë dhe karrige
Trivio	τριβείο	-
Ikonostase	Εικονοστάσιο	Ikonostas
Gonjastër	γωνιάστρα	Gone

Drugdhendës, Marangozë

Për fushën e saldatorit dhe të mekanikut kemi veçuar këto terma:

Përdorimi në shqip	Përdorimi në greqisht	Përdorimi ekuivalent në shqip
Qillodhoko	Κιλοδοκό	Profil hekuri
Llamë	Λάμα	-
Kofti	Κόπτης	Prerës
Upa	Ούπα	-
Karavola	Καράβολα	Lule
Pundo	Πούντα	-
Troho	Τροχός	Sharrë disk
Kollauzo	Κολαούζο	Masio filetimi

Mekanikë

Për fushën e elektricitëve dhe të hidraulikëve kemi veçuar këto terma:

Përdorimi në shqip	Përdorimi në greqisht	Përdorimi ekuivalent në shqip
Kacavidhë	κατσαβίδι	Kaçavidhë
Pinaka	Ηλεκτρικός πίνακας	Kasetë elektrike
Priza suko	Πριζα σούκο	Prizë
Termosifon	Θερμοσίφοντας	-
Tanala	Τανάλια	Darë
Tripan krustiko	Κρουστικό τρυπάνι	Trapano
Asfalie	Ασφάλεια	Automat
Gonia	Γωνία	Bërryl
Taf	Ταφ	-
Mufa	Μούφα	Manikota
Valvidha	Βαλβίδα	Kondraalvola
Solina spiral	Σωλήνας σπιδάλ	Tubo spiral
Banierë	Μπανιέρα	Vaskë
Lekan	Λεκάνη	VC
Kavuras	Κάβουρας	Papagall
(trupa) Kalorifer	Σώματα καλοριφέρ	Radiator
Kanavi	Κανάβη	-
Kolla pvs	Κόλα pvs	Ngjitës
Bateri	μπαταρία	Grup

Elektricitët, Hidraulikë

Rezultate

Arsyet e riprodhimit relativisht besnik të funksioneve semantike të modeleve greke të mësipërme duhen kërkuar së pari te fakti se kjo kategori fjalësh, duke përfaqësuar në pjesën më të madhe të ashtuquajturat “huazime për nevojë”, zë “vendet bosh” në sistemin e gjuhës marrëse duke (Jorgaqi, 1998); së dyti, tek fakti se termat që përbëjnë një pjesë të madhe të kësaj kategorie fjalësh, duke qenë të zhveshur nga disa elementë që përbëjnë zakonisht vlerën e fjalëve, (siç janë p.sh. tiparet konotative), kushtëzohen edhe më pak prej sistemeve leksikore, përbërës të të cilëve ato janë. Pikërisht tek të gjitha këto e ka zanafillën “besnikëria” semantike e huazimeve ndaj modeleve.

Konkluzione

Dihet që depërtimi i huazimeve në një gjuhë është me pasoja për sistemin leksikosemantik të saj. Madje, sa më i thellë të jetë ky depërtim, aq më të mëdha janë pasojat. Me këtë kemi parasysh kryesisht atë mori procesesh si rrjedhje e të cilave huazimet p.sh. u zenë vendin fjalëve ekzistuese të sistemit marrës, shënojnë objekte a koncepte të paemëtuara më parë në atë sistem apo ndikojnë në redistribucionin e funksioneve semantike të elementeve leksikorë ekzistues të sistemit.

Për këto profesionalizma (pavarësisht se mbeten në kuadrin e ngushtë të një zone të caktuar) është mirë të analizohen jo vetëm mjetet dhe rrugët fjalëformuese që janë shtënë në punë për krijimin e tyre, por edhe jeta e tyre në ligjërim, sepse zëvendësimi është një proces i ndërlikuar e i ngadalshëm, në të cilin ndikojnë një varg faktorësh shoqërorë, si shkalla e shtrirjes së gjuhës letrare kombëtare në shtresa të ndryshme të popullsisë e në nivele të ndryshme të ligjëritimit, shkalla e arsimimit të popullsisë, sasia e cilësia e shtypit etj.

Literatura

- Beci, B., 1997. *Marrëdhëniet e shqipes me greqishten në dritën e të dhënave të dialektologjisë shqiptare*. Studime filologjike Nr. 1-4, Tiranë.
- Jazexhiu, V., Duro, A., 2006. *Motivimi në Terminologjinë e Agronomisë në rrafshin e Termformimit*. Studime Filologjike Nr. 1 – 2, Tiranë.
- Jorgaqi, K., 1998. *Mbi Integrimin leksiko-semantik të italianizmave në shqipen standarde*. Studime Filologjike Nr. 1 – 2, Tiranë.
- Ikonomu, K., 1997. *Η αλβανική γλωσσική επίδραση στα Ηπειρωτικά ιδιώματα*. Ιωάννινα.
- Krimbas, G. P., 2007. *Επιδράσεις της νεότερης ελληνικής στις βαλκανικές γλώσσες*. Athinë.
- Qirjazi, Dh., 1989. *Emrat vetjakë me prejardhje nga greqishtja e re*, Gjuha jonë Nr.2, Tiranë.
- Simeonidhi, A. A., 1994. *Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη.
- Tobaidhis, Dh., 1998. *Λεξιλογικά της νέας ελληνικής*, Athinë.
- Vehbiu, A., 1986. *Fjalët e Huaja, Neologjizmat dhe ligjërimi*. Gjuha dhe Shkolla Nr. 1, Tiranë.
- Thomai, J., 2011. *Leksikologjia e Gjuhës Shqipe*. Botimet Toena, Tiranë.

Ευανθία Μπαρούτα, Λορέτα Μαμάνι

24) 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, Ιωάννινα 16 – 17 Οκτωβρίου 2014

«Μορφές βίας στα Δημοτικά σχολεία και Γυμνάσια της πόλης του Αργυροκάστρου, η περίπτωση της ένατης τάξης»

Περίληψη

Μελέτες έχουν δείξει ότι η συχνότητα εμφάνισης της βίας και της παραβίασης των κανόνων συμπεριφοράς μεταξύ των ανηλίκων ήταν πάντα ένα κυρίαρχο φαινόμενο στα σχολεία της περιοχής του Αργυροκάστρου όμως πρόσφατα έχουν γίνει αντικείμενο προσοχής, συζήτησης και μελέτης. Πολλοί μελετητές δίνουν ιδιαίτερη έμφαση σε αυτό το φαινόμενο δεδομένου ότι επηρεάζει και τη διαδικασία μάθησης.

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να αναδείξει και να καταγράψει τις μορφές και τα φαινόμενα της βίας στα σχολεία της περιοχής του Αργυροκάστρου. Ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις συλλέχθηκαν σε σχολεία των αστικών και αγροτικών περιοχών. Με τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων η μελέτη αυτή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα είδη και οι μορφές βίας υπάρχουν με διαφορετικούς τρόπους. Στο τέλος της εισήγησής μας θα προτείνουμε ενδεικτικά κάποιες λύσεις για την πρόληψη των φαινομένων αυτών.

Λέξεις κλειδί: βία, μαθητής, μεσολαβητής, σχολείο, εκφοβισμός

Εισαγωγή

Η βία στα σχολεία είναι ένα πολύ ανησυχητικό κοινωνικό φαινόμενο, είναι ένα από τα προβλήματα που απειλεί όχι μόνο την ποιότητα της μάθησης, αλλά και την ευεξία και την υγιή ανάπτυξη των μαθητών. Τα τελευταία χρόνια, το φαινόμενο αυτό έχει αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο, σε όλες τις πτυχές της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος. Ως εκ τούτου την ώθηση να ασχοληθούμε με αυτό το θέμα τη πήραμε κατά τη διάρκεια συνομιλιών με μαθητές και εκπαιδευτικούς όπου οι πληροφορίες που συλλέξαμε δεν μπορεί να μην μελετηθούν και να αναλυθούν.

Μελέτες της UNICEF σε αρκετές περιοχές της Αλβανίας έχουν δείξει ότι 62% των μαθητών «κακοποιούνται» από τους δασκάλους. [1] Αυτό το φαινόμενο το αποδέχονται όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς της εκπαίδευσης, οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές και το Υπουργείο Παιδείας και Αθλητισμού της Αλβανίας. Απέναντι σε αυτό το ανησυχητικό φαινόμενο που επηρεάζει άμεσα την ποιότητα της μαθησιακής διαδικασίας αντέδρασε και η υπουργός Παιδείας κυρία Λιντίτα Νικόλα λέγοντας: *«Υπάρχουν πληθώρα περιπτώσεων παιδιών που κακοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς στο σχολείο, και μητέρες που ασκούν βία στα παιδιά τους για μικρά λάθη. Είμαστε αποφασισμένοι να τιμωρήσουμε οποιονδήποτε ασκεί βία στις σχολικές εγκαταστάσεις, ψυχολογική ή λεκτική βία, πόσο μάλλον ακόμη και για τις περιπτώσεις που είναι απολύτως ανυπόφορη σωματική βία.»* Επίσης, ο εκπρόσωπος της UNICEF στην Αλβανία, Detlef Palm είπε: *«Τα παιδιά είναι ανθρώπινα όντα που πρέπει να τα*

σεβόμαστε." Σύμφωνα με τη μελέτη αυτή η μεγαλύτερη μορφή βίας είναι η λεκτική βία που ασκούν οι δάσκαλοι στους μαθητές ανεβάζοντας τον τόνο της φωνής τους και εξαπολύοντας ύβρεις και άλλα προσβλητικά επίθετα φτάνοντας μέχρι και την σωματική βία μέσω του τραβήγματος του αυτιού. Συγκεκριμένα η έρευνα έχει ως στόχο: να εντοπίσει την παρουσία των τύπων βίας στα σχολεία, δεύτερο να εξετάσει σε ποιες περιοχές είναι περισσότερο αναπτυγμένη η σχολική βία δηλ. σε αστικές ή αγροτικές περιοχές και τρίτον, να εξάγει κάποια συμπεράσματα και να κάνει συστάσεις που θα υποδείξουν στα σχολεία μας πως να χειρίζονται τέτοια φαινόμενα έτσι ώστε να βελτιωθεί η εκπαίδευση.

Μεθοδολογία της έρευνας

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για την εισήγηση αυτή υπήρξαν έρευνες που έχουν γίνει σε αυτόν τον τομέα με μέσο συλλογής των δεδομένων ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις. Συντάξαμε δύο ερωτηματολόγια, ένα για τους μαθητές που διήρκεσε 25 λεπτά και ένα για τους δασκάλους που διήρκεσε 15 λεπτά. Το δείγμα αποτέλεσαν μαθητές της ένατης τάξης (Γ' Γυμνασίου) τεσσάρων σχολείων (2 αστικών και 2 αγροτικών). Από τα ίδια σχολεία επιλέξαμε και τους εκπαιδευτικούς. Πιστεύουμε ότι με τη δομή του δείγματος και τη γεωγραφική του κατανομή θα μπορέσουμε να εξάγουμε συμπεράσματα σχετικά με τους στόχους που θέσαμε στην έρευνα αυτή.

Πίνακας 1. Η σύνθεση του δείγματος έρευνας

Είδη	Αστικά				Αγροτικά			
	Σχολεία		Ου. Ρούμπο		Λαζαράτι		Δερβιτσάνη	
Τάξη	a	b	a	b	a	b	a	b
Αρ. Μαθ.	20	19	26	18	10	10	14	-
Αρ. Δασκ.	5		5		5		5	

Όπως φαίνεται από τον πίνακα το μοντέλο που έχει επιλεγεί για την έρευνα περιλαμβάνει συνολικά 117 μαθητές και 20 δασκάλους. Από αυτούς έχουμε 83 μαθητές και 10 δασκάλους στα αστικά σχολεία, και 34 μαθητές και 10 δασκάλους στα αγροτικά σχολεία.

Μορφές βίας στα σχολεία

Σύμφωνα με τον Johan Galtung, νορβηγό κοινωνιολόγο (1930), σήμερα υπάρχουν πολλές θεωρίες σχετικά με την κατηγοριοποίηση της βίας [2]. Γι' αυτόν βία σημαίνει: "... οι αρνητικές επιπτώσεις στις θεμελιώδεις ανάγκες (βασικές) του ανθρώπου (ή η ίδια η ζωή), ζωή η οποία μπορεί να αποφευχθεί, και περιορίζει τη δυνατότητα για την ικανοποίηση των αναγκών αυτών ». [3]

Από τους 117 μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα, στο ερώτημα « εάν οι καθηγητές ασκούν σωματική βία σε σας;», 9 από αυτούς, δηλαδή 9% επί του συνόλου επιβεβαίωσαν το γεγονός ότι έχει ασκηθεί πάνω τους σωματική βία. Όσον αφορά την περιοχή στην οποία η βία έχει το μεγαλύτερο ποσοστό παρατηρούμε ότι το 6% των απαντήσεων έχει προέρθει από τις αστικές περιοχές και το 3% από τις αγροτικές περιοχές. Όμως, όσον αφορά το φύλο η έρευνα δείχνει ότι μεγαλύτερη βία έχει ασκηθεί κατά των ανδρών. Παρατηρούμε ότι η βία των δασκάλων κατά των παιδιών έχει μειωθεί, αλλά παρατηρείται αύξηση της βίας μεταξύ των ίδιων των μαθητών. Μόνο σε 15 από 190 και περισσότερες χώρες του κόσμου έχει απαγορευτεί η

σωματική τιμωρία των παιδιών. Σε άλλες χώρες, οι γονείς και οι κηδεμόνες, συμπεριλαμβανομένων και των εκπαιδευτικών, θεωρούν σωστό να χτυπούν και να ταπεινώνουν τα παιδιά. [4]

Μια άλλη διαδεδομένη μορφή βίας είναι η λεκτική. Οι μαθητές παραδέχονται ότι οι δάσκαλοί τους χρησιμοποιούν πολύ προσβλητικούς όρους απέναντί τους. Από τους μαθητές που ρωτήθηκαν για το θέμα "οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν προσβλητικές λέξεις εναντίων σας", ποσοστό μεγαλύτερο του 78% αυτών παραδέχονται κάτι τέτοιο. Παρακάτω παραθέτουμε κάποιες προσβλητικές λέξεις και φράσεις που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί:

βλάκα, χαζέ, ζώο, αλήτη, κουφιοκέφαλε, με ποιον ασχολούμαι, είστε ηλίθιοι, κ.λπ.

Από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν, είναι σαφές ότι η ψυχολογική βία είναι ένα άλλο είδος βίας που χρησιμοποιείται στα σχολεία. Στην ερώτηση «Τι είδους βία έχουν ασκήσει οι δάσκαλοί σας στην τάξη» πήραμε αυτές τις απαντήσεις: 10% σωματική βία, 40% λεκτική, 38% ψυχολογική, 12% φυλετική, σεξουαλική 0%

Η βία στα σχολεία είναι πιο έντονη στις αστικές περιοχές και κυρίως στους άνδρες. Από το ερωτηματολόγιο αποδείχθηκε ότι στην αστική περιοχή με 83 μαθητές, οι 47 μαθητές, δηλ. το 56% έχουν βιώσει κάποια μορφή βίας και αυτοί είναι κυρίως άνδρες. Στις αγροτικές περιοχές με 34 μαθητές, 11 από αυτούς, δηλ. το 32% έχουν βιώσει κάποια μορφή βίας. Υπάρχουν και άλλες μορφές βίας, όπως: βία μεταξύ μαθητών, βία δασκάλου - μαθητή, βία μαθητή - δασκάλου, καταστροφή σχολικών μέσων ή καταστροφή της περιουσίας του σχολείου.

Παράγοντες που υποκινούν τη βία

Από τους 20 ερωτηθέντες δασκάλους στην ερώτηση: «Μήπως είχατε περιστατικά βίας με μαθητές στην τάξη», μόνο κατά το προηγούμενο σχολικό έτος σημειώθηκαν περίπου 74 περιστατικά. Ακόμη έξι περιπτώσεις από αυτές έληξαν με σωματική βία. Οι ειδικοί στον τομέα της ψυχολογίας, εκτιμούν ότι υπάρχουν μια σειρά από παράγοντες που υποκινούν τη βία στους νέους. Ένας από τους παράγοντες που συμβάλλει στην άσκηση βίας από τους μαθητές είναι η άμεση έκθεση στη βία, ακόμη και μέσω βιντεοπαιχνιδιών ή της *τηλεόρασης*. [4]

Ο ψυχολόγος Ντασαμίρ Μπερτζούλι, ο οποίος έχει μελετήσει το φαινόμενο της βίας μεταξύ των μαθητών, εξηγεί ότι ένας από τους πρωταρχικούς παράγοντες που υποκινεί τη βία στα σχολεία, είναι η κοινωνική ανοχή απέναντι στο φαινόμενο της βίας. Στα σχολεία μας δεν παρέχεται η ανάλογη ενημέρωση και δεν μαθαίνουν οι μαθητές πώς να λύνουν τα προβλήματά τους ειρηνικά χωρίς να χρειάζεται να καταφεύγουν για τη λύση τους στη βία στηριζόμενοι και στη βοήθεια των μεσολαβητών.

Το φαινόμενο της βίας στα σχολεία έρχεται και ως αποτέλεσμα της κακής επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων - κηδεμόνων. Επίσης και η φτώχεια συμβάλλει κατά απόλυτο τρόπο στην κακή συμπεριφορά και τη βία. Τα παιδιά σήμερα είναι μονίμως σε μια κατάσταση άγχους. Η οικονομική κατάσταση, η αβεβαιότητα σχετικά με τις απαραίτητες συνθήκες διαβίωσης, τους δημιουργεί ένταση, τους κάνει να ονειρεύονται έναν καλύτερο κόσμο, σε αντίθεση με τις δυνατότητες προσέγγισης αυτού του συστήματος αξιών. Τα παιδιά συμπεριφέρονται και μαθαίνουν με διαφορετικούς τρόπους που οφείλονται σε κληρονομικούς παράγοντες, στο περιβάλλον στο οποίο ζουν και στις προσωπικές τους ανάγκες ή ψυχολογικές. [5]

Σε ερώτηση που απευθύνθηκε στους εκπαιδευτικούς «Ποιοι μαθητές είναι πιο επιρρεπείς στην υποκίνηση της βίας », έχουμε τις εξείς απαντήσεις: 16 δάσκαλοι συμφώνησαν ότι ασκείται από μαθητές που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά

στρώματα και με κοινωνικά προβλήματα. Επομένως, αυτό δείχνει ότι η φτώχεια και τα κοινωνικά προβλήματα είναι ένας σημαντικός παράγοντας που προκαλεί την άσχημη συμπεριφορά. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων με τους εκπαιδευτικούς παρατηρήθηκε ότι υπάρχουν και πολλοί άλλοι παράγοντες που συμβάλλουν στη εμφάνιση της βίας όπως: οικογενειακοί παράγοντες (η προσοχή και η ζεστασιά στο παιδί, η κακομεταχείριση στο παιδί, η γονική επιθετικότητα), ατομικοί παράγοντες (ιδιοσυγκρασία, διαπροσωπική συμπεριφορά, τα παιδιά ενεργά και παρορμητικά - «βίαια παιδιά», τα ντροπαλά παιδιά, ήσυχα και αποτραβηγμένα - «θύματα βίας»), περιβαλλοντικοί παράγοντες (γειτονιές όπου οι βίαιες πράξεις συμβαίνουν συχνά, τα σχολεία - βίαιοι κλάδοι και «ταπεινωτικοί» για το παιδί) .

Πολλές φορές, υπάρχουν περιπτώσεις που και οι ίδιοι οι γονείς αποδέχονται ότι τα παιδιά τους θα πρέπει να κακοποιούνται από το δάσκαλό τους, τον οποίο θα πρέπει να φοβούνται. "Όποιος λυπάται το ξύλο, «περιποιείται» το παιδί», λέει μια λαϊκή παροιμία. Άλλοι λένε ότι η σωματική τιμωρία είναι (1) αποτελεσματική, (2) εμποδίζει το παιδί να παραστρατήσει, (3) του μαθαίνει να διακρίνει το καλό από το κακό, (4) διδάσκει σεβασμό, και (5) διαφέρει από τη σωματική κακοποίηση. Ωστόσο, μελέτες έχουν δείξει ότι η σωματική τιμωρία δεν εφάπτεται με κανένα από τα παραπάνω και είναι, στην πραγματικότητα, μια μορφή βίαιης κακοποίησης των παιδιών. [5]

Οι αρνητικές συνέπειες της βίας

Η βία είναι ένα φαινόμενο που αφήνει ανίατη πληγή στην ψυχή. Αυτή φέρει στο μαθητή μίσος, φόβο και αρνητικές επιπτώσεις που βλάπτουν την υγεία του. Οι υπάλληλοι του Υπουργείου Παιδείας αποδέχονται τη βία στα σχολεία, αλλά υπόσχονται την αλλαγή της κατάστασης, χάρη στους νέους πειθαρχικούς κανόνες που θα αρχίσουν να εφαρμόζονται στα σχολεία, μια νέα μέθοδος που έχει ζητηθεί και υπογεγραφεί και από τους ίδιους τους γονείς. Η ψυχολογική και η λεκτική βία στα σχολεία θα πρέπει να μειωθεί, δεδομένου ότι αυτή επηρεάζει άμεσα στη μάθηση. Αρνητικό αποτέλεσμά της είναι ότι εμποδίζει την επιθυμία για μάθηση. Αυτό έχει παρατηρηθεί από τις εκφράσεις κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων: "Δεν μου αρέσει η χημεία γιατί μου τη δίδασκε μια κακιά δασκάλα, απουσιάζω στην ώρα της γλώσσας, γιατί όταν δεν απαντάω η δασκάλα με προσβάλει». Η σωματική και συναισθηματική τιμωρία ή η απειλή μέσω αυτών συμβαίνει όταν ένας δάσκαλος, γονέας ή κηδεμόνας αποσκωπεί να προκαλέσει σε ένα παιδί σωματικό πόνο ή πνευματικό, συνήθως για να σταματήσει η συμπεριφορά του, η οποία δεν είναι καλή, για να τον τιμωρήσει ο ίδιος κάθε φορά που κάνει μια τέτοια πράξη όπως και να αποτρέψει την επανάληψή της. [6]

Μια επιτυχής μέθοδος για την πρόληψη της βίας στα σχολεία είναι τα προγράμματα να συντάσσονται από ψυχολόγους για την εξάλειψη της βίας. Τα προγράμματα αυτά στοχεύουν στη μείωση και την πρόληψη της εμφάνισης της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο. Για τη σύνταξή τους οι ψυχολόγοι πρέπει να συνεργάζονται με τους δασκάλους και τους γονείς.

Συμπεράσματα

- Τα στοιχεία της έρευνας δείχνουν ότι δεν αρκεί οι εκπαιδευτικοί να έχουν σωστή επαγγελματική κατάρτηση, χωρίς τις απαραίτητες (ουσιαστικές) ψυχο-παιδαγωγικές γνώσεις, για το λόγο αυτό θα πρέπει να γίνονται ειδικά

επιμορφωτικά σεμινάρια, καθώς είναι απαραίτητη και η παρουσία περισσότερων ψυχολόγων στα σχολεία.

- Η μελέτη έδειξε ότι οι μαθητές αρσενικού φύλου κακοποιούνται περισσότερο από ό,τι τα κορίτσια, και ότι η ψυχολογική και λεκτική βία είναι σε υψηλότερα επίπεδα από ό,τι η σωματική στα σχολεία της Αλβανίας. Για το λόγο αυτό συστήνουμε να γίνονται ανοιχτές συζητήσεις μεταξύ των δασκάλων – μαθητών, μαθητών – ψυχολόγων, δασκάλων – ψυχολόγων.
- Επίσης, το υψηλότερο ποσοστό κακοποίησης έχουν οι μαθητές των αστικών σχολείων.
- Η βία ωθεί τους μαθητές να εγκαταλείψουν το σχολείο, να μειωθούν οι σχολικές τους επιδόσεις, καθώς και να εγκαταλείψουν τον εαυτό τους.
- Οι γονείς υποστηρίζουν νέες μεθόδους πειθαρχίας χωρίς βία στα παιδιά τους.

Βιβλιογραφία

[1] Εφημερίδα Θέμα: Μελέτη / 62% των μαθητών κακοποιούνται από τους δασκάλους και μερικοί γονείς συμφωνούν με αυτό, 27 Νοεμβρίου, 2013, κατεβασμένο από το ίντερνετ 29.08.2014

[2] Unicef (Priručnik.Stop nasilju ređju decom. Projekat ZA SIGURNO I POTENCIALNO OKRUŽENJE UŠKOLAMA. Prevencija i borba protiv nasila ređju djecom (2003- 2005, σελ. 13)

[3] Η δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος, μη-βίαιο και ανθρώπινο/ φιλικό στην κοινωνία και τα σχολεία, Πρίστινα, Φεβρουάριος 2009

[4] Nevell, Peter. " Επιτακτική ανάγκη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα να απαγορεύσει κάθε σωματική τιμωρία των παιδιών," στο Hart, Stuart N (ed.): «Εξάλειψη της Σωματικής Τιμωρίας: Ο δρόμος προς την εποικοδομητική πειθαρχία των παιδιών». Παρίσι: Δημοσίευση της UNESCO, το 2005.

[5] Aferdita Goci-Uka, ψυχίατρος στο κέντρο ψυχικής υγείας για παιδιά και εφήβους, συνέντευξη στοKosovapress

[6] (UNESCO Φυλλάδιο 4: "Να δημιουργήσουμε περιβάλλοντα χωρίς αποκλεισμούς. Να αγκαλιάσουμε τη διαφορετικότητα.": Εγχειρίδιο για τη δημιουργία περιβάλλοντος χωρίς αποκλεισμούς. .Bangkok, 2004)

[7] Durrant, Xhoan E. «Η επικράτηση της σωματικής τιμωρίας και συμπτώματα και επιπτώσεις στην ανάπτυξη του παιδιού», στο: Hart, Stuart N (ed.): «Εξάλειψη της Σωματικής Τιμωρίας: Ο δρόμος προς την εποικοδομητική πειθαρχία των παιδιών». Παρίσι: Δημοσίευση της UNESCO, το 2005.

[8] Στο ίδιο.

25) Konferenca Ndërkombëtare për studime angleze dhe amerikane në Universitetin e Rumanisë “Universitatea de Vest din Timișoara”, Rumani 19.05-21.05-2011

“Teksti letrar në procesin e mësimdhënies së gjuhëve të huaja”

Dihet tashmë se zotërimi me efikasitet i më shumë se një gjuhe të huaj, përveç gjuhës nënë, përbën një synim themelor për çdo person që dëshiron të jetë i kompletuar dhe që ka ndërmend të jetë pjesë e jetës moderne e kulturore. Një arsye madhore që shërben si motivim në mësimin e gjuhëve të huaja janë padyshim edhe mundësitë më të mëdha për punësim në një Evropë shumë kombëshe dhe si rrjerrdhim shumë kulturëshe dhe shumë gjuhëshe.

Në këtë kuadër në Shqipëri luan një rol të rëndësishëm sistemi arsimor (publik dhe privat) që i shikon gjuhët e huaja si një nga disiplinat mbi të cilat duhet investuar më shumë. Është futur këto vitet e fundit në shumicën e shkollave të vendit edhe një gjuhë tjetër e huaj (me zgjedhje) përveç asaj angleze që është e detyruar.

Në këtë kontekst të mësimin të disa gjuhëve është shtruar problemi i gjetjes së rrugëve për të ndjekur më së miri një objektiv të tillë ambicioz. Një përpjekje, për të gjetur rrugën e duhur dhe për t’i dhënë një zgjidhje sa më të mirë këtij problemi, është bërë nga strukturat shtetërore dhe sidomos nga Ministria e Arsimit. Shpesh, këto vitet e fundit në Shqipëri, orët e mësimin të destinuara për nxënien e gjuhëve të huaja nuk kanë rezultuar të mjaftueshme. Për këtë arsye janë shtuar orët mësimore duke ulur në të njëjtën kohë dhe moshën kur fillohet të mësohet një gjuhë e huaj. Ka rreth 10 vjet që nxënësit e fillojnë mësimin e një gjuhe të huaj që në klasën e tretë të shkollës fillore dhe në klasën e gjashtë të shkollës 9-vjeçare futet edhe një tjetër gjuhë e huaj duke arritur kështu në dy gjuhë të huaja të detyruara për t’u mësuar. Si rrjedhojë e dygjuhësisë është arritur që nxënësit e klasave 9-vjeçare dhe të mesme të bëjnë dhe shtatë orë mësimore në ditë. Pavarsisht kësaj, është konstatuar se, nuk është e thënë që duke rritur sasinë e orëve të mësimdhënies të përmirësohet cilësia e të nxënien në mënyrë korrespondente. Kjo është vërtetuar lehtë nga ana jonë si mësuese të gjuhëve të huaja nga një sondazh që kemi bërë në pothuaj të gjitha shkollat publike dhe private të qyteteve ku jetojmë, në Gjirokastër dhe Sarandë. Sipas konstatimeve tona, duke u bazuar në sondazhin e sipërpërmendur, një pjesë e konsiderueshme e nxënësve dhe prindërit e tyre nuk janë të kënaqur më shumë nga cilësia sesa nga sasia e mësimdhënies dhe përpiqen ta kompensojnë këtë boshllëk duke frekuentuar kurse private gjuhësh të huaja. Pra, më shumë se *sasia* është në fakt *cilësia* që përcakton suksesin e procesit didaktik. Që këtu rezulton qartë se është e rëndësishme të kujdesesh më shumë për *mënyrën* se si mësohet një gjuhë e huaj dhe jo për *sasinë* e orëve në të cilat mësohet. Është pra metodologjia e përdorur që influencon nxënien. Duke u kuptuar ky fakt në këto dy vitet e fundit, në Shqipëri, është arritur heqja nga kurrikula shkollore e disa lëndëve të konsideruara pak të rëndësishme dhe vendin e tyre e kanë zënë gjuhët e huaja dhe rrjedhimisht nxënësit që prej 2 vjetësh bëjnë përsëri maksimumi 6 orë në ditë duke eliminuar orët e shtata. Në këtë pikë mbaron detyra e organizmave shtetërore dhe fillon detyra e ekspertëve që formulojnë dhe zgjedhin metodat e përshtatshme të mësimin të gjuhës së huaj. Një ndihmesë të padiskutueshme në këtë drejtim ka dhënë dhe glotodidaktika, e cila ndërgjegjshme për rëndësinë e *cilësisë* së procesit mësimdhënie-nxënie, ka bërë hapa të mëdha

përpara këto vitet e fundit: ajo është zhvilluar, është transformuar duke u bazuar në kërkesat e nxënësve duke e vënë tashmë atë në qendër të vëmendjes, ka ditur të përdorë zbulime të bëra në sektorë të tjerë shkencorë, ka ditur të përdorë teknologji të reja, ka përsosur dhe shumëfishuar strategjitë metodologjike dhe ka kryer eksperimente të shumta interesante.

Por fatkeqësisht, pavarësisht progresit të bërë, glotodidaktika ka lënë pas dore tekstin letrar, i cili nuk është në ditët e tij më të mira, duke e kaluar atë në plan të dytë në procesin mësimor të gjuhëve të huaja.

Po të hedhësh një sy në metodat didaktike të gjuhëve të huaja që përdoren në Shqipëri mungesa e tekstit letrar në to është lehtësisht e konstatueshme. Janë nxjerë këto përfundime duke analizuar metodat shkollore të autorëve shqiptarë duke filluar nga klasa e tretë deri në shkollën e mesme por dhe më gjerë, janë analizuar dhe metodat e autorëve të huaj që në Shqipëri përdoren për kurse nga institucione të ndryshme private të vendit. Janë marrë në shqyrtim metoda të gjuhës angleze, italiane dhe frënge.

Duke u futur më në detaje vihet re lehtë se mungesa e teksteve letrare në metodat e gjuhëve të huaja të autorëve shqiptarë mungojnë ose arrijnë në dy-tre të tilla. E njëjta gjë mund të thuhet dhe për ato të autorëve të huaj që studiohen në Shqipëri. Ka nga ato metoda që përmbajnë në fund të programit të tyre një sërë tekstesh letrarë (edhe këto po venë drejt zhdukjes) sikur ky lloj teksti të ishte një objektiv për t'u arritur në fund të programit.

Tipe të tjera tekstesh, sigurisht të rëndësishëm, kanë zënë vendin e tekstit letrar si: tekste gazetash, tekste përshkrues, tekste teknikë, tekste reklamash, tekste me përmbajtje nga disiplina të tjera të mësimdhënies dhe kryesisht tekste lidhur me situata komunikuese të përditshme. Ndodh kështu që mësimi gjuhësor të përqëndrohet në dialogje që i referohen situatave specifike: në stacion, në supermarket, në restorant, në shkollë, në rrugë e kështu me radhë duke u kërkuar nxënësve që rreth tyre të shprehë një opinion, të tregojë, të propozojë, të pranojë, të refuzojë, të raportojë fjalët e dikujt, të bëjë një hipotezë, të argumentojë etj. me synim mësimin e argumenteve të ndryshme gramatikore si: kohë të ndryshme të së shkuarës, mënyrat hipotetike, gjininë, numrin e emrit dhe mbiemrit, llojet e ndryshme të përemrave etj. duke rezultuar kështu tekste shumë të efektshme dhe me rezultate pozitive në këtë drejtim. I është dhënë padyshim rëndësi në metodat e sotme të mësimin të gjuhëve të huaja edhe tipit të teksteve jo thjesht situative por dhe prezantuese, tekste në të cilat prezantohet familja, koha e lirë, qyteti, miqësitë, temat që kanë të bëjnë me shëndetin etj. për të njohur mënyrën e jetesës së popullit që e flet atë gjuhë, në mënyrë që nëse do të shkohet në atë vend përdoruesi i gjuhës së huaj të socializohet sa më shpejt. Sillen tekste që kanë të bëjnë me kulturën e vendeve, gjuha e të cilëve mësohet si: mjetet e transportit, kinemaja, televizioni, muzika, sporti, moda etj. që janë tekste të shkëputura nga kronika gazetash apo revistash. Këtu duhet të ritheksojmë se kjo zgjedhje tekstore i korrespondon një rruge didaktike të provuar tashmë për suksesin e saj në mësimin e gjuhës së huaj, por që ka lënë në plan të dytë apo e ka eliminuar pothuaj tërësisht tekstin letrar. Për mendimin tonë padyshim në përzgjedhjen e teksteve ka nevojë për përmirësime të mëtejshme. Një hap përpara në këtë drejtim do ishte futja e teksteve letrare gjatë gjithë shtrirjes së metodave të gjuhëve të huaja, duke i plotësuar ato me këtë lloj teksti.

Teksti letrar, në të vërtetë, nuk ka pasur ndonjë rol parësor edhe në të shkuarën, por të paktën ai ka ekzistuar, kurse sot po vjen drejt zhdukjes. Sipas

mendimit tonë arsyet që kanë çuar drejt zhdukjes së tij mund të jenë disa, por ne po përmendim ato që na duken më kryesoret:

1. Impenjimi i madh dhe vështirësia që sjell ai gjatë procesit mësimor
2. Vlerësimi i nxënësve gjatë trajtimit të këtij lloji teksti

Çështja e parë, ajo e vështirësisë, na duket një justifikim sepse letërsia ofron një shumëllojshmëri tekstesh të vështirësive të shkallëve të ndryshme, madje këto lloje tekstesh mund të përshtaten edhe sipas moshave duke filluar që nga fëmijët. Madje tek këta të fundit do të rritej edhe motivimi gjatë orës së mësimi, p.sh. po të bëhej fjalë për ndonjë përrallë fëmijët do të ndiheshin më të motivuar dhe kjo do të nxiste tek ata të menduarit në gjuhë të huaj, do t'i shtynte të bënin pyetje, të hidhnin hipoteza, të merrnin opinione të ndryshme nga shokët e tyre dhe kjo do të thotë të komunikosh në gjuhë të huaj. Dhe a nuk është pra ky objektivi kryesor?

Çështja e dytë ajo e vlerësimit na duket një problem më i vështirë se i pari. E themi këtë nga përvoja jonë si nxënës por dhe si mësuese. Gracka në të cilën edhe ne vetë kemi rënë gjatë trajtimit të një teksti letrar por dhe teksteve të llojeve të tjera që kanë të bëjnë me komunikimin, është vlerësimi i nxënësve duke vënë në plan të parë gabimet gjuhësore duke frenuar kështu nxënësin në procesin e komunikimit. Pra gabimet gramatikore, subjektiviteti, gjykimi i drejtë apo i gabuar i një teksti letrar sipas mendimit të mësuesit duhet të kalohen në plan të dytë për të stimuluar komunikimin. Interpretimet e nxënësve nuk duhet të paragjyken nga mësuesi sepse objektivi në këtë rast nuk është të kuptuarit e plotë të tekstit, ato do të jenë impuls, pretekst nëse duam, me qëllim zhvillimin e komunikimit, por dhe instrument i ushtrimit gjuhësor duke e bërë gjuhën e përdorur një mjet komunikimi dhe jo një objekt studimi. Në këtë mënyrë do të realizohen në të njëjtën kohë dy nxënie: një i maturimit të shprehjes individuale, dhe i zhvillimit të aftësive gjuhësore. Nuk synohet domosdoshmërisht studimi i letërsisë në kuptimin tradicional, por teksti letrar, i çliruar nga paragjykimet dogmatike të interpretimeve të kritikës letrare.

Duke u munduar që të zëvendësojmë boshllëkun e lënë nga Glotodidaktika kemi futur vazhdimisht në orën e mësimi tekste letrare dhe kemi bërë vëzhgimet tona dhe kemi nxjerrë disa konkluzione për anët pozitive të këtij lloji teksti në procesin e mësimi të një gjuhe të huaj:

1. Teksti letrar lejon interpretimin individual duke lejuar gjykimin e tij sipas eksperiencave individuale të nxënësit duke prodhuar komunikim. Ky lloji teksti është për natyrën e tij dinamik, një tekst që përfshin dhe të menduarit, përpunimin në mënyrë të pavarur duke prodhuar kështu gjuhë.
2. Në tekstin letrar kontekstualizohen më mirë ngjyresat konotative që mer fjalë, pra kuptimet e saj të dyta, të treta e kështu me radhë.
3. Shprehjet frazeologjike dhe strukturat e reja gjuhësore gjejnë shprehjen e tyre më të dendur në këto tekste.
4. Ky lloji teksti ndikon në mënyrë të padiskutueshme në pasurimin leksikor të fjalorit të nxënësve.
5. Ai është lehtësisht i zbatueshëm, duke mos kërkuar një infrastrukturë moderne si ndonjë metodë tjetër.

Është detyra jonë si mësues i gjuhëve të huaja të kompensojmë këtë harresë të tekstit letrar nga glotodidaktika, e cila nga ana e saj duhet ta konsiderojë tekstin letrar si një ndër mjetet më të rëndësishme glotodidaktike dhe të fillojë sa më shpejt

studimet e saj edhe në fushën e letërsisë, duke shoqëruar unitet e metodave didaktike me tekste letrare të përshtatura me moshën dhe nivelin e nxënësve.

Bibliografia

- Studi di Glottodidattica 2009, 1, 107-113 ISSN: 1970-1861107 “*Il testo letterario e l’insegnamento delle lingue straniere*” Mirco Magnani
- Tempo 1,2 E’ velyne Berard, Yves Canier, Christian Lavenne- Les E’ditions Didier, Paris, 1998
- Ciao 2 -Ema Gjika- Elve 2007
- Insieme – Lura Baçi- IBSN 978-99943-931-8-3

TITULLI I LIBRIT	SHTEPIA BOTUESE	VITI I BOTIMIT
ENGLISH FIVE	ARBERIA 07	2008
OFF WE GO!(6)	ARBERIA 07 Dr. Zana Lita Suzana Balli	2008
OFF WE GO!(7)	ARBERIA 07	2008
OFF WE GO!(8)	PEGI	2007
ACCESS 1	EXPRESS PUBLISHING	2007
ACCESS 2	EXPRESS PUBLISHING	2008
ACCESS 3	EXPRESS PUBLISHING	2008
ACCESS 4	EXPRESS PUBLISHING	2008
BLOCK BUSTER 1	EXPRESS PUBLISHING	2004
BLOCK BUSTER 2	EXPRESS PUBLISHING	2005

Lindita Kasaj, Manjola Sulaj, Olieta Polo

26) Konferenca e Parë Shkencore Ndërkombëtare “Integrimi Europjan i S.E.E Vendet-Sfidat apo Realitetet”, organizuar nga Departamenti i Ekonomikut të Universitetit “Eqrem Çabej” të Gjirokastrës, Gjirokastër 23.09-24.09-2011

“The achievements and the challenges of tourism over the last years in Saranda and Gjirokastra’s cities”

Abstract

Tourism in the last 10-years in Saranda and Gjirokastra has advanced even though the challenges have been and continue to be too many. In this progress an important role have the private subjects too, being aware of the growth of quality offered. In accordance to this it can be mentioned the tourist private agencies as “Shkendia Travel” and “Sipa Tours” that mostly have operated with daily tourists that come via sea lines from Corfu island especially in summer season. The statistics respectively of both these big agencies show that it has been a growth of tourism in the last 10-years, but this doesn’t rule out the fact that there is a lot to do in the infrastructure in both southern cities of Saranda and Gjirokastra which is a very important factor in the progress of tourism. Tourism is one of the most complex activities even for Albanian society and as such the natural and historic resources that both these cities offer should be exploited. It can be noticed that for both cities, tourism is important in macroeconomic development, but more investments should be done to develop tourist activity and in the meantime even the people’s welfare that live in these regions.

Key words: Challenges, infrastructure, cultural and historic values, economic development.

In the ancient times people didn’t use to travel for pleasure, starting from the medieval times things changed. Nowadays the amount of tourists in the world it is a continuous increasing phenomena that includes about 650³¹ million people per year making tourism one of the most promising activities in the whole world. The growth of tourism has overpassed the one of international trade. This sector is one of the most important of the economy for each country. Since tourism is one of the most complex and profitable activities of the nowadays modern society, in the developed countries it has taken the form of a complete industry with which interacts and are correlated the economy, politic, culture and all the other human activities³².

Tourism during the tranzition period in our country, didn’t have the developments and evaluations that it should. Actually, today, in a lot of cities and areas of Albania there are a lot of touristic enterprises such as: hotels, restaurants, information and touristic agencies, transport companies etc. Considering the geographic position of our country, its natural sources, historical and cultural one, the ammount of tourists coming to our country it should have been increased a lot, but in fact it didn’t happen so.

---

³¹http://www.utopie.it/turismo_responsible/industria_turistica.htm

³²Williams & Shaw, *Tourism and Economic Development*, West Sussex, England, Wiley, 1998, pg.6.

Albania for 20-years is part of a democratic system. Passing from the centralised system to the trade market, a lot of difficulties came across. The road of the trade market is a difficult one because there influence a lot of factors. The realisation of the reforms has brought a lot of problems that are reflected in all the fields of economy including tourism.

The touristic industry to be grown successfully, evaluating the natural resources, historic, cultural and artistic in our country, it should take the direction of a growing professionalism of its operators in each level. To complete these demands should be done specialised courses (organised by state and the private sector) in planning and distribution of touristic productions for the workers of tourist operators.

The aim of our study is to show the challenges and the advancement of tourism development in the districts of Saranda and Gjirokastra in the last 10-years according to the informations of the two biggest touristic agencies of Saranda “Shkendia Travel’ and “Sipa Tours” which mostly operate with daily tourists that come from Corfu island. According to this two touristic agencies the number of tourists from year to year has increased with an average of 14- 15%, with the same rhythms it has increased even the number of local tourists. Although tourism is being developed in these towns, there are a lot of problems too. Often the question is: Why still tourism grows slowly while it should have been overpassed the initial difficulties?

If we want to talk and have positive results for tourism in Saranda and Gjirokastra should be purposed the attraction of more and more foreigners and locals in our towns, but we should keep in mind that the visitors should find our towns fixed and arranged like they used to be, which unfortunately are going away. Saranda and Gjirokastra are known for their hospitality, order, purity that should have been kept even today. A problem that now is known, and it can be easily seen, it is the fact that both these towns are being destroyed slowly taking off their special beauty for which we were proud.

Saranda: the name of which comes from the Byzantine Church of “Forty Saints”³³, it used to be called the town of stairs, but today it is only a beautiful memory of the past. The unplanned buildings have destroyed that beautiful characteristic of Saranda, which was a beautiful hilly town, is filled with high buildings in the coastline and everywhere inside the town. The modern architecture which without a doubt is beautiful and fascinating, if it was combined and harmonized with the traditional architecture, characteristic and natural of the beautiful coastal town, it would make Saranda the southern Albanian pearl that would attract more and more visitors.

---

³³ Neritan Ceka, Buthrotum, Tirane. Migjeni. 2006, pg. 12

Photo of Saranda, nowadays, where it can be seen a very high building in the middle of the town which undoubtedly it's not at all in harmony with the other buildings around it.

Another worrying problem in Saranda is the infrastructure of the town which is problematic. In these conditions we can't demand a developed tourism as some basic conditions are missed. Always the representatives of tourist agencies complain about the irregularity, impurity and the chaos in the organization of the activities in town. This chaos keeps away even the foreign investors from Albania.

Tourism in Saranda is developed mostly in two main directions:

1. Tourism of the beach
2. Tourism of the specific kind

Tourism of the beach

During summer season the population with tourists it reaches the peak and this shows clearly the advantages that the beach tourism has. Saranda offers preferable conditions for the holidaymakers (which mainly are natives) because of its geographic characteristics, where it is harmonized the mountainous terrain with the seaside. This town is characterized as one of the most beautiful coastal towns of Albania with a Mediterranean climate, favorable enough for tourism during summer season but even during all the rest of the year where tourism is minimal. Saranda has an advantageous geographical position, opposite is Corfu island and this makes possible the movement of the foreign tourists that come to the seaport of Saranda from this island.

Tourism of the specific kind

Why Saranda has tourism of the special kind except that of the coastal one? Only the fact that many times in the four seasons of the year, from the Corfu island, come foreign tourists means that they are interested even for the cultural values of the town of Saranda which has as natural sources even cultural and historic one. The interest of foreign tourists also is shown even in the fact of being curious to visit an isolated country. The curiosity about Dictatorship and the traces that testify this is a big one but unfortunately these traces are almost gone. Unfortunately there is almost nothing left that testifies its presence in Albania and the museums with testimonies from that period don't exist.

Between the natural and monumental objects of Saranda we can mention: The Blue Eye and the environment around it which is green and undamaged, the forests in the mountain of Mile, the National Park of Butrinti where it is the ancient town of Butrint dating since from the 7th century BC, the big fields of Vurgu and Vrina, the Channel of Vivari that connects the lake of Butrinti with the Ionian sea, the natural Lake of Butrinti, the natural beaches of Ksamil, Mirrors, Krorez, Lukova, Kakome, Bunec, Borsh, Dhermi etc. All these are big sources that Saranda has but one thing that our town lacks is the good management of these sources.

In Saranda the service offered in hotels is qualitative and of European standards. This can be easily proved by some hotels as the 5-star Hotel Butrinti, 4-star Grand Hotel, Vila Duraku, Hotel Picolino, Brilliant Hotel and many other hotels all along the coastal line of the town. As well in Saranda there are many restaurants where the holidaymakers and tourists can taste traditional cooking and Mediterranean cuisine. Later on for relaxing you can go walking to the promenade by the sea. We would need a long time to present the big touristic potential of Saranda, to mention all the natural objects, cults' objects, churches, mosques, coastal line etc.

In Saranda also it is developed even the **conference tourism**, which in the last years is in its beginnings. This town offers the right geographical and atmospheric conditions for this kind of tourism. Also it is developed the family tourism, the development of which has increased and will increase the incomes of the inhabitants of this area. Tourism of the beach urges the development of the family tourism but this doesn't mean that there are no difficulties. We think that here it is needed the interference of the municipality to create a permanent commission for the developing of tourism to study, to follow and present the problems that are connected with the developing of tourism, in total, and the conference one particularly.

According to the Municipality's information of Saranda the touristic statistic for the period 2004-2010 is as follows.

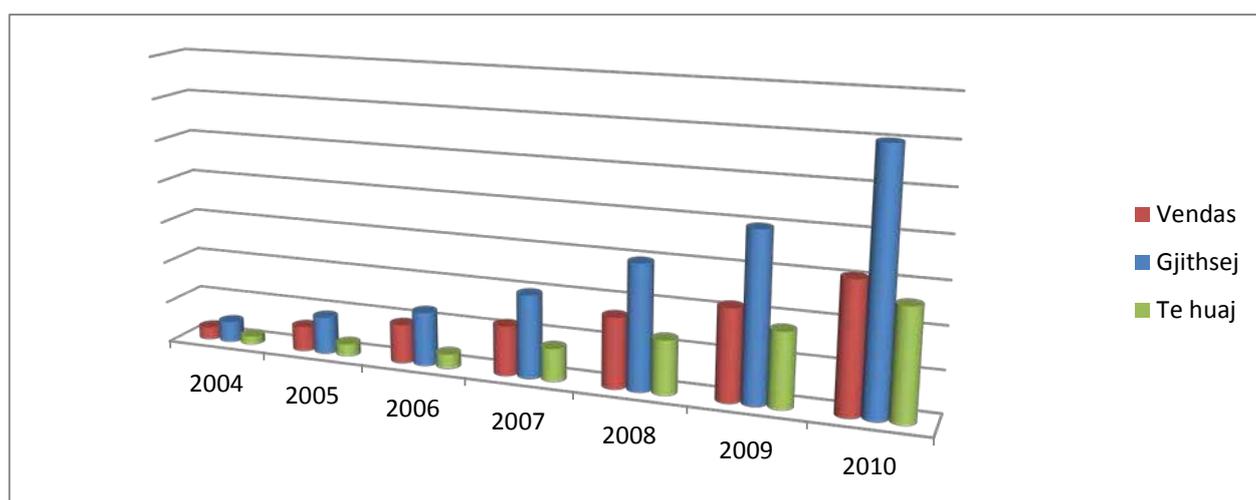
THE TOURISTIC STATISTIC FOR THE PERIOD 2004-2010 FOR THE TOWN OF SARANDA

YEAR	TOTAL	LOCALS	FOREIGNERS
2004	50.000	30.000	20.000
2005	90.000	60.000	30.000
2006	130.000	94.000	35.000
2007	200.000	120.000	80.000
2008	300.000	170.000	130.000
2009	400.000	220.000	180.000
2010	602.384	310.934	264.450

Total	1.752.384	1.000.934	689.450
--------------	------------------	------------------	----------------

But according to the data that the Municipality of Saranda gives to us, today in this town there are: number of hotels 120, hotel beds 2450, second houses 5500, small businesses 1400, Hotel Butrinti5*, other hotels self-declared with 3*, 2 touristic information offices.

The table's data create the following graphic.

From the table, and the graphic that gives its report, it can be seen that the number of tourists has increased from year to year, moreover starting from 2007 and so the general number of tourists has increased with more than 100.000 tourists per year, reaching the peak in the year 2010, this year had more than 200.000 tourists than in 2009.

Gjirokastra contrary to Saranda it can be classified as a place with a “specific kind of tourism”. This town has a lot of cultural, historic and secular centers and is qualified as one of the most old towns in Albania and one of the most rarest in the world, created around the VI century, along the road that connects the South of Albania with Ioanina and Thesalonic. The most special thing that this town has and that fascinates all the visitors is the characteristic style of the way the houses are built and other objects that are built only with stones, giving it the right name” the Stony Town”. Gjirokastra shows a mastery of working the stone, which creates for the tourists a very special and extremely fascinating atmosphere. Except the outside view of the town houses, even their inside atmosphere, with a lot of motifs sculpted on wood and stone, make it more attractive for the visitors.

Beside the characteristic houses a special interest for the visitors has the Castle of Gjirokastra, which surrounds the hill over the town. This is one of the most well-preserved castels in Albania, where it can still be seen the traces of ancient life: the ruins of the houses, the building of the town mill, the munition depot etc. So Gjirokastra doesn't lack the big historic and natural potentials as: Pogoni and Kardhiqi forests, Arjela of Zheji Stone ³⁴etc.

Some **monuments with natural values** and with touristic importance of this town are:

³⁴ Gjirokastra, practical guides/celesi

-The field of Cajupi, which is at the eastern part of Lunxheri, it has favourable conditions for the developing of a touristic, mountain holiday, mainly camping style³⁵.

- Sotiria – which has a relief of alpine nature with sloping sides, sharp peaks, glacial cirques (natural sources that grow the beauty of this touristic site) – it has without a doubt even special architectural values of cult(the 400-years old church at the centre of the village)³⁶.

- The Viroi spring which is 3 km away from the city centre, in which it is created the artificial lake that makes this area more attractive.

Between the **objects with historic and cultural values** can be mentioned the objects with achitectural, urban, figurative and decorative importance as:

- Antigonea that used to be the centre of Kaonia and Drino’s valley, built in the first half of the III century BC³⁷.
- The castle that presents the beginning of the civil life since from a very old time.
- The town quarters that present a very important historic architecture.
- The old bazar which has 2-stored shops built with carved stones, and pavements built with stone slades.

The same as Saranda even Gjirokastra suffers the destruction of its traditional cultural values.

The concrete casting and the buildings without criteria are a serious threat for the museum area. In this town is being destroyed the museum part that we were proud about. Often in the news chronicles it is reported for traditional old houses that are indangered of falling or some others that now are turned into ruins. As the press evidents many urgent problems, unfortunately the responsible structures for the solution of these problems don’t make too much.

As it follows is presented a touristic statistic according to the Municipality of Gjirokastra.

- In the year 2007 in the Municipality of the town was created the Touristic and Inheritance Cultural Office.
- In the year 2009 in the Municipality of the Town it was created the Information Touristic Office.
- It is compiled the touristic packet of Gjirokastra.
- It is opened the web page.
- It is done the management touristic – plan

**THE TOURISTIC STATISTIC FOR THE PERIOD 2005-2010
FOR THE TOWN OF GJIROKASTRA**

YEAR	TOURIST NUMBER
2005	400-600
2006	1200-1500
2007	2800-3200
2008	7000

³⁵ The same

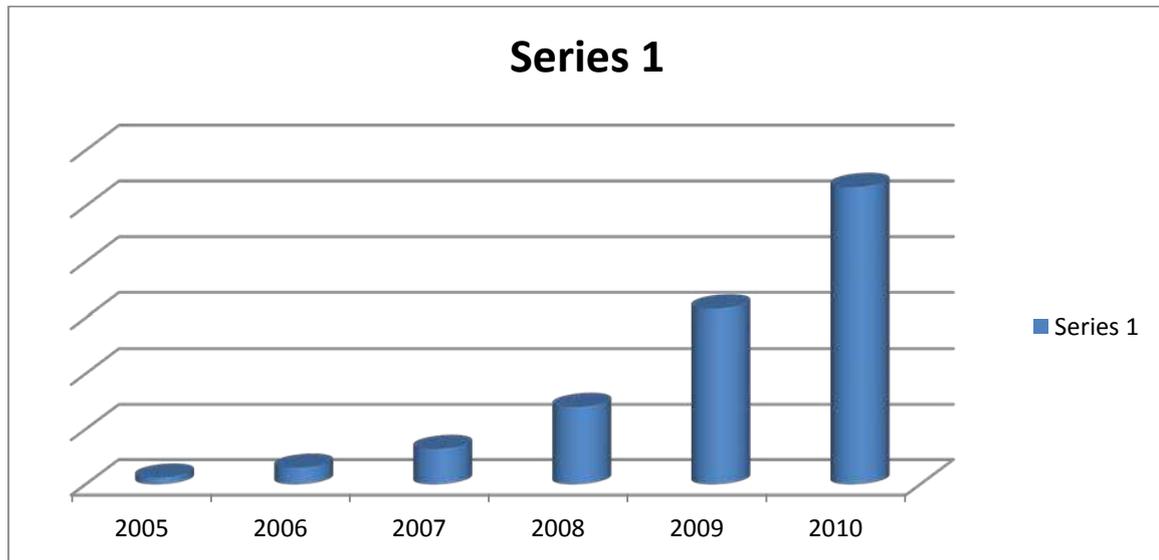
³⁶The same

³⁷The same

2009	15800
2010	26700

The figures are relative as they are taken by the tickets' number and the visits to the town's museums.

The table figures will be presented by graphic in this way.

From the graphic it can be seen clearly the big increase of the number of tourists from year to year reaching the peak in the years 2009 – 2010. A special importance presents the fact that tourism in this town is organised.

Conclusion

Knowing that the causes of the growth of tourism in the world are:

- The reduction of the costs of air transport.
- The multiplication of the economical packet where “everything is included”.
- The structural improvement of the economies of the industrialized Countries where come from most of the tourists.

Our towns should work for the second point (the multiplication of economic offers where “everything is included) because in comparison with the nearest countries it is clear the dilettantism of the Albanian tourism in this direction.

The amount of Albanian tourists to countries around Albania from year to year is increasing, because of a better service in these countries and all-inclusive packets and as a result of the competing prizes.

Bibliography

1. Williams & Shaw, “Tourism and Economic Development”, West Sussex, England Wiley 1998.

2. N. Ceka, "Buthrotum" Migjeni, Tirane 2006.
3. Gjirokastra, practical guides/celesi.
4. Information taken from the tourism offices in the municipalities of Saranda and Gjirokastra.
5. http://www.utopie.it/turismo_responsible/industria_turistica.htm

Olieta Polo

27) Konferenca e II Ndërkombëtare Interdisiplinare Shkencore: “Folklori i gadishullit Balkan’ një kod ndërkombëtar” në Universitetin e Polonisë, “Uniwersytet Im Adama Mickiewicza W Poznaniu” Poznan, Poloni 28, 29-03-2012

“Marriage customs of the Ethnic Greek Minority in Albania”

Abstract

Marriage is one of the central topics of Ethnography. It is the family and the social event, leading people from one family to another, since passed the stage of social freedom and also the social control. It is a “center” of customs, and shows the wealth of activities and beliefs: fear, precautions and magical pursuits. The purpose of this paper is to report and high-light the marriage customs of the region of the National Greek Minority in Albania and also the similarities and differences between the marriage customs of the region of Dropoli, Pogoni and Saranda. It is the study of ethnic customs of wedding’s ceremonies with folklore and ethnographic material emphasizing mainly the preparation stages of marriage and the rituals which include the causes, the engagement, the week before the wedding, the wedding ceremony and the week after the wedding. Giving us, the opportunity to high-light historical and oldest social institutions and beliefs that continued in this complex fact of fertility association of people with emotional, artistic and their cultural background.

Key words: marriage customs, the wedding ceremony, a week after the wedding.

Marriage is the family and social event, leading people from one family to another, since passed the stage of social freedom and social control. Marriage is on the folklore, one of the most important topics of study, because it is a “center” of customs, and shows the wealth of activities and beliefs; fear, precautions and magical pursuits. The great feeling of joy for the marriage itself and the fertility happiness must follow, and brings in fear of the harmful intentions of the demonic. That is why their closest people (parents, newlyweds, in laws, friends or the whole village) support their defense of religious ceremonies and the magical energies that make them both more common and traditional, according to the marriage preparation and its rituals.

The customs of marriage are characterized by a shining display and at the same time by a great social distance. They are called “passports customs”. They differ from all the other passport customs because we have a double circle of passport phases, meaning the side of the bride and the groom’s side. The most important ceremonies of marriage are: matchmaking – match, engagements (from match or love), marriage and “treats” or as the locals call it “pistrofia”. The ceremonies are marked by a series of customs which are generally the marriage and any custom developed through the cycle of songs and magical – religious actions and deeds.

Marriage is a tradition of festive events including many days of wedding culminating at the weekend until Monday. From the moment that marriage started until the end, the traditions were celebrated with such pomp, order and strict etiquette that gave the impression of an artistic display. In general, marriages in Dropoli, Pogoni and the region of Saranda were with match / matchmaking (the mediation was for the union of two new called “matchmaking”) rather than with love.

In Dropoli, usually the “bride’s” election until 1925, was done mainly from the parents of the boy because it would continue the tradition. And if the young man would contravene these rules and ‘steal’ a girl, then he was forced to live the village, taking with him the curse of the parents. However, several cases after 1925, indicating that the tradition of the bride elected by parents “snapped” and love affairs began among young people. As it was decided the match became a reason for the dowry. In the past did not give a dowry the bride but the groom. The money given by the grooms to their brides were called “agroiliki”. This custom was used until 1930 when the bride gave the groom a dowry. Indeed, there was a simple dowry deal or notarized. The cash dowry of the bride given to the groom also included clothing that she took with her known as “bed-lying” which had the chest, mattresses, blankets and rugs, clothing and silverwares.

With the election of the bride, also it was defined the day of betrothal, usually on Saturday or Sunday at the bride’s house where gathered friends and relatives of the groom, where the priest with his consent, read a prayer and the best man changed the rings. The engagement was called “soft engagement”, meaning unofficial. The formal betrothal would be the wedding day before the coronation. Then the groom engraved crosswise with a knife the “kurkutopita” (pie) which he cut into small pieces and distributed it to bystanders who were getting their piece in the pan and through a coin to the priest. Then “vlamis” or “blood-brother” (heart friend of the groom) threw a shot as engagement announcement. Then shootings continued by other relatives and the celebration began with singing and dancing. When it ended, at the time of departure, relatives of the bride gave the groom a bun as a gift, wine and figs. The next day the bun was split at the relatives and friends’ houses of the groom.

The first Sunday after the betrothal the groom’s mother sent to the church a great “offer” which is blessed by the priest and cut into two pieces called the “bread”, which then it was given to the groom and bride to eat before eating anything else. The engagement ceremony over the years has changed, now the bride is shown holding a tray with coffee and cake or donuts associated by a friend or family member that holds a tray of glasses filled with water; firstly she gives one to the pope, then to the future father in law, to all the other guests and in the end to her fiancé. Then they placed over the tray their treat which were money or various jewelries (rings, bracelets, earrings etc.) after the couple changed the rings. The feast continued with wishes, songs and dancing with women in a separated room from men. Rarely it was dissolved the Dropoli’s engagement, the “throwing of the rings” as it was called in the past, because the power intervened (the elders of the village) by sending a delegation to the bride’s house to withdraw and not to persist in their refusal.

Regarding the area of Pogoni, at the engagement day the rings were placed in the flour three times and then were changed. While in the area of Saranda, the young lady that was to be engaged was treating the people associated by a married relative (young lady) and then the young couple parents placed their rings, each his own on a red handkerchief, which was spread over the bun(bread) from which they took them and exchanged them. In this case the engagement was considered “simple” but when the rings were changed by the best men it was considered “official”. Marriage usually

took place on Sunday, while those who got married, for the second time would complete the marriage another day of the week. But the wedding preparations begin from Monday with the grind in the mill, Tuesday with cleanliness, Wednesday with the housewife that announces that tomorrow morning is for “woods”, and essentially Thursday on which early in the morning neighbors and relatives of the groom go for woods in the mountains which are needed for cooking. Then they were preparing the dough for rolls, pies and breads. At the region of Saranda, the flour was mixed by the hands of small children, who threw metal coins in the dough for “luck” and good luck to the newlyweds. While in Pogoni the fermentation of bread began on Wednesday evening when a young man began to sift the flour with the krisara (a type of sieve) so the couple would obtain boys. Also on Thursday, they prepared the wedding invitations, which before used to be written by the teachers or the priest of the village and were shared by young children, relatives of the bride and groom. Then, it was the special call of the “Godmother” to whom they sent over a bun and a Tsitsa (container) with wine instead of the invitation, so the godmother would give them in return wheat and sugar-coated to be used along with rice during the coronation.

However, in Pogoni and in the region of Saranda the wedding invitations were spread on Saturday. The same day they adorned “Yuki” (bride’s dowry), where relatives and friends of the bride laid the bed, spreading over flowers and as visitors came to admire Yuki threw coins as a treat. On Friday they went on with the cutting of bread and with the “inspection of the dowry from the groom’s side, on Saturday it was prepared the “bairaki” or ‘banner” (the flag of marriage) from the groom’s uncle whom on a tall pole, tied crosswise on top olive twigs and placing at their ends three oranges or pomegranates from which was hanged a decorated cloth embroidered with the St. George on a horse or with a cross at the middle and as they set on a point shot with his rifle three times saying to each shot a wish while the other family members reiterated their wishes.

In Pogoni ahead was the silk “bairaki” (flag) of the church, coloured with a white cross in the middle or a flag adorned with ribbons and small yellowish tin coins. Whether in the region of Saranda, was set up on the Saturday night at the courtyard of the groom and was made by a red scarf tied on a lightweight rod which was followed by the “bitter orange” that was a laurel branch with six twigs on which were placed lemons, bitter oranges or oranges with laurel leaves which was kept by the oldest relative. The echo of the gunfire with the prayers was a declaration of the announcement of the marriage. At that time they slaughtered a ram (one year old) because the yard should be baptized with the ram’s blood at the moment that the marriage was done. On Saturday began the marriage at the bride’s house where all the guests of the groom arrived with “kaniskia” gifts which consisted of sheep, goats or rams, the horns of which were crowned with flowers and red silk ribbons and painted with bright, red colour on their heads, backs and tail, accompanied by fine wines and also meat (the back part of a sheep) a cup of wine, bread, cake or wine. The gifts were taken carefully by the “kelarxi” (toast master). The festivities used to begin on Saturday evening and culminated at midnight in the presence of “Tsieliou”, an old custom from the depths of the history of our race, where in the men’s room appeared the “fustanelloforos” (a man with a traditional clothing) associated by a group of women. Tselios was a girl disguised as a young man who was holding in one hand a plate of flour and to the other a double-edged knife with which she moved silently, firstly at the godfather, asking him with signs money. Whether, he pretended, he did not understand Tselios scared him with “pallas’ (knife) so the godfather would throw coins on the dish, this was repeated with all the guests. Then he delivered the flour to

the women who were making the cake for the guests which was shared by him. Later, the dance started with Tselio at the top, before at the top was the godfather.

Whether in Pogoni, on Saturday midnight, the guests from both sides/families with singings and musical instruments went to the nearby fountain with lit torches from which took water to make cake that was shared to the guests after having placed over it lighted candles urging the guests to throw coins. On Sunday morning the bride was adorned by the experienced women who made her a tight “pigtail” (braid) singing ritual songs. And when they dressed her with wedding dress and the silverware sent by the groom, they covered her with “bouloma” or “barmpouli” (the silk gossamer that covered the face and was artfully hung over two shoulders). Then, the bride began the “arch”(the arch of the bride is a traditional custom where the bride stands up and motionless, like a statue, giving women the opportunity to observe her carefully). After the ceremony, the musicians were going to take the godfather or the best man and the groom’s closest friend who were going to the groom’s house dancing. Later started the preparation of the groom and the ceremony of “groom’s shaving” where the barber shaved him and cut his hair and singers were singing the ritual songs. In Pogoni, many years ago, while washing the groom they through some flour over his hair and wished: “To get old with grey hair”.

Whether in Saranda’s region, after dressing the groom they went to take “laurel” which was placed over the gate onto a thread. The sign for the start it was given by the blood-brother who had the right for the general order. Then the “psiki” (in -laws) went to take the bride. Ahead was “bairaki” that was kept by a little child. Followed the band and dancers who danced and sang all the way to the bride’s house. After them went the groom with his godmother, while one of his relatives had an embroidered bag with gifts that were the “bun” (bread) and a “Tsitsa” (cup) of wine. “Sychariatis” the messenger of the groom, was the first one to announce that the psiki (in-laws) were coming to take the bride and they gave him a red scarf or white scarf for the neck or waist, sweets etc. As the psiki(in-laws) and the groom were reaching the bride’s house, on behalf of both families were given white handkerchiefs to instrumentalists and to the one riding the horse with the dowry of the bride and began the ceremonial songs and the wishes. The groom was expected at the door’s house by his mother in-law, who sprinkled him with a little, perfumed bouquet of flowers or perfumed water, while the groom’s people covered him to remain dry. Then they placed on the left lapel of his jacket a little white handkerchief with a gold pin or threw on his back a silk scarf whereas in the meantime the groom placed a golden coin on his mother in-law palm, kissing her hand.

In Pogoni, the mother in law put a small bouquet of flowers or a silk handkerchief at the top of the jacket’s pocket kissing his forehead while the groom in return kissed the hands of his mother and father in law. As he put his fingers made with honey three times over the top of the door and was entering the room with his godfather where the priest was doing the official engagement in front of the icon place. It continued with the feast and after exchanging in law’s gifts, they took “yuki” (bride’s dowry), which was loaded on horses and after coming around the church three times, they were taken to the groom’s house. To the horse over the bride’s dowry they placed little kids whose parents encouraged one of the little boys to take the first pillow or first corner so that the newlyweds would be fertile and have a boy.

At the region of Saranda, over the “yuki”(bride’s dowry) used to be sit 4-5 children from the bride’s kin, with their parents being present, to whom were given “baxisi” (bribes for the service) to allow in laws to take the load. Later they were leaving the bride’s house with touchy songs that used to make everyone cry. In

Pogoni, as the bride would go three times around the room and made the cross in front of the icon, she hugged her parents, relatives and friends and with tears running down her face she went out of the house. All along the journey, “perienifes” (bridesmaids) covered her with an umbrella which they rotated regularly. But in the region of Saranda, before they left the bride’s home, there was a custom for the groom to “press” the foot of the bride. The psiki (in laws) went with the bairaki(flag) ahead and the whole village came to the wedding procession, went to the church for the coronation, following always the right way and avoiding the one that they had gone to “take the bride”.

On their way to the church, the groom’s people took the bride from her people that usually were the father, brother or uncle. Then the bride’s people would ask the groom’s people (godmother, godfather or blood-brother) or more specifically by the best men, that would change the wreaths, to pay for the decoration of the bride. After the haggling the best men would pay the woman that would make pretty the bride and then they handed the bride, who was held in one side by the groom and to the other side the best man. The two in laws after coming around the church, entered the church and the ceremony of coronation started. At the church the best man changed the wreaths and at ‘Isaia dance” they threw rice, wheat, almonds and coins where the children were trying to gather as many as possible. Whether in Pogoni, candies and coins. During the coronation, outside the church the grooms relatives were watching if someone would cast a “spell” on the roof of the church and the couple would not prosper.

As the mystery was over they began to go to the groom’s house with the bairaki ahead, with the musicians coming after and with the in laws singing several songs to the bride, to cut into pieces the pie of the bride or the bun and to distribute it to the in laws, sometimes drinking a sip of wine and dancing in the village’s square for some time with song-dancing or with the group of the musicians. Later as they started going to the groom’s house with the bride behind accompanied by 2-3 women from her kin and as they were walking some women gave their kids to the bride, who kissed them and gave them small gifts with cookies and figs.

In Pogoni, the “giving away of the bride” became after the coronation/wreaths at the middle of the road where two representatives of both sides exchanged a glass of wine and drank it with the hands crossed to each other as a sign of love and trust while with her bridesmaids went towards the groom’s in laws. As they reached the groom’s house, the bairaki bearer placed it over a stack (sheaf of grain or grass) or he would take out the pomegranates from the bairaki, throwing one of them onto the floor and wished: “So to be filled with happiness the house of the newlyweds!” As the bride entered the groom’s house she stepped over “masia”(iron tongs with which they caught coals) with the right foot, which was placed there. Then the mother in law after throwing rice over the newlyweds from the stairs three times together with wheat and coins or candies saying wishes, she broke a plate on earth to become pieces and together with it “to become pieces even the evil eye.”

In the region of Saranda, the mother in law would tie at the waist of the bride a bush with roots so the bride would root like the bush and have a big family because the bush grows up and multiplies very fast. Then the bride would throw the bread with her right hand with which she made the sign of the cross three times and then pretending with the three moves she would throw it to the crowd, and the third time the lucky one would caught it and would share it to the guests, later continued to be shared by the godfather. Followed “xepexema” meaning to take the bride down from the horse and started a bidding process in which who offered more money would take

the bride down of the horse and accompany her at home. That ceremony continued even when the bride was not on the horse.

The songs urged her father and mother in law, the godfather and many other relatives to promise presents to the bride. The bride took their vows, made her repentance and kissed their hands. Then she went upstairs and kissed the hand of her mother's in law who took the hand of the bride and put it into a plate with honey making three times a cross with it on the lintel of the door "so to have as sweet the life as honey" and with spoon she gave her honey to speak softly and to be good with her parents in law and with all the groom's relatives. Then the bride entered the house with her right leg, overcoming the obstacle (a pillow or a blanket) that was in the doorway.

In Pogoni, as the bride did the cross three times with honey with her right hand on the lintel of the door, she put some honey with her finger at mother in law's lips, who took the bride to the house's icon where she made her cross. Then, the bride set on the chair and gave her a little boy to keep in her arms who wore her the shoes full of money and as she was holding the boy she cut the bread and stood up three times. Whether at the region of Saranada, the mother in law fed the newlyweds some bread with honey. Then after the mother and the bride ate some of the same delight, the mother in law placed some metal coins at the bride's belt to be strong as iron and later she made her sit on a sack of rice so 'to root', where the bride was very "proud" while the bridesmaids were giving to children small rolls.

Then followed the "xempouloma" or 'xemparmpouloma" (the removing of the veil), in which the bride sat upright in a corner of the room, surrounded by the bridesmaids, and 'felt very proud". Then the godfather or a groom's relative or a 10-12 years old child, whose parents lived, unraveled the veil with "kalamidi" (cylindrical wooden stick used to open dough) and showed up the bride who then gave rolls to the kids.

In Pogoni, the "hood" (hat, veil) of the bride was removed by a groom's close relative since he promised and handed the money to the bride while she kissed her hand three times. Whether in the region of Saranda, the bride was exposed by the groom who threw the veil on the columns which remained there for three days. On Sunday evening they had dinner and wedding festivities began with quiet table songs after they had made "dolti" (toast) saying the customary greetings and continued with dancing until dawn. The wedding dinner had to be done with order and all the customs to be kept, they chose the oldest guest or the godfather to be the "dollipasas" who kept a number of small glasses filled with raki (traditional drink) and ruled in turns each of the guests to drink for the newlyweds and several persons, so that the relatives of the bride and groom to know each-other.

Being tired from the party they all rested a few hours to gain back some strength for the ceremonial feasts and the Monday rituals where bride's relative's brought to the bride's house pancakes, honey and raki (traditional drink). Later they went together with the musicians to take the godfather for the last wedding table and feast of Monday.

In Pogoni, the bride went to the spring for water accompanied from girls, many times and with the musicians' company, and she watered three times a piece of bread then left it there with some coins. And, after filling with water the adorned pot, she poured it over the path to the house and with what was left she filled two glasses with which the newlyweds tried to sprinkle each-other while the girls were covering the bride with a sheet. Whether in the region of Saranda, the bride threw at the water of the spring metallic coins which were taken by the first passer-byes that made

wishes for the newlyweds and when returned home threw the water to the groom and the bride to wash themselves and the rest of the family. Then, was the “wetting” so the faster one of the newlyweds sprinkled the other with water.

A few days after the wedding it is even the wedding epilogue with “treats” or “pistofia” or shooting” (also called the Pogoni “antichara”) to the bride’s house, where the bride’s parents gave an official dinner with toasts, songs and dance for the newlyweds and the close relatives of both sides which was aimed for the best acquaintance and further strengthen of relations between in laws.

So the marriage with its beautiful customs, at last ended. The curtain fell and the newlyweds began their new life.

References

- Kalyvopoulou G., H. Kalyvopoulou (5/11/1992), "The Deropoli, manners and customs, the customs of marriage," To know our history, newspaper "People's Step".
- Kalyvopoulou G., H. Kalyvopoulou (12/11/1992), "The Dropoli, manners and customs, the customs of marriage," To know our history, newspaper "People's Step".
- Kalyvopoulou G., H. Kalyvopoulou (26/11/1992), "The Dropoli, manners and customs, the customs of marriage," To know our history, newspaper "People's Step".
- Kalyvopoulou G., H. Kalyvopoulou (3/12/1992), "The Dropoli, manners and customs, the customs of marriage," To know our history, newspaper "People's Step".
- Kalyvopoulou G., H. Kalyvopoulou (12/10/1992), "The Dropoli, manners and customs, the customs of marriage," To know our history, newspaper "People's Step".
- Katsalida Gregory (1994), "The Theologian Sarande region, Folklore-Ethnographic-genre painting, Northern Research Foundation Publications, Ioannina.
- Short Lefteris, (2010), "Good morning Dropolis!" Publishing House "Fairy."
- Loukatou Dimitrios S., (1978), "Introduction to Greek folklore," second edition, National Bank Cultural Foundation, Athens.
- Matsas Christos M., (1988), "Pogoni - Deropoli: ways - traditions - songs," Publications "Dodona", Athens-Ioannina.
- Meraklis Michael. G., (2007), "Greek Folklore" Ulysses Press, Athens.
- Barkas Panagiotis (2003), "The Folklore", publisher of academic books, Tirana.
- Thanasis Slips, (December 1983), "Marriage in my village."
- Bolis Thanasis (Sunday 06/24/1984), "Marriage in my village," Excerpts from a study of minority retired teacher, "Deliveries our newspaper" People's Step".
- Miltiades Economides A., (1914), "Continental Calendar 1914."
- Economou Spyridon Demetriades, (1922), "Agia Paraskevi Church Kodix Chlomos", Volume V.
- Soukouras George (2005), "... Sometimes it Deropolis the plain ..." Folklore Study, Athens.
- Soukouras George S., (2003), "Kalogorantzi and the history of Northern Epirus in general", Athens.
- National Association of Retired Greek Language Greek minority of Northern Epirus (2004), "Folklore of the National Mixed Greek minority of Northern Epirus" Gjirokastra.
- Tsoukas Panos (Sunday 11/14/1965), "From the songs of marriage," Folk Pages, newspaper "People's Step".
- Tsoukas Panos (09/05/1996), 'without me, of my first loves and joys! The staff "newspaper" People's Step ".

Tsoukas Panos (16/05/1996), 'without me, of my first loves and joys! The staff "newspaper" People's Step ".

Tsoukas Panos (23/05/1996), 'without me, of my first loves and joys! The staff "newspaper" People's Step ".

Zotos Menelaus Giannaros Christopher, (1989), "The Polytsani of Northern Epirus, Topography, History", Volume A, Northern Research Foundation Publications, Ioannina.

Olieta Polo

**28) “The 2nd Elektronik International Interdisciplinary Conference EIIC 2013”,
University of Zilina, Slovakia 2-6 September 2013**

“Llaiko Vima” – The Ethnic Greek Minority Newspaper in Albania”

Abstract

This paper is about the ethnic Greek minority newspaper “Llaiko Vima”. It is given the way of how this newspaper evolved from 1945 - 2012. “Llaiko Vima” was a militant press organ of the Labour Party of Albania that was controlled, directed and financed by it. The role of this press organ was to help in the building of socialist society while it was a newspaper of the regime, the articles and the correspondences that were published were totally in harmony with the views and wishes of the Party’s leadership. In no occasion and in no way this newspaper could not express incompatibility with the regime. “Llaiko Vima” was the newspaper that was directed not only to the Ethnic Greek Minority but even to other classes that had a connection with it before. After 1990’s things changed for “Llaiko Vima”.

The newspaper “Llaiko Vima” now is a philological institution. It represents and implies an undeniable historic-journalistic fact, the big varied journalistic activity, a temporal itinerary that is extended almost for half a century, the implication around itself of a wide community of producers and readers, a varied human biography, directional and journalese, a defined status of the EGM (Ethnic Greek Minority) outside the native country, Geece, the community effort for identification, self-development and integrity, a defined stage of the greek language and the ethnoculture of the origin.

This newspaper began to be published in 1945, immediately after the state was governed by the forces of the left Albanian spectrum, with a decision of the Labour Party of Albania, then the Communist Party of Albania. Around the editorial office of the newspaper were gathered a great number of co-operators and correspondents who were directors of enterprises, specialists, teachers, students etc. “Llaiko Vima” was the only newspaper in Greek language until the year 1991 when it started to be published with the title “I foni tis Omonias”. The basic political purpose of the beginning of “Llaiko Vima”, during the communism was the inclusion of the EGM in the new socialist and communist processes, the political control of the Ethnic Greek Minority and the creation of a formal ideological front, on the excuse that the Greek minority would have a total respect in the country. In this context this newspaper was a cultural and ideological organ to reach the political purposes. In formal views the “Llaiko Vima” newspaper was a document and propaganda organ of the Albanian Labour Party in her weak effort to develop the cultural and linguistic identity of the Ethnic Greek Minority members. The newspaper tried to be an expediency written in Greek language, expressing ethnicity and the ethnic Greek consciousness.

Keeping continually a journalistic consequence, the journalistic materials of “Llaiko Vima” were inspired and were almost dedicated completely to the problems connected with the life and concerns of Ethnic Greek Minority people. In this aspect this reality was alike with the journalistic problem issues presented in Albanian newspapers as: “Zëri i popullit”, “Bashkimi”, “Puna”, “Rinia” etj. The newspaper was writing about vital themes of Ethnic Greek Minority, presented his history, the

elements of the ethnic Greek identity, the new ideological realities, social and political as well the impact of the new regim in the life of this minority. The newspaper's objectives were totally ideological and political in the execution of party and state directives.

The most written categories, almost in each published number, were the 'Editorial', the 'Leading Article' and the 'Reportage'. The editorials were formulated during the years mainly by the chief editor and the group of the main editors. They reflected clearly the ideological orientations and central political, but, in many occasions, even the instructions of political leaders and local leaders, particularly to the end of Party's conferences and plenary sessions or Youth, Women, Pioneers organizations etc. The editorials were opened social instructions and organizative, and military callings to act in a collective way, to a particular direction in the base of which always consisted the ideological objectives: the spreading of Marks, Engels, Lenin, Stalin's lessons and the best learnings of these lessons, firstly by the leaders of the Party and economy in the Ethnic Greek Minority and later from different organizations that acted in this field. Many times the editorials replaced the leading articles, or at least replaced its function, and were transmited and read as leading articles. In the role of the leading article, always in the first page, in most cases were published the speeches of the Main Leader of the Party and state E. Hoxha read in the Political Bureau, in the Executive Commity of the ALP, in the enterprises, institutions, schools etc. In other cases, in the place of the leading article were used the writings of E. Hoxha published in the main newspapers and particularly in the magazine "Rruga e Partise" (The Party's road). All these, the speeches as well as the writings formulated deliberately to throw theories and political themes, had inside them high revolutionary tones, enthusiastic and tribunal lexicon as well strong clarion-call notes, inspiration, agitation and propaganda. The practical and utilitarian purpose of these leading articles was the execution of Party's decisions in the main fields of the build of socialism as the development of education, the political education of people, the cultural development of different classes of society of Ethnic Greek Minority, the strengthen of Party-People unity, the confrontation of bourgeois and revisionist pressures etc. Many times, these party directives projected a funny impact, absurd situations and consumption of human energies in an unjustified way.

The reportages were presented as journalistic texts in which lived together vital facts and directives. The authors of the reportages were selecting in the space of EGM and were bringing in the newspaper realities and social, educational, ideological and cultural facts that satisfy the directives, seeing them realised in practice. It was given a great attention that in each moment to stand out the wind of superiority of the new world in connection with the old world and the previous capitalist environment. This superiority was supported in two basic elements, in the confidence of a law or the historic determinism that instructed socialism and the creation of the new person. The world outlook of this person, and the elements that created his stereotype, was a thematic dominance in the newspaper "Llaiko Vima", which was trying to convince its readers that the communists were part of an advanced category of people in the kind of the "new person".

Although this newspaper was occupied by the ideological and political control it had even positive aspects which are connected with the components of preservation and development of identity as: the preservation and documentation of the ethnic compactness through an only press organ, the evidence and the processing of Greek language, the collection and the publication of the folk and the community culture, the intellectuals' affirmative of minority etc. In this context, it was possible

for EGM to be confirmed as a special community with history, language and characteristic culture. The Greek language used by the members of this minority had its own development in lexicon, grammar and syntax, in terminology, in the creation of many new words etc. The stereotypology was characterized by the presence of the new types of language, while the grammatical structure and its expression were based in the long phrase and in the words that were repeated regularly. The language that was used by the newspaper "Llaiko Vima" was characterized by the absence of flexibility, by the emphasized political colour and propaganda. It reflected the great impact that was pressured by the political power of the communist Party in the formation of a special way of expression of ideas based in the code of reality elements. The words were losing their initial meaning and were winning a new meaning determined by the political board. The general concepts were transformed into slogans and directives for political activity.

In the texts of the newspaper was omitted the freedom and independence of language culture and thought. Main characteristics were the Party's slogans. Most of the co-operators of the newspaper "Llaiko Vima", political analysts, correspondents, writers and poets, were trying with all the ways to make it happen for their writings to be very much alike as possible to the model or the central example of language. The newspaper's format and the selection of the materials should complete some general rules that were presented by the Party. The newspaper was obliged to publish in each of its pages, articles that contributed in the workers' education and correspondences that reflected the communists' work in their work-places. Usually in the most visible place, in the front page which could be considered as the main article place, was published even a small article or short news.

There were even special columns classified in three groups: Constant, periodic and extraordinary columns. In the newspaper there were published photographs with themes taken from the Party's leaders lives, from workers, pupils, armed forces's activities etc. Through the photographs the newspaper was trying to inspire and cultivate respect, which in one side in many occasions was converted in a kind of fear and on the other side to an admiration for the leaders, photographs of whom projected majestic attitude. Also it was cultivated the feeling of superiority for the military strength of the country, the feeling of superiority of technology with the purpose of pride's resuscitation for important projects in the building of great works, was cultivated the feeling of the continuous war climate against people's enemies. In the pages of the "Llaiko Vima" newspaper was presented the issue of press freedom according to Marxist concept, through political analysis and historical references.

In its first period, 1945-1965, in connection with the poetry, the newspaper "Llaiko Vima" has a specific publishing policy giving attention and special place to the ideological aspects which go in cohesion with the poetry development in Albanian literature. Mainly published that poetic production that was influenced by the esthetic concepts and folk verses, with a limited and shallow thematic that included the heroism of the antifashist War, the efforts for the transformation of the country and the continuation of classes' war against the inside and outside enemies. The verse that was preferred most in the newspaper's pages was the folk verse with its components and impact: rhythm, rhyme and metrics. The poetic lamentation is schematic, simple and simplified, even filled with naivity many times. Predominate the glorious, enthusiastic and tribunal words. Proze presents a more normal and qualified development with the basic genres, the story, the short story and the novel with main representatives Spiro Xha, Pano Cuka, Jani Pano, Pavllo Shuti, Vasil Koca and some others. The most cultivated themes are the antifashist War, the rebuilding of the

country, the presentation of the people's heroism, the social transformations in the world outlook of the person and the social life. There are mainly published short and long poems, more verses and stanzas, fixed graphically relatively well between the spaces of the pages.

The second period, 1965-1990 for the poems published in the pages of the newspaper "Llaiko Vima" is a more characteristic and more qualified period in comparison with the first. Moreover it is developed again a literature commanded politically and ideologically the poets won a fluency and visible, valuable subjectivity for the time. This innovative poetic process (if it could be called as such) finds a wide reflection in newspaper's space, thanks to its editors and directors. Began to be published poems that reflect elements of Greek ethnic identity and consciousness in synchrony with the efforts for integrity and presentation in the new socio-political reality. The poetic incursions of the creators now are concentrated in the reflection of the problems of the EGM members, the Greek language, culture, their customs and traditions with more attention to the rules of poetry, the quality of artistic level, thematic level etc. As a consequence the newspaper "Llaiko Vima" is turned into an opened support of the EGM poets using that little cultural and ideological freedom that the time offered. In this way the poem won some new social and cultural spaces and for this reason blooms more the lyrical poem, meditative and repetitive in report with the first phase. The new pleiads, thirsty for more independence and freedom of thought becomes more reflective by the free verse, more modern lamentations, this expressed in lexical level, syntax as well as in the new symbolic imaginations. This new poetic method it is seen particularly in the publications of the creators such as: Niko Kacalidha, Petro Cerkezi, Andrea Zarballa, Odisea Cerkezi, Stavro Llajo, Vasil Bajraba, Vasil Qerama, Vangjel Millo, Thoma Sterjopullo, Foto Malo, Spiro Llajo, but even in the newest generation as Kosta Nusha, Vangjel Zafirati, Alqi Papa, Ziso Lluci, Spiro Kristo Telemah Koca etc.

For the newspaper "Llaiko Vima", as for all the written Albanian press, the period between 1990 and after makes a new qualitative step. The big political turnover freed the journalism, the journalists, and the newspapers from the ideological directives and it opened the road to the new universal values. It was ended the esthetic authority of socialist realism and it was freed the esthetic and philosophic pluralist thought. The "Llaiko Vima" newspaper, enters vigorously in the new social esthetic movement giving place to a poetry where are confirmed universal metaphysic themes and motives that are connected with person's destiny as a specific personality and the destination of EGM in Albania, in the new political, social, economic and cultural developments. The minority creators presented their voices stronger and free. Between the literary genre now the first place is taken by proze (stories, short stories, novels) but even monography, calendars and memorials.

Apart from poem and proze, the minority creators have opened through years the translation fund from foreign languages mainly from Albanian literature. In the field of translations is worth mentioning the valuable effort of Pano Cuka for the translation of the most valuable Albanian poems in Greek language, old and new. With translations was involved even Vasil Koca, translating from Greek to Albanian language "The True apology of Socrate" and different stories. But translations also were done by Andrea Zarballa and Steriopullo, translating poems of Xhevair Spahiu and Fatos Arapi. These poets also made literature criticism, commenting their colleagues creations. The literature criticisms in general were formal, it can be emphasized the serious criticism of Andrea Zarballa and Thoma Sterio. Speaking about children's literature the gap is big. A few people created for it, just to have texts

in schools as Dhimiter Qiqi that published poem collections for children, than a serious effort for children's literature. These poems or stories had didactic character, according to the official ideology.

Bibliography

1. Corpus of newspaper "Llaiko Vima": 1945 - 2012.
2. Naçi, Kosta, "The Literature History of Ethnic Greek Minority", The Publishing House "Argjro", Gjirokaster, 2005.
3. Μάρκας, Παναγιώτης, «Η Λογοτεχνία στην Εθνική Ελληνική Μειονότητα», Shtëria Botuese e Librit Universitar, Tiranë 2005.
4. Σεραφετινίδου, Μ., Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1995.
5. Swedish Helsinki Committee for Human Rights, "Media e Minoriteteve", ISHM, Tiranë 2005.

29) “1st Global Multidisciplinary e-Conference 2013 - dedicated to the UNESCOs World Science Day Celebration”, University of the Azores and Grigol Robakidze University, 10-12 November 2013

“The historic background of “Llaiko Vima” newspaper (1945-2012)”

Abstract

The aim of this paper is to give a general look of the history of “Llaiko Vima” newspaper of the Ethnic Greek Minority in Albania from the year 1945-2012 in which will be mentioned the general characteristics of “Llaiko Vima” newspaper and mainly its purpose, its publishing team, its circulation, its personality and its ideology, the ideological action frame of its correspondents, its economics and circulation.

The first number circulated on 25 May 1945 as a weekly newspaper. It was an “Organ of Democratic Front of the district of Gjirokastra for the Ethnic Greek Minority”. For some years 1948-1954 the newspaper’s headquarters of the editorial office was sometimes in Gjirokastra and sometimes in Tirana. When it was transefered in Tirana from a weekly newspaper was changed into a biweekly newspaper. After the year 1954 the headquarters of the newspaper remained in Gjirokastra. In the pages of this newspaper often were published literature, poems, prose and even literary criticism. Most of the important works of the Ethnic Greek Minority, were published for the first time in the pages of “Llaiko Vima” newspaper. In 1956 was opened in the newspaper “Llaiko Vima” “The literature page”. In the year 1988, came out and was published the eight-page newspaper titled “The literary Llaiko Vima”, which circulated as a monthly and fifteen-day supplement of the newspaper “Llaiko Vima”.

The newspaper “Llaiko Vima” on 26 August every year, mainly during the communist dictatorship period, celebrated in the same time even its foundation.

The newspaper “Llaiko Vima” was printed for the first time on 25 May 1945, the publication of the newspaper was covered by Filip Lico. He was also even its first editor. As in all the editorial offices of the time the publishers, the editors, journalists, the terrain reporters, so in all the staff were politicized people by one side and people with dreams and hopes that wanted to express their thoughts and contributed for a better and more beautiful future to the other side.

The “Llaiko Vima” newspaper reflects the press main formal characteristics of the time so in the beginning had a weekly circulation and later biweekly circulation, firstly it was with two pages, then with four pages, for a later period with eight pages, later on with ten pages and in the end with sixteen pages. It is written with a big responsibility and is characterised as one of the best provincial newspapers

The first page of “Llaiko Vima” newspaper 25 May 1945

of the district that is the station of the Ethnic Greek Minority newspaper. The newspaper is a strong device of the Albanian Labour Party in the everyday war of marxist-leninist education of people. For this reason the editorial office of “Llaiko Vima” newspaper was congratulated by the region’s Party Committee for the important role that the Party had given winning the sympathy of mass workers.³⁸ In 23.05.1970 Enver Hoxha in the name of the Central Committee of the Labour Party of Albania wrote and sent wishes for all the editors and voluntary correspondents of the editorial offices of “Llaiko Vima” newspaper in Gjirokastra.³⁹

“Llaiko Vima” newspaper tried to inspire the mass mobilisation and people’s integration in a wider, political-social and economical sphere and in this context, outside the ideological stratification, we can say that “Llaiko Vima”, in some aspects was a patriotic newspaper, democratic and popular.

Its first editor was Filip Liço and was followed by Thodhori Shano, Aleks Lapa, Vasil Çami and Thanas Suxho. After the year 1992 director and editor was Dhimiter Qiqi, the owner Vasili Jatro and nowadays the owner is Thoma Jani. The regular editors of “Llaiko Vima” newspaper were: Dhimiter Llavari, Kristo Vidhuri, Kosta Zavali, Pano Çuka, Menela Dhaliani, Jani Pilo, Vangjel Vozdho, Jani Thano, Vasil Çami, Andrea Zarballa, Vasil Papa, Thanas Suxho, Niko Anagnosti, Mihal Naçi, Ziso Lluci, Kristina Cikolla, Vangjel Zafirati, Lefter Drazho, etc. and the orthographic writers Sulltana Bresho, Manuela Budri, etc.

“Llaiko Vima” newspaper during the communist regime circulated once a week, every Thursday, later on twice a week. After the year 1990 for a short period continued to circulate twice a week, later was made a biweekly newspaper, every Thursday. Initially the price of the newspaper was 2 leke per page, later 0.30 leke per page, in continuation 1 leke, later on 2 leke, then 5 leke, was done 10 leke, continued with 15 leke and today 20 leke. The first offices of “Llaiko Vima” newspaper included the editorial offices, the Summery of the editorial office material, Archives, and the guest rooms. In “Llaiko Vima” newspaper, in the upper part of the title was written the slogan: “Death to fashists. Freedom to the people.” from 1945-1949. The physiognomy of “Llaiko Vima” newspaper as appearance and content was not much different from the Albanian newspapers of the time and reflects the same characteristics and problems as the contemporary newspapers of the Ethnic Greek Minority in Greek language as, “I foni tis Omonias” (1991), “Orama” (1997), “Romiosini” (1997), “Dhrys” (1999), “Dhimotiki foni” (2002), “Pirros” (2003) etc. “Llaiko Vima” is the first newspaper of Ethnic Greek Minority, and the first newspaper in Greek language that circulates till today.

This newspaper was printed in “Argjiro” typography of Gjirokastra. “Llaiko Vima” newspaper office was near the typography that had even a telephone connection. In the newspaper’s office were even the most needed typographic materials for the preparation of writings and a varied documentation of the distribution network, the financial bills and a number of other procedures. The distribution and circulation of the newspaper “Llaiko Vima” was done through the subscription system and in some cases free distribution. The consignment of the pages of “Llaiko Vima” newspaper was done by post. It was published continually from 25 May 1945 till today.

---

³⁸ “Llaiko Vima”: 29.05.1955, article: “Wishes of the Central Committee of the region for the editorial office “Llaiko Vima””, pg. 1.

³⁹ “Llaiko Vima”: 24.05.1970, article: “The newspaper “Llaiko Vima” is a living podium and militant of mass workers of the Ethnic Greek Minority”, pg. 1.

Some of the poets and writers of Ethnic Greek Minority were not paid for their cooperation with the newspaper, but they were morally contentment for their works that were published in the newspaper and this helped them to be honoured and well-known by the wide audience from which they always took warm thankings.

The newspaper's pages were riched by news, writings or different rubrics that were compiled not only by the editors but even by their friends that were in different positions as for example directors, deputy directors, workers of state services, teachers, young people, simple citizens that were interested and registered events, debates or proceses which they sent to the editorial office of the newspaper. In the beginning the newspaper's correspondents were presented with their pseudonyms such as "G. K", "A. N", "L.", "K", "Komentues", "P. Kastriti", "Alqi Anthuli", "Drinioti", "Axiokami", "Ritis Polamitis", "Dhrinopolitis", etc. The upper pseudonyms prove the footsteps of a voluntary work, full of pasion and satisfaction, who except from their duties and positions that they had in their everyday life, they played even the role of a public personality hidden under the pseudonyms.

As for the readers of "Llaiko Vima" newspaper we can mention the fact that the publishers willingness was at once even an ideological and political directive given by the communist state to influence as much as it could in the biggest number of the Ethnic Greek Minority readers. This was mainly in the format of a basic parametre, which secured the newspaper's self-egzistence. In a way the page of each newspaper was a communication text between the editors and their public.

The communication of "Llaiko Vima" newspaper with the public, in this sense, has the meaning that the public was missed in the formulation of ideology which was declared by the publishers writings and their co-operaters. Despite the fact that the thoughts exchange was missed, the confrontation of ideas, so it was missed the communication element with the reader, in the newspaper pages it was expressed for the first time the rubric with the title "Correspondence".

One of the main purposes of "Llaiko Vima" newspaper was to bring in the work places the impact of the build of socialism and also to contribute in the creation of new relationships and the creation of a new social and politcal climate that dominated all over Albania. This purpose was accomplished even with organization of newspapers correspondents in workplaces, who were responsible to follow the good function of life in their enterprises but even to make visits and inspections in other enterprises.

"Llaiko Vima" newspaper gave a big importance to the events and big actions in people's lives, as it was the collectivisation. The support and the excecution was made in purpose to advance the Stalin's model that predicted the change of the peasants in land workers. The newspaper supported the politic program for production, material welfare and spiritual development of the workers. It approved without no hesitation the central directives to eliminate the land owners class, encouraged the thought for necessary changes, with all the ways, of the old rural agriculture structures. The collectivisation was presented as the only way for the developmentand the fast growth of agricultural production and the industrialisation of the country.

The newspaper presented Marxism-Leninism and Stalin's deeds as ideological base of socialism build supporting the theory that the theoritical founding for the creation of communist world outlook came from Carl Marx. According to "Llaiko Vima" newspaper Marx was able to find the code or to inerpret the laws of the human society. The newspaper agreed with the saying that every phase of the economical development created new production relations, so in this way it can be

found the nature and the contradictions of the capitalist system. The newspaper also created the theory of dialectal materialism, which was the key to understand the real history of the human society. Vladimir Ilitch Lenin and his leninism had a special place at the newspaper. Leninism was presented as a try for the renaissance of marxism and its liberation from uselessness. The values of Lenin and leninism speak about his contribution in the historical events that he lived and leaded but even at his theoretical contribution. The portret of Lenin together with fragments of his works were often published in the newspaper's pages. Lenin was presented as the symbol of war for a new and bright world.

Stalin's presence was realised too, through all the typical, graphic and journalistic characteristics, presenting him as a bright leader, inspirator and beloved parent, advocate of work class, expert of the highest knowledge, the guarantor of the right road and enemies punitive. His word was a source of hope for all the world. Stalin was the leader and the guarantor of the continuation of Lenin work. Often he was presented as Lenin equivalent. Stalin, Lenin and Marx created the admired ideological triple that determined the way inside which was developed the Ethnic Greek Minority life.

The newspaper supports the idea that the rurals won totally their freedom when in the agriculture sector were obliterated the feudal lords, the users, the capitalist monopoly and the land was given to its cultivators. In this way stopped the rural emigration. At the same time was banned the political action of the users as well their speech through press. In the pages of this newspaper were published actions like: the obliteration of illiteracy, the political backwardness, the distinction between the workers, rurals and intellectuals and the gap that divided the intellectual work from the hard works. It was supported the implementation of new laws in the primary education and middle education general and obligatory.

An important chapter of the newspaper was the refusal and prohibition of religion. The basic purpose of "Llaiko Vima" newspaper, from the years 1967 till 1991, was to show with articles and different writings the nature and reactionary character of religions with complains and antireligious poems in the cases of the expression of religious feelings. All this had as a basic purpose the tendency to replace religion with the socialist belief. For the newspaper the antireligious attitude was an understandable and a strong political one. In two opposite sides of the spectrum were communism and religion, by one side were the communists, who pretended for the justice of the new socialist society and by the other side were the christians and their caste, that according to propaganda of the time were institutions and organs of use, violence and backwardness.

The newspaper supported the communist concept for the education of the citizens according to the socialist ethics starting with young age. In this way was consolidated the revolutionary vigilance, the military thinking and centralisation spread inside the society circles creating very strong institutions that served the Party.

The newspaper was giving a lot of space to the cultural aspects of different forms as literature (poetry and prose), education, theatre and cinema. For "Llaiko Vima" newspaper different forms of art and education should have an educational character and to be subjected of tries for the education of rurals and workers. The objectives of cultural education and psychologic development of children was the strngthen of feeling of love for the socialist fatherland and the development of the sacrifice belief for fatherland protection.

The newspapers directives for culture people were too many, because the literature creations of the Ethnic Greek Minority creators should emphasise even the dangers that the society had by class enemies.

Conclusions

“Llaiko Vima” newspaper, nowadays is a filological institution, representative that implies:

- an undeniable journalistic-historic fact
- varied and voluminous journalistic activity
- time itinerary covers almost more than half a century
- gathering around itself a wide community of text producers and readers
- varied human biography, directive and journalistic
- a specific status of EGM life outside mothercountry
- community efforts for identification, self-development and integration
- a specific stage of Greek language ethno-culture of origin

Bibliography

1. Corpus of newspaper “Llaiko Vima”: (1945-2012).
2. “Llaiko Vima”: 29.05.1955, article: «Wishes of the Central Committee of the region for “Llaiko Vima” newspaper’s editorial office, pg. 1.
3. “Llaiko Vima”: 24.05.1970, article:“The newspaper “Llaiko Vima” is a living podium and militant of mass workers of the Ethnic Greek Minority”, pg. 1.
4. Kosta Naçi,“The Literature History of Ethnic Greek Minority”, The Publishing House“Argjiro”, Gjirokaster, 2005.
5. Swedish Helsinki Committee for Human Rights, “Minority Media”, ISHM, Tirane 2005.

Olieta Polo

30) Konferenca e Parë Ndërkombëtare me temë “Letërsia krijuese dhe qasjet kritike ndaj letërsisë”, të Universitetit të Europës Juglindore, Tetovë 25-26-04-2014

“Poezia në gazetën “Llaiko Vima” (1945-2012)”

Abstrakt

Një nga llojet letrare që u shfaq në gazetën “Llaiko Vima”, qysh në vitet e saj të para, ishte poezia. Ajo zuri një vend të veçantë në faqet e kësaj gazete të Minoritetit Etnik Grek në Shqipëri dhe përbënte një bosht të rëndësishëm të lëndës letrare e cila vinte në gjuhën greke. Ndonjëherë botimi i teksteve poetikë bëhej për “mbushjen” e gazetës, për të plotësuar boshllëkun e faqeve. Vjershat që botoheshin në gazetën “Llaiko Vima” kishin karakteristikat e tyre ku pa dyshim spikaste cilësia për luhatjet nga nivelet më modeste në ato mesatare dhe të larta. Në vitet e para të jetës së gazetës botoheshin pak poezi, një ose dy, kurse në vazhdim numri i tyre u rrit. Prodhimi poetik, i nënshkruar nga poetët e Minoritetit Etnik Grek, solli edhe talente që spikatën në atë periudhë.

Në këtë punim do të synojmë të sjellim tiparet, formën, përmbajtjen dhe rëndësinë e poezive që janë botuar në gazetën “Llaiko Vima” duke përmendur vjershat dhe poetët më të njohur e më të rëndësishëm të Minoritetit Etnik Grek.

Fjalët çelës: autorë, tipare poetike, forma, përmbajtja e poezisë, rëndësia.

Poezi shkruajnë dhe botojnë një pjesë e mirë e krijuesve të Minoritetit Etnik Grek. Duke qenë se është gjinia letrare që shkruhet dhe botohet më shpejt, të gjitha moshat gjejnë strehë në këtë fushë të krijimtarisë, gjithmonë në një lidhje objektive me deklaratimet ideore e programatike të gazetës. Domethënë autori i ri përmes një cikli poetik, apo akoma edhe me shumë me anë të një libri, bëhet i njohur e përfaqëson në një kohë të shpejtë gjithë kapacitetin shpirtëror të Minoritetit Etnik Grek. Një grup i madh poetësh dhe bashkëpunëtorësh janë ata, që provojnë forcat e tyre për herë të parë, duke skicuar fillimet e para poetike dhe ndjeshmërinë krijuese në sajë të inkurajimit dhe ndihmës së redaksisë së gazetës. Paraqitja e tyre permanente në botimet e kohës në faqet e kësaj gazete, bën të mundur, që në harkun e disa viteve, ata të dalin me përmbledhjet vetjake poetike të pakta për një publik më të gjerë.

Në brendësi të gazetës gjejmë kompozime të shkurtra dhe me pak vargje, gjë që u shkon për shtat si nivelit kulturor të asaj epoke ashtu dhe kushteve teknike të përgatitjes së gazetës. Kjo i përshtatet edhe papjekurisë letrare të poetëve, të cilët më mirë mund t’i karakterizojmë si vjershëtarë ose thurës vargjesh, përderisa nuk rrezikojnë të bëjnë krijime të mëdha e të pjekura poetike. Bile, disa, pas paraqitjeve të tyre të para poetike, humbasin nëpër aktivitete të tjera dhe nuk vazhdojnë rrugën e tyre në poezi. Nga ana tjetër gjejmë edhe poetë apo krijues të aftë dhe të njohur në fushën poetike pavarësisht se kanë pak veprimtari botuese. Poezia përzgjidhet nga shpirti rinor si mënyra më e shpejtë për të shprehur shqetësimet e brendshme, meqënëse kjo si gjini tashmë e dobishme, kultivohej lehtë. Nga larmia e vargjeve disa shquhen dhe dalin në dritë në fushën e poezisë dhe të tjerë mbeten tek shkrimet e tyre të çastit. Për më tepër edhe “Llaiko Vima”, gjithmonë në bazë të parimeve të saj

themeluese, ia beson faqet e saj dhe i hap rrugën brezit të ri. Për më tepër, bollëku i materialit poetik nënkupton regjistrimin e shumë poetëve, që tërhiqen, dhe që së paku një pjesë e mire e tyre, nëse përfundojnë poetë, mbeten bashkëpunëtorë të zellshëm të gazetës. Duhet shënuar me këtë rast se nga pikëpamja gjinore numri i poetëve është i madh, ndërsa numri i poeteshave është i kufizuar.

Nga vjershat e shkrimtarëve më të njohur e më të rëndësishëm të Minoritetit Etnik Grek paraqiten ato të poetit Pano Çuka, i cili është një nga penat më prodhimtare në MEG. Në faqet dhe numrat e gazetës, ai ka botuar shumë tituj, disa prej të cilëve janë: “Poshtë lufta” (“Llaiko Vima”: 29.09.1949), “Gëzuar për shumë vjet” (“Llaiko Vima”: 01.01.1955) (në këtë vepër përmenden ngjarje nga vitet e tij të vegjëlisë për Vitin e Ri), “Në ushtrinë e fitorës” (“Llaiko Vima”: 24.02.1955), “Muaji Maj në natyrë, muaji Maj në zemra tona” (“Llaiko Vima”: 01.05.1955), “Forca jonë” (“Llaiko Vima”: 19.05.1955), “Rojet e pafjetura” (“Llaiko Vima”: 10.07.1955), “Në festivalin e V” (“Llaiko Vima”: 07.08.1955) i frymëzuar nga festa e rinisë botërore, “Letër një ushtari Sovjetik” (“Llaiko Vima”: 23.02.1956), “Për Partinë” (“Llaiko Vima”: 15.04.1956), “Në fshatin tim” (“Llaiko Vima”: 11.10.1956), “Historia e Partisë” (“Llaiko Vima”: 27.02.1958), “Zemra e partizanëve” (“Llaiko Vima”: 10.07.1958), “Vazhdimi i një dialogu” (“Llaiko Vima”: 03.04.1958) kjo vjershë mori çmim në revistën “Miqësia”, “Dasma” (“Llaiko Vima”: 27.05.1958), “Nëna” (“Llaiko Vima”: 29.10.1959), “Tirana” (“Llaiko Vima”: 15.11.1959), “Partia” (“Llaiko Vima”: 07.11.1963), “Migjeni” (“Llaiko Vima”: 07.06.1964), “Duart punëtore” (“Llaiko Vima”: 04.02.1971), “Athina e lirë” (“Llaiko Vima”: 08.10.1992), “Me miqtë e mi të vegjëlisë” (“Llaiko Vima”: 24.12.1992) etj.

Një poet tjetër, tepër i talentuar është edhe Andrea Zarballas, i cili ka qenë gjithmonë i pranishëm në faqet e gazetës “Llaiko Vima” me: “Vajzat e fshatit” (“Llaiko Vima”: 12.05.1963), “Ora e qytetit” (“Llaiko Vima”: 23.07.1972), “Mos u çudit” (“Llaiko Vima”: 31.08.1978), “Trëndafili i erërave” (“Llaiko Vima”: 15.09.1994), “Korfuzi” (“Llaiko Vima”: 15.09.1994), etj.; Vasili Koça me: “Fshati im” (“Llaiko Vima”: 10.05.1956), “Dallandyshtet e para” (“Llaiko Vima”: 29.09.1957), “Bistrica” (“Llaiko Vima”: 27.02.1958), “Fshatari dhe kali” (“Llaiko Vima”: 10.03.1991), “Një kabanë bie” (“Llaiko Vima”: 27.05.1993), “Në dashurinë time” (“Llaiko Vima”: 26.01.1995), “Biri im” (“Llaiko Vima”: 06.04.1995), etj.; Pavlo Shutit me: “Bebe” (“Llaiko Vima”: 29.05.1955), “Pambuku” (“Llaiko Vima”: 08.09.1955), “Topat e Aurorës” (“Llaiko Vima”: 06.11.1955), “Shokët” (“Llaiko Vima”: 17.11.1955), “Roja” (“Llaiko Vima”: 12.07.1956), “Pesëmbëdhjetëvjetori i Partisë” (“Llaiko Vima”: 08.11.1956) etj.; Mina Leka me: “Vjelja” (“Llaiko Vima”: 29.09.1957), “Fshati im” (“Llaiko Vima”: 05.12.1957), “Natë Prilli” (“Llaiko Vima”: 06.07.1958), “Merak pranveror” (“Llaiko Vima”: 12.05.1963), “Dropullitët” (“Llaiko Vima”: 07.07.1994), “Çfarë dashuroj?” (“Llaiko Vima”: 07.07.1994), “Unë prapë do të dashuroj” (“Llaiko Vima”: 07.07.1994), “Ushtarë grek të vranë” (“Llaiko Vima”: 27.10.1994), “Zemra ime” (“Llaiko Vima”: 16.02.1997) etj.

Poeti më i talentuar i Minoritetit Etnik Grek Niko Kacalidha përfaqësohet edhe ai me një numër të konsiderueshëm poezish si: “Jemi treqind” (“Llaiko Vima”: 04.05.1995), “Trëndafilli i zi” (“Llaiko Vima”: 04.05.1995), “Hëna e të burgosurve” (“Llaiko Vima”: 04.05.1995), “Ktheu në shtëpi Odhise” (“Llaiko Vima”: 04.05.1995), “Loti i ciklaminit” (“Llaiko Vima”: 03.09.1998) që i është kushtuar “vendlindjes se tij të veçantë, në hënën e yjeve dhe të çobenjëve”, vendlindjen e veçantë të tij, Leshnicës. Edhe poeti tjetër Foto Qiriazatit vjen me një tufë vjershash si “Tokë, dashuria ime” (“Llaiko Vima”: 05.10.1980) apo Vangjel Zafirati me “Tryeza e Vitit të

Ri” (“Llaiko Vima”: 11.01.1987) dhe “Ditë korrjesh” (“Llaiko Vima”: 31.07.1988) etj.

Bie në sy se në këtë periudhë e vetmja poeteshë në MEG, që përfaqësonte letërsinë femërore (e shkruar nga femrat) ishte vetëm Persefoni Gjini e cila merr pjesë me shumë krijime të saj p.sh. “Ngrehu Argjiro nga gremina” (“Llaiko Vima”: 06.10.1983), “Legjenda e nuses” (“Llaiko Vima”: 31.07.1988), “Mundimet e mërgimit” (“Llaiko Vima”: 25.01.1996), “Figura e gjallë” (“Llaiko Vima”: 07.11.1996) etj.

Në gazetën “Llaiko Vima” paraqiten shumë vjersha të përkthyer kryesisht nga poetët dhe shkrimtarët që luanin edhe rolin e përkthyesit siç ishin Pano Çuka, A.A., Pavlo Shuti, P. Kastriti, A. Z., A.Thalasio, Mina Leka etj.

Disa poetë përdorin fjalë tingëluese me kuptime të shumëllojshme ose me koncepte të ndryshme, ose e kënaqin lexuesin me përcjelljen e analogjive dhe iluzioneve, por janë sërish ata që me fjalë të pastër e drejtojnë kuptimin lehtësisht tek lexuesi dhe përjetuesi i poezive. Ka edhe poetë që janë fanatik të traditës, që ndjekin ligjet klasike të vargëzimit, aplikojnë metrin, rimën dhe ritmin, ndërkohë që ka të tjerë, që pas hapave të para avancojnë në kërkesa të reja të shkrimit poetik, kurse disa të tjerë që përbëjnë një grup të vogël, shkruajnë poezi sipas kërkesave moderne.

Në faqet e gazetës botohej gjithashtu edhe poezi e frymëzuar nga doket, ritet dhe zakonet e MEG, e cila inkadrohet në poezinë lirike shoqërore. Ka dhe disa poetë që depërtojnë në psikologjinë e njerëzve, fshatarëve e punëtorëve në gëzimet dhe hidhërimet personale e familjare duke përshkruar kështu thjeshtësinë dhe madhështinë e tyre. Këtë grup poetësh e dallon dashuria e veçantë për njerëzit që rrojnë e punojnë në vende malore, për fshatarësinë dhe jetën baritore prandaj në brendësi të vargjeve gjejmë bukurinë natyrore e shpirtërore të Minoritetit Etnik Grek. Shumica e poetëve të MEG gjejnë forma e modele të ndryshme përmes aktiviteteve shoqërore të ndryshme si panairët, mbrëmjet apo dasmat për të afirmuar personalitetin e tyre artistik.

Një nga temat më të shpeshta në gazetën “Llaiko Vima” është dashuria për vendlindjen e cila është e kudogjendur në poezi. Dashuria për vendlindjen vjen e bëhet një konstante tematike apo një nga motivet me të qëndrueshme që e frymëzojnë poetin e MEG. Malli, nostalgjia dhe evokimi shirtëror i fëmijërisë dhe i fshatit janë shenjat kryesore të disponimeve poetike në vjersha si “Fshati im” (“Llaiko Vima”: 10.05.1956) e Vasil Koçës, “Fshati im” (“Llaiko Vima”: 05.12.1957) e Mina Lekës, “Vargje nga vendi që u linda” (“Llaiko Vima”: 31.12.1959) e Pano Çukës, “Fshati im” (“Llaiko Vima”: 24.02.1980) e Vangjel Miçit, “Në vendlindjen time” (“Llaiko Vima”: 03.03.1983) e Niko Litit, “Fshati im” (“Llaiko Vima”: 28.06.1986) e Kristo Janit etj.

Një grup tjetër vjershash përfaqësojnë unitetin tematik e motivor të “poezisë për luftën”. Në këtë formacion poetik përshkruhet zakonisht dëshira e rinisë për luftë, përpjekja e përbashkët për bashkëpunim, për të arritur paqen dhe lirinë, vlera e vëllazërimit dhe bashkekzistenca mes popujve të botës.

Një grupim i tretë i vjershave na orienton në disa konstatime të përgjithëshme, që na lejojnë t i kategorizojmë si vjersha me përmbajtje ekzistenciale dhe filozofike.

Të pakta janë vjershat që në përmbajtjen e tyre shmangen nga koordinatat ideo-estetike, socio-realiste të cilat kanë rolin e parimeve bazë të shkrimit letrar. Kjo kategori vjershash ndjek formën tradicionale dhe skemat metrike të provuara më parë, ndërsa disa të tjera, tematikisht, lëvizin brenda një atmosfere romantike, melankolie, hidhërimi, pra në truallin e një poezie metafizike e universale.

Në përgjithësi poetët zgjedhin formën e vargjeve tradicionale dhe sistemet metrike të provuara, kryesisht disa bëjnë provat e para, por disa të tjerë pas viteve '80 guxojnë e provojnë edhe vargun e lirë.

Forma e poezisë

Të shumtë janë ata poetë që lëvizin lirshëm në forma dhe rregulla të provuara, kështu që mbeten pasues të palëkundur të traditës, në altarën e së cilës shërbejnë me përkushtim të rreptë sipas masës dhe ritmit klasik. Ndërkohë ka të tjerë, tek të cilët fjala poetike artistike ndjek gjurmët e këngës popullore. Disa, pas fluturimeve të tyre të para poetike, thyjnë konturet dhe guxojnë të vazhdojnë rrugën tej "persekutimit" të vargut dhe të rrymës, duke iu përgjigjur kërkesave rinovuese të kohërave. Për të tjerë, problemi i formës është zgjidhur përfundimisht, pasi tashmë të qartësuar, japin poezi të formës më të re.

Përmbajtja

Guximi shprehës i disa poezive, forca e tyre rrjedhëse, fjalët e papërshtatshme dhe nocionet që nuk përputhen, në pamje të parë, i bëjnë që të jenë hermetike, aludive, të fshehura në atë shkallë, që vështirë të kuptohet esenca e tematikës së tyre. Në poezi të tjera përmbajtja është plotësisht e ndriçuar, fjalët te qarta dhe të përditshme duke lejuar kështu thithjen e lehtë të mesazheve të tyre.

Hymnizohet me lirikën e pastër dhe shpërthim ndjenjash, bukuria e natyrës së Minoritetit Etnik Grek. Diku tema shpaloset me vende dhe peizazhe të Minoritetit Etnik Grek, ku subjekti poetik përfshin tek titujt fjalën ose derivate të saj përcaktuese. Elementi adhures vulos prodhimin poetik të gazetës. Kohë më vonë, pas viteve 90, motivi i përsëritur i nostalgjisë së pashëruar për atdheun dhe lidhja fizike e shpirtërore me baltën atërore shprehen nëpërmjet shumë poezish të poetëve që morën rrugën për në mërgim dhe ndoqën rrymën e vëshirë të emigracionit. Adhurimi i dheut amë dhe dashuria e përjetshme për gjuhën dhe shpirtin helen kristalizohet me qartësi të veçantë.

Këto referime të shpërndara në tokën e Minoritetit Etnik Grek, qoftë si përhapje territori natyror, qoftë si tokë e vendlindjes vërteton kthesën e qartë të gazetës në drejtim të popullit të Minoritetit Etnik Grek.

Një numër i madh poezish frymëzohet nga jeta fshatare dhe baritore. Me dashuri të veçantë përshkruhet madhështia e dëlirë, psikosinteza krenare, jeta e përditshme, përpunohen aktivitetet shoqërore të zonës, regjistrohen gëzimet e vogla dhe të thjeshta të përditshme, por edhe hidhërimet e shumta dhe vuajtjet e kultivuesit të tokës. Bëhet fjalë për poezi që përshkruajnë zakonet, që janë përfshirë në poezinë lirike shoqërore.

Një tematikë tjetër përbën krahina, e paraqitur me skicimin e dyfishtë kontradiktor, nëpërmjet bukurisë së përditëshme të saj, të jetës së papërzier, të pastër, idilike dhe formën e saj të idealizuar, por edhe nëpërmjet jetës mbytëse, të padurueshme dhe të mërzitshme, që i zbon njerëzit e saj.

Një numër poezish lidhet në brendësi me ringjalljen e karakteristikave të romantizmit. Tek poezitë neoromantike, neosimbolike kristalizohet ndjenja erotike zotëruese, i dukshëm zhgënjimi nga mospërgjigjja e personit të dashur. Bile formulohet pesimizmi dhe melankolia (mërzitja) brenda skenarit vjeshtak, rikujtimi i viteve të fëmijërisë ose i formave që kanë lënë shenjë në jetën femërore.

Materialet poetike japin disa përzgjerime filozofike dhe kërkime ekzistence. Vetmia, mungesa e komunikimit me njerëzit, mesazhet ndërnjerëzore dhe idetë për ruajtjen e paqes, qëndrueshmërisë, drejtësisë dhe të lirisë, janë kërkesa imediate të çdo epoqe.

Rëndësia e poezisë

Poezia është për gazetën një pjesë organike e rëndësishme, e cila edhe mund të mos jetë element i parë bazë i gjithë materialit, por të paktën si element plotësues, jo vetëm nga pikëpamja sasiore, por edhe cilësore, është e vetmja kategori e materialit të saj, që zgjeron dhe shtrin shumë korrespondencën me publikun e saj.

Shumica e kompozimeve poetike të gazetës paraqet tonalitete dhe tema të ndryshme, me një qëndrueshmëri konstante të pandryshuar, me funksion themelor lëvrimin dhe lëmimin e gjuhës poetike. Fillimisht, gazeta nuk përfshinte rubrikë të veçantë për poezinë, sepse shumë vjersha “plotësonin” faqet e gazetës, por më vonë kjo gjini pati rubrikën e saj të përgatitur me kulturë dhe kujdes të madh.

Inventari poetik përbëhet nga vjersha me temë patriotike, fetare, morale, vlera, lirike, erotike, morale e sociale, nga e kaluara historike si dhe nga e sotmja, aktualiteti i Minoritetit Etnik Grek, nga tema e mërgimit etj.

Zakonisht poezitë janë krijime të gjata si p.sh. vjersha kushtuar heroit Lefter Talio me titullin “Lefter Talio” (“Llaiko Vima”: 03.09.1945), e nënshkruar me pseudonimin e Pano Çukës “A. Anthulis”, por ka edhe poezi me pak vargje dhe strofa. Shumë interesante janë krijimet poetike me temën fetare, që hymnizojnë frymën e Krishtlindjeve si p.sh. vjersha me titullin “Krishtlindje” (“Llaiko Vima”: 24.12.1945) me pseudonimin T. A.

Tematografia e vjershave mund të tregojë vetë karakteristikat themelore ideologjike të gazetës. Redaktorët dhe drejtorët e saj e fokusojnë rubrikën e poezisë, kuptimin dhe mesazhet drejt temave të tyre me nota “poetike” duke i përfocuar ato, dhe duke shfrytëzuar magjinë që ushtronte dhe ushtron poezia në popull.

Në pjesën më të madhe të vjershave zotëron përmbajtja patriotike. Gama e vjershave patriotike përfshin kompozime, vargje të shkurtra dhe të gjata për Minoritetin Etnik Grek dhe luftën e tij për heronjtë Thodhori Mastora, Lefter Talio, Llambi Nika, Qiriako Dhroso, Jani Papa, Grigor Barka etj.

Vjershat me përmbajtje intime zënë një vend të veçantë. Vuajtjet nga dashuria dhe motivi erotik janë nga temat më të përhershme të poezisë intime të gazetës. Gazetat lokale vazhdojnë deri më sot të mirëpresin në rubrikat e tyre (pothuajse ekskluzivisht) vargjet “e poezisë popullore” si p.sh. “Malet e fortifikuar”, “Lufta e Dhrovjanit”, “Këngë për fshatra tona”, “Këngë për Thodhorin Mastora”, “Lefter Talio”, “Eleni Kito” etj. Vjershat janë shkruar përgjithësisht në gjuhën e thjeshtë greke të popullit, sipas formatit vargëzues popullor me pesëmbëdhjetë rrokje (ose vargje në formë të ndarë tetërrokshe dhe shtatërrokshe) me ton lirik, që e prekin lexuesin.

Literatura

1. Corpus i gazetës “Llaiko Vima”: (1945-2012).
2. Barka, Panajot, 2005. *Letërsia e Minoritetit Etnik Grek*. Tiranë: Shblu.
3. Naçi, Kosta, 2005. *Historia e Letërsisë të Minoritetit Etnik Grek*. Gjirokastër: Shtëpia Botuese Argjiro.

ⁱ Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο «Εκρεμ Τσαμπέ» Αργυροκάστρου/Αλβανία. E-mail: kostandoksera@yahoo.gr